This is a reproduction of a library book that was digitized by Google as part of an ongoing effort to preserve the information in books and make it universally accessible.

Google books

https://books.google.com

BERTHOLD VON MOOSBURG

# EXPOSITIO SUPER ELEMENTATIONEM THEOLOGICAM PROCLI

14–34

STANFORD UNIVERSITY LIBRARIES

Digitized by Google

CORPUS PHILOSOPHORUM TEUTONICORUM MEDII AEVI

Digitized by Google

CORPUS PHILOSOPHORUM TEUTONICORUM MEDII AEVI

Veröffentlicht unter Leitung von Kurt Flasch und Loris Sturlese

Band VI,2

FELIX MEINER VERLAG · HAMBURG

Digitized by Google

BERTHOLD VON MOOSBURG

# Expositio super Elementationem theologicam Procli

## Propositiones 14–34

Herausgegeben von
Loris Sturlese
Maria Rita Pagnoni-Sturlese
und Burkhard Mojsisch

FELIX MEINER VERLAG · HAMBURG

Digitized by Google

CIP-Kurztitelaufnahme der Deutschen Bibliothek

*Corpus philosophorum Teutonicorum medii aevi /*
veröff. unter Leitung von Kurt Flasch u. Loris Sturlese.
– Hamburg : Meiner

NE: Flasch, Kurt [Hrsg.]

[Textbd.].
Bd. 6. Berthold <von Moosburg>: Expositio super
Elementationem theologicam Procli.
2. Propositiones 14–34. – 1986

*Berthold <von Moosburg>:*
Expositio super Elementationem theologicam Procli /
Berthold von Moosburg. Hrsg. von Loris Sturlese ...
– Hamburg : Meiner
(Corpus philosophorum Teutonicorum medii aevi ;
[Textbd.], Bd. 6)
Teilw. hrsg. von Maria Rita Pagnoni-Sturlese und
Loris Sturlese

NE: Sturlese, Loris [Hrsg.]; Pagnoni-Sturlese,
Maria Rita [Hrsg.]

2. Propositiones 14–34. – 1986. ISBN 3-7873-0673-0

Gedruckt mit Unterstützung der Deutschen Forschungsgemeinschaft

© Felix Meiner Verlag GmbH, Hamburg 1986

Alle Rechte, auch die des auszugsweisen Nachdrucks, der fotomechanischen Wiedergabe und der Übersetzung, vorbehalten. Dies betrifft auch die Vervielfältigung und Übertragung einzelner Textabschnitte durch alle Verfahren wie Speicherung und Übertragung auf Papier, Filme, Bänder, Platten und andere Medien, soweit es nicht §§ 53 und 54 URG ausdrücklich gestatten. – Satz: W. Kämpf, München. Printed in Germany.

Digitized by Google

## INHALT


Prolegomena . . . . . . . . . . IX
I. Handschriftliche Überlieferung . . . . . . . . . . IX
II. Handschriftenverhältnis . . . . . . . . . . IX
III. Technische Erläuterungen . . . . . . . . . . X
1. Zum Text . . . . . . . . . . X
2. Zum Quellenapparat . . . . . . . . . . X
3. Zum Variantenapparat . . . . . . . . . . X
4. Zum index rerum . . . . . . . . . . XI
IV. Kolumnenanfänge der Handschriften . . . . . . . . . . XI
V. Abkürzungen . . . . . . . . . . XV

Literaturverzeichnis . . . . . . . . . . XVII


## BERTHOLDI DE MOSBURCH
## EXPOSITIO SUPER ELEMENTATIONEM
## THEOLOGICAM PROCLI


Propositio 14 Omne ens aut motum aut immobile est; et, si motum, aut a se ipso aut ab alio; et, si quidem a se ipso, antokinetum est, si autem ab alio, alterokinetum est. Omne ergo ens aut immobile est aut antokinetum aut alterokinetum . . . . . . . . . . 3
Commentum . . . . . . . . . . 13

Propositio 15 Omne, quod ad se ipsum conversivum est, incorporeum est . . . . . . . . . . 15
Commentum . . . . . . . . . . 22

Propositio 16 Omne ad se ipsum conversivum habet substantiam separabilem ab omni corpore . . . . . . . . . . 24
Commentum . . . . . . . . . . 31

Propositio 17 Omne se ipsum movens primo ad se ipsum est conversivum . . . . . . . . . . 33
Commentum . . . . . . . . . . 42

Propositio 18 Omne derivans esse aliis ipsum prime est hoc, quod tradit recipientibus derivationem . . . . . . . . . . 44
Commentum . . . . . . . . . . 56


Digitized by Google

| | | |
|---|---|---|
| Propositio 19 | Omne, quod primo inexistit alicui naturae entium, omnibus adest his, quae secundum illam naturam ordinantur, et eodem modo | 58 |
| | Commentum | 63 |
| Propositio 20 | Omnibus corporibus superior est animae substantia, et omnibus animabus superior est intellectualis natura, et omnibus intellectualibus hypostasibus superius est ipsum unum | 65 |
| | Commentum | 73 |
| Propositio 21 | Omnis ordo ab unitate incipiens procedit in multitudinem unitati coelementalem, et omnis ordinis multitudo ad unam iterum reducitur unitatem | 76 |
| | Commentum | 94 |
| Propositio 22 | Omne prime et principaliter ens secundum unumquemque ordinem unum est et non duo neque plura duobus, sed unicum omne | 98 |
| | Commentum | 109 |
| Propositio 23 | Omne imparticipatum instituit a se ipso participata, et omnes participatae hypostases ad imparticipatas essentias eriguntur | 112 |
| | Commentum | 122 |
| Propositio 24 | Omne participans participato demissius est et participatum imparticipato | 125 |
| | Commentum | 135 |
| Propositio 25 | Omne perfectum in generationes procedit, ut potest producere, imitans omnium unum principium | 137 |
| | Commentum | 150 |
| Propositio 26 | Omnis causa productiva aliorum manens ipsa in se ipsa producit, quae post se et quae deinceps | 153 |
| | Commentum | 159 |
| Propositio 27 | Omne producens propter perfectionem et potentiae circumstantiam productivum est secundorum | 161 |
| | Commentum | 169 |
| Propositio 28 | Omne producens similia ad se ipsum ante dissimilia substituit | 171 |
| | Commentum | 179 |
| Propositio 29 | Omnis processus per similitudinem secundorum ad prima efficitur | 182 |
| | Commentum | 190 |


Digitized by Google

Propositio 30 Omne, quod ab alio producitur immediate, manet in producente et procedit ab ipso . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . 191
Commentum . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . 198

Propositio 31 Omne procedens ab alio per essentiam convertitur ad illud, a quo procedit . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . 200
Commentum . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . 204

Propositio 32 Omnis conversio per similitudinem efficitur eorum, quae convertuntur, ad quae convertuntur . . . . . . . . . . . . 206
Commentum . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . 213

Propositio 33 Omne procedens ab aliquo et conversum circularem habet operationem . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . 214
Commentum . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . 219

Propositio 34 Omne, quod secundum naturam convertitur, ad id facit conversionem, a quo et processum propriae subsistentiae habet . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . 220
Commentum . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . 232

Index auctoritatum . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . 235
Index rerum . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . 249
Index nominum . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . 259

Digitized by Google

# PROLEGOMENA

## I. HANDSCHRIFTLICHE ÜBERLIEFERUNG

Die Expositio super Elementationem theologicam Procli Bertholds von Moosburg[1]) wird von folgenden Handschriften überliefert[2]):

O Oxford, Balliol College Library, Cod. 224 B.

V Città del Vaticano, Biblioteca Apostolica Vaticana, Cod. Vat. Lat. 2192.

Bei wörtlichen Zitaten aus Macrobius, Commentarii in Somnium Scipionis und aus den Opuscula des Proklos wurde auch Bertholds Handexemplar kollationiert, und zwar:

B Basel, Öffentliche Bibliothek der Universität, Cod. F IV 31.

## II. HANDSCHRIFTENVERHÄLTNIS

Beide Codd., O und V, die aus dem Jahr 1444 bzw. 1437 datieren, wurden voneinander unabhängig vom Archetypus abgeschrieben[3]).

Aufgrund einer gewissen Anzahl gemeinsamer Fehler im durch O und V übereinstimmend tradierten Text liegt die Vermutung nahe, daß der Archetypus eine Abschrift des Autographs Bertholds war.

Da keinem der beiden codd. eine unzweifelhaft evidente Prävalenz zugebilligt werden kann, wie aus dem Variantenapparat ersichtlich ist, wurden die Varianten anhand der traditionellen philologischen Kriterien beurteilt.

---

[1] Zu Berthold und seinem Werk vgl. Berthold von Moosburg, Expositio super Elementationem theologicam Procli. Prologus. Propositiones 1–13, hrsg. von M.R. Pagnoni-Sturlese und Loris Sturlese, mit einer Einleitung von K. Flasch, Hamburg 1984 (CPTMA VI,1), S. XIff.; H. Boese, Wilhelm von Moerbeke als Übersetzer der "Stoicheiosis theologike" des Proclus, Birkenau 1985 = Abhandlungen der Heidelberger Akademie der Wissenschaften, Philos.-Hist. Klasse 1985/5, S. 69–83; L. Sturlese, Note su Bertoldo di Moosburg O.P., scienziato e filosofo, in: Freiburger Zeitschrift für Philosophie und Theologie 32 (1985) 249–259; ders., "Homo divinus". Der Prokloskommentar Bertholds von Moosburg und die Probleme der nacheckhartschen Zeit, in: Abendländische Mystik im Mittelalter, hrsg. von K. Ruh, Stuttgart 1986, im Druck; K. Flasch, Procedere ut imago. Das Hervorgehen des Intellekts aus seinem göttlichen Grund bei Meister Dietrich, Meister Eckhart und Berthold von Moosburg, ebda.

[2] Zu den Handschriften und zum Folgenden s. Berthold von Moosburg, Expositio (CPTMA VI,1), S. XXXIX–XLI.

[3] A.a.O., S. XL.

Digitized by Google

## III. TECHNISCHE ERLÄUTERUNGEN

### 1. *Zum Text*

Um das Lesen des Textes zu erleichtern, wurde die Schreibweise der codd. an die klassische angeglichen (so z.B. nichil: nihil, diffinicio: definitio, ydemptitas: identitas). Aber seltene Formen, die mehr als ein bloßes orthographisches Faktum repräsentieren, wurden im edierten Text bewahrt; so z.B. Lehnwörter, die Berthold aus den griechisch-lateinischen Übersetzungen übernommen hat und deren Schreibweise auf von ihm benutzte Handschriften zurückzuführen ist: antokinetum [αὐτοκίνητον][4] ), oni [εἰμί][5] ), antotelis [αὐτοτελής][6] ).

Die Überschriften "Propositio ..." und "Commentum" (vgl. S. 3, 15, 24 usf. bzw. 13, 22, 31 usf.) fehlen in den Handschriften; sie sind von den Herausgebern ergänzt worden.

### 2. *Zum Quellenapparat*

Die im Quellenapparat benutzten und in abgekürzter Weise zitierten Editionen werden im Literaturverzeichnis mit vollständigen Angaben angeführt.

Das "cf." weist darauf hin, daß ein Zitat im Text nicht wörtlich und/oder ausdrücklich vom Verfasser angegeben wurde (darunter zahlreiche relativ wortgetreue Auszüge aus Albert dem Großen, Ulrich von Straßburg und Dietrich von Freiberg); Anfang und Ende solcher Zitate werden – wenn erforderlich – durch » « kenntlich gemacht. Wörtliche Zitate werden durch " " hervorgehoben.

Bei Zitaten aus griechischen Autoren wird zuerst auf die Originalausgabe, danach auf die von Berthold benutzte lateinische Übersetzung hingewiesen. Auf die Angabe der Übersetzung wird bei nicht eindeutig zuordenbaren Zitaten aus Aristoteles verzichtet.

### 3. *Zum Variantenapparat*

Der Variantenapparat ist negativ angelegt. Eine Ausnahme bilden die Stellen, bei denen der cod. B kollationiert wurde (Zitate aus Macrobius und Proklos), wobei die betreffenden Varianten in positiver Weise angeführt werden.

Unberücksichtigt bleiben im Apparat: a) unwichtige Selbstkorrekturen des Schreibers, b) die Randwiederholung des Namens eines im Text zitierten

---

[4] Vgl. unten, S. 3, Z. 6 u.ö.
[5] Unten, S. 59, Z. 36 (Zitat aus Honorius Augustodunensis, vgl. ebda.).
[6] Unten, S. 68, Z. 117.

Digitized by Google

Autors (sehr häufig im cod. 0)[7]), c) die systematische Korrektur: Avencebrol (ex: Avicebron) in beiden codd., d) die gelegentliche Randnumerierung von Thesen, Definitionen usw. Spätere Randbemerkungen hingegen werden im Apparat angeführt.

### 4. *Zum index rerum*

Dem index rerum ist die umfangreiche tabula per alphabetum zugrunde gelegt worden, die Berthold der Expositio anfügte. Aus praktischen Gründen wurde dabei die alphabetische Reihenfolge der Stichwörter revidiert und der jeweilige Hinweis auf prop. und Buchstabe durch Seitenangaben ersetzt.

## IV. KOLUMNENANFÄNGE DER HANDSCHRIFTEN

| | | | |
|---|---|---|---|
| 3, 7 su\|perius | O 35vb | 20, 179 Item | O 38va |
| 3, 26 cognitionem | V 36va | 21, 219 tamen | V 39vb |
| 5, 63 partici\|pantia | O 36ra | 21, 233 incipit | O 38vb |
| 5, 79 figurat | V 36vb | 22, 268 et[1] | V 40ra |
| 6, 119 reg\|nante | O 36rb | 23, 284 se | O 39ra |
| 6, 128 III | V 37ra | 23, 301 natum | V 40rb |
| 8, 173 ostendit | O 36va | 25, 34 licet | O 39rb |
| 8, 174 et[1] | V 37rb | 25, 47 de | V 40va |
| 9, 220 auctoris | V 37va | 26, 84 et | O 39va |
| 9, 225 regione | O 36vb | 26, 92 ipsa | V 40vb |
| 10, 270 movens | V 37vb | 27, 135 per\|tractationem | O 39vb |
| 11, 278 solum | O 37ra | 28, 142 anima | V 41ra |
| 12, 315 animam | V 38ra | 29, 188 et | O 40ra |
| 12, 326 Nec | O 37rb | 29, 191 unita | V 41rb |
| 13, 359 Necesse | V 38rb | 30, 240 et | V 41va |
| 13, 374 Omne | O 37va | 31, 246 in | O 40rb |
| 14, 386 ergo[1] | V 38va | 32, 277 prae\|missam | V 41vb |
| 15, 19 principiorum | O 37vb | 32, 296 omne | O 40va |
| 15, 23 seu | V 38vb | 33, 21 agitatur | V 42ra |
| 17, 72 accidentalem | V 39ra | 34, 44 aut[2] | O 40vb |
| 17, 73 operandi | O 38ra | 34, 60 supra | V 42rb |
| 18, 121 scilicet | V 39rb | 35, 90 ad | O 41ra |
| 18, 128 se | O 38rb | 35, 100 argu\|mentationes | V 42va |
| 19, 168 profun\|da | V 39va | 37, 139 visus | O 41rb |

[7] Mitteilenswerte Marginalien, wie "Alanus" (am Rand des im Text anonym angeführten Buches De articulis fidei: unten, S. 53, Z. 337 und S. 65 Z. 30) oder das Faktum, daß die Summa theologiae Albert dem Großen zugeschrieben wird (unten, S. 78, Z. 89), werden jedoch im Apparat angezeigt.

Digitized by Google

| | |
|---|---|
| 37, 143 sed | V 42vb |
| 38, 190 se | O 41va |
| 38, 191 non | V 43ra |
| 39, 237 mo\|ltum | V 43rb |
| 39, 243 omne | O 41vb |
| 41, 286 in | V 43va |
| 41, 295 primo | O 42ra |
| 42, 325 un\|lum | V 43vb |
| 42, 338 et[2] | O 42rb |
| 42, 353 non | V 44ra |
| 43, 385 deinde | O 42va |
| 44, 9 evi\|dentiam | V 44rb |
| 45, 50 et | O 42vb |
| 45, 54 simile | V 44va |
| 46, 95 omnipotentissimum | V 44vb |
| 46, 101 principa\|lissimus | O 43ra |
| 47, 135 alius | V 45ra |
| 48, 149 ad | O 43rb |
| 49, 178 et | V 45rb |
| 49, 196 cum | O 43va |
| 50, 221 esse[3] | V 45va |
| 50, 246 fluentis | O 43vb |
| 51, 265 a | V 45vb |
| 52, 295 ex | O 44ra |
| 52, 312 data | V 46ra |
| 53, 349 secundum[2] | O 44rb |
| 54, 360 superioribus | V 46rb |
| 55, 400 effecta | O 44va |
| 55, 404 simplex | V 46va |
| 56, 441 hoc[1] | V 46vb |
| 56, 449 tali | O 44vb |
| 57, 481 non | V 47ra |
| 58, 5 Ostenso | O 45ra |
| 58, 27 sed | V 47rb |
| 59, 63 quae[2] | O 45rb |
| 60, 78 modis | V 47va |
| 61, 114 ea | O 45va |
| 61, 126 ordinatis | V 47vb |
| 62, 164 esse | O 45vb |
| 63, 176 prae\|missis | V 48ra |
| 64, 215 non[2] | V 48rb |
| 64, 221 Nullum | O 46ra |
| 65, 30 in | V 48va |
| 66, 35 quia | O 46rb |
| 67, 75 simpliciter | V 48vb |
| 67, 91 quia | O 46va |
| 68, 121 et | V 49ra |
| 69, 143 cui | O 46vb |
| 69, 170 quibus | V 49rb |
| 70, 196 rediguntur | O 47ra |
| 71, 217 impartici\|pabiles | V 49va |
| 72, 251 est | O 47rb |
| 72, 258 participantia | V 49vb |
| 73, 289 movet | V 50ra |
| 73, 294 animabus | O 47va |
| 74, 315 minoris | V 50rb |
| 74, 342 sed | O 47vb |
| 76, 3 multitu\|dinem | V 50va |
| 77, 40 etiam | O 48ra |
| 77, 46 apparebit | V 50vb |
| 78, 89 ut | O 48rb |
| 78, 92 determinantem | V 51ra |
| 79, 136 Est | V 51rb |
| 79, 138 situm | O 48va |
| 81, 181 quae[2] | V 51va |
| 81, 192 alicui | O 48vb |
| 82, 224 Ordo | V 51vb |
| 82, 244 omnium | O 49ra |
| 83, 267 Secundo | V 52ra |
| 84, 295 Essentialiter | O 49rb |
| 84, 308 ut | V 52rb |
| 85, 345 excessum | O 49va |
| 86, 356 in | V 52va |
| 87, 393 primaria | O 49vb |
| 87, 397 existentium | V 52vb |
| 88, 438 hoc | V 53ra |
| 88, 443 collectione | O 50ra |
| 89, 485 litterae | V 53rb |
| 89, 494 et[1] | O 50rb |
| 91, 531 quia | V 53va |
| 91, 543 secundam | O 50va |
| 92, 579 III | V 53vb |
| 92, 592 et[1] | O 50vb |
| 94, 631 appe\|tunt | V 54ra |
| 94, 649 propter | O 51ra |
| 94, 660 conexionem | V 54rb |
| 95, 688 unius | V 54va |
| 95, 691 ordinatae | O 51rb |
| 96, 731 dicens | V 54vb |
| 96, 737 alii | O 51va |

Digitized by Google

| | | | |
|---|---|---|---|
| 98, 27 mansiones | V 55ra | 129, 168 privatione | V 60vb |
| 99, 38 uni\|versitatis | O 51vb | 131, 215 Circa | V 61ra |
| 100, 71 quarta | V 55rb | 131, 215 eius | O 57rb |
| 100, 87 radicatus | O 52ra | 132, 261 modo | O 57va |
| 101, 114 principalium | V 55va | 132, 268 quod | V 61rb |
| 102, 136 quia | O 52rb | 133, 313 sunt | O 57vb |
| 102, 157 universa | V 55vb | 134, 321 et[1] | V 61va |
| 103, 188 8 | O 52va | 135, 358 unum[3] | V 61vb |
| 103, 202 cum | V 56ra | 135, 362 est | O 58ra |
| 104, 234 pluralitas | O 52vb | 137, 17 rema\|net | V 62ra |
| 104, 242 ostendam | V 56rb | 138, 31 in[2] | O 58rb |
| 106, 284 poterat | O 53ra | 139, 77 etiam | V 62rb |
| 106, 291 omnium | V 56va | 139, 89 posse | O 58va |
| 107, 335 potest | O 53rb | 141, 133 iam | V 62va |
| 107, 338 id | V 56vb | 141, 141 ex | O 58vb |
| 109, 387 Quinta | V 57ra | 142, 190 enumeratae | V 62vb |
| 109, 388 agens | O 53va | 143, 195 III | O 59ra |
| 109, 415 utrumque | V 57rb | 144, 241 De | V 63ra |
| 110, 432 cum | O 53vb | 144, 249 est | O 59rb |
| 111, 459 ad | V 57va | 145, 268 esse | V 63rb |
| 112, 18 in | O 54ra | 145, 296 Ubi | V 63va |
| 113, 42 simpliciter | V 57vb | 145, 301 in | O 59va |
| 114, 68 maxime | O 54rb | 146, 323 De | V 63vb |
| 114, 88 vel | V 58ra | 147, 342 causam | V 64ra |
| 115, 121 omnes | O 54va | 147, 349 quae | O 59vb |
| 116, 144 determinatorum | V 58rb | 148, 397 processive | V 64rb |
| 116, 172 Sicut | O 54vb | 149, 400 supra | O 60ra |
| 117, 195 factum | V 58va | 150, 444 compleatur | V 64va |
| 118, 220 enim | O 55ra | 150, 448 simpliciter | O 60rb |
| 118, 241 et[2] | V 58vb | 150, 472 erit | V 64vb |
| 119, 267 indifferenter | O 55rb | 151, 491 declaratio | O 60va |
| 120, 292 unius | V 59ra | 152, 517 habuerit | V 65ra |
| 120, 321 Avicennam | O 55va | 153, 20 ab | O 60vb |
| 121, 346 participatorum | V 59rb | 154, 52 aliquod | V 65rb |
| 122, 370 differenter | O 55vb | 155, 78 productivae | O 61ra |
| 122, 387 ipso | V 59va | 156, 106 ait | V 65va |
| 123, 415 participative | O 56ra | 156, 130 sed | O 61rb |
| 123, 423 quod | V 59vb | 157, 157 apparet | V 65vb |
| 125, 15 idem | O 56rb | 158, 179 productiva | O 61va |
| 125, 20 habet | V 60ra | 159, 207 progressum | V 66ra |
| 127, 66 nec | O 56va | 159, 225 in | O 61vb |
| 127, 69 fun\|damentale | V 60rb | 160, 243 motum | V 66rb |
| 128, 115 demi\|nutae | O 56vb | 161, 14 esse | O 62ra |
| 128, 117 participantia | V 60va | 162, 39 Non | V 66va |
| 129, 166 hoc | O 57ra | 163, 70 De | O 62rb |

Digitized by Google

| | |
|---|---|
| 163, 91 productivum | V 66vb |
| 164, 123 alterius | O 62va |
| 165, 145 potestas | V 67ra |
| 166, 177 importat | O 62vb |
| 166, 195 est | V 67rb |
| 167, 228 Et | O 63ra |
| 168, 246 esse | V 67va |
| 169, 282 et$^{2}$ | O 63rb |
| 169, 288 materia | V 67vb |
| 171, 4 producens | O 63va |
| 171, 10 conformiter | V 68ra |
| 172, 51 honorabilitate | O 63vb |
| 172, 57 in\|ferius | V 68rb |
| 174, 100 et | O 64ra |
| 174, 106 speculativa | V 68va |
| 175, 146 puritatis | O 64rb |
| 175, 153 in$^{1}$ | V 68vb |
| 176, 192 omnia | O 64va |
| 176, 202 ad | V 69ra |
| 178, 244 iuxta | O 64vb |
| 178, 249 ad | V 69rb |
| 179, 291 eadem | V 69va |
| 179, 292 et$^{2}$ | O 65ra |
| 180, 313 aut | V 69vb |
| 180, 337 utrumque | O 65rb |
| 181, 360 manifestum | V 70ra |
| 182, 24 secundum | O 65va |
| 183, 41 salvans | V 70rb |
| 184, 74 in | O 65vb |
| 184, 89 se | V 70va |
| 185, 124 et | O 66ra |
| 186, 141 qualitatis | V 70vb |
| 187, 172 in$^{2}$ | O 66rb |
| 187, 193 proprietates | V 71ra |
| 188, 232 naturam | O 66va |
| 189, 250 et | V 71rb |
| 190, 278 quod | O 66vb |
| 190, 292 pro\|cessus | V 71va |
| 191, 23 semper | O 67ra |
| 192, 38 Creatio | V 71vb |
| 193, 78 seu | O 67rb |
| 193, 83 sicut | V 72ra |
| 194, 128 est | O 67va |
| 194, 134 Tales | V 72rb |
| 195, 177 tertio | O 67vb |
| 196, 183 nec (lect. var.) | V 72va |
| 197, 222 virtutem | O 68ra |
| 197, 229 col\|ligit | V 72vb |
| 198, 269 illa | V 73ra |
| 198, 269 genitum | O 68rb |
| 200, 8 elementi | V 73rb |
| 200, 17 procedit | O 68va |
| 201, 62 ad | V 73va |
| 202, 72 sit | O 68vb |
| 202, 103 Theodorus | V 73vb |
| 203, 118 originale | O 69ra |
| 204, 150 videlicet | V 74ra |
| 204, 167 non | O 69rb |
| 206, 10 Quantum | V 74rb |
| 207, 39 rei | O 69va |
| 207, 59 licet | V 74va |
| 208, 92 est | O 69vb |
| 209, 113 aestimamus | V 74vb |
| 210, 148 est$^{1}$ | O 70ra |
| 211, 164 dictum | V 75ra |
| 212, 198 in | O 70rb |
| 212, 214 concedat | V 75rb |
| 214, 2 Omne | O 70va |
| 214, 8 suppositum | V 75va |
| 215, 54 secundum | O 70vb |
| 215, 55 scilicet | V 75vb |
| 216, 100 ab\|strahunt | V 76ra |
| 217, 105 ut | O 71ra |
| 218, 141 dicitur | V 76rb |
| 218, 149 et | O 71rb |
| 219, 186 procedens | V 76va |
| 220, 9 primum | O 71va |
| 221, 32 in | V 76vb |
| 221, 59 ad$^{1}$ | O 71vb |
| 222, 79 quia | V 77ra |
| 223, 114 in | O 72ra |
| 223, 123 splendore | V 77rb |
| 224, 158 quod | O 72rb |
| 225, 169 imi\|tando | V 77va |
| 226, 205 unde | O 72va |
| 226, 212 videmus | V 77vb |
| 228, 257 autem | O 72vb |
| 228, 260 sunt | V 78ra |
| 229, 312 Prima | V 78rb |
| 229, 313 et$^{1}$ | O 73ra |

Digitized by Google

| | | | |
|---|---|---|---|
| 231, 361 esse | V 78va | 232, 418 cum | O 73va |
| 231, 366 intelligentiae | O 73rb | 233, 443 non | V 79ra |
| 232, 403 am\|bo | V 78vb | 234, 473 temporis | O 73vb |

## V. ABKÜRZUNGEN

| | |
|---|---|
| B | Basel, Öffentliche Bibliothek der Universität, Cod. F IV 31 |
| O | Oxford, Balliol College Library, Cod. 224 B |
| V | Città del Vaticano, Biblioteca Apostolica Vaticana, Cod. Vat. Lat. 2192 |
| * | Lücke in den Handschriften |

| | |
|---|---|
| a. corr. | ante correctionem |
| ad l. | ad locum |
| add. | addidit (-erunt etc.) |
| ap. | apud |
| cap. | capitulum |
| cf. | conferatur |
| codd. | codices |
| comm. | commentum |
| ed. | edidit, editio |
| ex corr. | ex correctione |
| ibid. | ibidem |
| in marg. | in margine |
| lac. | lacuna |
| m. post. | manus posterior |
| n. | nota, notavit, numerus |
| om. | omisit |
| prob. | probatio |
| prol. | prologus |
| prop. | propositio |
| quaest. | quaestio |
| spec. | specialiter |
| sqq. | sequentes |
| sup. lin. | supra lineam |
| suppl. | supplevit |
| s. v. | sub voce |
| t. comm. | textus commenti |
| t. lect. | textus lectionis |
| tract. | tractatus |
| transl. | translatio |

Digitized by Google

Digitized by Google

# LITERATURVERZEICHNIS

Adam Pulchrae Mulieris, Liber de intelligentiis, ed. C. Baeumker, in: C. Baeumker, Witelo, ein Philosoph und Naturforscher des XIII. Jahrhunderts, in: Baeumkers Beiträge 3,2 (1908) 1–71.

Alanus de Insulis, Regulae caelestis iuris, ed. N. M. Häring, in: Archives d'histoire doctrinale et littéraire du Moyen Age 48 (1981) 121–226.

Albertus Magnus, De animalibus, ed. H. Stadler, in: Baeumkers Beiträge 15–16 (1916–1920).

– De bono, ed. H. Kühle, K. Feckes, B. Geyer, W. Kübel, Münster i.W. 1951 = Opera omnia, editio Coloniensis 28.

– De caelo et mundo, ed. P. Hoßfeld, Münster i.W. 1971 = Opera omnia, editio Coloniensis 5,1.

– De causis et processu universitatis, ed. A. Borgnet, Paris 1891 = Opera omnia 10, S. 361–628.

– De natura et origine animae, ed. B. Geyer, Münster i.W. 1955 = Opera omnia, editio Coloniensis 12, S. 1–46.

– Metaphysica, ed. B. Geyer, Münster i.W. 1960–1964 = Opera omnia, editio Coloniensis 16,1–2.

– Physica, ed. A. Borgnet, Paris 1890 = Opera omnia 3.

– Quaestiones super De animalibus, ed. E. Filthaut, Münster i.W. 1955 = Opera omnia, editio Coloniensis 12, S. 77–321.

– Summa theologiae sive de mirabili scientia Dei, libri I pars I, quaestiones 1–50 A, ed. D. Siedler, W. Kübel, H.G. Vogels, Münster i.W. 1978 = Opera omnia, editio Coloniensis 34,1.

– Super Dionysium De divinis nominibus, ed. P. Simon, Münster i.W. 1972 = Opera omnia, editio Coloniensis 37,1

Albumasar, Introductorium maius in astronomiam, Cod. Firenze, Biblioteca Medicea Laurenziana, Plut. XXIX, 12.

Alexander Halensis, Summa theologica, Quaracchi 1924–1948.

Algazel, Metaphysica, ed. J.T. Muckle, Toronto 1933.

Anaritius, In decem libros priores Elementorum Euclidis Commentarii, ed. M. Curtze, Leipzig 1899 = Euclidis Opera omnia, suppl.

Anselmus, Opera omnia, ed. F.S. Schmitt, Seckau-Rom 1938–1940.

Apuleius, De Deo Socratis, ed. P. Thomas, in: Apulei Opera quae supersunt 3, Leipzig 1908, S. 6–35.

Aristoteles, Analytica priora et posteriora, ed. W.D. Ross, Oxford 1964.

– Categoriae et Liber de interpretatione, ed. L. Minio-Paluello, Oxford 1949.

– De anima, ed. W.D. Ross, Oxford 1956.

– De anima, translatio vetus, ed. C. Stroick, in: Albertus Magnus, De anima, Münster i.W. 1968.

– De caelo, ed. D.J. Allan, Oxford² 1955.

– De caelo, translatio Gerardi, ed. I. Opelt, in: Albertus Magnus, De caelo et mundo, Münster i.W. 1971.

– De caelo, translatio Michaelis Scoti, in: Aristotelis Opera cum Averrois commentariis, 5, Venetiis 1562.

– De generatione animalium, ed. I. Bekker, in: Opera, ex recensione I. Bekkeri edidit

Digitized by Google

Academia Regia Borussica. Ed. altera, quam curavit O. Gigon, Berlin 1960, I, S. 715–789.
– De generatione et corruptione, ed. I. Bekker, in: Opera, Berlin 1960, I, S. 314–338.
– De partibus animalium, ed. I. Bekker, in: Opera, Berlin 1960, I, S. 639–697.
– Ethica Nicomachea, ed. L. Bywater, Oxford 1894.
– Ethica Nicomachea, translatio Roberti Grosseteste, ed. R.A. Gauthier, Leiden–Brüssel 1972 = Aristoteles Latinus 26,1–3.
– Metaphysica, ed. W. Jaeger, Oxford 1957.
– Metaphysica, translatio Guillelmi, ed. M.-R. Cathala – R.M. Spiazzi, in: Thomas Aquinas, In duodecim libros Metaphysicorum Aristotelis expositio, Turin 1971.
– Metaphysica, translatio Michaelis Scoti, in: Aristotelis Opera cum Averrois commentariis, 8, Venetiis 1562.
– Meteorologica, ed. I. Bekker, in: Opera, Berlin 1960, I, S. 338–390.
– Physica, ed. W.D. Ross, Oxford² 1956.
– Physica, translatio Guillelmi, ed. M. Maggiolo, in: Thomas Aquinas, In octo libros Physicorum Aristotelis expositio, Turin–Rom 1965.
– Physica, translatio Michaelis Scoti, in: Aristotelis Opera cum Averrois commentariis, 4, Venetiis 1562.
– Topica et Sophistici elenchi, ed. W.D. Ross, Oxford 1958.
Asclepius, ed. P. Thomas, in: Apulei Opera quae supersunt 3, Leipzig 1908, S. 36–81.
Auctoritates Aristotelis, ed. J. Hamesse, Löwen–Paris 1974 = Philosophes médiévaux 17.
Augustinus, Contra Iulianum, PL 44, 641–874.
– Contra sermonem Arianorum, PL 42, 683–708.
– De civitate Dei, ed. B. Dombart – A. Kalb, Turnhout 1955 = Corpus Christianorum. Series Latina 47–48.
– De Genesi ad litteram, ed. J. Zycha, Wien 1894 = Corpus scriptorum ecclesiasticorum Latinorum 28,1.
– De musica, PL 32, 1081–1194.
– De natura boni, PL 42, 551–572.
– De ordine, ed. W.M. Green, Turnhout 1970 = Corpus Christianorum. Series Latina 29, S. 89–137.
– De Trinitate, ed. W.J. Mountain – F. Glorie, Turnhout 1968 = Corpus Christianorum. Series Latina 50–50A.
– De vera religione, ed. K.-D. Daur, Turnhout 1962 = Corpus Christianorum. Series Latina 32, S. 187–260.
– In Ioannis Evangelium, ed. R. Willems, Turnhout 1954 = Corpus Christianorum. Series Latina 36.
– Soliloquia, PL 32, 869–904.
Avencebrol, Fons vitae, ed. C. Baeumker, in: Baeumkers Beiträge, 1 (1892–1895).
Averroes, Aristotelis Opera cum Averrois commentariis, Venetiis 1562–1574 (Nachdruck Frankfurt a.M. 1962).
– In Aristotelis librum II (α) Metaphysicorum commentarius, ed. G. Darms, Freiburg i.Ü. 1966 = Thomistische Studien 11.
– In librum V (Δ) Metaphysicorum Aristotelis commentarius, ed. R. Ponzalli, Bern 1971 = Scritti pubblicati sotto gli auspici della Società Svizzera di Scienze morali 13.
Avicenna, (Metaphysica) Liber de philosophia prima sive scientia divina, ed. S. Van Riet, Löwen–Leiden 1977–1980.
– Sufficientia, in: Opera, Venetiis 1508 (Nachdruck Frankfurt a.M. 1961).

Bertholdus de Mosburch, Expositio super Elementationem theologicam Procli. Prologus. Propositiones 1–13, ed. M.R. Pagnoni-Sturlese – L. Sturlese, Hamburg 1984 = Corpus Philosophorum Teutonicorum Medii Aevi VI,1.

Digitized by Google

– Expositio super Elementationem theologicam Procli, 184–211, De animabus, ed. L. Sturlese, Rom 1974 = Temi e testi 18.
Boethius, Contra Eutychen et Nestorium, ed. H.F. Stewart – E.K. Rand, in: The theological tractates, with an English Translation by H.F. Stewart – E.K. Rand, London 1968, S. 72–128.
– De differentiis topicis, in PL 64, 1173–1216.
– De institutione arithmetica, ed. G. Friedlein, Leipzig 1867.
– De Trinitate, ed. H.F. Stewart – E.K. Rand, in: The theological tractates, S. 2–30.
– In Categorias Aristotelis, PL 64, 159–294.
– In Isagogen Porphyrii commenta, ed. S. Brandt, Wien–Leipzig 1906 = Corpus scriptorum ecclesiasticorum Latinorum 48,1.
– Philosophiae consolatio, ed. L. Bieler, Turnhout 1957 = Corpus Christianorum. Series Latina 94.
– Quomodo substantiae in eo quod sint bonae sint, ed. H.F. Stewart – E.K. Rand, in: The theological tractates, S. 38–50.

Calcidius, Commentarius, ed. J.H. Waszink, in: Plato, Timaeus a Calcidio translatus commentarioque instructus, London–Leiden 1962 = Plato Latinus 4, S. 57–346.
Cicero, De inventione, ed. E. Stroebel, Leipzig 1915 = Scripta quae manserunt omnia 1, S. 1b–156b.
– De natura deorum, ed. O. Plasberg – W. Ax, Leipzig 1933 = Scripta quae manserunt omnia 14, S. 1–160.
– Tusculanae disputationes, ed. M. Pohlenz, Leipzig 1919 = Scripta quae manserunt omnia 13, S. 217–459.
Commentator, In librum Dionysii De divinis nominibus, Cod. Paris. Lat. 17341.

Dionysius ps.-Areopagita, De caelesti hierarchia, PG 3, 119–340.
– De caelesti hierarchia, translatio Ioannis Sarraceni, in: Dionysiaca, recueil donnant l'ensemble des traductions latines des ouvrages attribués au Denys de l'Aréopage, Brügge 1937 ff., S. 727–1039.
– De divinis nominibus, PG 3, 585–984.
– De divinis nominibus, translatio Ioannis Sarraceni, ed. P. Simon, in: Albertus Magnus, Super Dionysium De divinis nominibus, Münster i.W. 1972.
– De divinis nominibus, translatio Eriugenae, in: Dionysiaca, S. 5–561.
– De ecclesiastica hierarchia, PG 3, 369–584.
– De ecclesiastica hierarchia, translatio Ioannis Sarraceni, in: Dionysiaca, S. 1069–1476.
– Epistulae, PG 3, 1065–1122.
– Epistulae, translatio Ioannis Sarraceni, in: Albertus Magnus, Super Dionysii Mysticam theologiam et Epistulas, Münster i.W. 1978, S. 479–554.
Dominicus Gundissalinus, De unitate, ed. P. Correns, in: Baeumkers Beiträge 1,1 (1891).

Euclides, Elementa, ed. J.L. Heiberg – E.S. Stamatis, Leipzig 1969–1977.
– Opera a Campano interprete fidissimo tralata, Venetiis 1509.
Eustratius, In Ethicam Nicomacheam commentarius, ed. G. Heylbut, Berlin 1892 = Commentaria in Aristotelem Graeca 20.
– In Ethicam Nicomacheam commentarius, translatio Roberti Grosseteste, ed. H.P.F. Mercken, The Greek Commentaries on the Nicomachean Ethics of Aristotle, I, Leiden 1973 = Corpus Latinum commentariorum in Aristotelem Graecorum, 6,1.
– In Ethicam Nicomacheam commentarius, translatio Roberti Grosseteste, Cod. Vat. Lat. 2171.

Digitized by Google

Honorius Augustodunensis, Clavis physicae, ed. P. Lucentini, Rom 1974 = Temi e testi 21.
Hugutio Pisanus, Derivationes, Cod. Pisa, Biblioteca universitaria, 692.

Ioannes Damascenus, De fide orthodoxa, PG 94, 781–1228.
– De fide orthodoxa, translatio Burgundionis, ed. E.M. Buytaert, St. Bonaventure 1955 = Franciscan Institute Publications. Text series 8.
Ioannes de Ianduno, Quaestiones in duodecim libros Metaphysicae, Venetiis 1553 (Nachdruck Frankfurt a.M. 1966).
– Super libros Aristotelis De anima quaestiones, Venetiis 1587 (Nachdruck Frankfurt a.M. 1966).
Ioannes Scotus Eriugena, De divisione naturae, PL 122, 439–1022.
– Omelia, ed. E. Jeauneau, Paris 1961 = Sources Chrétiennes 151.
Isaac Israeli, Liber de definitionibus, ed. J.T. Muckle, in: Archives d'histoire doctrinale et littéraire du Moyen Age 11 (1937–1938) 300–340.

Liber de causis, ed. A. Pattin, in: Tijdschrift voor filosofie 28 (1966) 134–203.
Liber de sex rerum principiis, ed. T. Silverstein, in: Archives d'histoire doctrinale et littéraire du Moyen Age 22 (1955) 247–302.
Liber XXIV philosophorum, ed. C. Baeumker, in: C. Baeumker, Studien und Charakteristiken zur Geschichte der Philosophie insbesondere des Mittelalters, Baeumkers Beiträge 25, 1–2 (1927) 207–214.

Macrobius, Commentarii in Somnium Scipionis, ed. J. Willis, Leipzig 1970.
Moses Maimonides, Dux seu director dubitantium aut perplexorum, Parrhisiis 1520.

Nemesius Emesenus, De natura hominis, PG 40, 503–818.
– De natura hominis, translatio Burgundionis, ed. G. Verbeke – J.R. Moncho, Leiden 1975 = Corpus Latinum commentariorum in Aristotelem Graecorum, Suppl. 1.
Nicolaus Ambianensis, De arte seu articulis catholicae fidei, PL 210, 595–618.

Petrus Hispanus, Summulae logicales, ed. L.M. De Rijk, Assen 1972 = Philosophical Texts and Studies 22.
Plato, Opera, ed. J. Burnet, Oxford 1900–1907.
– Phaedo, translatio Henrici Aristippi, ed. L. Minio Paluello, London 1950 = Plato Latinus 2.
– Timaeus a Calcidio translatus commentarioque instructus, ed. J.H. Waszink, London–Leiden 1962 = Plato Latinus 4, S. 5–52.
Porphyrius, Isagoge, ed. A. Busse, Berlin 1887 = Commentaria in Aristotelem Graeca 4,1.
– Isagoge, translatio Boethii, ed. L. Minio-Paluello – B.G. Dod, Brügge–Paris 1966 = Aristoteles Latinus, 1, 6–7, S. 5–31.
Proclus, De X dubitationibus circa providentiam, ed. H. Boese, in: Procli Diadochi Tria opuscula, Berlin 1960 = Quellen und Studien zur Geschichte der Philosophie, 1, S. 3 bis 108.
– De malorum subsistentia, ed. H. Boese, in: Procli Diadochi Tria opuscula, S. 172–265.
– De providentia et fato, ed. H. Boese, in: Procli Diadochi Tria opuscula, S. 109–171.
– Elementatio physica, ed. H. Boese, in: H. Boese, Die mittelalterliche Übersetzung der Στοιχείωσις Φυσική des Proclus, Berlin 1958.
– Elementatio theologica, ed. E.R. Dodds, Oxford² 1963.
– Elementatio theologica, translatio Guillelmi, ed. C. Vansteenkiste, in: Tijdschrift voor philosophie 13 (1951) 263–302, 491–531.

Seneca, Epistulae morales ad Lucilium, ed. L.D. Reynolds, Oxford 1965.

Digitized by Google

Theodoricus de Vriberg, De accidentibus, ed. M.R. Pagnoni-Sturlese, in: Opera omnia 3, Hamburg 1983 = Corpus Philosophorum Teutonicorum Medii Aevi II,3, S. 53–90.
— De animatione caeli, ed. L. Sturlese, in: Opera omnia 3, S. 11–46.
— De cognitione entium separatorum, ed. H. Steffan, in: Opera omnia 2, Hamburg 1980 = Corpus Philosophorum Teutonicorum Medii Aevi II,2, S. 161–260.
— De corporibus caelestibus quoad naturam eorum corporalem, ed. L. Sturlese, in Opera omnia 2, S. 377–385.
— De intellectu et intelligibili, ed. B. Mojsisch, in: Opera omnia 1, Hamburg 1977 = Corpus Philosophorum Teutonicorum Medii Aevi II,1, S. 131–210.
— De natura et proprietate continuorum, ed. R. Rehn, in: Opera omnia 3, S. 249–273.
— De origine rerum praedicamentalium, ed. L. Sturlese, in: Opera omnia 3, S. 135–201.
— De quiditatibus entium, ed. J.-D. Cavigioli – R. Imbach, in: Opera omnia 3, S. 97–118.
— De visione beatifica, ed. B. Mojsisch, in: Opera omnia 1, S. 9–124.
— Fragmentum de ratione potentiae, ed. M.R. Pagnoni-Sturlese, in: Opera omnia 3, S. 377–382.
— Quaestio utrum in Deo sit aliqua vis cognitiva inferior intellectu, ed. M.R. Pagnoni-Sturlese, in: Opera omnia 3, S. 291–315.

Ulricus de Argentina, De summo bono, Cod. Vat. Lat. 1131.
— De summo bono IV, 1, ed. F.J. Lescoe, in: God as First Principle in Ulrich of Strasbourg, New York 1979, S. 145–242.

Digitized by Google

# BERTHOLDI DE MOSBURCH

# EXPOSITIO SUPER ELEMENTATIONEM THEOLOGICAM PROCLI

## PROPOSITIONES 14–20

EDIDIT
LORIS STURLESE

## PROPOSITIONES 21–26

EDIDIT
MARIA RITA PAGNONI-STURLESE

## PROPOSITIONES 27–34

EDIDIT
BURKHARD MOJSISCH

Digitized by Google

Digitized by Google

## PROPOSITIO 14

## OMNE ENS AUT MOTUM AUT IMMOBILE EST; ET, SI MOTUM, AUT A SE IPSO AUT AB ALIO; ET, SI QUIDEM A SE IPSO, ANTOKINETUM EST, SI AUTEM AB ALIO, ALTEROKINETUM EST. OMNE ERGO ENS AUT IMMOBILE EST AUT ANTOKINETUM AUT ALTEROKINETUM

Postquam auctor superius prosecutus est de ente in generali quoad eius ab una prima causa processionem, nunc prosequitur de ipso in speciali et ponit ipsius divisionem dicens: OMNE etc.

Et dividitur in duas partes, quia primo ponit entis divisionem, secundo ponit membrorum persecutionem in proximo elemento[1]).

Ad istius elementi evidentiam duo declarabo, scilicet suppositum et propositum. Circa primum tria faciam, quia primo dicam de entis, ut sufficiat ad praesens, triplici acceptione, secundo subiungam de existentia entium tertiae acceptionis probatione, tertio de principiorum formalium ipsa constituentium diversa ratione.

Quantum ad primum sciendum, quod, licet ens in eo, quod ens, accipia- A
tur sextupliciter, ut ostensum est super 11[2]), tamen, ut ad praesens sufficiat, ens potest accipi tripliciter, scilicet generalissime, generaliter et specialiter.

Generalissime, ut etiam includat prime bonum, quod est »diffusivum sui et esse«[3]), quod, licet sit supra ens et non ens, quia secundum Damascenum libro I cap. 4[4]) "in Deo quid est dicere secundum substantiam impossibile est – sicut etiam dicit Dionysius[5]) in multis locis –, familiarius autem est magis ex omnium ablatione facere rationem. Nihil enim eorum, quae sunt, est; non ut non ens, sed ut super omnia ens et super ipsum esse ens. Si enim eorum, quae sunt, cognitiones sunt, quod super cognitionem est, omnino et super substantiam erit, et e converso et quod super substantiam, et super cognitionem erit", nihilominus tamen ipse Dionysius 5 cap. *De divinis nominibus* B[6]) vocat ipsum "vere existens", ubi dicit: "Age bonum sicut vere exi-

---

[1]) cf. Procl., Elem. theol. 15; Vansteenkiste 271

[2]) supra, prop. 11 B; Pagnoni-Sturlese 188–189

[3]) cf. Alb., Summa theol. I 6 26 1 2 1; Siedler 173,60–61; Dion., De div. nom. 4 1 (PG 3,693B; Simon 113,73–117,76), 4 10 (PG 3, 708A–B; Simon 213,74–77)

[4]) Ioann. Damasc., De fide orthod. I 4; PG 94,800B; Buytaert 20,33–21,39

[5]) cf. Dion., De div. nom. 1 2 (PG 3,588C; Simon 9,78–79), 1 4 (PG 3,592D; Simon 25, 69), 5 1 (PG 3,816B; Simon 303, 54–55), 13 3 (PG 3,981A; Simon 446,67–70)

[6]) Dion., De div. nom. 5 4; PG 3,817C; Simon 307,71–73

---

25 ut[2] *om. V*

Digitized by Google

stens et existentium universorum substantificum laudemus; quod totius esse secundum virtutem supersubstantialem est substantificatrix causa et creatrix existentis, mentis, personae (sive subsistentiae, ut dicit[7]) alia translatio), substantiae, naturae, principium". Et infra[8]): "Etenim Deus non quodam modo est existens, sed simpliciter et incircumscripte totum in se ipso esse quidem accepit et praeaccepit". Haec Dionysius. Et per consequens ipsum ens includit simpliciter omnia ut generalissime acceptum.

Secundo modo accipitur generaliter, scilicet pro omni eo, quod est citra primum; et ista fuit tertia acceptio entis super 11[9]).

Tertio modo accipitur ens specialiter, scilicet pro omni eo, quod qualitercumque subsistit in entitate sive secundum causam sive secundum essentiam sive secundum participationem; et iste fuit quartus modus entis ibidem[10]) expressus.

Et hoc de primo.

B Quod autem necessarium sit ponere triplex ens, scilicet secundum causam, secundum existentiam et secundum participationem, colligitur ex ea ratione, qua ostensum est esse triplex bonum super 8[11]). Ens enim per participationem, et sic deminutum, praesupponit necessario ens per essentiam et absolutum secundum declarationem Boethii III *De consolatione* prosa 10[12]); et hoc, scilicet ens secundum essentiam, infert ens secundum causam, quod etiam est principaliforme in entitate.

Et istam distinctionem expresse ponit Dionysius de intelligibilibus Dei providentiis in *Epistula* ad Titum[13]) sic dicens: "Et quidem secundum causam, illa autem secundum essentiam, quaedam autem secundum participationem", et deducit eam de existente 5 cap. *De divinis nominibus* I[14]) per hoc, quod dicit: "Et ipsum quidem esse est ex praeexistente; et ipsius est esse, et non ipse est de numero essendi; et in ipso est esse, et non ipse est in eo, quod est esse; et ipsum habet esse, et non ipse habet esse". Et supra in eodem[15]) ponit principia existentium, scilicet per se vitam, per se similitudinem et similia, quibus, ut praemiserat, esse est senius. Unde haec sunt verba sua[16]): "Et ante alias ipsius (Dei videlicet) participationes esse propositum est; et est ipsum secundum se esse senius eo, quod est per se vitam esse,

---

[7]) transl. Eriugenae, Dionysiaca 332,2
[8]) Dion., De div. nom. 5 4; PG 3,817D; Simon 311,70–71
[9]) supra, prop. 11 B; Pagnoni-Sturlese 188–189
[10]) supra, prop. 11 B; Pagnoni-Sturlese 188–189
[11]) supra, prop. 8 B; Pagnoni-Sturlese 158–161
[12]) cf. Boeth., Philos. cons. III 10; Bieler 53,8–16
[13]) Dion., Epist. 9 2; PG 3,1108D; Simon 541,77–78
[14]) Dion., De div. nom. 5 8; PG 3,821D–824A; Simon 320,70–72
[15]) cf. Dion., De div. nom. 5 5; PG 3,820B–C; Simon 316,71–79
[16]) Dion., De div. nom. 5 5; PG 3,820A; Simon 313,68–70

---

34 incircumscripte: circumscripte *V* 49 quod: quia *O* 53 secundum[1] *om. codd.*

Digitized by Google

et eo, quod est per se sapientiam esse etc., et alia quaecumque existentia participantia ante omnia illa esse participant". Haec Dionysius.

Ex quibus colligitur, quod est principium entis productum a prime bono, quod principium sicut causa totius entitatis producit per se entia et omne ente participans.

Et hoc de secundo.

C

Verum prime ens, quod est ens secundum causam principaliformiter, est unum et bonum per essentiam, quae sunt idem per praemissam[17]), et sic constat solum ex uno formali principio, in quo subsistit, per declarationem 8 et 9[18]). Et licet sit solummodo bonum et unum secundum essentiam, est tamen nihilominus ens non secundum essentiam, sed secundum causam, ut dictum est, et sic superplenum et redundans in omnia qualitercumque entia sive secundum essentiam sive secundum participationem.

Ens autem secundum essentiam, quod etiam dicitur inferius[19]) enter ens, subsistit ex tribus et in tribus principiis formalibus, scilicet bono sive uno, quod idem est, quod etiam determinatur in virtutem sicut actuale et universale in minus actuale et universale sive in potentiale, et hoc, scilicet virtus, in ens, quod characterizat sive figurat et determinat praecedentia duo, ita tamen, quod omnia ista tria, licet distinguantur intentione, tamen sunt ut res una. Cuius exemplum est de genere, differentia et specie, quae sunt unum re, licet differant intentione. Et per consequens ipsum enter ens est ens secundum speciem, et sic impartibile, invariabile et immobile.

Dicitur autem aliquid immobile tripliciter. Uno modo a privatione non solum actus motus, sed etiam potentiae ad motum; et sic enter ens est immobile negative. Alio modo dicitur immobile, quod difficulter movetur, id est incipit moveri. Tertio modo dicitur a privatione actus motus et non aptitudinis, et hoc proprie dicitur quiescens.

Ens vero secundum participationem alicubi est impartibile, invariabile et immobile; alicubi vero partibile, variabile et mobile; alicubi vero medio modo propter principiorum formalium in ipsius entis secundum participationem constitutione diversificationem, ut inferius apparebit[20]).

Et hoc de supposito.

Circa propositum tria faciam secundum triplicem entis divisionem, quia primo dicam de entis per motum et immotum esse divisione, secundo de entis moti in per se et ab altero motum sectione, tertio ex praemissis dicam de ipsius entis trimembri partitione.

---

[17]) cf. Procl., Elem. theol. 13; Vansteenkiste 270

[18]) supra, prop. 8 F (Pagnoni-Sturlese 164–165), 9 D (Pagnoni-Sturlese 171–172)

[19]) cf. Procl., Elem. theol. 86 (Vansteenkiste 297), 88 (Vansteenkiste 298), 89 (Vansteenkiste 298)

[20]) infra, prop. 14 F

---

64 principium *add.* scilicet prime ens *V* 75 ens$^2$: entis *O* 78 in ... universale *om. O*
90 partibile ... vero *om. sed suppl. in marg. m. post. V*

Digitized by Google

Circa primum adhuc tria faciam, quia primo ponam errorum circa mobilitatem vel immobilitatem entis exclusionem, secundo subiungam mobilitatis et immobilitatis rerum diversam acceptionem, tertio ex praemissis inducam primae divisionis declarationem.

D De primo sciendum, quod comparando motum ad mobile secundum dicta antiquorum philosophorum invenimus quadruplicem errorem circa entis mobilitatem et immobilitatem.

»Zeno namque posuit omne ens esse immobile seu quiescens«[21]). Videtur enim ei[22]), quod circulare non moveatur, cum semper sit in eodem loco. Nec dicit[23]) etiam aliquid moveri motu recto locali, quia in finito tempore nullum mobile potest transire et numerare omnes partes spatii quantumcumque parvi, cum secundum eum sint infinitae. Sed nec dicit[24]) motum esse secundum formam, cum idem non possit esse sub formis contrariis, et sic existens tantum in altero non movetur. Iste error refellitur per Aristotelem non ratione physica, cum non sit contra negantem principia disputandum[25]), sed ex sensu et ratione mathematica, ut apparet in VI *Physicorum*[26]).

»Secundus error est Heracliti dicentis per oppositum omnia entia moveri et nullum esse immotum«[27]).

»Tertius error est Anaxagorae et Empedoclis dicentium iuxta diversitatem suarum opinionum omnia entia quandoque esse immobilia simul, quandoque vero mota simul«[28]) intellectu secundum Anaxagoram vel lite secundum Empedoclem segregante, regnante vero amicitia secundum Empedoclem vel omnibus existentibus in confuso chaos secundum Anaxagoram omnia quiescere affirmabant.

»Quartus vero error est dicentium divisionem entium esse immediatam, scilicet quod ista, quae moventur, semper moventur, et illa, quae quiescunt, semper quiescunt ita, quod non sit medium, quod aliqua quandoque quiescant et quandoque moveantur«[29]). Istius erroris sicut et praecedentium falsitas apparet et ex sensu et ratione, sicut clarum est diligentius intuenti.

Et hoc de primo.

E De secundo considerandum, quod, licet secundum Aristotelem III *De anima*[30]) duplex sit motus, unus, qui est actus perfecti, scilicet existentis in

---

[21]) cf. Alb., Phys. VIII 2 1; Borgnet 558b
[22]) cf. Arist., Phys. VI 9, 240a29–32
[23]) cf. Arist., Phys. VI 2, 233a21–23
[24]) cf. Arist., Phys. VI 9, 240a19–22
[25]) cf. Arist., Phys. I 2, 185a1–2
[26]) cf. Arist., Phys. VI 2, 233a24–31; VI 9, 239b5–240b7
[27]) cf. Alb., Phys. VIII 2 1; Borgnet 558b; Arist., Phys. VI 10, 241a26–27
[28]) cf. Alb., Phys. VIII 2 1; Borgnet 558b; Arist., Phys. I 4, 187a20–188a17
[29]) cf. Alb., Phys. VIII 2 1; Borgnet 558b
[30]) cf. Arist., De an. III 7, 431a6–7

---

100 et *om. V* 107 moveri *om. sed suppl. in marg. m. post. V* | finito: infinito *O*
123 semper moventur *om. O*

Digitized by Google

actu in eo, quod huiusmodi, et alius, qui est actus entis in potentia sive imperfecti inquantum huiusmodi, et per consequens omne ens, quod movetur primo motu, est immobile quoad secundum, et e converso, quod est motum secundo motu, est immobile quoad primum, tamen secundum divinum Dionysium uterque istorum motuum est multiplex.

Distinguit enim 4 cap. *De divinis nominibus*[31]) triplicem motum dicens: "Et motus, qui sunt mentium, qui sunt animarum, qui sunt corporum", ubi etiam subdividit[32]) motus et mentium et animarum in rectum, circularem et obliquum. Sicut igitur est motus mentalis, ita etiam secundum eum est supermentalis, et hoc divinalis, unialis, infinitalis sive virtualis, entialis et vitalis, et hoc sive quibus causae moventur in suos effectus producendos sive quibus causata moventur in sua principia productiva.

Et secundum hoc Maximus, commentator Dionysii, super 9 cap. *De divinis nominibus*[33]) ponit tres motus descriptiones, ut testatur Theodorus in *Clave*[34]) dicens: "Motus est virtus naturalis ad suum principium festinans"; et talis motus est in incorporalibus et universaliter in omnibus separatis a prime bono productis et in corporalibus. Item sic[35]): "Motus est passio ex altero veniens ad alterum, cuius finis est impassibilitas"; in qua descriptione »passio dicitur ipsa species rei sive secundum esse abstractionis«[36]) sive separationis, secundum esse, inquam, abstractionis, »quod habet in anima, sicut accipit passiones Aristoteles in I *Peri hermeneias*[37]) dicens, quod voces sunt notae earum passionum, quae sunt in anima, et secundum quod intelligere est quoddam pati«[38]); quantum ad esse separationis, sicut infra dicetur, omnis intellectus intelligendo instituit, quae sunt post[39]), cum sit ens plenitudo specierum[40]). Vel sic[41]): "Motus est operatio activa, cuius finis est per se ipsam perfectio"; et sic motus est in omnibus primordialibus causis, etiam in prima omnium causa. De qua sic dicit Dionysius 4 cap. *De divinis nominibus* M[42]): "Ipse omnium causa propter bonitatis excessum omnia amat". Et infra[43]) loquens de amore in bono dicit: "Movit autem ipsum ad operandum secundum omnium generativum excessum". Unde et 9 cap. I[44]) sic dicit:

---

[31]) Dion., De div. nom. 4 7; PG 3,704C; Simon 195,77
[32]) cf. Dion., De div. nom. 4 8–9; PG 3,704D–705B; Simon 197,71–204,82
[33]) cf. Comment., In De div. nom. 9; Cod. Paris. Lat. 17341, 269rb–va
[34]) Honor. August., Clavis phys. 65; Lucentini 45,4
[35]) Honor. August., Clavis phys. 65; Lucentini 45,4–5
[36]) cf. Alb., Super Dion. De div. nom. 9,n.21; Simon 390,71–72
[37]) cf. Arist., De interpr. 1, 16a6–7
[38]) cf. Alb., Super Dion. De div. nom. 9,n.21; Simon 390,72–74; Arist., De an. III 5, 429b24–25
[39]) cf. Procl., Elem. theol. 174; Vansteenkiste 517
[40]) cf. Procl., Elem. theol. 177; Vansteenkiste 519
[41]) Honor. August., Clavis phys. 65; Lucentini 45,6
[42]) Dion., De div. nom. 4 10; PG 3,708A; Simon 213,74–75
[43]) Dion., De div. nom. 4 10; PG 3,708B; Simon 213,77
[44]) Dion., De div. nom. 9 9; PG 3,916C; Simon 388,77–78

---

132 est[1]: et *O* 133 est: et *O* 138 sicut: sic *V* 150 passiones *om. codd.*

Digitized by Google

"Quid autem et quando rursus theologi et ad omnia procedentem et motum dicunt immobilem? Nam, ut decet Deum, et hoc est intelligendum. Moveri enim ipsum religiose aestimandum est – et infra[45]): – sed eo, quod ad substantiam agat Deus et contineat omnia et totaliter omnia provideat, et eo, quod assit omnibus omnium circuitu et ad existentia omnia provisivis processibus et operationibus". Et subiungit[46]) de triplici motu Dei, recto, circulari et obliquo. Sicut autem motus ascribitur Deo, ita etiam proportionaliter ascribi potest omnibus separatis.

Ex iam dictis colligitur, quod motus licet secundum diversam rationem est in omnibus. Et hoc forte voluit dicere Heraclitus, quando dixit omnia entia moveri, et incorporalia et corporalia, quae, scilicet corporalia, moventur et naturaliter et violenter secundum diversitatem motuum et naturalium et violentorum. Apparet etiam, quod alia ratione dicuntur mobilia et immobilia separata, sicut eleganter ostendit Dionysius ubi iam supra[47]) Deum esse totaliter immobilem, et hoc supersubstantialiter, et nihilominus moveri, ut iam inductum est.

Et hoc de secundo.

F De tertio notandum, quod ens secundum sui generalitatem acceptum cadit in eam divisionem, scilicet quod est vel immotum vel motum, et hoc ex ea ratione, quae supra[48]) aliqualiter tacta est, quia principium vel principia ipsum ens intranee seu qualitative constituens vel constituentia remanet vel remanent in ratione et natura principiorum inquantum huiusmodi. Et si est unum tantum, constituit prime ens, quod utpote supersimplex, quia unum et bonum tantum, est eminenter super omnem impartibilitatem, invariabilitatem, et sic habet proportionaliter prime bono totalem immobilitatem. Si autem sunt plura principia formalia ipsum ens sive per essentiam sive per participationem intranee constituentia, dummodo remaneant in ratione et natura principiorum secundum declarationem habitam super 4[49]), ubi de hoc diffuse dictum est, adhuc nihilominus constituunt ens secundum speciem, quod necessario propter sui simplicitatem etiam est proportionaliter suae causae impartibile, invariabile et immobile per privationem seu negationem non solum actus motus, qui est actus imperfecti et entis in potentia inquantum in potentia, sed etiam potentiae ad ipsum motum. Unumquodque enim ens secundum speciem est actus perfectus vel etiam superperfectus, simplex, et sic nullo modo in potentia passiva proprie loquendo, et sic impartibilis, invariabilis et immobilis, ut dictum est.

---

[45]) Dion., De div. nom. 9 9; PG 3,916C; Simon 388,80–82
[46]) cf. Dion., De div. nom. 9 9; PG 3,916C–D; Simon 388,82–85
[47]) cf. Dion., De div. nom. 9 8; PG 3,916B–C; Simon 387,80–84
[48]) supra, prop. 14 C
[49]) supra, prop. 4 B–C; Sturlese 105, 107–108

---

174 supersubstantialiter: facit substantialiter *V* 185 per[2]: secundum *V*

Digitized by Google

Nec obstat dictum vulgatum theologorum[50]), quod omne creabile vel creatum est vertibile et sic variabile. Variabile enim dicitur duobus modis. Aut secundum quod aliquid habet ordinem ad non esse, si manus continentis creatoris subtrahatur. Et sic est verum, quod omnis creatura est variabilis, tamen ista potentia numquam reducitur ad actum secundum Platonem in *Timaeo*[51]), quia impossibile est Deum non continere illud, quod creavit, cum idem secundum idem non sit causa esse et non esse eiusdem. Et ideo ex hac parte remanet entium secundum speciem impossibilitas non essendi, et sic vere dicuntur invariabilia. Alio modo dicitur variabile aliquid, quia per principia suae naturae est in potentia ad variationem, sicut quod est compositum ex contrariis vel contrarium habens in potentia, quae est eadem contrariorum. Et sic iterum ens secundum speciem est invariabile, cum sit simplex.

Si autem principia ens constituentia intranee non remanent in ratione et natura principiorum, sed distrahuntur in alias naturas, et hoc vel simpliciter, sicut in corporibus, vel aliquo modo, puta in animabus, tunc constituta ex eis quoad corpora efficiuntur individua partibilia, variabilia et mobilia, quoad animas vero efficiuntur media inter simpliciter impartibilia, invariabilia et immobilia et simpliciter partibilia, variabilia et mobilia ita, quod talia moventur animealiter, licet non motu physico moveantur.

Ex quibus evidenter apparet, quod omne ens vel est immotum vel motum. Et hoc quantum ad primam divisionem.

Circa secundam vero divisionem tria faciam, quia primo ponam motus secundum intentionem Aristotelis diversam descriptionem, secundo ex hoc inferam mobilis seu moti duplicem acceptionem, tertio ad ostensionem veritatis explicabo auctoris intentionem et Platonis de duplici moto positionem.

G

De primo sciendum, quod motus, de quo communiter Aristoteles loquitur, importat quandam mobilis seu moti variationem, variatio autem est quidam discursus a dispositione in dispositionem. Et hoc sive distantem, quam ipsum mobile nec secundum se totum nec secundum aliquam sui partem habet in se, verbi gratia in motu locali, si aliquid esset sursum in regione ignis in loco sibi commensurato et tenderet deorsum ad regionem terrae ad locum sibi ibidem commensuratum magno spatio interiecto; et talis transitus seu variatio non dat motui rationem motus, cum de ratione motus sit, quod mobile partim sit in termino a quo et partim in termino ad quem, quod non invenitur in proposito. Sive praesentem: Secundum hoc contingit mobile esse in actu propter praesentiam talis formae seu dispositionis, est autem in potentia propter variationem sui in illa seu secundum illam formam, et coincidunt in ipso moto seu mobili respectu eiusdem formae actus et potentia.

---

[50]) cf. Ioann. Damasc., De fide orthod. II 3; PG 94,868A; Buytaert 70,19–20
[51]) cf. Plat., Tim., 41a7–b6; Waszink 35,9–17

---

202 secundum idem *om. O* 203 remanet: removet *V* 213 et[1] ... mobilia *om. O*
220 intentionem et Platonis: et Platonis intentionem *V* 233 moto: motu *V*

Digitized by Google

Et motus sic acceptus tripliciter definitur. Uno modo formaliter sic[52]): »Motus est actus existentis in potentia secundum quod huiusmodi«. Alio modo describitur »materialiter, quod sit actus sive perfectio mobilis«[53]). Tertio modo etiam describitur quoad »totum, quod est motus, secundum quod est fluxus vel impressio a motore in motum sic: Motus est actus moventis et mobilis inquantum huiusmodi«[54]).

Quoad primam descriptionem reduplicatio reduplicat eandem formam numero, eandem, inquam, re et subiecto, ut sit sensus, quod motus est actus, et mobile est in actu secundum rem alicuius formae seu naturae existentis in aliquo genere praedicamenti, et inquantum est sic in actu et stat sub tali actu, est in potentia ad eandem formam seu rem naturae, inquantum in tali natura est identitas re et subiecto, differentia autem secundum modum formae. Ex quo manifestum est, quod actus et potentia, prout cadunt in rationem motus, alterius modi seu proprietatis sunt quam in aliis rebus, quae dicuntur secundum actum et potentiam, ubi se non compatiuntur, nec sunt simul in eodem, et realiter et per essentiam differt forma, secundum quam aliquid est in actu, a forma, ad quam est in potentia.

In motu autem non sic se habet: mobile enim actu participat formam, secundum quam variatur, et nihilominus est in potentia ad eandem formam. Et quia mobile discurrit a dispositione in dispositionem secundum eandem formam, necessarium est ipsum esse partibile, ut partim sit in termino a quo, partim autem in termino ad quem. Ex quibus tertio sequitur, quod, cum talis forma, in qua est motus, sit res alicuius praedicamenti, ipsum motum non inesse alicui substantiae ratione essentiae substantialis inquantum huiusmodi consecutive, sed potius inest impressive per causam activam distinctam re et subiecto ab ipso mobili, sicut innuit tertia descriptio motus iam dicta.

Ex praedictis colligitur, quod quattuor sunt de ratione moti secundum Aristotelem: Quod sit variabile, immo quod actu variatur, inquantum est motum, et quod sit partibile, et quod non moveatur essentialiter, sed per causam activam.

Et hoc de primo.

H Ex praemissis evidenter apparet, quod, sicut ratio moventis reducitur ad rationem causae, ratio autem causae fundatur super rationem actus, qui est entis completi, ita ratio moti reducitur ad rationem causati, quia fundatur in ratione potentiae passivae, quae inquantum huiusmodi est entis imperfecti. Nihil autem idem secundum idem est simul actu et potentia propter contrarietatem actus et potentiae. Igitur nihil idem secundum idem est movens et motum. Quare necessario movens et motum sunt distincta subiecto ex oppo-

[52]) cf. Arist., Phys. III 1, 201a10–11; Alb., Phys. III 1 4–5; Borgnet 190a–193b
[53]) cf. Ulric. de Arg., De summo bono IV 2 20; Cod. Vat. Lat. 1311, 98rb
[54]) cf. Ulric. de Arg., De summo bono IV 2 20; Cod. Vat. Lat. 1311, 98rb

236 materialiter ... (237) describitur *om. V* 267 quia: quod *V* 271 necessario: necessarium *O*

Digitized by Google

sitione respectus moventis ad respectum moti. Concluditur ergo per Aristotelem VII *Physicorum*[55]) necessario, quod omne motum movetur ab alio et nihil movet se ipsum.

Verum istud aliud, scilicet movens, vel est extra vel intra ipsum mobile.

Si extra, aut confert aliquid passo sive moto aut nihil. Si nihil, tunc motum movetur violenter; si aliquid confert, hoc vel est pertinens ad moti constitutionem in esse vel est solum remotio impedimenti. Et si hoc secundo modo, sic motum movetur per accidens. Si primo modo, tunc movetur per se, secundum quod per se opponitur non ad per aliud, sed ad per accidens, et sic moventur gravia et levia a generante et a removente prohibens, et hoc sive moveantur motu simplici vel composito, locali scilicet.

Si autem motor est intrinsecus ipsi moto per essentiam, tunc aut est totaliter immersus aut totaliter separatus aut partim immersus et partim separatus, sicut inferius apparebit[56]). Et licet omnia sic mota moveantur ex se, quod est proprium animatorum, tamen motus istius mobilis, quem imprimit motor separatus, est vita omnium viventium, »in quem sicut in primum motum omnes motus inferiorum et omnium mobilium proprietates reducuntur. Et per consequens maxime est per se et naturalis et primus. Quod igitur hoc motu movetur, movetur ex se magis quam animal in hoc inferiori mundo[57]). Quod autem sic movetur ex se, movetur a principio intrinseco formali vitali, id est quod in se est vita et vivens et formaliter suo moto unitum«[58]).

Ex praedictis colligitur, quod omne, quod movetur, movetur ab alio, et quod tale motum est duplex, scilicet aut motum ex se aut per se, puta a principio intrinseco vel extrinseco.

Et hoc quantum ad intentionem Aristotelis. Et sufficiat de secundo.

Verum quantum ad tertium ex intentione Platonis sciendum, quod, sicut I recitat Macrobius *Super Somnium Scipionis* libro II[59]), "a Platone in X *De legibus* talis motuum prolata est divisio. Omnis motus, inquit, aut se movet et alia, aut ab alio movetur et alia movet; et prior ad animam, ad omnia vero corpora secundus refertur. Hi ergo duo motus et differentia separantur et societate iunguntur. Commune hoc habent, quod et prior et secundus movent alia, hoc autem differunt, quod ille a se, hic ab alio movetur".

Sicut igitur est duplex motus, quorum primus est actus perfectus et perfecti, secundus vero actus imperfectus et imperfecti, ita est duplex motum, ne dicam mobile, quod est aptum natum moveri, scilicet antokinetum, id est per se motum, et alterokinetum, id est ab altero mobile, et de secundo satis

---

[55]) cf. Arist., Phys. VII 1, 241b34
[56]) infra, prop. 184 C; Sturlese 7–11
[57]) cf. Averr., Phys. VIII comm. 27; Venetiis 1562, 365rF
[58]) cf. Theodor. de Vrib., De anim. 17 1–2; Sturlese 27,4–12
[59]) Macrob., Comm. in Somn. Scip. II 15; Willis 144,19–26

---

273 VII Physicorum *om. O* 279 tunc movetur: movetur tunc *V* 298 Scipionis *om. V* 301 duo *om. O* 302 habent ... (303) autem *om. V*

Digitized by Google

apparuit in praecedentibus. Quod autem sit aliquid per se motum et quale sit tale, ex sequentibus erit notum.

"Plato enim – ut recitat Macrobius ubi supra[60]) –, cum dicit animam ex se moveri (sive per se), id est cum antokineton vocat, non vult eam inter illa numerari, quae ex se quidem videntur moveri, scilicet a causa, quae intra se latet, ut moventur animalia actore quidem alio sed occulto, nam ab anima moventur, aut ut moventur arbores, quarum etsi non videtur agitator, a natura tamen interius latente eas constat agitari; sed Plato ita dicit animam ex se moveri, ut non aliam causam vel extrinsecus accidentem vel interius latentem huiusmodi motus dicat auctorem. Hoc quemadmodum accipiendum sit instruemus". Et subiungit[61]) exempla de igne, melle et nive, quia ignis per se calet, mel per se est dulce, nix per se frigida. Et infra[62]): "Quibus moveri ab alio contingit, haec et desinunt moveri. Quibus autem idem est et esse et moveri, numquam a motu cessant, quia sine essentia sua esse non possunt ... Ab se ergo movetur anima". Et infra[63]): "Cum animam per se moveri dicimus, non gemina consideratio sequitur moventis et moti, sed ipso in motu essentiam eius agnoscimus, quia quod in igne nomen calidi, in nive vocabulum frigidi, dulcis in melle, hoc necesse est ad animae antokineti nomen intelligi, quod Latina conversio significat per se moveri. Nec te confundat, quod moveri passivum verbum est; nec tamen, sicut secari cum dicitur, duo pariter considerantur, quod secat et quod secatur ..., ita hic moveri duarum rerum significationem putes, quae movet et quae movetur. Nam secari quidem et teneri passio est, et non ideo considerationem et facientis et patientis amplectitur, moveri autem, cum de his quidem dicitur, quae ab alio moventur, utramque considerationem similiter repraesentat; de eo autem, quod ita per se movetur, ut sit antokinetum, cum moveri dicitur, quia ex se, non ex alio movetur, nulla suspicio passionis potest intelligi. Nam et stare, licet verbum passivum non esse videatur, cum de eo tamen dicitur, quod stat alio sistente, ut 'stant terrae defixae hastae' significat passionem, sic et moveri, licet passivum sonet, quando tamen nihil inest faciens, patiens inesse non poterit. Et ut absolutius liqueat non verborum, sed rerum intellectu passionem significari, ecce ignis, cum fertur ad superna, nihil patitur, cum deorsum fertur, sine dubio patitur, quia hoc nisi alio impellente non sustinet, et cum unum idemque verbum proferatur, passionem tamen modo inesse, modo abesse dicimus. Ergo et moveri idem in significatione est, quod calere, et cum ferrum calere dicimus vel stilum moveri, quia utrique hoc aliunde provenit, passionem esse fatemur; cum vero aut ignis calere aut moveri anima dicetur,

---

[60]) Macrob., Comm. in Somn. Scip. II 15; Willis 141,1–11
[61]) cf. Macrob., Comm. in Somn. Scip. II 15; Willis 141,12–20
[62]) Macrob., Comm. in Somn. Scip. II 15; Willis 141,22–27
[63]) Macrob., Comm. in Somn. Scip. II 15; Willis 142,4–143,5

---

309 sequentibus: consequentibus *O* 311 antokineton: antokinetum *V* 318 melle et nive: nive et melle *V* 337 inest faciens: faciens inest *O*

Digitized by Google

quia illius in calore et in motu huius essentia est, nullus hic locus relinquitur passioni, sed ille sic calere sicut moveri ista dicetur". Haec Macrobius.

Ex quibus apparet secunda divisio, scilicet quod omne motum aut est antokinetum aut alterokinetum.

Et hoc quoad secundam divisionem.

Ex praemissis etiam apparet tertia divisio entis, scilicet in id, quod est K simpliciter immobile, quia nec movet se nec movetur ab alio, puta omne ens secundum speciem, quale est omnis intellectualis hypostasis, et eo superiora entia; et in id, quod est per se motum, quale est anima; et in id, quod ab alio movetur, quale est omne corpus, cum sit quiescens secundum naturam, ut dicit Avencebrol libro III cap. 43[64]). Est igitur anima media inter extrema continuans simpliciter immobilia ab altero motis.

Et sic etiam apparet intentio elementi.

## COMMENTUM

*Necesse est enim alterokinetis existentibus esse et quod immobile et intermedium, id est per se mobile. Si enim omne alterokinetum, id est ab altero mobile, ab altero moto movetur, aut circulo sunt motus, aut in infinitum est. Sed neque circulo neque in infinitum, si quidem terminata sunt principio entia omnia et movens eo, quod movetur, valentius. Erit ergo aliquid immobile primum movens. Sed, si hoc, necesse est per se mobile aliquid esse. Si enim stent omnia, quid quidem erit, quod primo movetur? Neque enim quod immobile: non enim aptum natum est. Neque quod alterokinetum: ab alio enim movetur. Relinquitur ergo per se mobile esse, quod primo movetur, quoniam et hoc est, quod copulat altero mobilia immobili medium aliqualiter ens, movens simul et motum. Illorum enim hoc quidem movet solum, hoc autem movetur solum. Omne ergo ens aut immobile est aut per se mobile aut ab altero mobile. Ex his itaque et illud manifestum, quod ex his quidem, quae moventur, quod per se mobile primum, his autem, quae moventur, quod immobile.*

Hic probat auctor suum elementum sic: Omne procedens ab uno et bono vel est omnino non motum vel motum ab altero vel per se; sed omne ens est huiusmodi: ergo etc.

Istius rationis declarat maiorem sic arguens: Omnia extrema essentialiter ordinata requirunt necessario medium ea iungens; sed immobile et ab altero mobile sunt extrema: ergo etc.

Istius rationis ponit minorem cum conclusione dicens, quia necesse est alterokinetis et eo, quod immobile, utpote extremis existentibus et intermedium esse, scilicet quod per se mobile.

---

[64]) cf. Avenc., Fons vitae III 43; Baeumker 176,20–21

Digitized by Google

*Si enim:* Probat minorem sic. In omni eo, quod ab altero moto movetur, vel est circulatio in moventibus et mobilibus, vel est ascensus in infinitum, vel status ad immobile ut extremum; sed neque circulatio neque in infinitum ascensus est possibilis: ergo necessario ibitur et stabitur ad immobile. Ergo alterokinetum et immobile sunt extrema essentialiter ordinata.

Deinde ibi: *si quidem* etc., probat minorem. Et primo quoad secundum membrum sic. Ubicumque est terminatio et status ad principium vel in principio, ibi non est ascensus in infinitum; sed omnia entia sunt terminata principio per 11[65]): ergo etc.

Deinde ibi: *et movens* probat primam partem praemissae minoris sic. Ibi non est circulatio, ubi est unum alio valentius; sed movens est valentius moto, sicut ens actu et perfectum enti in potentia et imperfecto: ergo etc.

*Sed si:* Hic resumit conclusionem istam, videlicet quod alterokineta et immobilia sunt extrema, ut ex hoc inferat esse medium inter ea, scilicet per se mobile, dicens: Et si haec sunt extrema, necesse est, ut aliquid sit per se mobile medium inter ea.

*Si enim:* Hic probat per se mobile esse tale medium sic. Illud vere et solum est medium inter immobile et alterokinetum, quod omnibus positis quiescere primo movebitur movens simul et motum; sed per se mobile est huiusmodi – immobile enim non est aptum natum primo moveri neque alterokinetum, quia movetur ab alio –: ergo relinquitur per se mobile esse, quod primo movetur, quod etiam copulat altero mobilia immobili existens medium movens simul et motum aliqualiter.

*Ex his itaque:* Hic infert auctor corollarium ex praemissis de praeeminentia et prioritate istorum trium ad invicem dicens immobile esse primum, postea per se mobile, ultimum ab altero mobile.

---

[65]) cf. Procl., Elem. theol. 11; Vansteenkiste 269

---

385 ad: et *O* 393 sed ... valentius *om. V* 395 si *add.* etc. *V* 398 medium ... (399) mobile *om. V* 402 natum *om. O*

Digitized by Google

## PROPOSITIO 15
## OMNE, QUOD AD SE IPSUM CONVERSIVUM EST, INCORPOREUM EST

Posita entis divisione per immobile, per se motum et ab altero mobile[1]) et quia omne ab altero mobile est corporeum, ideo auctor in isto elemento ostendit, quale ens sit incorporeum, dicens: OMNE etc.

Ad cuius elementi evidentiam duo declarabo, scilicet suppositum et propositum. Circa primum tria faciam, quia primo ponam rerum per absolutum et respectivum distinctionem et ipsius respectivi subdivisionem, secundo ostendam respectivi ad se ipsum quadruplicem condicionem, tertio ex praemissis subiungam conversivi ad se ipsum propriam intentionem.

De primo sciendum, quod, cum universi totalitas sit formalis ex unius [A] partium eius in aliam redundantia, nulla essentia absoluta inquantum huiusmodi erit de eius integritate; sic enim caderet a ratione boni, cuius proprium est se communicare. Hinc est, quod non solum ea, in quibus constitutionis principia a principiorum ratione et natura recedunt simpliciter per eorum in alias naturas determinationem, qualia sunt omnia partibilia habentia partes post totum, puta omnia individua et universaliter omnia corporalia, et ea, in quibus constitutionis principia nec simpliciter in natura principiorum remanent nec simpliciter in alias naturas distrahuntur, qualia sunt per se mota, verum etiam ea, quae in sui constitutione habent principia in propria natura et ratione permanentia, qualia sunt entia ut simpliciter et sic impartibilia et ex hoc immobilia, concreta sunt quibusdam modis habitudinalibus seu respectivis.

Quod ut evidentius appareat, considerandum est modos entium essentiales essentialiter rem designantes esse duplices, ut sit in summa dicere, scilicet absolutum et respectivum. Dico autem haec absolute significare essentiam, quae eam significant secundum se ipsam non concernendo in significato suo aliquam habitudinem vel ad intra talem essentiam vel ad extra, et sic in tali praedicatione attenditur essentia circumscriptis ab ea modis habitudinalibus; quod proprie est ad se dici seu absolute. Aliquando autem designatur rei essentia respective, secundum quod respectivum est prius relato, scilicet cum essentia rei vel id, quod est realiter intra essentiam, exprimitur aliquo nomi-

---

[1]) cf. Procl., Elem. theol. 14; Vansteenkiste 270

---

9 et[1] *om. V* | ipsius: istius *O* 10 se *om. V* 28 concernendo: concernentes *V*

Digitized by Google

ne importante habitudinem eo, quod ipsa talis res est essentialiter respectiva, quia secundum rationem suae essentiae habet in se modum habitudinalem sive ad aliquid extra, ut in emanatione causali causa respicit causatum et e converso, sive ad intra, ut in emanatione originali, ubi constituta per respectus originis sunt eiusdem essentiae seu naturae, ut inferius apparebit[2]).

Ex dictis manifestum est, quod omne respectivum vel est ad se ipsum vel ad aliud, et hoc sive ad superius sive ad coordinatum sive ad inferius. Hos omnes modos respectivorum tangit Dionysius 4 cap. *De divinis nominibus* L[3]), ubi loquitur de pulchro et bono sic inquiens: "Omnibus igitur est pulchrum et bonum desiderabile et amabile et diligibile; et propter ipsum et ipsius gratia et minora meliora convertendo se ad ea amant, et communicative coordinata coordinata, et meliora minora processive, et ipsa singula se ipsa contentive".

Et hoc de primo.

B Qualis autem sit iste modus respectivi ad se ipsum, ut de eo ad praesens solummodo fiat mentio, et quare aliquid dicatur respicere se ipsum, nunc dicendum.

Ubi primo sciendum, quod omnis res, in qua principia formalia ipsam intrinsece formaliter constituentia remanent simpliciter in ratione et natura principiorum vel saltem non distrahuntur in ulteriores naturas, est antarkes communiter acceptum, sicut apparet per condiciones eius positas et expositas super 9[4]), et sic est simplicis essentiae et hoc exclusa omni partibilitate, variabilitate et consequenti mobilitate, et sic est actus quidam, quia in simplici non est potentia passiva. Illud enim, in quo est potentia talis, est compositum, ut ibidem apparuit. Est autem actus seu forma per essentiam suam, forma, inquam, non ab informando dicta, sed a foris manendo. Et hoc sive talis res, quae est actus per essentiam, sit absoluta ab omni respectu essentiali ad corpus, qualis est omnis intellectus in actu per essentiam et sic separatus et impassibilis et omnis res secundum gradum naturae tali superior intellectu, sive etiam sit concreta respectu essentiali ad corpus, quo primo utitur, quod etiam est perpetuum habens hypostasim ingenerabilem et incorruptibilem[5]), qualis est anima nobilis seu divina secundum auctorem *De causis* 3 prop.[6]).

Habemus igitur, quod omnis res talis est per essentiam actus simplex, licet talis res sit differentis simplicitatis in diversis, puta in entibus secundum speciem et entibus quodammodo individuatis. Et haec est prima condicio rei, quae se ipsam respicit.

---

[2]) infra, prop. 40 B
[3]) Dion., De div. nom. 4 10; PG 3,708A; Simon 211,74–76
[4]) supra, prop. 9 D; Pagnoni-Sturlese 171–172
[5]) cf. Procl., Elem. theol. 196; Vansteenkiste 525
[6]) cf. Lib. de caus. 3,n.27–30; Pattin 139,98–140,10

---

34 ipsa *om. V* 39 dictis: praedictis *V* 54 et expositas *om. O*

Digitized by Google

Ex qua sequitur secunda, scilicet nullam talem rem esse in actu per quamcumque formam accidentalem, quae sit ei principium sive essendi sive operandi sive qualitercumque aliter se habendi, cum nullius talis ratione suae simplicitatis sint capaces. Actus enim sive forma simplex secundum Boethium[7]) subiectum esse non potest. Nec obstat inexistentia proprietatum et respectuum in tali re, cum nec proprietates consequentes principia formalia nec respectus tales ponant in numerum cum essentia, cuius sunt, et sic non sunt accidentales, sed essentiales.

Ex dictis duabus condicionibus sequitur tertia, quod talis res actus simplex et invariabilis essentiae existens non est actus seu forma in alio essentialiter differente secundum propriam essentiae rationem, cuius condiciones imitetur, sed est per se stans sive subsistens secundum diversos gradus per se standi. "Omnis enim substantia simplex est stans per se ipsam, hoc est per essentiam suam" per 29 *De causis*[8]), quia, si stat per partes, non est simplex; similiter si habet aliunde fixionem stabilitatis suae. Dico autem 'secundum diversos gradus per se standi', quia quaedam rerum talium sunt simpliciter per se stantes, quaedam autem sunt concretae respectibus essentialibus ad corpora non obstante, quod per se stent, ut infra videbitur[9]), et sic simul per se stantes et inexistentes tamquam mediae simpliciter inexistentium aliis et simpliciter per se stantium.

Ex dictis tribus condicionibus sequitur quarta, scilicet quod omnis talis res primaria operatione sua tendit desiderio, amore et dilectione in se ipsam, inquantum se tota in se totam convertitur, cum sit actus simplex intransmutabilis essentiae stans in se ipso. Sic enim converti ad se ipsum est se ipsum in propria figere subsistentia, sicut superius inductum est ex Dionysio[10]), quod singula se ipsa amant contentive. Dico autem, quod talis res primaria operatione tendit in se per conversionem sui ad se ipsam, ita videlicet, ut quod tendit et in quod sint unum simplex, sicut supra dictum est[11]) de movente se ipsum, licet secundum modum nostrum intelligendi supponatur eius essentia in esse, et sic demum intelligatur operari seu versari circa se ipsum sua propria operatione, quae etiam est idem essentiae eius, operatione, inquam, sibi debita secundum modum proprium essendi suum. Et sic talis essentia est simul principium, ratio et obiectum talis tenditionis.

Verbi gratia omnis intellectus in actu per essentiam, scilicet intellectualis hypostasis, est per essentiam actus intelligendi, propter quod etiam vocatur

---

[7]) cf. Boeth., De Trin. 2; Stewart-Rand 10,43
[8]) Lib. de caus. 28 (29),n.199; Pattin 192,52–53
[9]) infra, prop. 16 E; prop. 196 E; Sturlese 168,1–26
[10]) supra, prop. 15 A n. 3
[11]) supra, prop. 14 I

---

76 respectuum: respectivum *V* 80 et: est *V* 94 in *om. V* 102 modum proprium: proprium modum *O*

a multis[12]) intelligentia. Ex hoc sequitur secundo, quod non sit in actu per aliquam formam, quae sit sibi ratio seu principium intelligendi. Ex quibus consequens est tertium, scilicet quod ipse secundum propriam rationem suae essentiae non est forma in alio, sed per se subsistens. Ex quibus elicitur quartum, scilicet quod primaria sua intelligibili operatione non agit in aliud inquantum aliud, sed secundum Averroem super XII *Metaphysicae* cap. 51[13]) »simplici intellectualitate versatur circa obiectum suum, quod est eius simplex essentia«. Sic autem circa propriam essentiam versari est se toto ad se totum converti; et hoc est, quod dicit Aristoteles ubi supra[14]), quod in separatis a materia idem est intelligens et intellectum, intelligere et ratio intelligendi.

Et hoc de secundo.

C Ex praemissis etiam elicitur tertium, scilicet quid sit, quod dicitur ad se ipsum conversivum. Hoc enim secundum quid nominis est totum ad se ipsum versivum, quia se toto circa se totum versatur ita, quod non fiant, immo sint unum simplex, scilicet quod convertitur et ad quod. Sed secundum quid rei conversivum ad se ipsum est res simplex actus existens, se ipso per essentiam subsistens, se toto amore proprii boni contentive in se totum primaria operatione tendens per sui in se ipsum intraneam transfusionem.

Dico autem actus simplex, ut excludatur omne potentiale et subiectum et habens rationem subiecti, et hoc per li actus; per li vero simplex omnis forma corporalis, quae est divisibilis per accidens.

Dico autem se ipso etc. ad differentiam omnium formarum in alio sive substantialium sive accidentalium, quae requirunt subiectum, cui innituntur.

Dico etiam se toto amore etc. ad differentiam et absoluti et omnis partibilis, quorum primum non est tendens, secundum vero, et si sit tendens, tamen non se toto, et hoc sive habeat partes in toto, quae sunt principia qualitativa suae constitutionis essentialiter a se distincta, sive post totum secundum distinctionem Aristotelis VII *Metaphysicae* cap. 35[15]). Potest tamen habere partes ante totum, quae non ponunt in numerum, et sic motu amoroso, qui est virtus concretiva seu unitiva naturalis, festinat ad se ipsum ut ad principium formale suae propriae subsistentiae, et sic continet et figit se ipsum in esse transfundens se ipsum in se ipso se ipsum in alio esse respectivo gene-

---

[12]) cf. e.g. Lib. de caus. 6–12; Pattin 149–164; Procl., Elem. theol. 20 (Vansteenkiste 273), 166–183 (Vansteenkiste 514–521); Avic., Metaph. IX 4; Van Riet 481–487; Averr., Metaph. XII comm. 38; Venetiis 1562, 321rF–vG; XII comm. 51; Venetiis 1562, 336rD, 336vL–M

[13]) cf. Averr., Metaph. XII comm. 51; Venetiis 1562, 336rA–337rB; Theodor. de Vrib., Quaest. utrum in Deo 1.1., 9; Pagnoni-Sturlese 294,58–59

[14]) cf. Arist., Metaph. XII 9, 1075a3–5

[15]) cf. Arist., Metaph. VII 10, 1035b4–1036a12

---

106 intelligentia: intellectiva *codd.* 113 se² *add.* ipsum *V* 121 sed *om.* *V*

Digitized by Google

rando, ut inferius apparebit[16]). Et sic est se toto se totum penetrans, se toto sibi toti praesens, se totum se toto figens formaliter in propria subsistentia contentive.

Et hoc quoad tertium et primum principale.

Quantum ad propositum tria faciam, quia primo ponam corporis, corporei et incorporei et corporalis differentiae assignationem, secundo incorporei multiplicem acceptionem, tertio ex praemissis propositi manifestationem.

De primo sciendum, quod secundum Theodorum in libro, qui dicitur *Clavis physicae*[17]), differentia est inter corpus, incorporeum et corporale. D
Corpus enim secundum eum est "omne, quod longitudine, latitudine et altitudine extenditur ... Incorporeum est, quod praedictis spatiis omnino caret, ut est vita omni materia carens. Corporale vero est, ut color et forma et similia, quae neque corpus sunt, quia circa corpora intelliguntur, neque incorporea sunt, quia corporibus semper adhaerent. Et sic corporale neque corpus est neque incorporeum, sed medium quoddam". Haec Theodorus.

Corporeum autem et dicit ipsum corpus et omne inexistens et inhaerens seu coniunctum corpori secundum modum corporis. Et sic prima materia dicitur corporea, quia substat dimensionibus interminatis, a quibus numquam denudatur, quoniam, si denudaretur, tunc corpus esset ex non corpore et dimensio ex non dimensionibus secundum Averroem *De substantia orbis*[18]). Et per consequens forma, quam tales dimensiones praecedunt in materia, dicitur et est corporea seu corporalis, quia dividitur secundum divisionem subiecti secundum Averroem ibidem[19]); et hoc sive sit substantialis sive accidentalis.

Ad praemissorum ampliorem evidentiam notandum, quod corpus secundum Averroem super I *Caeli et mundi* cap. 9[20]) est id, quod continetur superficie vel superficiebus; contentum superficie, sicut corpus circulare uniforme, pluribus superficiebus, ut alia corpora non uniformia.

Alii autem, secundum quod recitat Avicenna II *Metaphysicae* suae cap. 2[21]), dicunt, "quod corpus est substantia longa, lata et profunda". Istam autem definitionem corporis pertractat Avicenna ibidem[22]) ostendens primo, quod non oportet omnes dimensiones esse in "corpore in effectu", quia lineam nec axem esse in sphaera, nisi cum movetur; corpus autem inquantum corpus non movetur, sed accidit ei, ut moveatur. Secundo vero ostendit[23]), quod non est de intellectu corporis inquantum corpus, ut sit superficies circumdans, quia superficies non est in corpore, nisi secundum quod est fini-

---

16) infra, prop. 40 C
17) Honor. August., Clavis phys. 320 (Eriugena, De divis. nat. 5, n.11; PL 122,882C)
18) cf. Averr., De subst. orb. 1; Venetiis 1562, 4rB
19) cf. Averr., De subst. orb. 1; Venetiis 1562, 3vM–4rA
20) cf. Averr., De cael. I comm. 39; Venetiis 1562, 31rD
21) Avic., Metaph. II 2; Van Riet 69,89–90
22) cf. Avic., Metaph. II 2; Van Riet 70,5–11
23) cf. Avic., Metaph. II 2; Van Riet 70,11–71,18

Digitized by Google

tum, finitum vero esse est concomitans corpus, et ideo ad imaginandum praecise essentiam corporis non oportet ipsum imaginari finitum. Quamvis enim qui posuit corpus infinitum, erraverit "in credulitate", non tamen "in imaginatione", secundum quod vult in eodem[24]). Nec est etiam de essentia corporis, ut habeat "dimensiones excedentes se". Item non est necesse ad esse corporis et dimensionum in ipso, ut pendeat "ex positione eius sub caelo", ut dixerunt aliqui, ita, quod "accidant ei partes propter partes mundi".

Verum cum non sit necesse ponere tres dimensiones in effectu per viam, quam dixit, tunc "vera descriptio corporis erit haec" secundum ipsum[25]): "Corpus est substantia, in qua potest poni dimensio, quomodocumque volueris incipere. Et illa, a qua incipies, erit longitudo"; secunda, quae est secundum lineam intersecantem, erit latitudo; tertia, quae utramque intersecat, erit profunditas. Dicitur igitur secundum eundem[26]) corpus longum, latum, profundum, sicut dicitur divisibile in omnibus suis dimensionibus, cum tamen non dividatur in effectu.

Ex his etiam apparet, quod incorporeum est, in quo nullo modo potest poni dimensio, et per consequens impossibile est ipsum habere partem extra partem et sic oppositionem secundum situm, quae omnia habet corpus sive corporeum. Manifestum est etiam, quod corporeum et incorporeum opponuntur, et sic necessarium est eorum principia diversari ita, quod omne corporeum utpote distractum ab intimitate ad extimitatem iam non solum sit partibile, nec solum habeat partes vel ante totum vel in toto, sed etiam post totum, quarum ratio est, ut una sit extra aliam ratione distensionis et extensionis, et sic sunt alibi et alibi sitae. Incorporeum autem est oppositarum condicionum, ut magis inferius apparebit.

Et hoc de primo.

E Verum ut natura incorporei, prout hic accipitur, evidentius elucescat, sciendum, quod incorporeum dicitur multis modis.

Uno enim modo materia prima, licet dicta sit esse corporea sive corporalis propter inexistentiam dimensionum interminatarum, tamen est et dicitur incorporea secundum essentiam suam, tum quia caret dimensionibus terminatis, tum etiam quia secundum se est expers omnis formae.

Secundo modo omnis forma substantialis est et dicitur secundum se incorporea, licet ratione quantitatis sit corporalis, quia dividitur per accidens per divisionem materiae. Et ista duo, puta materia et forma, sunt intrinseca principia corporis.

Tertio modo terminus corporis, puta superficies, dicitur esse quid incor-

---

[24]) cf. Avic., Metaph. II 2; Van Riet 71,18–33
[25]) cf. Avic., Metaph. II 2; Van Riet 71,34–72,42
[26]) cf. Avic., Metaph. II 2; Van Riet 72,42–46

---

175 finitum[2] *om. O* 181 accidant: accedant *V* 185 incipere: accipere *V* 190 etiam *om. O* 197 ratione: rationem *V*

Digitized by Google

poreum iuxta illud Macrobii libro I cap. 6[27]): "omnia corpora superficie finiuntur, et in ipsa eorum pars ultima terminatur. Hi autem termini, cum sint semper circa corpora, quorum termini sunt, incorporei tamen intelliguntur. Nam quousque corpus esse dicitur, necdum terminus intelligitur, cogitatio, quae conceperit terminum, corpus relinquit. Ergo primus a corporibus ad incorporea transitus offendit corporum terminos, et haec est prima incorporea natura post corpora, sed non pure nec ad integrum carens corpore. Nam licet extra corpus natura eius sit, tamen non nisi circa corpus apparet". Haec Macrobius.

Quarto modo dicitur incorporeum quid numerus, qui etiam est constitutivus superficiei secundum Macrobium ubi supra[28]): "Ipsam superficiem cum lineis suis primam post corpora dicimus esse incorpoream naturam, nec tamen sequestrandam propter perpetuam cum corporibus societatem. Ergo quod ab hac sursum recedit, iam pure incorporeum est, numeros autem hac superficie superiores praecedens sermo patefecit. Prima est igitur perfectio incorporalitatis in numeris".

Quinto modo dicitur incorporeum, quod partim subiacet dimensionibus, ex ea scilicet parte, qua immergitur corpori, partim vero non, ex altera scilicet parte, qua est elevatum supra corpus. Et sic dicitur partim coniunctum, partim separatum, puta anima rationalis secundum intentionem Aristotelis, quia aliter est secundum intentionem Platonis, ut postea apparebit[29]). Et hic incipit vera natura incorporei, de quo ad praesens intenditur.

Sexto modo dicitur incorporeum, quod se toto est coniunctum corpori, ne dicam immersum, et se toto est elevatum supra corpus, et sic simul separatum ratione per se subsistentiae et coniunctum propter essentialem respectum ad corpus, puta anima totalis, ut inferius apparebit[30]). Et haec est vera incorporea natura.

Septimo modo dicitur incorporeum quid omnis substantia intelligibilis et intellectualis, puta angeli, qui secundum Dionysium 4 cap. *De divinis nominibus* A[31]) "sicut incorporales et immateriales intelliguntur". Unde et Damascenus libro II cap. 3[32]) dicit, quod "angelus est substantia intellectualis ... incorporea".

Octavo dicitur incorporeum quid omnis intellectualis hypostasis et creaturae ipsa eminentiores citra Deum, qui secundum Damascenum ubi supra[33]) solus essentialiter immaterialis et incorporalis est.

Et hoc de secundo.

---

[27]) Macrob., Comm. in Somn. Scip. I 5; Willis 15,18–27
[28]) Macrob., Comm. in Somn. Scip. I 5; Willis 17,12–18
[29]) infra, prop. 205 B (Sturlese 276–277), 190 A (Sturlese 101–111)
[30]) infra, prop. 185 B; Sturlese 21–28
[31]) Dion., De div. nom. 4 1; PG 3,693D; Simon 119,79–80
[32]) Ioann. Damasc., De fide orthod. II 3; PG 94,865B; Buytaert 69,11–12
[33]) cf. Ioann. Damasc., De fide orthod. II 3; PG 94,868A; Buytaert 69,16–17

---

217 incorporea[2]: incorporei *O*   229 ex[2] *om. O*   232 est *om. V*

Digitized by Google

F Ex praemissis colligitur, quod, cum omne ad se ipsum conversivum sit actus simplex nulli innitens, sed per se subsistens et sic primaria sua operatione, quae est idem suae essentiae, in se ipsum tendens amore propriae consistentiae, ut supra ostensum est[34]), et quia praedictae condiciones nulli corporeo competere possunt, necessarium est omne ad se ipsum conversivum esse incorporeum saltem quoad quintam significationem et sequentes. Et hoc sive secundum partem superiorem tantum sit conversivum ad se ipsum secundum eandem partem, qualia sunt angeli et animae rationales, sive se toto licet non totaliter, quia non secundum omnem operationem, quale est anima totalis, quae secundum operationem divinam, intelligibilem et animealem est conversiva ad se ipsam, ut postea apparebit[35]), sed non secundum eam, qua movet, naturam, sive se toto et totaliter; et hoc sive intellectualiter, qualia sunt intellectuales hypostases, sive vitaliter sive enter sive infinitaliter, qualia sunt vitae, enter entia et infinitates, sive unialiter et superunialiter, qualia sunt bonitates et Deus in saecula benedictus[36]).

Dico autem omne tale esse incorporeum non solum secundum proprietatem, sed etiam secundum essentiam et veram acceptionem incorporeitatis. Si enim secundum Avicennam II *Metaphysicae* suae cap. 2[37]) vera et certa corporeitas est forma continuitatis recipiens "dispositionem trium dimensionum" secundum triplicem considerationem, puta mathematicam, quae considerat ipsam extra qualitates sensibiles et mensuram "et extra corporeitatem disciplinalem", aut physicam, quae considerat eam secundum sensibiles qualitates, aut metaphysicam, quae considerat ipsam secundum rationem mensurae, prout habet esse in anima, necessarium est veram et certam incorporeitatem esse oppositarum condicionum et sic solis simplicibus per se stantibus convenire, qualia sunt omnia ad se ipsa conversiva, ut supra ostensum est.

Et sic etiam apparet intentio elementi.

## COMMENTUM

*Nullum enim corporeum ad se ipsum natum est converti. Si enim quod convertitur ad aliquid, copulatur illi, ad quod convertitur, palam utique, quia partes corporis omnes eius, quod ad se ipsum convertitur, ad omnes copulabuntur. Hoc enim erat ad se ipsum converti, quando unum fiant ambo, scilicet conversum et ad quod conversio facta est. Impossibile autem in corpore hoc et totaliter in partibilibus omnibus: Non enim totum toti sibi copulatur*

---

[34]) supra, prop. 15 C
[35]) infra, prop. 201 E; Sturlese 233–235
[36]) cf. Rom. 1,25
[37]) cf. Avic., Metaph. II 2; Van Riet 73,74–74,81

---

249 simplex: simpliciter *O* 257 est: et *O* 270 metaphysicam: mathematicam *V*
274 etiam *om. V*

Digitized by Google

*partibile propter partium separationem aliis alibi iacentibus. Nullum ergo corpus ad se ipsum natum est converti, ut totum convertatur ad totum. Si quidem ergo ad se ipsum conversivum est, incorporeum est et impartibile.*

Hic probat auctor elementum sic: Omne impartibile est incorporeum; sed omne, quod ad se ipsum convertitur, est impartibile: ergo et incorporeum.

Istam rationem innuit reprobando conversam eius, quae opponitur conclusioni, sic. Illud natum est converti ad se ipsum, quod se toto sibi toti copulatur ita, quod ambo fiant unum, scilicet conversum et id, ad quod conversio facta est; sed nullum incorporeum est huiusmodi: ergo nullum incorporeum est natum converti ad se ipsum.

Deinde ibi: *Si enim* ostendit minorem per impossibile sic. Quidquid convertitur ad aliquid, hoc essentiali penetratione copulatur illi, ad quod convertitur. Haec enim est definitio conversionis, fieri unum per essentiam conversum et suum obiectum. Sed per oppositum minoris omne corporeum convertitur ad se: ergo essentiali penetratione copulatur sibi ipsi ita, quod partes eius omnes copulabuntur ad omnes.

*Impossibile autem:* Hic ostendit conclusionem statim illatam esse impossibilem sic. Nullum partibile se toto sibi toti copulatur propter partium separationem ab invicem aliis alibi situaliter iacentibus seu locatis; sed omne corporeum est partibile: ergo nullum corporeum natum est se toto ad se totum converti.

Deinde ibi: *Si quidem* infert suum elementum, et patet.

---

294 conversum *om. V* 297 copulabuntur: copulantur *V* 300 ab: ad *V*

Digitized by Google

## PROPOSITIO 16
## OMNE AD SE IPSUM CONVERSIVUM HABET SUBSTANTIAM SEPARABILEM AB OMNI CORPORE

Postquam ostensum est omne ad se ipsum conversivum esse incorporeum, nunc auctor ostendit ipsum esse ab omni corpore separatum dicens: OMNE etc.

Ad istius elementi et etiam praecedentis evidentiam duo declarabo, suppositum scilicet et propositum. Circa primum tria faciam, quia primo ponam conversionis descriptionem, secundo descriptae divisionem, tertio ostendam ex praemissis conversivorum ad se ipsa multiformem condicionem.

A De primo sciendum, quod conversio secundum sui generalitatem considerata est tenditio totalis rei conversivae vel ad se ipsam vel ad suum principium productivum.

Dico autem tenditio, quae est quidam motus amorosus existens actus perfecti aut superperfecti, quo vel movet se in sui multiplicationem, et hoc sive ad intra sive ad extra propriam naturam, secundum quod Dionysius 4 cap. *De divinis nominibus* M[1]) loquens de "omnium causa, quae propter bonitatis excessum omnia amat, cuncta facit, cuncta perficit, cuncta continet, cuncta convertit", et subiungit[2]): "Et est divinus amor bonus boni propter bonum; ipse enim bonum operans existentium amor in bono secundum excessum praeexistens non dimisit ipsum sine germine in se ipso manere; movit autem ipsum ad operandum secundum omnium generativum excessum". Haec Dionysius, ubi clare exprimit motum amorosum esse in prime bono, quo se movet in sui multiplicationem et ad intra propriam naturam per emanationem originalem et ad extra per causalem, vel quo motu productum sicut virtute naturali ad suum principium est festinans. Sic enim Maximus, commentator Dionysii, definiens motum dicit[3]), quod "est virtus naturalis ad suum principium festinans". "Amor" nempe secundum eundem ibidem "est naturalis motus omnium rerum, quae in motu sunt, finis quietaque statio, ultra quam nullus progreditur naturae motus", sicut allegat ipsum Maximum Theodorus in *Clave*[4]).

Dico autem totalis, quia se toto universaliter et totaliter tendit, et hoc sive sit res ut simpliciter et secundum speciem carens partibus in toto et post

---

[1]) Dion., De div. nom. 4 10; PG 3,708A–B; Simon 213,74–75
[2]) Dion., De div. nom. 4 10; PG 3,708B; Simon 213,75–77
[3]) Comment., In De div. nom. 9; Cod. Paris. Lat. 17341, 269rb; Honor. August., Clavis phys. 65; Lucentini 45,4
[4]) Honor. August., Clavis phys. 67; Lucentini 46,6–8

Digitized by Google

totum, licet in quibusdam concernat partes ante totum, quae sunt principia formalia ipsorum, secundum distinctionem partium, quam ponit Aristoteles VII *Metaphysicae* cap. 35[5]), sive non sit res huiusmodi, nihilominus tamen se tota festinat ad suum principium.

Additur autem rei conversivae, secundum quod per se proprietates definiuntur per propria genera subiecta, et sic res conversiva est modum quasi subiecti habens respectu tenditionis totalis sibi inexistentis, licet sit ut plerumque essentialis conversivis sicut eorum virtus naturalis.

Sed quia res conversiva est duplex, quia aut versatur se tota circa se totam aut tendit in aliam a se distinctam, et hoc sive respective tantum sive etiam naturaliter, ut dictum est, ideo subiungitur ultimo vel ad se ipsam vel ad suum principium productivum. Nihil enim convertitur proprie ad vilius se ipso.

Et hoc de primo.

Ex praemissis diligenter perspectis elicitur esse triplicem conversionem. B
Quarum una est, quae est simpliciter alicuius ad se ipsum, et hoc sive ut ad proprium obiectum, circa quod se toto versatur, secundum quod dicit Averroes[6]) de prima causa, sive ut ad principium, quo se intra propriam naturam, ut dictum est, emanatione originali multiplicat, quae etiam interior transfusio est ratio diffusionis sui ad extra in diversitate naturae. Et quod sic ad se ipsum convertitur, vel convertitur contentive, hoc est se ipsum continendo et figendo in propria subsistentia, vel processive, hoc est se ipsum multiplicando sive ad intra sive ad extra naturam propriam, ut saepe dictum est.

Alia conversio est, qua procedens intra eandem naturam convertitur ad suum principium processivum, et hoc sive procedat modo naturae sive modo voluntatis. Naturae ut genitum, modo voluntatis ut spiratum, scilicet utriusque amor. Et hoc sive ista tria sint unum in natura et distinguantur personaliter, de quorum unitione et discretione prosequitur Dionysius 2 cap. *De divinis nominibus*[7]), sive sint unum in supposito et distinguantur solum respective. Primus hic dictus modus unitionis et discretionis est in prime bono, secundus vero in aliis quibuscumque procedentibus a se ipsis, ut inferius apparebit[8]).

Tertia conversio est, qua productum in diversitate naturae tendit ut in amatum et desideratum in suum principium productivum. Sic enim principium simpliciter omnium theologi aliquando vocant amorem et dilectionem, aliquando autem amabile et diligibile secundum Dionysium 4 cap. *De*

---

[5]) cf. Arist., Metaph. VII 10, 1035b4–1036a12; supra, prop. 15 C n. 15
[6]) cf. Averr., Metaph. XII comm. 51; Venetiis 1562, 336rA–337rB
[7]) cf. Dion., De div. nom. 2; PG 3, 636B–652A; Simon 44–97
[8]) infra, prop. 40 A–C

---

34 principia *om.* *V*   48 perspectis: prospectis *V* | esse triplicem: triplicem est *O*   50 Averroes *add.* super *V*   51 causa *add.* super primum *V*

Digitized by Google

*divinis nominibus* Q[9]). Nomen enim amoris de eo dici potest aut active, ut ita dicam, aut passive: nam ex naturali bonitate sua amat omnia. Ipsum etiam principium propter suam bonitatem et pulchritudinem, quae per se amabiles sunt, amatur ab omnibus: ipsum enim secundum Augustinum[10]) est, quod amat omne, quod amare potest.

Verumtamen secundum Dionysium ubi supra[11]) ipsum principium, puta Deus, differenter dicitur amor seu dilectio et amabile seu diligibile secundum sermonum proprietates. Nam inquantum amor est, movetur in dilecta, hoc est in producta, inquantum autem amabile est, convertit seu movet ea, quae producta sunt, in se ipsum, ut ipsum diligant seu ament, quia bonum et pulchrum omni existenti naturaliter sunt appetibilia. Movetur sicut sui ipsius ad omnia communicativum, movet sicut omnium ad se adductivum et conversivum vel reductivum et ita, quod amor movetur in omnia, quia amabile movet ad se omnia, quia amor est procedens, quia amabile sursum agens et omnia in se reflectens: haec est enim natura amoris, sicut dicit ibi Maximus[12]), appetere reflexionem. Et propter hoc divinus amor comparatur circulo propter hanc interminabilem reflexionem seu revolutionem ipsius prime boni in omnia et omnium in ipsum, sicut dicit ibi Dionysius[13]). Amor enim secundum Dionysium ubi supra R[14]), sicut allegat eum Maximus[15]), prout recitat Theodorus in *Clave*[16]), "est simplex quaedam virtus se ipsam movens ad unitivam quandam temperantiam ex optimo existentium usque ad novissimum et ab illo iterum consequenter per omnia usque ad optimum, ex se ipsa et per se ipsam et ad se ipsam se ipsam revolvens et in se ipsa eodem modo semper revoluta. Merito ergo Deus amor dicitur, quia omnis amoris causa est et per omnia diffunditur et in unum colligit omnia et ad se ipsum ineffabili regressu revolvitur totiusque creaturae amatorios motus in se ipsa terminat".

Ex praedictis colligitur quarta conversio licet minus propria, qua productivum convertitur ad productum, et hoc sive sit causa principalis vel causae causa.

Est et quinta conversio deficiens a proprietate trium priorum modorum conversionis, qua coordinata se ipsa mutuo continent secundum communicativam alternam habitudinem.

Et hoc de secundo.

C Ex praemissis elicitur tertium, scilicet quod conversivorum ad se ipsa est

---

[9]) cf. Dion., De div. nom. 4 14; PG 3,712C; Simon 223,74–75
[10]) cf. Aug., Solil. I 1,n.2; PL 32,869
[11]) cf. Dion., De div. nom. 4 14; PG 3,712C–D; Simon 223,75–224,75
[12]) cf. Comment., In De div. nom. 4; Cod. Paris. Lat. 17341, 231ra
[13]) cf. Dion., De div. nom. 4 14; PG 3,712D–713A; Simon 224,75–78
[14]) cf. Dion., De div. nom. 4 17; PG 3,713D; Simon 229,69–72
[15]) cf. Comment., In De div. nom. 4; Cod. Paris. Lat. 17341, 231ra
[16]) Honor. August., Clavis phys. 67; Lucentini 46,8–47,16

---

94 et[1] ... omnia[2] *om. sed suppl. in marg. m. post. V*

Digitized by Google

condicio multiformis. In generali enim necessarium est ipsa esse actus quosdam simplices ita, quod sint separata, ne dicam abstracta, et ratione separationis a materia et omnibus eius appendiciis in eis idem est agens, actio et virtus et obiectum sive intelligens, intelligere, ratio intelligendi et intellectum, et sic sunt in se ipsis existentia, nulli alii innitentia, sed per se ipsa subsistentia. Et per consequens in speciali erunt aut intellectus aut intelligentes aut vita aut viventia aut enter entia aut superentia. Et si superentia, aut infinitates aut unitates aut prime unum et bonum, quod est in saecula benedictum[17]).

Non sic autem condicionata sunt ea necessario omnia, quae ad sua principia secundum esse differentia convertuntur. De quibus in summa prosequitur Dionysius 4 cap. *De divinis nominibus* D[18]), ubi loquitur de prime bono, "ad quod omnia convertuntur quemadmodum ad proprium singula finem, et quod desiderant omnia, intellectualia quidem et rationalia cognitione, sensibilia autem sensibiliter, expertia vero sensus naturali motu vivifici desiderii, carentia autem vita et tantum existentia aptitudine ad solam substantiae participationem". Haec Dionysius.

Et sufficiat de supposito.

Quantum ad propositum tria faciam, quia primo ponam inter abstractionem et separationem, abstractum et separatum, abstrahibile et separabile differentiae assignationem, secundo enumerabo condiciones, quae requiruntur ad separationis secundum diversos gradus ipsius propriam rationem, tertio ponam, quantum sufficit ad propositum, corporis diversam acceptionem et ex praedictis propositi intentionem.

De primo sciendum, quod differt abstractio et separatio et per consequens abstractum et separatum et abstrahibile et separabile inquantum huiusmodi. »Abstractio enim est opus rationis accipiendo rationem extenso nomine, secundum quod includit particularem et universalem rationem, secundum quod dicit Aristoteles II *Physicorum*[19]), quod "abstrahentium non est mendacium", qualiter mathematica dicuntur abstrahi a motu et materia secundum considerationem, et universalia a particularibus sive secundum logicam sive metaphysicam pertractationem, et si qua sunt similia, quorum est abstractio. Separatio autem est opus naturae«[20]), si proprie loquamur, vel potius quaedam condicio et modus essentialis rei separatae. Et sic etiam abstractum inquantum huiusmodi est ens per intentionem et in anima, »intentionem, inquam, habentem se ex parte rationis, sub qua fiunt res rationabiles sive quoad primam vel secundam intentionem, sive etiam quoad novum mo- D

17) cf. Rom. 1,25
18) Dion., De div. nom. 4 4; PG 3,700B; Simon 162,80–82
19) cf. Arist., Phys. II 2, 193b35; Auctor. Arist. 2,n.57; Hamesse 145,11
20) cf. Theodor. de Vrib., De anim. 36 1; Sturlese 42,64–67

104 multiformis: uniformis *V* 106 idem est: est idem *O* 131 secundum ... rationem *om. sed suppl. in marg. m. post. V*

Digitized by Google

dum essendi, qualem habent mathematica«[21]). Separatum autem inquantum huiusmodi non habet esse in anima, sed est res rata in natura.

Et per consequens abstrahibile est, quod habet aptitudinem, ut circa ipsum negotietur operatio rationis, in quo etiam differt esse et posse. Separabile vero, licet quantum ad modum significandi dicat aptitudinem habendi talem modum essendi, tamen secundum rem in separatis, et maxime perpetuis, idem est esse et posse.

Et hoc de primo.

E Verum quoad secundum notandum, quod »ad perfectam separationis rationem primum occurrit, ut illud, quod dicitur et est separatum, non sit corpus propter crassitudinem corporis, quae repugnat rei separatae«[22]).

»Secundum, quod occurrit, est, quod non sit actus nec virtus in corpore«[23]). Et hoc sive materialis, qualis est forma elementaris, sive naturalis, qualis est forma mixtorum, quae aliqualiter incipit elevari super materiam, sive vitalis utpote vegetabilis, quae etiam plus super materiam elevatur; sive sensibilis, quae etiam est susceptiva specierum sine materia et quoad supremum gradum sui, qui a quibusdam[24]) vocatur excogitativa vel ratio particularis, apprehendit obiectum suum sine appendiciis materiae, videlicet hic et nunc, et sic plus praecedentibus elevata est super materiam, licet sit organica; sive rationalis, quae partim est coniuncta quoad essentiam seu substantiam suam, quoad sensitivum videlicet et vegetativum, partim separata, scilicet quoad intellectivum, ubi incipit verus gradus et ratio propria separationis; unde etiam esse separatum cadit in definitionem intellectus, ut apparet ex Aristotele III *De anima*[25]).

»Tertium, quod occurrit, est, ut quod separatum dicitur, non subiaceat passionibus et universaliter accidentibus corporalibus nec per se nec per accidens nec se toto nec secundum partem seu quemcumque modum substantialem sui. Et secundum hos tres gradus seu modos separationis angeli«[26]), de quibus auctor loquitur libro *De malorum existentia* cap. 3[27]), vocantur a Dionysio in *Caelesti hierarchia*[28]) »substantiae separatae, quamvis stando in illis limitibus non sit usitatum apud philosophos dictas substantias simpliciter vocari vel esse substantias separatas«[29]).

»Quartum, quod occurrit ad rationem separationis, est, ut quod dicitur

---

[21]) cf. Theodor. de Vrib., De orig. 5 50 et 53; Sturlese 195,491–493 et 197,43–47
[22]) cf. Theodor. de Vrib., De anim. 36 1; Sturlese 42,67–69
[23]) cf. Theodor. de Vrib., De anim. 36 1; Sturlese 42,69
[24]) cf. Summa fr. Alex. I–II,n.357; Quaracchi 1928, 434–435; Ioann. Damasc., De fide orthod. II 19; PG 94,937B–C; Buytaert 129,2–10
[25]) cf. Arist., De an. III 5, 430a17
[26]) cf. Theodor. de Vrib., De anim. 36 1–2; Sturlese 43,70–73
[27]) cf. Procl., De mal. subs. 3,n.14–15; Boese 194,1–195,25
[28]) cf. e.g. Dion., De cael. hier. 5 1; PG 3,196A–B; Dionysiaca 821,1–822,1
[29]) cf. Theodor. de Vrib., De anim. 36 2; Sturlese 43,73–75

---

144 etiam: et *O* 165 subiaceat: subiacet *O*

Digitized by Google

separatum, in sua essentia nullam habeat diversitatem vel, ut ita dicam, alietatem principiorum, ex quibus componatur, nullam etiam habeat diversitatem partium, in quibus vel ex quibus constet, qualem diversitatem admittunt substantiae intellectuales, puta angeli et animae rationales. Et sic ad istum quartum gradum exigitur, ut res separata sit simplex, et hoc sive sit ens ut simpliciter et secundum speciem sive ens ut hoc et singularizatum, et ratione talis simplicitatis et impartibilitatis se tota se totam penetret, se tota sibi toti praesens sit, se tota in se totam convertatur per realem indifferentiam eius, quod convertitur, et ad quod«[30]).

»Et ex hoc ulterius sequitur quintum, quod nullius extraneae naturae seu accidentis qualiscumque sit receptiva res, quae vere dicitur separata, nec in sua substantia seu essentia aliquid talium habeat ita, quod id, quod est, sit se toto per essentiam. Accidentia enim non sunt nisi habentis partes«[31]). Secundum igitur istum modum et gradum separationis per se motum est primum, quod ascendendo occurrit, et est separatum non obstante unione eius ad corpus, sive quod primo animat secundum intentionem auctoris[32]), sive quod dicitur esse quintae essentiae, cui est substantia per se mota, puta anima nobilis – sic enim vocat eam auctor *De causis*[33]) –, unita essentialiter. »Est enim per se motum, de quo loquimur, alia ratione separatum et alia ratione coniunctum seu unitum corpori«[34]), cum sit separatum ex modo et condicione naturae suae, ut dictum est, qua salva nihilominus est unitum suo subiecto formali et essentiali unione, cuius ratio inferius, ubi de eo agetur, specialiter apparebit[35]).

Sexto gradu separationis altiori separata sunt entia, quae ab essentiali respectu ad corpora penitus sunt exempta, qualia sunt omnia secundum speciem tantum et simpliciter existentia nec determinata, immo nec determinari possibilia in ulteriorem naturam infra specificam rationem. Ubi tamen notandum, quod iste sextus gradus, si diligenter consideratur, non modicam habet differentiam in eis rebus, quae secundum eum dicuntur separatae. Infimum enim gradum in tali modo separationis tenent intellectuales hypostases, secundum ascendendo vitae, tertium enter entia, quartum infinitates, in quibus licet omnibus principia formalia ea intrinsecus constituentia remaneant in natura et ratione principiorum et sic sint entia secundum speciem, ut dictum est, tamen, quanto aliquid ex eis est ex paucioribus principiis, tanto est secundum modum et proprietatem suae essentiae separatius rebus ex pluribus constitutis.

---

30) cf. Theodor. de Vrib., De anim. 36 3; Sturlese 43,80–84
31) cf. Theodor. de Vrib., De anim. 36 4; Sturlese 43,89–92
32) cf. Procl., Elem. theol. 196; Vansteenkiste 525
33) Lib. de caus. 3,n.27; Pattin 139,98
34) cf. Theodor. de Vrib., De anim. 36 10; Sturlese 168,1–26
35) infra, prop. 196 E; Sturlese 168,1–26

---

183 hoc *om. O*   192 et *om. O*   197 sexto gradu: sextus gradus *V*

Digitized by Google

Super omnia ista septimo gradu separationis separatae sunt unitates intra unialem ordinem constitutae, quae etiam sunt primordiales rerum causae unum solum principium formale intrinsecum concernentes.

Quas insuper, cum sint intra intentionem unitatis contractae et per consequens intra ordinem unialem conclusae, supergreditur eminentissimo gradu separationis prime unum sicut absolutissimum et illimitatissimum nihil aliud existens quam unum et bonum simpliciter, a quo dependet rerum universitas creatarum.

Et hoc de secundo.

F Quoad tertium sciendum, quod corpus, licet sit multiplicis designationis, tamen sufficiat ad praesens ipsum distinguere per mathematicum et physicum seu naturale et supernaturale seu spirituale. Et sic corpus dicitur dupliciter, quia »vel quod est quantitas quantum ad dimensiones quantitativas, quae sunt de genere quantitatis continuae, secundum quod dicit Averroes in *De substantia orbis*«[36]) – et tale corpus est duplex, ut ibidem pertractat[37]), scilicet simplex quoad dimensiones interminatas et compositum quoad terminatas – »vel quod est essentia substantialis corporeae substantiae, et secundum hoc repositum est in praedicamento substantiae per suam essentiam«[38]).

Est autem inter ista duo corpora, scilicet mathematicum et physicum, multiplex differentia. Primo penes materiam, quia cum sit duplex materia, intelligibilis et sensibilis, secundum Aristotelem et Averroem VI *Metaphysicae* cap. 2[39]), in corpore mathematico est materia intelligibilis, in naturali vero sensibilis secundum eundem Averroem[40]). Verum quia materia intelligibilis non dicitur materia nisi per extensionem, propter hoc dicuntur mathematica non esse in materia, secundum quod vult Aristoteles II *Physicorum* cap. 3[41]), quod naturalis concernit materiam et accidentia ipsius, mathematicus non, sed abstrahit per intellectum a materia et accidentibus eius; et ideo non apparet materia in definitione corporis mathematici, secundum quod dicit Averroes super II *Metaphysicae* cap. 9[42]), unde dicit super I *Caeli et mundi*[43]): Mathematicus considerat in eis, quae sunt abstracta a materia, naturalis in eis, quae sunt iuncta materiae. Secunda differentia est penes modum essendi, quoniam corpus mathematicum non habet esse nisi ab intellec-

---

[36]) cf. Theodor. de Vrib., De corp. cael. 2 1; Sturlese 381,74–77; Averr., De subst. orb. 2; Venetiis 1562, 7rB

[37]) cf. Averr., De subst. orb. 1; Venetiis 1562, 4rA–E

[38]) cf. Theodor. de Vrib., De corp. cael. 1 2–3; Sturlese 379,9–11

[39]) cf. Arist., Metaph. VI 1, 1025b32–34; Averr., Metaph. VI comm. 2; Venetiis 1562, 146rB

[40]) cf. Averr., Metaph. VI comm. 2; Venetiis 1562, 146rB–F

[41]) cf. Arist., Phys. II 2, 193b31–35

[42]) cf. Averr., Metaph. II comm. 16; Darms 79,11–80,21

[43]) cf. potius Alb., De cael. I 4 2; Hoßfeld 82,14–15; Averr., De cael. I comm. 106; Venetiis 1562, 72vH–I

---

221 corpus *om. O*

Digitized by Google

tu et in intellectu, secundum quod vult Averroes super III *Caeli et mundi* cap. 15[44]), cui concordat Avicenna II *Metaphysicae* suae cap. 2[45]); corpus vero physicum est extra animam in rerum natura. Tertia differentia est penes motum, quoniam mathematicum, "licet sit in re mota, non tamen movetur nisi accidentaliter", corpus vero naturale movetur per se et non accidentaliter, sicut vult Averroes super III *Metaphysicae* cap. 2[46]). Quarta differentia est penes locum, quoniam corpus mathematicum non est in loco per se, quia alias moveretur ad aliquem locum naturaliter vel a loco violenter et esset grave et leve sursum vel deorsum manens, corpus autem naturale has habet proprietates. Quinta differentia est penes generationem et corruptionem, quoniam corpus mathematicum non corrumpitur proprie nec generatur, corpus autem naturale corrumpitur per se et generatur secundum Aristotelem III *Metaphysicae* cap. 17[47]). Est nihilominus praeter praedicta, ut dictum est, corpus spirituale, sicut inferius apparebit[48]).

Ex praemissis evidenter manifestum est, quod omne ad se ipsum conversivum vel est simpliciter separatum vel ad minus habet substantiam separabilem ab omni corpore, et hoc sive mathematico sive physico sive etiam metaphysico, hoc est spirituali.

Et sic etiam apparet intentio elementi.

## COMMENTUM

*Si enim inseparabile sit a corpore quocumque, non habebit aliquam operationem separatam a corpore. Impossibile est enim substantiae existentis inseparabilis a corporibus eam, quae a substantia, operationem esse separatam: erit enim sic operatio melior substantia, si quidem hoc est indigens corporibus, hoc autem per se sufficiens sui ipsius et non corporum. Si ergo aliquid secundum substantiam est inseparabile, et secundum operationem similiter, aut etiam magis inseparabile. Si autem hoc, non convertitur ad se ipsum. Quod enim ad se ipsum convertitur aliud existens a corpore, operationem habet separatam a corpore et non per corpus neque cum corpore, si quidem operatio et id, ad quod operatio, nihil indiget corpore. Separatum ergo omnino a corporibus est, quod ad se ipsum convertitur.*

---

[44]) cf. Averr., De cael. III comm. 72; Venetiis 1562, 230vM
[45]) cf. Avic., Metaph. II 2; Van Riet 73,76–78
[46]) cf. Averr., Metaph. III comm. 3; Venetiis 1562, 41rB
[47]) cf. Arist., Metaph. III 5, 1002a30–34
[48]) infra, prop. 129 A, prop. 196 F (Sturlese 168–173), prop. 208 A (Sturlese 303–305)

---

243 et in intellectu *om. O* 264 separatam *om. O*

Digitized by Google

Hic probat auctor elementum sic: Omne ens simplex actus existens per se subsistens habet substantiam separabilem ab omni corpore; sed omne ad se ipsum conversivum est huiusmodi: ergo etc.

Minor apparet per praemissam[49]). Maior sic ostenditur in littera: Nullum inseparabile secundum substantiam ab omni corpore habet aliquam operationem separatam; sed omne ad se ipsum conversivum secundum adversarium est huiusmodi: ergo nullum ad se ipsum conversivum habet etc.

Maior prosyllogismi probatur in littera, quia ex eius opposito sequetur impossibile. Impossibile est enim substantiae existentis inseparabilis a corpore operationem ut a substantia emanantem esse separatam, cum nullum emanans sit melius eo, a quo emanat, per 7[50]); sed omnis operatio emanat a substantia: ergo nulla operatio est melior substantia. Cuius conclusionis oppositum sequeretur, scilicet quod operatio esset melior substantia, a qua est. Quod probat ibi: *Si quidem* etc. sic. Omne separatum non indigens corpore est melius inseparabili et corpore indigente per 9[51]); sed secundum adversarium operatio est huiusmodi: ergo est melior substantia et non melior, ut supra conclusum est, quod contradicit.

*Si ergo:* Hic resumit hypothesim adversarii, ut ulterius deducat sic. Nullum inseparabile secundum substantiam habet operationem separatam; sed omne ad se ipsum conversivum est huiusmodi secundum adversarium: ergo nullum ad se ipsum conversivum habet operationem separatam vel separabilem a corpore, quod destruit hypothesim principalem, quia sic illud, quod ponitur esse conversivum ad se ipsum, non esset conversivum: omne ergo conversivum ad se ipsum aliud existens a corpore per praemissam[52]) habet operationem necessario a corpore separatam et neque per corpus, sicut sensitivae operationes, quae sunt organicae, neque cum corpore, sicut intelligere hominis, quod non est sine phantasmate. Ergo, si operatio eius est separata, ipsum secundum substantiam multo fortius est separatum. Ergo omne conversivum ad se ipsum etc.

---

[49]) cf. Procl., Elem. theol. 15; Vansteenkiste 271
[50]) cf. Procl., Elem. theol. 7; Vansteenkiste 267
[51]) cf. Procl., Elem. theol. 9; Vansteenkiste 268
[52]) cf. Procl., Elem. theol. 15; Vansteenkiste 271

---

277 maior: maiorem *O* 281 maior: maiorem *O* | prosyllogismi *add.* minor *O* | sequetur: sequitur *V* | impossibile: inseparabile *V* 293 est ... (294) conversivum *om. O* 300 quod ... phantasmate *om. sed suppl. in marg. m. post. V*

Digitized by Google

## PROPOSITIO 17
## OMNE SE IPSUM MOVENS PRIMO AD SE IPSUM EST CONVERSIVUM

Habito, quod entia ad se ipsa conversiva sint incorporea per 15[1]) et a corporibus separabilia per praemissam[2]), nunc auctor ostendit quoddam entium concernens essentialem respectum ad corpus esse conversivum ad se ipsum dicens: OMNE etc.

Ad istius elementi et 14 evidentiam ampliorem duo declarabo, suppositum et propositum. Circa primum tria faciam, quia primo dicam de moventis se ipsum propria condicione, secundo ostendam circa praemissa, quid sit de Aristotelis intentione, tertio ex praemissis dicam de moventis se ipsum primo expressa ratione.

De primo sciendum, quod, sicut recitat Macrobius *Super Somnium Sci-* A *pionis* libro II circa finem[3]) et colligitur ex verbis Tullii Ciceronis I libro *Tusculanarum quaestionum*[4]) extractis ex *Phaedrone* Platonis[5]), ubi disputat de animae immortalitate, "solum quod se ipsum movet, quia numquam deseritur a se, numquam nec moveri quidem desinit, quin etiam ceteris, quae moventur, hic fons, hoc principium est movendi. Principii autem nulla est origo: nam a principio oriuntur omnia". Et infra[6]): "Ita fit, ut motus principium ex eo sit, quod ipsum a se movetur". Et infra[7]): "Quis est, qui hanc naturam animis esse tributam neget? Inanimum est enim omne, quod pulsu agitatur externo; quod autem est anima, id motu cietur interiore et suo: nam haec est propria natura animi atque vis. Quae si una est ex omnibus, quae se ipsa moveant, neque nata certe est, et aeterna est". Et bene infra[8]): "Omnis motus, inquit Plato, aut se movet et alia, aut ab alio movetur et alia movet. Et prior quidem ad animam, ad omnia vero corpora secundus refertur".

Quod autem anima se ipsam moveat, facile docebitur, si de manifestis et indubitabilibus argumenta sumamus: Homini motum "aut anima praestat aut

---

[1]) cf. Procl., Elem. theol. 15; Vansteenkiste 271
[2]) cf. Procl., Elem. theol. 16; Vansteenkiste 271
[3]) Macrob., Comm. in Somn. Scip. II 13; Willis 133,15–18
[4]) cf. Cic., Tusc. disp. I 22–23,n.53–54; Pohlenz 243,26–245,3
[5]) cf. Macrob., Comm. in Somn. Scip. II 13; Willis 134,2–3
[6]) Macrob., Comm. in Somn. Scip. II 13; Willis 133,23–24
[7]) Macrob., Comm. in Somn. Scip. II 13; Willis 133,28–134,2
[8]) Macrob., Comm. in Somn. Scip. II 15; Willis 144,20–22

---

7 etc. *om. V*   16 quia: quod *V*

Digitized by Google

corpus aut de utroque permixtio; sed neque corpus neque permixtio motum praestat; igitur anima motum praestat. Ex his apparet animam initium motus esse, initium autem motus tractatus superior (qui signatus est super 14[9])) docuit per se moveri, animam ergo antokineton, id est per se moveri, nulla dubitatio est"[10]).

Et non longe ante finem secundi sic infert Macrobius[11]): "Quis est igitur, dicit aliquis, aut unde intelligitur motus animae, si motuum usitatorum nullus est? Sciat hoc, quisquis nosse desiderat, vel Platone vel Tullio dicente[12]): Quin etiam ceteris, quae moventur, hic fons, hoc principium est movendi. Quanta sit autem vocabuli expressio, quo anima fons motus dicatur, facile reperies, si rei invisibilis motum sine actore atque ideo sine initio ac sine fine prodeuntem et cetera moventem mente concipias, cui nihil de visibilibus similius quam fons poterat reperiri, qui ita principium est aquae, ut, cum de se fluvios ac lacus procreet, a nullo nasci ipse dicatur; nam, si ab alio nasceretur, non esset ipse principium. Et sicut fons non semper facile deprehenditur, ab ipso tamen, qui funduntur, aut Nilus est aut Eridanus aut Hister aut Tanais, et ut illorum rapacitatem videndo admirans et intra se tantarum aquarum originem requirens cogitatione recurris ad fontem, et hinc omnem motum intelligis de primo scaturriginis manare principio, ita cum corporum motuum, seu divina seu terrena sint, considerando quaerere forte actorem velis, mens tua ad animam quasi ad fontem recurrat, cuius motum etiam sine corporis ministerio testantur cogitationes, gaudia, spes, timores. Nam motus eius est boni malique discretio, virtutum amor, cupido vitiorum, ex quibus omnes effluunt inde nascentium rerum meatus". Et ponit[13]) exempla de motibus animae rationalis. "Si vero – ut dicit infra[14]) – ipsius mundanae animae motus inquires, caelestem volubilitatem et sphaerarum subiacentium rapidos impetus intuere, ortumve occasumque solis, cursus siderum vel recursus, quae omnia anima promovente proveniunt". Haec Macrobius, et sufficiant de primo.

B Sed huic positioni "Stoicorum quidem accedit assensio, Aristoteles vero adeo non acquiescit, ut animam non solum ex se non moveri, sed ne moveri quidem penitus conetur astruere. Ita enim callidis argumentationibus – sicut recitat Macrobius ubi supra[15]) – astruit nihil ex se moveri, ut et si hoc aliquid facere concedat, animam tamen hoc non esse confirmet. Si enim anima, inquit, principium motus est, doceo principium motus non posse moveri".

Et ex multis, quae ibi ponuntur, "in unum Aristotelica ratiocinatio tota

---

[9]) supra, prop. 14 I n. 61–64
[10]) Macrob., Comm. in Somn. Scip. II 15; Willis 145,23–29
[11]) Macrob., Comm. in Somn. Scip. II 16; Willis 150,1–25
[12]) supra, prop. 17 A n. 4–5
[13]) cf. Macrob., Comm. in Somn. Scip. II 16; Willis 150,25–32
[14]) Macrob., Comm. in Somn. Scip. II 16; Willis 150,32–151,4
[15]) Macrob., Comm. in Somn. Scip. II 14; Willis 135,11–18

---

32 antokineton: antokinetum *V* 46 omnem *VB* omnium *O*

Digitized by Google

colligitur hoc modo: Omne, quod movetur, ab alio movetur; quod igitur primum movet, aut stat aut ab alio et ipsum movetur; sed si ab alio, iam non potest hoc primum vocari, et semper quod primum moveat requiremus. Restat, ut stare dicatur; stat igitur, quod primum movet. Contra Platonem ergo, qui dicit animam motus esse principium, in hunc modum componitur syllogismus: anima principium motus est; principium autem motus non movetur; igitur anima non movetur. Et hoc est, quod primo loco violenter obiecit, nec eo usque persuadere contentus est animam non moveri, aliis quoque rationibus non minus violentis perurget. Nullum, inquit, initium idem potest esse rei, cuius est initium"[16]); et ponit[17]) exempla de puncto et unitate.

"Item nascendi causa ipsa non nascitur, et ipsa ergo motus causa vel initium non movetur; ergo anima, quae initium motus est, non movetur. Additur hoc quoque: Numquam, inquit, fieri potest, ut circa unam eandemque rem uno eodemque tempore contrarietates ad unum idemque pertinentes eveniant; scimus autem, quia movere facere est et moveri pati; ei ergo, quod se movet, evenient duo sibi contraria, et facere et pati, quod impossibile est; anima igitur non potest se movere. Item dicit: Si animae essentia motus esset, numquam quiesceret a motu: nihil est enim, quod recipiat essentiae suae contrarietatem. Nam ignis numquam frigidus erit nec nix umquam sponte calescit, anima autem a motu cessat, non enim corpus semper agitari videtur; non igitur essentia animae motus est, cuius contrarietatem receptat. Ait etiam: Anima, si aliis causa motus est, ipsa sibi causa motus esse non poterit. Nihil est enim, inquit, quod eiusdem rei sibi causa sit, cuius est alii, ut medicus aut exercitator corporum sanitatem vel valentiam, quam ille aegris, hic luctatoribus praestat, non utique ex hoc etiam sibi praestat. Item dicit: Omnis motus ad exercitium sui instrumento eget, ut singularum artium usus docet; ergo videndum, ne et animae ad se movendum instrumento opus sit. Quod si impossibile iudicatur, et illud impossibile erit, ut anima se ipsam moveat. Item dicit: Si movetur anima, sine dubio cum reliquis motibus et de loco in locum movetur. Quod si est, modo corpus ingreditur, modo rursus egreditur, et hoc frequenter exercet. Sed hoc videmus fieri non posse; non ergo movetur. His quoque addit: Si anima se movet, necesse est, ut aliquo motus genere se moveat. Ergo aut in loco aut se ipsam pariendo se movet, aut se ipsam consumendo se movet, aut se augendo aut se minuendo aut se alterando: Haec sunt enim, ait, motus genera"[18]). Et infra[19]): "Nullum autem motus genus, quo se moveat, invenitur; non se igitur movet.

"Contra has tam subtiles argumentationes et argutas et veri similes accin-

[16]) Macrob., Comm. in Somn. Scip. II 14; Willis 138,12–24
[17]) cf. Macrob., Comm. in Somn. Scip. II 14; Willis 138,24–26
[18]) Macrob., Comm. in Somn. Scip. II 14; Willis 138,26–139,24
[19]) Macrob., Comm. in Somn. Scip. II 14–15; Willis 140,9–25

67 Platonem ergo: ergo Platonem *V* 68 motus esse: esse motus *V* 70 igitur: ergo *O*
86 alii: alteri *V*

Digitized by Google

gendum est secundum sectatores Platonis, qui inceptum, quo Aristoteles tam veram tamque validam definitionem magistri sauciare temptaverat, subruerunt. Neque vero tam immemor mei aut ita male animatus sum, ut ex ingenio meo vel adsim Platoni vel Aristoteli resistam, sed ut quisque magnorum virorum, qui se Platonicos dici gloriabantur, aut singula aut bina defensa ad ostentationem suorum operum reliquerunt, collecta haec in unum continuae defensionis corpus coacervavi adiecto si quid post illos aut sentire fas erat, aut audere in intellectum licebat. Et quia duo sunt, quae asserere conatus est, unum, quo dicit nihil esse, quod ex se seu per se ipsum moveatur, alterum, quo animam esse hoc non posse confirmat, utrique resistendum est, ut constet posse aliquid ex se seu per se ipsum moveri, et animam hoc esse clarescat".

Quod autem sit necessarium ponere aliquid in rerum natura esse per se ipsum motum seu se ipsum movens, evidenter ostensum est ex Macrobio super 14[20]), ubi etiam apparet animam initium motus physici esse. Initium autem motus declaratum est ibi per se ipsum moveri motu animeali, qui est actus entis perfecti inexistens enti secundum actum inquantum huiusmodi ex ratione essentiae substantialis ex adverso ad motum physicum. Et sic responsum est ad primam rationem, quia principium motus non movetur eo motu, quo movet alia a se.

Et sic solvendum ad secundam, quae erat de initiis: "Non enim Plato animam simpliciter motum dixit, sed motum se moventem; ergo inter motum se moventem et motum, quo movet cetera, quid intersit, in aperto est, si quidem ille sine actore est, hic aliis motus actor est. Constat ergo neque adeo posse initia ac de initiis procreata differre, ut contraria sibi sint; nec tamen hic moderatam differentiam defuisse"[21]).

Ad tertiam rationem super 14[22]) responsum est: "Si quidem consistit in animae motu, duo non intelligenda, quod moveat et quod moveatur, quia nihil est ab se seu per se ipsum moveri quam moveri alio non movente; nulla est ergo contrarietas ubi, quod fit, unum est, quia fit non ab alio circa alium, quippe cum ipse motus animae sit essentia.

"Ex hoc enim, ut supra retulimus, nata est occasio quarta certaminis: Si animae essentia motus est, inquit, cur interdum quiescit? . . . Sed dicat, velim, quando animam cessare suspicatur? Si movendo se, inquit, moveat et corpus, necesse est utique, quando non moveri corpus videamus, animam quoque intelligamus non moveri. Contra hoc in promptu est gemina defensio. Primum, quia non in hoc deprehenditur motus animae, si corpus agite-

[20]) supra, prop. 14 I n. 61–64
[21]) Macrob., Comm. in Somn. Scip. II 16; Willis 146,15–21
[22]) supra, prop. 14 I n. 64

102 tamque: tamquam *O* 107 post *B* potest *OV* 111 posse aliquid: aliquid posse *O*
137 quia: quod *V*

Digitized by Google

tur; nam et cum nulla pars corporis moveri videtur in homine, tamen ipsa cogitatio aut in quocumque animali auditus, visus, gustus, odoratus et similia, sed et in quiete ipsa spirare, somniare, omnia haec motus animae sunt. Deinde quis ipsum corpus dicat immobile, etiam dum non videtur agitari, cum crescat et saltus cordis sic cessationis impatiens et digestio naturalis . . .? Et anima igitur aeterno et suo motu, sed corpus, quamdiu ab initio et causa motus animatur, semper movetur"[23]).

Ad quintam rationem dicendum, quod licet facile ostendi possit "plurima esse, quae eiusdem rei et sibi et aliis causa sint", concedatur tamen, ne studiose videar omnibus, quae dixerat, obviare, quia eius concessio "ad asserendum motum animae non nocebit. Et enim animam initium et causam motus vocamus; constat autem omne initium inesse rei, cuius est initium, et ideo quidquid in quamcumque rem ab initio suo proficiscitur, hoc in ipso initio reperitur. Sic initium caloris non potest non calere, ignem ipsum, de quo calor in alia transit, quis neget calidum? Sed ignis, inquit Aristoteles, non se ipse calefacit, quia natura totus est calidus. Teneo, quod volebam: nam nec anima ita se movet, ut sit inter motum moventemque discretio, sed tota ita suo motu a se movetur, ut nihil possis separare, quod moveat . . . Est etiam causa motus anima his, videlicet quae non moventur nisi ipsa praestante, ipsa vero, ut moveatur, non sibi ipsa largitur, sed essentiae suae est, quod movetur"[24]).

Et sic etiam respondetur ad sextam rationem, quod, cum motus sit animae essentialis, non indiget instrumento: ratio enim solum tenet in his, "quando aliud est, quod movet, aliud, quod movetur. In anima vero nec scurrilis iocus" instrumentum expetet, "cuius motus est in essentia". Si enim ignis se ipso sine instrumentis ad superna conscendit, multoque minus haec in anima sunt quaerenda, cuius motus est in essentia sua[25]).

Ad septimam rationem dicendum, quod "non omnia, quae moventur, etiam de loco in locum moveri". Quod apparet in arboribus; igitur nec anima, licet moveatur motu animeali, tamen non movetur motu locali. Cum vero animet et corpus animae accessu animetur, "a quo etiam certa constituti temporis lege discedit, quis eam neget etiam in locum, ut ita dicam, moveri? Quod autem non saepe sub uno tempore accessum variat et recessum, hoc facit dispositio arcana et consulta naturae" iniciens animae corporis amorem[26]).

Ad interrogationes autem dicendum, quod "omnis haec interrogationum

[23]) Macrob., Comm. in Somn. Scip. II 16; Willis 146,26–147,22
[24]) Macrob., Comm. in Somn. Scip. II 16; Willis 147,26–148,7 et 148,12–14
[25]) cf. Macrob., Comm. in Somn. Scip. II 16; Willis 148,15–22
[26]) cf. Macrob., Comm. in Somn. Scip. II 16; Willis 148,28–149,17

167 motu locali: locali motu *V*

Digitized by Google

molesta congeries ex una et eadem defluit male conceptae definitionis astutia. Nam quia semel sibi proposuit omne, quod movetur, ab alio moveri, omnia haec motuum genera in anima quaerit, in quibus aliud est, quod movet, aliud, quod movetur, cum nihil horum cadere in animam possit, in qua nulla discretio est moventis et moti"[27]). Et ideo motus animae alterius modi est a motibus, quos inquirit.

Et hoc de secundo.

C Quoad tertium sciendum, quod, sicut in his, quae ex se ipsis moventur, puta in animatis, necessarium est dare aliquid, quod sit ex se ipso motum primo, quale est caelum – »omnes enim motus huius inferioris mundi, sive sint secundum se et naturales sive per accidens et etiam violenti, reducuntur in primo ex se motum, et sic ille motus maxime est per se naturalis et primus; quod ergo movetur hoc motu, movetur ex se primo, ut ostendit Aristoteles VIII *Physicorum*[28]), ubi dicit Averroes[29]), quod caelum magis movetur ex se quam animal in hoc inferiori mundo; quod autem movetur ex se primo, movetur a principio intrinseco formali vitali, id est, quod est in se vita et vivens«[30]) –, ita in his, quae se ipsa movent, puta in motoribus eorum, quae ex se moventur, hoc est in animabus, quae vere animae sunt, non idola seu resplendentiae animarum tantum, necessarium est dare aliquid, quod sit se ipsum movens primo secundum omnem sui diversitatem, puta anima nobilis.

Haec enim existens summitas animarum primo et per se habet proprietatem omni animae per se convenientem, per se, inquam, quia ratione essentiae substantialis, licet non omni animae conveniat primo, sed soli ipsi, quae est nobilis. Haec enim non est anima solum, sed et intellectualis et divina, ut inferius apparebit[31]), et ex hoc tenet primatum in his, quae per se sive a se ipsis moventur, et est principium et causa, ut dictum est, perpetui motus, cum non moveatur ab alio neque per accidens, sed sibi est essentiale movere, et cui est essentiale movere, semper movet.

Et sic omne se ipsum movens primo est non per aliud movens nec per accidens, ut iam dictum est, quoniam, si esset per aliud movens, esset aliud movens ante ipsum, et sic non esset primo se ipsum movens, et si esset per accidens movens, posset non movere, et sic cessaret motus et per consequens essentia, cum sit essentialis.

Et hoc sufficiat de tertio et de primo principali.

Circa propositum tria faciam, quia primo dicam de motus, qui est actus moventis, propria ratione, secundo de ipsius moventis se ipsum primo tali motu duplici condicione et tertio ex praemissis de propositi intentione.

D De primo sciendum, quod motus, quo aliquid dicitur se ipsum movere primo, non est actus existentis in potentia secundum quod huiusmodi nec

---

27) Macrob., Comm. in Somn. Scip. II 16; Willis 149,26–150,1
28) cf. Arist., Phys. VIII 4, 254b14–17
29) cf. Averr., Phys. VIII comm. 27; Venetiis 1562, 365rF
30) cf. Theodor. de Vrib., De anim. 17 1–2; Sturlese 27,4–12
31) infra, prop. 185 E–F; Sturlese 30–31

Digitized by Google

»exitus de potentia ad actum, sed est existentis in actu operatio activa animealis, qua continue exerit et emittit actum suum, et sic est in movente se ipsum, sicut lux est in eo, quod essentialiter lucet«[32]). Unde et per Maximum, sicut recitat Theodorus in *Clave*[33]), sic describitur: "Motus est operatio activa, cuius finis est per se ipsam perfectio".

Sed quia ista descriptio non solum exprimit seu innotescere facit motum animealem, sed etiam intellectualem et divinum, ideo potest motus, qui est essentialis actus animae, quae est essentia se ipsam movens, praecisius sic describi: Motus est actus animealis inexistens enti in actu secundum quod huiusmodi ex ratione essentiae substantialis.

Hic accipitur *actus* pro genere, et secundum modum intelligendi dicit actum secundum, scilicet operationem activam, quae tamen secundum rem est indifferens ab actu primo, qui est esse rei se ipsam moventis.

Quae sequuntur sunt loco differentiarum. Inter quae primo dicitur *animealis* ad differentiam actus intellectualis, vitalis et divini, et dicitur animealis ab anima, cui est proprius, non ab animali: licet enim vita sit motus, ut infra dicetur, et sit actus viventis, tamen est vitalis, non animealis nisi cum specificatione, inquantum inexistit animae, quae est vita et vivens.

Subiungitur autem *inexistens enti in actu* ad differentiam motus ex se, qui, licet sit et animalis et animealis, tamen est entis in potentia, scilicet mobilis, ut in quo, iste autem motus inexistit motori, inquantum est motor, quem necessarium est esse in actu inquantum huiusmodi.

Additur ultimo differentia completiva: *ex ratione essentiae substantialis*, ne intelligatur iste motus inesse vel a causa intrinsecus latente ab essentia motoris differente vel a causa extrinsecus accedente et talem motum imprimente, sed ut intelligatur inexistere motori essentialiter circumscripto omni extrinseco vel intrinseco, immo, ut expressius dicatur, ipse motus est essentia ipsius motoris, qui etiam est suus motus.

Et hoc de primo.

De secundo notandum, quod, licet movens se ipsum primo sit multarum E
proprietatum, ut inferius apparebit[34]), tamen, ut ad praesens sufficiat, omne tale est vita et vivens et quoad utramque istarum condicionum est suus motus essentialiter. Vita enim, ut dicit auctor *De causis* in commento 18 prop.[35]), est motus sive processio ab ente quieto, quod »ad instar solis continue in actu existentis et exerentis et emittentis luces suas sine sui mutatione exerit et emittit motum proprium intrinsecum et sibi coessentialem«[36]), si-

---

32) cf. Alb., De nat. et orig. an. 2 1; Geyer 20,3–8
33) Honor. August., Clavis phys. 65; Lucentini 45,6; Comment., In De div. nom. 9; Cod. Paris. Lat. 17341, 269va
34) infra, prop. 17 F
35) cf. Lib. de caus. 17 (18),n.145; Pattin 173,46–47
36) cf. Alb., De nat. et orig. an. 2 1; Geyer 20,3–8

---

236 ne: ut *V* 241 et ... primo *om. O* 244 et² *om. O* 248 sibi: si *V*

Digitized by Google

cut etiam superius positum est exemplum de fonte scaturriente[37]). Inquantum autem est vivens, sic habet in se principium sui motus: »Vivum enim differt a non vivo in habere in se principium sui motus«[38]).

Est autem in movente se ipsum primo triplex motus, scilicet animealis, intellectualis et divinus. Primi principium est, inquantum est anima, ut supra dictum est; secundi autem motus, scilicet intellectualis, principium est intellectus agens, in quo est omnia facere secundum Aristotelem III *De anima*[39]), qui est intrinsecus secundum substantiam, cum sit pars essentialis animae habentis in se diversos modos qualitativos, quorum quilibet importat totam essentiam animae ita, quod secundum quemlibet illorum modorum, qui non numerant essentiam ipsius animae, ipsa est una simplex et indivisa essentia. Tertii vero motus, scilicet divini, principium est unum animae, quod etiam est divinius intellectu[40]).

Ratione autem primi motus, scilicet animealis, quo ipsa anima se ipsam essentialiter primo movet, etiam movet se in id, quod movetur ab ipsa, ita, quod ratio movendi se ipsam per se et primo est ratio eius, quod movet se seu movetur in corpus subiectum. »Sic enim, ut inquit Plato, primum movens in quolibet ordine habet essentialiter movere se ipsum. Aut namque se ipsum movet in id, quod movetur, aut aliquid aliud movet ipsum. Si se ipsum, ergo habetur propositum, quod primum movens se ipsum est movens. Si aliud aliquid movet ipsum in id, quod movetur, sequetur necessario, quod per aliud movet et movetur, et sic movebitur caelum et animal per accidens et non per motorem primum, cui essentiale est movere, quod ostendit Aristoteles esse inconveniens in VIII *Physicorum*«[41]).

»Si autem dicatur, quod primum movens in quolibet ordine motus habet se movere in substantiam eius, quod movetur, sed si non sit illa, non movebit se, hoc stare non potest, ut dicit Plato. Si enim detur, quod aliquid non potest movere se, sequetur, quod non movebit se in aliquid aliud a se, et ideo movere se est ante id, quod est movere se in aliud a se; id autem, quod est primum, non causatur a posteriori; ergo movere se non causatur ab eo, quod est movere se in aliud, sed magis e converso est causa et ratio movendi se in aliud. Igitur in omnibus, quae a se moventur, primus motor movebit se ipsum etiam deficiente sibi corpore, quod movet«[42]).

»Si autem aliquis dicat, quod primum se ipsum movens non movet se ipsum intra id, quod movetur ab ipso, hoc stare non potest, quia id, quod mo-

---

[37]) supra, prop. 17 A n. 11
[38]) cf. Theodor. de Vrib., De int. I 6 1; Mojsisch 140,9
[39]) cf. Arist., De an. III 5, 430a15
[40]) cf. Procl., De X dub. 10,n.64; Boese 106,9–11
[41]) cf. Alb., De nat. et orig. an. 2 1; Geyer 18,67–19,2; Arist., Phys. VIII 5, 256a4–258b9
[42]) cf. Alb., De nat. et orig. an. 2 1; Geyer 19,3–14

---

261 divinius: divinus *O* 263 movet se: se movet *V* 269 aliud aliquid: aliquid aliud *O* 276 sequetur ... (277) se[1] *om. sed suppl. in marg. m. post. V*

Digitized by Google

vetur ex se, puta animatum, non movetur ab eo, quod extra ipsum est, quia sic moveretur violenter, et motus violentus non potest esse naturalis et primus, sicut ostendit Aristoteles in *De caelo et mundo*[43]). Cum igitur moveatur ab intrinseco motore, oportet, quod aliquid faciat motorem intrinsecum ei, quod movetur, et cum hoc non possit esse violentum aliquid, oportet, quod sit naturale. Et hoc non potest esse nisi altero duorum modorum, quod videlicet aut generatione est intra naturam eius, quod movetur, aut quod ipse moveat se in ipsum. Primus modus est impossibilis, quia sic esset forma materialis, quae est virtus in corpore, quae non potest esse prima causa motus, nec perpetui motus multo minus. Igitur relinquitur, quod primus motor secundum locum se ipsum moveat intra id, quod movetur ab ipso, et per consequens, quod ipse moveat se ipsum primo in omnibus his, in quibus est vere primus motor motus localis, sicut est in caelo«[44]).

Et hoc de secundo.

Ex praemissis colligitur tertium. Habitum est enim, quod id, quod per se F
movet, se ipsum movet, et quod se ipsum movet, est primum movens sive prima causa motus, et, quod est tale, est se ipsum movens primo. Ex quibus sequitur ipsum esse independens ab alio. Omne autem tale est actus simplex et sic impartibilis: omne enim compositum et partibile dependet a partibus componentibus et nititur illis, et, si movet, ab illis habet, quod movet. Omne enim tale est suus motus essentialiter, et sic primario suo motu est conversivum ad se ipsum, non solum animealiter, sed etiam intellectualiter et divine per condiciones conversivi ad se ipsum positas super 15[45]).

Non sic autem se habent motores »animalium inferioris mundi, quorum secundum Platonem in *Timaeo*[46]) duplex est natura. Quaedam enim conformis est caelestibus, iustitiam et pietatem colens, a dis deorum data et fenus eorum existens, credita tamen naturae corporeae corruptibili. Et haec, quia habet virtutem divinam et intellectualem, partim separata est, non acta ad motum, quem movet, sed potius agens motum sui ipsius gratia et non alterius causa moventis; et haec, quia ex se movet, et per se ipsam se ipsam movet«[47]), licet non primo, sed secundario secundum eam partem, qua est intellectualis et separabilis a corpore, etiam est conversiva ad se ipsam. »Alia autem est non ex fenore deorum, sed ex semente materiali educta, acta a natura corporea potius quam agens, quae propter sui immersionem totalem nusquam potest esse libera in movendo, ut ex se et sui causa moveat, quod movetur ab ea, et sic etiam nullo modo est conversiva ad se ipsam. Quaprop-

---

[43]) cf. Arist., De cael. I 2, 268b26–269a18
[44]) cf. Alb., De nat. et orig. an. 2 1; Geyer 19,15–35
[45]) supra, prop. 15 C
[46]) cf. Plat., Tim., 41c5–d4; Waszink 36,5–13
[47]) cf. Alb., De nat. et orig. an. 2 1; Geyer 19,35–44

---

284 extra ... est: est extra ipsum *V* 291 in *om. V* 304 enim: etiam *O* 313 quia: quod *V*

Digitized by Google

ter non nisi intellectualis anima erit se ipsam movens«[48]) primo vel secundario, et sic modo sui conversiva ad se ipsam vel totaliter quoad caelestem vel partialiter quoad terrestrem.

Et sic etiam apparet intentio elementi.

## COMMENTUM

*Si enim movet se ipsum, et operatio motiva ad se ipsum est, et unum simul movens et quod movetur. Aut enim parte quidem movet, parte autem movetur, aut totum movet et movetur, aut totum quidem movet, parte autem movetur, aut e converso. Sed si pars quidem alia est, quae movet, pars autem alia, quae movetur, non erit secundum se ipsum per se mobile ex non per se mobilibus subsistens, sed putatum quidem per se mobile, non ens autem secundum substantiam tale. Si autem totum movet, pars autem movetur, aut e converso, erit quidem pars in ambobus secundum unum simul movens et mota, et hoc est, quod primo per se mobile. Si autem unum et idem per se movet et movetur, eam, quae ipsius movere, operationem ad se ipsum habebit motivum sui ipsius existens. Ad quod autem operatur, ad hoc conversum est. Omne ergo se ipsum movens primo ad se ipsum est conversivum.*

Hic probatur ipsum elementum sic: Omne illud, cuius operatio motiva terminatur se toto ad se totum ita, quod unum et idem sit operans et circa quod operatur, est conversivum ad se ipsum per 15[49]); sed omne movens se ipsum primo est huiusmodi: ergo etc.

Deinde ibi: *Aut enim* probat minorem innuens talem rationem divisivam. Omne movens se ipsum primo est tale, aut quia dividitur in duas partes, in moventem scilicet et non motam et in motam non moventem, aut quia utraque pars moveat utramque, aut quia totum movet partem, aut e converso, quia pars movet totum, aut quia totum movet se ipsum se toto; sed primi quattuor modi sunt impossibiles, ut probabo: ergo, cum supponatur aliquod esse se ipsum movens primo, illud tantum erit, quod se toto movet se ipsum totum.

*Sed si pars:* Hic ostendit primos duos modos esse impossibiles tali ratione. Nullum compositum ex partibus non per se mobilibus est movens se ipsum primo; sed omne movens, cuius pars movet, pars autem movetur, sive una immota moveat, et alia non movens moveatur, sive utraque moveat et moveatur, est compositum ex partibus non per se mobilibus: ergo nullum movens tale est se ipsum movens primo. Maior manifesta est, cum pars mo-

[48]) cf. Alb., De nat. et orig. an. 2 1; Geyer 19,44–49
[49]) cf. Procl., Elem. theol. 15; Vansteenkiste 271

327 aut ... movetur *om. sed suppl. in marg. m. post. V* 336 conversivum: conversum *O*

Digitized by Google

vens immota sit dignior, ut dicatur per se mobilis, quam quae movetur ab alia. In motu autem partium reciprocato neutra pars erit primus motor nec primum seu per se mobile, quoniam utraque earum est dignior, ut sit causa eius, quod est se movere se ipsum primo, quam ut sit causa se movere aliud, quoniam se movere aliud est consequens ad se movere se ipsum, quoniam utriusque earum movere se ipsum est ex se movere aliud. Prior igitur duarum motionum est movere aliud, et consequens et posterius est movere se, quod est antecedens, quae condicio est opposita ad esse se ipsum movens primo. Sic enim solum putatum seu opinatum esset esse per se mobile, non esset autem secundum substantiam tale. Minor apparet ex hypothesi.

*Si autem:* Hic ostendit tertium et quartum modos esse impossibiles tali ratione. In quocumque solum est pars secundum unum simul movens et mota, illud non est se ipsum movens primo; sed in movente se ipsum, ubi totum movet partem, vel e converso pars movet totum, solum est pars secundum unum simul movens et mota: ergo tale movens non est movens se ipsum primo. Maior manifesta est. Nullum enim se ipsum movens accidentaliter seu per aliud est se ipsum movens primo; sed ubicumque est solum pars secundum unum simul movens et mota, illud est movens se ipsum accidentaliter seu per aliud. Nullus enim aestimat moveri per se illud, cuius pars movet totum, vel totum movet partem, cum pars movens debeat distingui a parte mota secundum esse et definitionem, et tunc motum per se dividetur in duas partes, scilicet motam per se et motam a mota per se, et tunc non imaginabitur, quod pars movet totum aut totum partem nisi per accidens seu per aliud. Verbi gratia sit totum A B C, quod se toto moveat partem C ita, quod A B C moveat C, vel e converso pars totius, scilicet C, moveat totum A B C, tunc ista pars erit simul secundum unum movens et mota, et per consequens totum non erit per se mobile nisi per accidens seu per aliud, scilicet ratione partis.

*Si autem* etc.: Reprobatis quattuor modis sicut impossibilibus, cum quintus tantum relinquatur, resumit principalem rationem, ut concludat suum elementum ita, quod primo ponit totam minorem, deinde subiungit sub compendio maiorem, et tunc concludit principalem conclusionem. Et patet in littera. Benedictus Deus.

---

357 earum: eorum *V* 360 ex ... (361) se *om. sed suppl. in marg. m. post. V* 363 esset[1] *add.* et *V* 367 in movente: immediate *V* 384 relinquatur: relinquitur *V*

Digitized by Google

## PROPOSITIO 18
## OMNE DERIVANS ESSE ALIIS IPSUM PRIME EST HOC, QUOD TRADIT RECIPIENTIBUS DERIVATIONEM

Postquam ostensum est de modis habitudinalibus, quibus aliqua se habent ad se ipsa, et quia talis habitudo est ratio derivationis ad extra, ideo auctor in praesenti elemento ostendit, quomodo primordialia et exordialia entium principia se habeant ad ea, quae suam derivationem recipiunt, dicens: OMNE etc.

Ad cuius elementi evidentiam duo sunt declaranda, suppositum scilicet et propositum. Quantum ad primum tria faciam, quia primo dicam de derivantis esse aliis multiplici condicione, secundo de derivantium esse aliis distinctione, tertio de ipsa derivatione et derivationis diversificatione.

A De primo sciendum, quod, sicut colligitur ex Dionysio[1]) et Avencebrol in libro *Fontis vitae*[2]), necessarium est omne derivans entitatem aliis esse bonum, unum, perfectum, plenum, simplex, forte sive potens, subtile, spirituale, luminosum et quodammodo infinitum seu interminabilis essentiae. Habens enim huiusmodi condiciones et omne tale est derivans esse aliis.

Prima condicio patet, cum bonum sit »diffusivum sui et esse« secundum Dionysium[3]) ita, "quod cum bonitate omni supersubstantialis thearchia existentium essentias subsistere fecit et ad esse deduxit. Est enim hoc omnium causae et super omnia bonitatis proprium ad communionem sui ipsius existentia vocare, sicut unicuique existentium definitum est a propria proportione". Haec Dionysius 4 cap. *Angelicae hierarchiae*[4]). Unde et 4 cap. ***De divinis nominibus*** A[5]) loquens de ipsa thearchica essentia, quam theologi dicunt bonitatem, sic inquit: "Et quoniam eo, quod est bonum ut supersubstantiale bonum, ad omnia existentia extendit bonitatem", sicut ponit ibidem[6]) exemplum de sole. Sicut igitur derivans simpliciter omnibus esse est bonum simpliciter et prime, ita omne aliud derivans determinatum esse necessario est quoddam bonum.

---

[1]) infra, prop. 18 A n. 3–6, 8–10
[2]) infra, prop. 18 A n. 12–14
[3]) Alb., Summa theol. I 6 26 1 2 1; Siedler 173,60–61; cf. Dion., De div. nom. 4 1 (PG 3,693B; Simon 113,73–117,76), 4 10 (PG 3, 708A–B; Simon 213,74–77)
[4]) Dion., De cael. hier. 4 1; PG 3,177C; Dionysiaca 800,4–801,3
[5]) Dion., De div. nom. 4 1; PG 3,693B; Simon 113,73
[6]) cf. Dion., De div. nom. 4 1; PG 3,693B; Simon 117,74–76

---

5 habitudo: habitu secundum Anselmum *V*   27 sicut: sic *V*

Digitized by Google

Non solum autem est bonum, sed et unum, quia bonum uni idem per 13[7]). Sicut igitur prime unum est omnium inegressibilis causa, "a qua et ex qua et per quam et in qua et ad quam omnia" sunt, ut dicit ibidem 13 cap. libro quo supra[8]), ita necessarium est omne derivans esse unum esse, quia "quae sunt multa processibus, sunt unum principio", ut dicit ibidem[9]).

Quod autem sit perfectum, apparet ibidem. Et ideo "sicut superperfectum", quod est totum per totum perfectissimum "omnia in se ipso praehabens et supermanans secundum unam impausabilem et eandem et superplenam et imminorabilem largitionem, secundum quam omnia perficit et propria adimplet perfectione"[10]), ita necessarium est omne derivans esse aliis esse perfectum aut superperfectum secundum exigentiam suae derivationis.

Ex eadem etiam radice sequitur ipsum plenum et superplenum esse. Plenitudo enim, ut dicit Macrobius[11]), convenit rebus divinis, qualia sunt esse derivantia et sic in se ipsis exuberantia.

Quinta condicio cum sequentibus patet per Avencebrol libro III cap. 15[12]), ubi dicit: "Si sunt substantiae simplices . . ., nonne opus est, ut sint agentes sibi ipsis et suis formis? Quia postquam cognitum est, quod omnia, quae sunt, conferunt vires et lumina, opus est etiam, ut substantiae simplices faciant hoc. Immo etiam est necesse, ut istarum substantiarum magis se conferant essentiae et formae quam ceterarum substantiarum propter fortitudinem et lumen earum. Invenimus enim, quod substantia, quo subtilior fuerit, fortior et luminosior, erit eius actio fortior, et opus eius penetrabilius in aliud in non tempore . . . Effluxio enim est ex impulsu, impulsus autem ex vi; signum autem, quod vis et subtilitas faciunt influxum, est hoc, quod quantitas et figura non imprimunt suum simile in obstans, cum potens fuerit recipere; et hoc non est nisi propter debilitatem quantitatis et grossitudinem eius ad penetrandum. Similiter dicendum de accidente, quia, quo fuerit fortius, subtilius et luminosius, erit penetrabilius. Conficiemus ergo ex his sex propositionibus hoc, scilicet quod substantiae simplices necesse est, ut dent se ipsas et conferant suas formas. Et etiam quia hoc, quod vires et radii, qui effluunt de corpore, sunt spirituales, signum est, quoniam effluere debent etiam substantiae spirituales. Et etiam quia, cum nos invenimus substantiam corpoream prohibitam ad conferendum se propter crassitatem quantitatis et tenebrositatem eius, et tamen quantitas confert umbram suam corporibus, quae opposita sunt, adeo quod, cum invenerit corpus lucidum ut speculum, dat ei formam suam, quanto magis necessarium est secundum hanc conside-

[7]) Procl., Elem. theol. 13; Vansteenkiste 270
[8]) Dion., De div. nom. 13 3; PG 3,980B; Simon 441,77
[9]) Dion., De div. nom. 13 2; PG 3,980A; Simon 435,74–75
[10]) Dion., De div. nom. 13 1; PG 3,977B–C; Simon 432,68 et 71–73
[11]) cf. Macrob., Comm. in Somn. Scip. I 5; Willis 15,4–5
[12]) Avenc., Fons vitae III 15; Baeumker 109,16–110,22

37 et[3] *om. O* 52 tempore: tempori *codd.* 55 nisi *om. V* 60 quoniam: quod *V* 63 suam: suis *V*

Digitized by Google

rationem, ut substantia spiritualis, quae est immunis a quantitate, sit effluens suam essentiam et virtutem et lumen suum? . . . Quanto enim fuerint subtiliores, fortiores et meliores, tanto magis aptae sunt ad agendum et conferendum se et sua". Et infra[13]): "Et cum attenderis, quod essentia substantiae simplicis non habet finem, et attenderis vim eius, et cogitaveris penetrabilitatem eius in rem contra positam, quae parata est recipere eam, et comparaveris inter eam et substantiam corpoream, invenies substantiam corpoream non potentem esse ubique et debilem ad penetrandum res, et invenies substantiam simplicem, hoc est substantiam animae universalis, diffusam per totum mundum et sustinentem illum in se propter subtilitatem et simplicitatem suam; et sic invenies substantiam intelligentiae universalis diffusam per totum mundum et penetrantem illum. Causa autem huius est subtilitas substantiarum ambarum et vis et lumen earum; et propter hoc fuit substantia intelligentiae infusa et penetrans interiora rerum. Quanto magis ergo secundum hanc considerationem debet esse virtus Dei sancti penetrans omnia, existens in omnibus, agens in omnibus sine tempore!"

Ex dictis Avencebrol colligitur evidenter omne derivans esse aliis esse simplex, forte, subtile, spirituale, luminosum et quodammodo infinitum et interminabilis essentiae.

Unde de ultima condicione apertius loquitur 18 cap.[14]) dicens: "Substantia spiritualis non est terminabilis essentia, quia non est quanta neque finita. Et quod non fuerit terminabilis essentia, eius essentia extenditur et est in omni loco. Ergo substantiae spiritualis essentia extenditur et est in omni loco . . . Et omne, quod extenditur, fluens est et non quiescens; ergo substantia spiritualis fluens est, non quiescens".

Et hoc de primo.

B De secundo notandum, quod derivantia esse aliis sunt fontana seu exordialia rerum principia, quorum omnium principium et causa utpote principalissimus fons bonorum omnium est simpliciter bonum et unum sicut superperfectissimum, superplenissimum, supersimplicissimum, omnipotentissimum seu fortissimum, subtilissimum, spiritualissimum, luminosissimum et illimitatissimum.

Unde Theodorus in *Clave*[15]) tractans illud *Gen.* 1 cap.[16]): "Spiritus Domini ferebatur super aquas" sic dicit: "Hoc est, solus conditor spiritus super conditas causas cognitionis excellentia supereminet omniumque causarum, quas creaverat, una ac sola praecedens et superexcellens causa est et principalissimus fons aquarum, quae a se in infinitum profluunt et in se recurrunt.

---

[13]) Avenc., Fons vitae III 15; Baeumker 111,12–26
[14]) Avenc., Fons vitae III 18; Baeumker 120,27–121,6
[15]) Honor. August., Clavis phys. 87; Lucentini 62,4–12
[16]) Gen. 1,1

---

68 meliores: nobiliores *V* 89 ergo ... (90) quiescens *om. sed suppl. in marg. m. post. V*

Digitized by Google

In ipso autem nil prius, nil posterius ratione temporum creatum est, sed simul et semel omnia aeternaliter in ipso sunt et ab ipso facta sunt; ordine vero ineffabili alia aliis praeferuntur et principalissima conditae universitatis principia iure praedicantur ac deinde alia ex aliis a summo usque deorsum". Et bene infra distinguens inter dationes et donationes sic inquit[17]): "Nihil ergo est participatio nisi ex superiori essentia secundae post eam essentiae derivatio et ab ea, quae primum habet esse, secundae, ut sit, distributio. Sicut ex fonte totum flumen principaliter manat et per eius alveum aqua, quae primum surgit in fonte, in quantamcumque longitudinem protendatur, semper ac sine ulla intermissione diffunditur, sic divina bonitas et essentia et vita et sapientia et omnia, quae in fonte omnium sunt, primo in primordiales causas defluunt et eas esse faciunt, deinde per primordiales causas in earum effectus ineffabili modo per convenientes sibi universitatis ordines decurrunt per superiora semper ad inferiora profluentia iterumque per secretissimos naturae poros occultissimo meatu ad fontem suum redeunt. Inde enim omne bonum, omnis essentia, omnis vita, omnis sensus, omnis ratio, omnis sapientia, omne genus, omnis species, omnis plenitudo, omnis ordo, omnis unitas, omnis aequalitas, omnis differentia, omne tempus, omnis locus et omne, quod est, et omne, quod non est, et omne, quod intelligitur, et omne, quod sentitur, et omne, quod superat sensum et intellectum". Haec Theodorus.

Ex quibus verbis colligitur fontes secundarios, scilicet primordiales causas, a fonte primario emanare. Hic est enim prima origo, scaturrigo seu ebullitio ex sui superabundanti exuberantia in omnia qualitercumque subsistentia se profundens. Dico autem 'prima origo' etc., ut et in se et a se, non ab alio nec causaliter nec formaliter habeat, quod derivat, unde et est et dicitur principalissimus fons numinis, luminis et fluminis.

Numinis, sicut testatur Dionysius 2 cap. *De divinis nominibus* R[18]) sic inquiens: "Pater quidem est fontana deitas, Filius autem et Spiritus sanctus deigenae deitatis, si ita oportet dicere, pullulationes divinae naturae," – et infra[19]) – "ex qua et di et deorum filii patres et deiformes fiunt".

Luminis, sicut idem testatur ubi supra 4 cap. F[20]), ubi dicit bonum esse radium fontanum et supermanantem luminis effusionem.

Fluminis, ut expresse habitum est ex Theodoro[21]), unde et omnis alius fons sive fluminis sive luminis, et hoc sive intellectualis sive corporalis, est talis fontis primarii et archetypi obscura imago secundum Dionysium 4 cap. *De divinis nominibus* A[22]), ubi loquitur de fonte luminis corporalis, scilicet

---

17) Honor. August., Clavis phys. 126–127; Lucentini 93,7–94,7
18) Dion., De div. nom. 2 7; PG 3,645B; Simon 82,76–77
19) Dion., De div. nom. 2 8; PG 3,645C; Simon 82,80
20) cf. Dion., De div. nom. 4 6; PG 3,701A; Simon 175,72–73
21) supra, prop. 18 B n. 17
22) cf. Dion., De div. nom. 4 1; PG 3,693B; Simon 117,74–76

---

109 sit *om. O* 112 et[2] *om. O* 126 et[1] *om. O* 129 Dionysius *om. V*

Digitized by Google

de sole, »qui etiam incessanter ebullit seu derivat luces, ut continue videatur moveri motu ebullitionis. Et hae quidem luces in sole sunt unius formae, naturae et essentiae, incidentes autem aliis corporibus diversum esse recipiunt, scilicet quod fontale aut alveale sive rivale secundum diversas recipientium potestates«[23]). "Subtiliores" enim, ut dicit Dionysius circa finem 3 cap. *Ecclesiasticae hierarchiae*[24]) "et clariores substantiae primae influente fulgore adimplente lumen supereffusum solarium splendorum secundum omnem partem ipsarum assequentes ad modum solis (scilicet fontaliter) supervehunt aliis", ut apparet in aliis planetis a sole, minus autem subtiles et minus clarae secundum sui diversitatem etiam minus luminis influentiam assequuntur ad causatum, »ut ipsae luces in perspicuo fiant lumen et in corpore terminante visum«[25]) fiant alius et alius color clarior aut obscurus. "Secundum hoc autem exemplum lumina substantiarum spiritualium penetrant et fluunt alia ad alia ab aliis", sicut dicit Avencebrol libro III cap. 16[26]).

De isto fonte principalissimo dicit auctor libro *De fato et providentia* 5 cap.[27]) in haec verba: "Si fontem bonorum primum divinam ipsam causam determinans recte dices: unde enim aliunde omnibus bona quam divinitus? ita ut bonorum quidem, ait Plato, nullum alium causandum quam Deum", sicut exemplificat quidam sapiens in libro, quem fecit *De causa prima*[28]), quod non existente fonte essendi nec erit fluens esse. Si enim totum esset fluens, non haberet, unde flueret: nec enim a se ipso flueret nec per modum circuli nec per modum infiniti, quia tunc non esset ultimum aut postremum, quod est contra Aristotelem II *Metaphysicae*[29]). Est igitur simpliciter primus fons se effluens.

Unde et primo ab eo derivantia, puta primordiales causae, alicubi dicuntur numina sive di, alicubi lumina supersubstantialia sicut in *De malorum existentia* cap. 2[30]), alicubi flumina. »Et hoc notabiliter ad similitudinem fluidi seu fluxus umidi corporalis, in quo tria sunt, scilicet id, quod simpliciter vel universaliter tantum fluit super omnia et nihil a quoquam recipit«[31]), et secundo id, quod fluit et recipit, et tertio, quod tantum recipit.

Primi autem istorum trium fluxus inexistit ei se ipso seu per essentiam ex diffusione seu derivatione sui ipsius, sicut convenit bono multiplicando se ipsum et agendo in pluralitatem. »Tale ergo fontale non est nisi prime bonum, quod etiam est illimitatum in bono et sic eterminum quasi extra omnes ter-

---

[23]) cf. Alb., De animal. XX 2 1; Stadler 1306,34–36 et 1306,38–1307,1
[24]) Dion., De eccl. hier. 3 15; PG 3,445B; Dionysiaca 1254,2–4
[25]) cf. Alb., De animal. XX 2 1; Stadler 1307,1–2
[26]) Avenc., Fons vitae III 16; Baeumker 113,5–7
[27]) Procl., De prov. 5,n.13; Boese 118,2–120,5
[28]) non inveni
[29]) cf. Arist., Metaph. II 2, 994a1–2
[30]) cf. Procl., De mal. subs. 2,n.11; Boese 192,23–24
[31]) cf. Ulric. de Arg., De summo bono IV 1 5; Lescoe 197,2–4

---

153 libro *om. V*

Digitized by Google

minos limitantes et contrahentes segregatum et sic inexhaustae et inexhauribilis bonitatis sine sui deminutione largissime in omnia ipsius capacia se derivans. Sicut enim umidum non terminatum alieno termino, cum sit in se interminatum, fluit in infinitum, ubi non occurrit terminans et reflectens, sic etiam prime bonum sicut non coartatum, sed immensum et abyssale omnibus supereffluit«[32]) et derivat se ipsum qualitercumque subsistentibus in propria bonitate.

Verum oportet esse aliquid recipiens talem influxum bonitatis claudens ipsum intra terminos suae essentiae seu naturae. Hoc tamen est duobus modis, sive cum redundantia in alia sive sine ea. Cum redundantia ad extra recipiunt principalissima conditae universitatis, quae sunt immediata ad prime bonum, fontem primarium omnis boni, redundantia, inquam, seu derivantia non universaliter, ut prime bonum, sed tantum intra suos terminos sive ampliores sive strictiores. Et talia sunt secundarii fontes, puta bonitates, quae, licet sufficiant sibi in bonitate ratione plenitudinis intra terminos, actum videlicet et potentiam, coartatae, tamen redundant et derivant esse omnibus sibi subiectis ratione superplenitudinis in contractis bonitatibus, infinitate videlicet, entitate, vita, intellectualitate, animealitate et corporeitate, quarum copiam a prime bono suscipientes ut fontes secundarii sub fonte primario redundant, ut dictum est, in alia quaelibet suo modo secundum maiorem vel minorem amplitudinem seu universalitatem, immo abyssalitatem intentionum, in quibus sunt prime derivantes ipsum esse in omnia derivationis suae capacia vel simpliciter vel contracte.

Sed quia processus bonorum et entium habet statum in infimo, cum non sit infinitus in directum, ideo tale infimum sic recipit influxum, quod ulterius ut omnino sterile in alia non derivet, licet media sint esse derivantia suis modis.

Et hoc de secundo.

De tertio considerandum, quod derivatio secundum quid nominis est rivi C vel rivorum ab aliqua origine deductio ita, quod praepositio 'de' importat exuberantiam originis se ubertim communicantis.

Et sic in ipsa derivatione, qua principalissimus fons in rivos omnis productae bonitatis se diffundit, "tria quaedam – ut dicit Theodorus in *Clave*[33]) – intueri debemus. Et primo inexhaustam divinae bonitatis infinitamque per eam et in ea, quae facta sunt, diffusionem, deinde ipsius diffusionis generalem bipartitamque scaturriginem in ea, quae dantur et quae donantur. Tria itaque consideranda sunt: bonitas eiusque data et dona, quae a se invicem discernit rationis acies propriaque singulis coaptat. Datum itaque divinae bonitatis est universitatis substitutio et secundum generales et speciales ratio-

[32]) cf. Ulric. de Arg., De summo bono IV 1 5; Lescoe 197,11–20
[33]) Honor. August., Clavis phys. 361 (Eriugena, De divis. nat. V,n. 23; PL 122,903A–B)

196 et *om.* O

nes cunctarum creaturarum distributio, quam superessentialis bonitas, quae Deus est, universaliter omnibus largitur a summo usque deorsum ad corporalem naturam, quae imum et extremum universitatis possidet locum. Summa igitur bonitas dat (seu derivat) universae conditae naturae esse, quoniam ipsam ex non existentibus in existentia adduxit". Et infra[34]) sic inquit: "Et non solum superessentialis bonitas dat omnibus esse, verum etiam aeternaliter esse". Et infra[35]): "Est itaque datum divinae bonitatis natura omnis, quae in essentiam ducta est et perpetualiter custoditur, ne pereat. At vero quoniam inter esse et aeternaliter esse medietas quaedam constituitur, quae dicitur bene esse, sine qua ipsae extremitates, esse videlicet et semper esse, nec vere sunt, quamvis sint, nec recte dicuntur esse – esse enim et semper esse sublato bene esse nec vere esse est nec vere semper esse, illud enim vere et est et semper est, quod bene ac beate subsistit –, illa insita medietas, hoc est bene esse, donum divinae bonitatis est". Haec Theodorus.

Ex praemissis colligitur, quod derivatio est quasi generale ad dationem et donationem. Sunt enim tam datio quam donatio derivatio, sed non e converso. Datio enim est derivatio seu substitutio rerum quantum ad earum naturales perfectiones, donatio vero quantum ad gratuitas.

Unde idem Theodorus in eodem[36]) sic dicit: "Dationes sunt et dicuntur proprie distributiones, quibus omnis natura subsistit, donationes vero gratiae distributiones, quibus omnis natura ornatur". Et parum supra[37]): "Non solum enim rationalis et intellectualis natura dona gratiae, id est virtutes, participant, sed et quaeque extrema naturae secundum proportionem suam divinam gratiam participant. Ut enim omnia participant bonitatem, ita participant et gratiam: bonitatem quidem, ut sint, gratiam vero, ut bona et pulchra sint". Et praemiserat ibi[38]) distinctionem boni dicens: "Et notandum duobus modis bona esse: uno modo, quo omnia, quae sunt, bona esse dicuntur, quoniam a summo bono facta sunt, et intantum sunt, inquantum participant bonitatem; altero, quo omnia, quae naturaliter bona subsistunt, virtutum donationibus exornantur". Haec Theodorus.

Istam sententiam breviter comprehendit Dionysius in principio *Angelicae hierarchiae*[39]), cum dicit: "Omne datum optimum et omne donum perfectum" etc. Et hoc quoad quid nominis.

Sane quantum ad quid rei derivatio est emanatio causalis simplex et continua conservans identitatem essentiae formae fluentis in toto fluxu.

---

[34]) Honor. August., Clavis phys. 361 (Eriugena, De divis. nat. V,n. 23; PL 122,903C)
[35]) Honor. August., Clavis phys. 361 (Eriugena, De divis. nat. V,n. 23; PL 122,903D–904A)
[36]) Honor. August., Clavis phys. 125; Lucentini 93,3–5
[37]) Honor. August., Clavis phys. 124; Lucentini 92,34–93,39
[38]) Honor. August., Clavis phys. 124; Lucentini 92,30–34
[39]) Dion., De cael. hier. 1 1; PG 3,120B; Dionysiaca 727,3; Iac. 1,17

---

222 recte: ratione *O*   230 dationes: donationes *O*   239 inquantum: quantum *O*

Digitized by Google

In ista descriptione emanatio ponitur pro genere, et dicitur magis proprie emanatio quam influxio, quia »influxio est formam fluentem alicui receptibili immittere, et continentia importata per praepositionem est in possibilitate rei, cui fit influxus«[40]), in emanatione autem ipsa praepositio magis importat exuberantiam principii activi se ubertim communicantis.

Sed quia emanationis alia est originalis, alia causalis, ideo dicitur hic causalis ad differentiam originalis.

Dicitur etiam simplex, quia, sicut simplex essentia emanantis et diffundentis se est ratio emanationis activae, ita simplex essentia eius, quod tali diffusione in esse substituitur, est ratio emanationis passivae.

Additur autem continua, quia omne illud, cui propria essentia est ratio emanandi active, continue et sine interpolatione exerit istam actionem, sicut patet in luce. Et sub hac consideratione »esse rerum est in fieri, licet ex parte rei constitutae sit in facto esse«[41]).

Sequitur conservans etc., per quod »differt a causalitate aequivoca, quae non servat unitatem formae in fluente et in eo, a quo fluit. Causalitas vero univoca est per transmutationem subiecti, in quod est actio«[42]), quae etiam supra exclusa est per li 'simplex', cum sit sine omni transmutatione. Derivatio hic descripta differt etiam per ultimam differentiam a principiatione vel elementatione, quia principium in principiatione ingreditur esse rei principiatae, non sic autem derivans esse derivatione ingreditur esse rei per derivationem substitutae, cum secundum esse differant, licet in essentia sua servant identitatem. »Quod vero elementaliter constituitur, componitur ex primis constituentibus ipsum secundum formam indivisibilibus, derivatio autem est alicuius simplicis, quod in esse suo nihil habet elementaliter componens«[43]).

Ex praedictis »plura notabilia colliguntur. Quorum unum est, quod, cum secundum ex se nihil habeat nisi receptionem, si ipsum est derivans esse aliis, hoc non facit nisi virtute primi derivantis. Secundum est, quod in ordine omnium derivantium esse aliis prius derivat esse in sequens et illud non rederivat in prius, et ideo sequens fundatur semper in priori et non e converso, propter quod deficiente quocumque antecedentium necesse est omnia sequentia deficere et non e converso. Tertium est, quod solum primum universaliter est derivans in simpliciter omnia, secunda vero magis et minus universaliter derivant, quanto minus vel plus a primo fonte recedunt. Quartum est, quod omne derivatum est in ipso derivante simplicius, quia sine compositione cum ipso – est enim sua essentia –; nobilius, quia sine privatione nobilitatis suae

[40]) cf. Ulric. de Arg., De summo bono IV 1 5; Lescoe 195,4–6; Alb., De caus. et proc. univ. I 4 2; Borgnet 412b et 413a
[41]) cf. Alb., De caus. et proc. univ. I 4 1; Borgnet 411b
[42]) cf. Ulric. de Arg., De summo bono IV 1 5; Lescoe 191,5–8
[43]) cf. Ulric. de Arg., De summo bono IV 1 5; Lescoe 192,2–6; Alb., De caus. et proc. univ. I 4 1; Borgnet 411a

Digitized by Google

naturae, quam accipit ex distantia a primo; verius, quia extraneae naturae impermixtius, et potentius, quia universalius est derivans«[44] ).

Et hoc de tertio et primo principali.

Circa propositum tria faciam, quia primo ponam omnis aliis esse derivantis duplicem considerationem et ex hoc identitatis et diversitatis eius ad ea, quae tradit derivationem recipientibus, rationem, secundo addam praedictis multiplicem probationem, tertio ex praemissis ostendam propositi intentionem.

D De primo sciendum, quod derivans esse aliis quodcumque, quod etiam necessario est causa essentialis, dupliciter potest considerari. Uno modo secundum id, quod ipsum est secundum suam essentiam in eo, quod talis essentia. Alio modo secundum id, quod ipsum est, quantum ad eius modos essentiales sive circumstantes proprietates sive etiam secundum rationem suorum principiorum intrinsecorum, si talis res fuerit, quod constet ex aliquibus principiis.

Verbi gratia, sol, qui est fons luminis corporalis et sic derivans quodammodo esse inferioribus, quia secundum Dionysium 4 cap. *De divinis nominibus* C[45] ) "ad generationem visibilium corporum confert", generatio autem est processus de non esse ad esse secundum Aristotelem[46] ), iste, inquam, sol potest considerari in eo, quod talis essentia inquantum essentia, vel potest considerari secundum aliquos eius modos proprios vel etiam inquantum constat ex talibus vel talibus principiis, puta quod habet substantiam fundatam in talibus principiis, incorruptibilem, luminosam, sic vel sic mobilem etc. Ponamus autem gratia exempli et maioris evidentiae solem esse causam originalem per se et essentialem suorum effectuum et non instrumentalem: Secundum hoc autem iam dicta distinctione supposita ea, quae traduntur a sole, seu effectus solis dupliciter ad solem comparari possunt. Uno modo secundum rationem essentiae solis in eo, quod essentia, et secundum hoc comparantur ad ipsum secundum identitatem. Secundum hoc enim ipse sol non modo virtute causali, sed magis perfectione essentiali praehabet in se omne, quod tradit recipientibus derivationem sive suos effectus, immo ipsa data sunt idem ipsi soli et sunt essentia ipsa solis, secundum aliud tamen esse, quia eminentius, quam habent in se ipsis. Haec enim est natura omnis causae essentialis per essentiam suam derivantis esse aliis, ut ipsa sit omne, quod tradit, secundum aliud tamen et perfectius seu eminentius esse, ut inferius apparebit. Alio modo comparantur data seu effectus solis ad ipsum secundum aliquos ipsius solis essentiales modos vel proprietates, ut praedictum est, et secundum hoc comparantur ad ipsum sicut ad originale suae derivationis principi-

[44]) cf. Ulric. de Arg., De summo bono IV 1 5; Lescoe 195,11–196,5; Alb., De caus. et proc. univ. I 4 2; Borgnet 412b–413a

[45]) Dion., De div. nom. 4 4; PG 3,700A; Simon 161,81

[46]) cf. Arist., Phys. V 1, 225a15–17; Auctor. Arist. 2,n.152; Hamesse 152,54

287 omnis: omnibus *V* 301 inquantum essentia *om. O* 303 puta ... (304) principiis *om. sed suppl. in marg. m. post. V* 304 incorruptibilem: incorruptibilibus *V* 314 habent: habeant *V*

Digitized by Google

um. In eo enim, quod sol fundatur in talibus vel talibus modis et constat ex talibus principiis et sic vel sic movetur, causa est suorum datorum vel effectuum, qui etiam effectus ex hac comparatione ponunt in numerum cum sole et diversi sunt ab eo secundum essentiam et esse.

Cum igitur omne derivans esse aliis sit causa essentialis suorum datorum sive eorum, quae tradit recipientibus derivationem, ipsum consideratum in eo, quod essentia seu secundum rationem essentiae, est idem omnibus suis datis, immo, ut expressius dicatur, ipsum est sua data, licet eminentius et secundum aliud esse. Cuius ratio est, quia derivans esse sic acceptum est fontale et quasi formale principium omnium eorum, quae tradit suscipientibus, habens se ad ea ut determinabile ad ea, in quae determinatur, magis proprie quam ut causa ad causata.

»Causata enim in eo, quod huiusmodi, habent se ad suam causam in eo, quod causa, ex additione et secundum essentiam et secundum esse«[47]), quia »causa est, ad cuius esse sequitur aliud«[48]), scilicet diversum in essentia et sic etiam diversum in esse, et sic cadunt in numerum causa et causatum. "Quaecumque autem sub numero cadunt, differunt aut differre faciunt" per 7 prop. I partis *De articulis fidei*[49]), ubi sic dicit commentum: "Numerus est summa discretorum. Ergo si cadunt sub numero, discreta sunt; ergo a descriptione discreti differunt aut differre faciunt". Item "nihil est causa sui", ut dicit 8 prop.[50]). "Nihil enim se ipsum ad esse produxit", ut dicit 3[51]) quoad secundam partem.

»Non sic autem se habet determinabile ad ea, in quae fit determinatio«[52]), et hoc sive in eo, ubi potentia determinatur per actum sive in formalibus sive materialibus – in formalibus, ut potentia generis determinatur in actum speciei per differentiam, et in materialibus potentia forma determinatur in actum formae, et clarum est, quod in talibus potentia et actus non ponunt in numerum –, sive ubi actus determinatur per potentiam, de qua determinatione ad praesens solum fit sermo. »Haec enim non se habent ex additione secundum essentiam, quamvis numerentur secundum modum essendi, quia determinabile existens in determinato non recedit a sua propria ratione, sicut facit causa in causato, sed manet idem et eiusdem rationis, intentionis et proprietatis per essentiam in ipsa determinatione et variatur solum secundum esse«[53]), quia nobiliori et praestantiori modo est in se quam in determinato.

---

[47]) cf. Theodor. de Vrib., De int. III 21 2; Mojsisch 193,103–104
[48]) cf. Alb., Metaph. VIII 1 1; Geyer 389,31–32; Boeth., De diff. topic. III; PL 64, 1198B
[49]) Nicol. Ambian., De arte fidei I 7; PL 210,600A
[50]) Nicol. Ambian., De arte fidei I 8; PL 210,600A
[51]) Nicol. Ambian., De arte fidei I 3; PL 210,599A
[52]) cf. Theodor. de Vrib., De int. III 21 3; Mojsisch 194,111–112
[53]) cf. Theodor. de Vrib., De int. III 21 3; Mojsisch 194,112–116

---

327 licet: vel *V* 337 De ... fidei *add. in marg.* Alanus *codd.* 345 forma: formae *O*

Digitized by Google

Et hoc de primo secundi.

E De secundo considerandum, quod Avencebrol libro III *Fontis vitae*[54]) dupliciter ostendit omnia originalia principia et sic aliis esse derivantia esse omne, quod tradunt derivationem seu diffusionem ipsorum recipientibus, scilicet per viam compositionis et resolutionis. Est autem compositio, ut ad praesens accipitur, inferiorum in superioribus collectio. Per viam vero compositionis, licet ostendat conclusionem praedictam multipliciter, tamen pro nunc sufficiat colligere pauca motiva ad dictae conclusionis probationem, scilicet ex derivantis unitate, universalitate, simplicitate et spiritualitate.

Ex unitate, tum quia inferiora uniuntur in superioribus, tum etiam quia superiora uniunt se inferioribus. Primum ostendit per apprehensionem et derivationem. Per apprehensionem sic: Omnis enim "apprehensio fit similitudine"; sed intelligentia et anima et omne derivans esse aliis est apprehendens spiritualitatem rerum; igitur est simile virtuti cuiuslibet rei, et per consequens in ipso "est forma omnis rei". Item habet scientiam omnium rerum derivatarum, "et scientia est subsistentia formae rei scitae" in sciente; igitur in derivante, quod est sciens omne, quod derivat, "sunt subsistentes formae omnium rerum" derivatarum, et subsistentia formarum in illo "est unitione; ergo omnes formae fluentes unitae sunt" in derivante et unitione simillimae. Istam deductionem ponit libro quo supra 23 et 24 cap.[55]). Per derivationem sic[56]): "Quidquid derivatur ab aliqua origine, collectum est apud suam originem". Item "quidquid est origo alicui, ipsum unitum est ei unitione essentiali"; igitur tradita a derivantibus esse collecta sunt apud derivantia et sunt eis unita unitione essentiali. Istud ponitur libro III 24 cap.[57]). Quod autem superiora, scilicet derivantia, uniant se inferioribus, ostendit ibidem 23 cap.[58]), ubi declarat superiora concipere "scientiam ex formis rerum", ergo "uniunt formas suas cum formis rerum".

Circa istas rationes notandum est, quod aliquid apprehenditur et concipitur dupliciter. Vel per intellectum, qui semper est in actu per suam essentiam, et sic conceptum est in concipiente et apprehendente essentialiter et est idem concipienti et ratio derivandi se ad extra, vel per intellectum, qui aliquando est in actu, aliquando in potentia. »Et tales conceptus important circa substantiam concipientem quendam respectivum ordinem secundum aliquam sui, id est substantiae concipientis, dispositionem accidentalem, ordinem, inquam, ad aliquid per modum obiecti concepti; et sic res quaecumque existens in aliquo talium conceptuum habet esse intentionale et non reale, si proprie loquamur, et res sic concepta sua conceptione non inexistit essentialiter substan-

---

[54]) cf. infra, prop. 18 E n. 55–58, 60–62
[55]) cf. Avenc., Fons vitae III 23; Baeumker 132,22–134,6
[56]) Avenc., Fons vitae III 24; Baeumker 136,20–21
[57]) Avenc., Fons vitae III 24; Baeumker 137,5–6
[58]) cf. Avenc., Fons vitae III 23; Baeumker 133,7–12

---

370 est: et *codd.* 375 collectum: collectivum *codd.* 379 23: 24 *O*

tiae concipienti, sed potius accidentaliter«[59]). Unde Avencebrol loquitur de primo modo apprehensionis et conceptionis, quo superiora apprehendunt et concipiunt inferiora conceptu essentiali, et per consequens inferiora sunt in suis originalibus principiis essentialiter.

Hoc idem ostenditur ibidem 23 cap.[60]) ex universalitate derivantium se, ex universalitate, inquam, separationis, non praedicationis. "Quidquid deprehenditur in effectu in aliqua rerum, illud erat in potentia activa, antequam prodiret in effectu". Item vis seu substantia universalis habilior est ad sustinendas et colligendas multas formas, quam particularis; igitur effecta seu tradita et in inferioribus sparsa collecta sunt in derivantibus ita, quod derivans est ipsa omnia.

Idem ostenditur ibidem 24 cap.[61]) ex derivantium simplicitate. Substantia enim simplex apprehendit omnes formas per se ipsam. Item essentia substantiae simplicis et formarum traditarum una est, quia omne, quod fluit ab aliquo, essentia illius et eius, a quo fluit, una est.

Hoc idem ostenditur ultimo ibidem[62]) ex derivantium spiritualitate, quia omnia tradita derivata sunt a substantiis spiritualibus, in quibus unita sunt, quae sunt origo omnium formarum in substantiis corporalibus dispersarum.

Et hoc de secundo.

Ex praemissis colligitur tertium, scilicet quod omne derivans esse aliis est F
prime hoc, quod tradit. Cum enim sit fontale seu primordiale principium, et hoc sive simpliciter et absolute sive respectu determinatae maneriei entium, et sit causa sive superessentialis sive essentialis omnium sub universalitate intentionis suae contentorum, necessarium est ipsum absolutius et eminentius esse omnibus suis effectibus et esse fontaliter et originaliter hoc, quod tradit. Et per consequens, licet communicet per derivationem seu effluxum essentiam suam omnibus ita, ut sit et praesit et praehabeat omne derivatum et sit in omnibus omnia, tamen ipsum est et praeest et praehabet omnia a se derivantia praestantiori et absolutiori modo, quo possunt esse, quia unius, universalius, simplicius et verius, quam possunt esse.

Omne autem tale est prime tale in quacumque coordinatione, sive totali, in qua summum bonum est prime bonum per 8[63]) et nihil aliud ens, quam bonum, quo etiam omne aliud bonum qualitercumque sibi in bonitate sufficiens est deterius per 10[64]), sive partiali, ubi quodlibet principium originale inquantum principium est prime in ea intentione, in qua est principium et causa principaliformiter, non solum ex eo, quia nihil aliud est, quam quod di-

---

[59]) cf. Theodor. de Vrib., De cog. ent. 24 2; Steffan 187,7–13
[60]) Avenc., Fons vitae III 23; Baeumker 132,1–9
[61]) Avenc., Fons vitae III 24; Baeumker 137,13–25
[62]) Avenc., Fons vitae III 24; Baeumker 136,12–16
[63]) cf. Procl., Elem. theol. 8; Vansteenkiste 268
[64]) cf. Procl., Elem. theol. 10; Vansteenkiste 269

---

402 est: et *V*

Digitized by Google

citur, sed magis ex hoc, quia est modo absolutissimo omnia a se qualitercumque et derivata et data. Quae autem sit differentia inter prime et primo, satis apparuit super 8[65]).

Et sic etiam apparet intentio elementi.

## COMMENTUM

*Si enim ipsum dat esse et a sui ipsius substantia facit traditionem, quod quidem dat, submissum est a sui ipsius substantia, quod autem est, maius est et perfectius, si quidem omne constitutivum alicuius valentius est ea, quae constituitur, natura. Dato ergo, quod in ipso, quod dedit, primo existit, valentius est, et quod illud quidem est, sed non idem illi; prime enim est, hoc autem secundo. Necesse enim aut idem esse utrumque et unam rationem amborum, aut nihil esse commune neque idem in ambobus, aut hoc quidem esse prime, hoc autem secundo. Sed si quidem eadem ratio, non adhuc utique hoc quidem causa erit, hoc autem causatum, neque hoc utique secundum se quidem, hoc autem in aliquo participante, neque hoc quidem faciens, hoc autem factum. Si autem nihil habeant idem, non utique in esse alterum statuit reliquum nihil ad esse ipsius participans. Relinquitur ergo in hoc quidem esse primo, quod dat, hoc autem secundo, quod datum est, in quibus ipsum esse alterum alterius traducit.*

Hic auctor probat suum elementum sic procedens. Supposito enim, quod sit aliquid derivans esse aliis vel alii, ostendit primo esse dantis fore melius, nobilius et eminentius, et esse dati submissius tali ratione. Omne inexistens alicui agenti, cui sua essentia est ratio agendi essentialiter exerenti suas proprias traditiones, eminentius est et valentius ipso tradito seu producto per 7[66]) – et confirmatur, quia quidquid est in ipso producente, est de essentia sua, cum agat per essentiam –; sed omne traditum ipsi recipienti est huiusmodi: ergo et omne traditum, prout est in derivante existens, est eminentius, quam sit in recipiente, ubi est submissius.

Minor deducitur in littera, quia omne, ut est in derivante, cum sit ratio derivandi, est ipsum dans, quod a sui substantia facit traditionem substantialiter sive essentialiter; ut autem in recipiente est, est ipsum datum modo recipientis contractum, verbi gratia intentio bonitatis, ut est in prime bono et in bonitatibus productis.

*Dato ergo:* Hic infert conclusionem ex praemissis ostensam, et potest hic accipi 'primo' pro 'prime'.

---

[65]) supra, prop. 8 D; Pagnoni-Sturlese 162
[66]) cf. Procl., Elem. theol. 7; Vansteenkiste 267

---

444 in *om. V*

Digitized by Google

*Et quod* etc.: Ostenso, quod inexistens danti sit eminentius eo, quod inexistit dato, nunc ostendit, quod dans et datum sunt idem per essentiam, sed esse non idem, et quod dans sit prime, datum vero secundo tali ratione. Omne existens unum et idem per essentiam, quod inest duobus, uni scilicet eminentius et absolutiori modo, quo potest esse, alii autem submissius et contracte, hoc est in uno prime, in alio autem secundario; sed omne fluens et derivatum est huiusmodi: ergo etc. Minorem sic probat quoad primum membrum – secundum enim supra ostensum est – innuens talem rationem divisivam. Quandocumque duo sic se habent ad invicem ut producens et productum, illa vel sunt omnino unum, scilicet secundum essentiam et esse definitivum, vel omnino diversa secundum utrumque, aut secundum unum idem et secundum aliud diversa seu non idem; sed omne derivans et derivatum est huiusmodi, ut ostensum est: ergo vel sunt omnino idem vel omnino diversa vel sic quidem idem, sic autem non idem. Sed cum non possint esse nec omnino idem nec omnino diversa, ergo sunt aliquo modo idem, aliquo modo non idem.

Deinde ibi: *Sed si quidem* ostendit, quod non possunt esse omnino idem tali ratione. Quaecumque sunt omnino eadem, scilicet secundum essentiam et esse definitivum, illorum unum non erit causa, aliud autem causatum, neque unum absolutum, aliud autem contractum, neque universaliter dicendo unum erit faciens, aliud autem factum; sed esse derivatum in derivante est causa, absolutum et faciens, in recipiente vero est causatum, contractum et factum: ergo non sunt omnino eadem.

*Si autem nihil* etc.: Reprobat secundum membrum tali ratione. Quaecumque sunt omnino diversa, illorum unum non constituit reliquum: Omnia enim ad invicem causaliter dependentia oportet esse similia, cum omne agens agat sibi simile, quae similitudo in substantiis est identitas, ut inferius apparebit[67]). Sed esse, ut est in derivante, constituit esse, ut est in derivato: ergo non sunt omnino diversa.

*Relinquitur:* Hic concludit, quod oportet ea esse aliquo modo idem et aliquo modo non idem secundum esse, cum unum sit eminentius et absolutius, aliud autem submissius et contractius. Relinquitur, quod sunt idem per essentiam, non idem autem secundum esse ita, quod unum est prime, scilicet absolutius, aliud autem secundario, scilicet contractum, in quibus ipsum alterum traducit esse alterius. Cum ergo inexistens danti sit ipsum derivans et etiam inexistens dato sit idem ei, et cum etiam unum et idem sit in ambobus per essentiam, sequitur, quod omne derivans etc.

---

[67]) infra, prop. 30 D

---

464 sed ... (466) essentiam *om. V* 474 omne: esse *O* 481 unum: omnium *V*
492 esse *om. V* 493 et absolutius: alio O 495 autem *om. O* 499 etc. *om. V*

Digitized by Google

## PROPOSITIO 19
## OMNE, QUOD PRIMO INEXISTIT ALICUI NATURAE ENTIUM, OMNIBUS ADEST HIS, QUAE SECUNDUM ILLAM NATURAM ORDINANTUR, ET EODEM MODO

Ostenso, quomodo se habeat intentio inexistens causae exordiali in ordine ad sua causata, nunc in isto elemento auctor ostendit, quomodo ipsa intentio se habeat, prout inexistit alicui determinatae naturae entium, dicens: OMNE etc.

Ad istius elementi evidentiam duo sunt declaranda, et quod supponitur, et quod proponitur. Circa primum tria sunt ostendenda: primo de naturae entium acceptione, secundo de inexistendi diversa ratione, tertio de li 'primo' propria significatione.

A Quantum ad primum sciendum, quod ens hic accipitur secundum sui ambitum et pro eo, quod est secundum causam, secundum essentiam et secundum participationem, immo, ut expressius dicatur, pro omni eo, quod dependet ab alio, secundum declarationem 11[1]).

De naturae vero significatione, ut sufficiat ad propositum, sic dicit Boethius libro *De duabus naturis et una persona Christi*[2]): "Natura igitur aut de solis corporibus dici potest, aut de solis praedicatur substantiis, id est corporeis atque incorporeis, aut de omnibus rebus, quae quocumque modo esse dicuntur. Cum igitur tribus modis natura dici possit, tribus modis definienda est. Nam si de omnibus naturam dici placet, talis definitio dabitur, quae res omnes, quae sunt, possit includere. Ergo erit huiusmodi: Natura est earum rerum, quae, cum sint, quoquo modo intellectu capi possunt. In hac igitur definitione et accidentia et substantiae definiuntur; haec enim omnia intellectu capi possunt. Additum vero est 'quoquo modo', quoniam Deus et materia integro perfectoque intellectu intelligi non possunt, sed aliquo tamen modo ceterarum rerum privatione capiuntur". Et infra[3]) subiungit alias duas descriptiones.

Sic ergo in proposito natura accipitur pro essentia rei, "sicut Graeci fisin pro usia et usiam pro fisi saepe commutant. Usia quippe est essentia, quae in omni creatura sive visibili sive intelligibili nec corrumpi nec augeri nec minui potest; fisis vero, id est natura, est de generatione essentiae per loca et tem-

---

[1]) supra, prop. 11 A
[2]) Boeth., Contra Eutych. et Nestor. 1; Stewart-Rand 76,1–78,15
[3]) cf. Boeth., Contra Eutych. et Nestor. 1; Stewart-Rand 78,19–80,58

---

5 habeat: habeant *V*  19 substantiis: subiectis *O*  20 esse *om. V*

Digitized by Google

pora in aliqua materia, quae et corrumpi et augeri et minui et diversis accidentibus affici potest. Usia namque ex verbo 'oni', quod est sum, derivatur, cuius participium masculinum on, femininum oysa: inde oysia. Fisis autem ex verbo 'fismai', id est nascor vel plantor vel generor. Omnis itaque creatura, inquantum in suis rationibus subsistit, usia est, inquantum vero in aliqua materia procreatur, fisis". Haec Theodorus in *Clave*[4]).

Licet autem usia sive essentia et natura sit rei creatae proprie, tamen et nihilominus transumitur pro essentia supersubstantiali, sive subsistat in tribus hypostasibus, sicut natura seu essentia prime boni, ut inferius apparebit[5]) – de qua natura sic dicit Boethius in principio suae *Arithmeticae*[6]): "Omnia, quaecumque a primaeva rerum natura constructa sunt, ratione numerorum formata sunt", et auctor[7]), ut supra allegatum est super 13 [8]): "Non enim nata est natura boni ad se ipsam dissidere": ista est natura naturans –, sive in una hypostasi, et hoc sive subsistat in una intentione, ut bonitates, sive in pluribus, et hoc paucioribus vel magis multiplicatis, dummodo principia constituentia remaneant simpliciter in ratione et natura principiorum, et ex hoc sint entia secundum speciem, et hoc sive secundum rem, ut separata, sive secundum rationem, ut abstracta a condicionibus individuantibus. Et sic strictius tenetur hic natura, quam apud Boethium, sive secundo sive tertio modo accipiatur.

Dicitur autem signanter natura entium, tum quia multum refert dicere ens naturae, de quo habebitur super 34[9]), et natura entis, tum etiam quia inexistens primo plura requirit.

Et hoc de primo.

Quoad secundum sciendum, quod, licet multi sint modi inexistendi per B
hos versus comprehensi

"insunt pars, totum, species, genus et calor igni,
rex in regno, res in fine locoque locatum"[10]),

tamen quintus modus subdistinguitur a Boethio *Super praedicamenta*[11]) in inexistentiam formae, quae est substantia, et quae est accidens.

»Dicitur autem accidens uno modo communiter, secundum quod in ambitu suae significationis includit etiam entium quorumcumque proprietates

[4]) Honor. August., Clavis phys. 301; Lucentini 253,37–47
[5]) infra, prop. 40 A–C
[6]) Boeth., Instit. arithm. I 2; Friedlein 12,14–15
[7]) Procl., De mal. subs. 1,n.4; Boese 178,28–29
[8]) supra, prop. 13 C; Pagnoni-Sturlese 214,170–171
[9]) infra, prop. 34 D–E
[10]) Petr. Hisp., Summul. log. 3,n.2; De Rijk 28,13n.; cf. Boeth., In Cat. Arist. I; PL 64, 172B–C
[11]) cf. Boeth., In Cat. Arist. I; PL 64,172C–173C

40 et$^2$: etiam *O* 41 tribus: rebus *codd.* 45 et: etiam *V* 48 constituentia ... (49) natura *om. sed suppl. in marg. V* 58 multi sint: sint multi *O*

Digitized by Google

et per se passiones, quae competunt quantum ad secundum modum dicendi per se[12]). Et sic accidens inexistit et substantiis et accidentibus et physicis et mathematicis et metaphysicis. Alio modo dicitur proprie ipsum accidens, quod importat aliquam realem naturam in substantia, qua substantia est aliquid melius et qua aliquo modo se habet ad motum et transmutationem«[13]).

»Distinguitur autem primus modus in duos, quia cum dictae proprietates sint quaedam proprie propria entium, quorum sunt proprietates, et sint per se, oportet ea reduci in aliqua eorundem entium principia; non enim talia sunt adventitia seu ab extrinsecus advenientia: per se enim insunt et non per accidens. Essent autem talia et inexisterent per accidens, si non per se in principia suorum subiectorum reducerentur«[14]).

»Sunt autem entium secundum rationem, ut exempli gratia de eis agatur, principia duobus modis. Unus, videlicet eorum, quae sunt principia compositionis seu constitutionis alicuius entis secundum naturam speciei, inquantum huiusmodi ens secundum speciem determinatur in sua individua«[15]), sicut hominis corpus et anima rationalis, »et talia principia sic accepta consequuntur aliquae proprietates seu proprie propria aliquarum specierum secundum totam latitudinem suorum individuorum, ut risibile, quod sic inexistit homini importans aliquam realem positivam naturam circa suum subiectum, in cuius principia reducitur«[16]). »Alius est modus principiorum specierum inquantum species, inquantum videlicet considerantur secundum suas quiditates, quae principia sunt formalia et sunt ante totum«[17]), totum, inquam, constitutum ex principiis speciei secundum primum hic positum modum principiorum; »et talia principia sic accepta consequuntur proprietates alterius modi a praedicto genere proprietatum, quas proprie per se passiones dicimus, quae in iam immediate dicta principia suorum generum subiectorum reducuntur, agente hoc ratione et eliciente ea ex huiusmodi principiis eo, quod nullam naturam positivam important circa subiectum suum quantum ad id, quod principaliter significatur per nomen; tum quia plerumque tota ratio naturae eorum consistit in privatione, ut idem et differens, tum etiam quia, licet aliquando positive significantur, important tamen quosdam respectus fundatos super actionem et passionem, ut causa et causatum«[18]). »Sunt igitur duo modi proprietatum inexistentium subiectis suis, quorum primus reducitur tamquam in causam in principia compositionis seu constitutionis naturae, ut dictum est; alius autem originem trahit et principiatur ex principiis speciei,

---

12) cf. Arist., Anal. post. I 4, 73a37–b3
13) cf. Theodor. de Vrib., De acc. 2 1; Pagnoni-Sturlese 55,14–23
14) cf. Theodor. de Vrib., De acc. 2 3; Pagnoni-Sturlese 55,26–31
15) cf. Theodor. de Vrib., De acc. 3 1; Pagnoni-Sturlese 56,34–37
16) cf. Theodor. de Vrib., De acc. 3 2; Pagnoni-Sturlese 56,43–47
17) cf. Theodor. de Vrib., De acc. 3 3; Pagnoni-Sturlese 56,56–64
18) cf. Theodor. de Vrib., De acc. 3 4; Pagnoni-Sturlese 57,69–79

---

74 insunt: sunt *O* 87 inquam: inquantum *V* 94 principaliter: principia *codd.*

Digitized by Google

quae sunt partes formae et sunt ante totum«[19]), »quas partes etiam complectitur definitio formalis cuiuscumque entis, quod secundum rationem suae quiditatis seu formae determinatur et definitur, ut si definiam triangulum, quod est figura plana tribus lineis contenta etc.[20]), in quae principia etiam reducitur habere tres angulos etc.«[21]).

Sicut ergo proprietates praedictae inexistunt suis genere subiectis sive secundum rationem partium in toto sive secundum rationem partium ante totum sive importent aliquid positive super sua subiecta sive non, cum speciei, quae sola definitur secundum rationem partium seu principiorum formalium, nihil adventitii sive extranei seu accidentis proprie accepti possit inexistere, sic etiam separatis, quae sunt entia secundum speciem, in quibus eadem secundum rem sunt principia in toto et ante totum, cum non determinentur in individua, inexistunt proprietates nullam positivam naturam addentes super sua subiecta, si tamen ita licet ea dicere subiecta, quae etiam in principia formalia suorum subiectorum reducuntur.

Et hoc quoad secundum.

Quantum ad tertium sciendum, quod, sicut praedicti duo modi proprieta- C
tum consequentium ens secundum speciem sive secundum principia compositionis sive secundum principia formalia inexistunt per se et primo, non uni primo et alii secundario, sed omnibus aequaliter aeque primo secundum totam latitudinem speciei – ut verbi gratia habere tres etc. est per se passio trianguli secundum modum, qui dictus est, et per consequens inexistit primo et per se omni triangulo tam isopleuro, isoscele, quam etiam scalenon, non uni mediante alio, sed, ut dictum est, inexistit omnibus aeque primo –, sic etiam omne, quod inexistit alicui naturae entium in separatis, inexistit primo et per se omnibus secundum dictam naturam ordinatis, ut verbi gratia proprietas intellectualitatis inexistit omnibus intellectualibus hypostasibus, sicut entibus secundum speciem et ordinatis in una manerie aeque primo.

Ubi tamen sciendum, quod li 'primo' acceptum in separatis opponitur non solum secundario, sed etiam primario seu prime, ut supra 8[22]) et 10[23]) dictum est.

Et hoc de tertio et primo principali.

Quantum ad secundum tria faciam, quia primo dicam de li eius, quod est adesse et inexistere, propria significatione et in praesenti pro eodem acceptione, secundo de inexistentis talis ad omnia in eadem manerie coordinata praesentatione, tertio de ipsius praesentiae uniformi ratione.

---

[19]) cf. Theodor. de Vrib., De acc. 3 5; Pagnoni-Sturlese 57,89–93
[20]) cf. Euclid., Elem. I def. 19; Heiberg-Stamatis 3,9–10
[21]) cf. Theodor. de Vrib., De acc. 3 3; Pagnoni-Sturlese 56,64–68
[22]) supra, prop. 8 D; Pagnoni-Sturlese 162
[23]) supra, prop. 10 D–F; Pagnoni-Sturlese 182–184

---

104 quae: qua *V* 113 inexistunt: existunt *V* 119 non: modo *V* 126 intellectualitatis: intellectualis *codd.* 134 eodem: eadem *O*

D De primo sciendum, quod proprietas cadit extra intellectum essentiae rei et secundum modum intelligendi accedit ipsi essentiae rei, cuius est proprietas, propter quod secundum Boethium[24]) manat de genere accidentium. Et sic convenit cum eo modo, quo res accidentaliter designantur; et pro tanto aliquando dicitur inexistere, aliquando adesse ei maneriei entium, cuius est proprietas. Cum enim omnes praepositiones sint transitivae eo, quod important quasdam circumstantias et habitudines rerum secundum rationem alicuius causae vel principii, transitio autem semper attenditur inter a se invicem distincta, ut patet, manifestum est, si attendamus circumstantias rerum et proprietatem locutionum, quod necessarium est omne, quod inexistit vel adest alicui, esse distinctum ab eo, alioquin iam non inexisteret vel adesset ei, sed potius esset id ipsum: idem enim non inexistit nec adest sibi ipsi. Et in hoc conveniunt et quod inexistit et quod adest; sed differunt, quia 'in' praepositio signat quandam intraneitatem sive quandam intraneam praesentiam alicuius in aliquo, 'ad' vero magis importat quandam assistentiam et sic extraneitatem alicuius cum aliquo per modum adhaesionis, non inhaesionis, sicut li 'in'. Ex quo evidenter apparet differentia eius, quod dicitur inexistere et adesse.

Nihilominus tamen in praesenti accipiuntur pro eodem, quia proprietas, ex quo habet modum accidentis, cuius esse est inesse, ideo dicitur inexistere ei, quod habet modum subiecti. Sed quia proprietates non sunt accidentia proprie nisi extenso nomine, ideo etiam non inexistunt sicut vere accidentia. Et quia sunt modi entis secundum rationem suae quiditatis, inquantum consequuntur principia entis, cuius sunt, ideo etiam convenienter dicuntur adesse, ut per hoc clarescat ipsas non esse vere accidentia.

Et hoc de primo.

E De secundo sciendum, quod, sicut omnibus individuis sub una natura specifica, quae est totum esse cuiuslibet individui, constitutis proprietas ipsius naturae specificae sive inexistens ratione partium in toto, quae Plato[25]) vocat "synolon", id est simul totum, sive ratione partium ante totum adest, quia cuilibet adest secundum id, quod est de essentia et natura sua, sicut etiam Porphyrius[26]) definit proprie proprium, "quod inest omni et soli et semper", omni, inquam, id est toti speciei secundum latitudinem omnium individuorum, ita etiam omnibus separatis entibus secundum speciem in una seu sub una natura, quae est cuiuslibet essentia, utpote cuilibet secundum quod ipsum inexistens, id est primo et per se, una et eadem proprietas aderit. Cuius ratio est, quia quodlibet talium entium habet eadem principia formalia, in

---

[24]) cf. Boeth., In Isag. Porph. ed. sec. IV 15; Brandt 276,3–4

[25]) cf. Arist., Metaph. III 1, 995b35; III 4, 999b24; Theodor. de Vrib., De quid. 5 3; Imbach-Cavigioli 105,35–36

[26]) Petr. Hisp., Summul. log. 2,n.18; De Rijk 22,10; cf. Porphyr., Isag.; Busse 12,17; Minio-Paluello-Dod 20,1

---

155 quia: quo *V*   157 modum: modo *V*   164 constitutis: constituentis *O*

Digitized by Google

quibus et ex quibus subsistit formaliter, et consequenter quidquid adest uni, adest omnibus.

Ex praemissis etiam apparet tertium, scilicet quod talis proprietas, cuili- F
bet assit, adest eodem modo, quia per se et primo et secundum unam rationem. Quibuscumque enim aliquid adest per se et per aliud et primo et secundario, illa differunt ut simplicius et absolutius et compositius et contractius, et per consequens sicut causale et illud, in quod per alterius intentionis additionem sua universalitas determinatur, quae ex hoc sunt necessario diversarum naturarum. Sed illa, de quibus est sermo, ordinantur secundum unam naturam; ergo quidquid inexistet eis primo, hoc aderit omnibus eodem modo.

Nec obstat, si dicas, quod sub una natura in eodem ordine constituta differunt secundum absolutius et contractius: primum enim, ut infra videbitur[27]), est absolutissimum, infimum contractissimum, media autem secundum consonantiam cum extremis, hoc, inquam, non obstat, quia ordinatorum sub una natura nullum est alio simplicius vel absolutius vel compositius vel contractius compositione seu contractione intentionis, cum infimum non habeat plures intentiones quam primum. Quaecumque enim intentio sive addita sive subtracta variat essentiam seu naturam et reponit in alium ordinem, subtractio in superiorem, sed additio in inferiorem. Et ideo, licet secundum exigentiam ordinis essentialis primum sit absolutissimum, infimum contractissimum, media secundum consonantiam cum extremis, tamen in intentionum paucitate vel pluralitate et consequenter in communi proprietate non discrepant, cum ipsa proprietas uni non insit per aliud nec ab uno originetur in aliud, sed inexistat omnibus aeque primo. Univocantur enim quodammodo in ipsa proprietate omnes indifferenter ita, quod omnibus primo et per se inest et nulli per aliud nec per accidens, sicut etiam apparuit in exemplo prius posito in mathematicis de habere tres etc., quod aeque primo inexistit omnibus triangulis et eodem modo.

Et sic etiam apparet intentio elementi.

## COMMENTUM

*Si enim non omnibus eodem modo, sed his quidem, his autem non, palam, quod non erit in illa natura primo, sed in aliis quidem primo, in aliis autem secundo his, quae quandoque participant. Quod enim quandoque quidem existens, quandoque autem non, non primo neque secundum se existit, sed superventitium est et aliunde adveniens, quibuscumque sic existit.*

---

27) infra, e. g. prop. 28 F

---

177 assit *om. O* 183 inexistet: inexistit *O* 185 eodem: uno *V* 187 media: medium *O* 198 inexistat: existat *V* 200 inest: est *O* 205 sed *om. V* 206 quidem *om. V* 207 enim: non *V* | quidem *om. V*

Digitized by Google

Hic probat auctor elementum supponens, quod aliqua proprietas primo inexistat alicui naturae, et intendit talem rationem. Ista proprietas vel adest omnibus secundum illam naturam ordinatis et eodem modo vel non. Si sic, habeo propositum. Si non, contra: Nullum inexistens alicui naturae nec omnibus, quae secundum illam naturam ordinantur, nec semper, sed aliquando, aliquando non, nec eodem modo, tale, inquam, non inexistit primo; sed omne, quod primo inexistit alicui naturae entium, nec inest omnibus, quae secundum naturam illam ordinantur, nec semper, nec eodem modo, secundum adversarium: ergo nullum inexistens primo inexistit primo, ergo inexistit et non inexistit, quod contradicit. Maior probatur in littera quantum ad tria membra, quae continet. Et primo quantum ad primum et tertium simul tali ratione. Nullum inexistens aliquibus alicuius naturae et aliquibus non, vel si inexistat omnibus, tamen aliquibus inexistit primo, aliquibus secundario, inexistit primo; sed omne non inexistens omnibus nec eodem modo est huiusmodi: ergo nullum non inexistens omnibus nec eodem modo inexistit primo.

Deinde ibi: *Quod enim* probat secundum membrum sic. Nullum inexistens quandoque et quandoque non, cum sit superventitium, id est aliunde adveniens, inexistit primo, quia inexistens primo inexistit secundum rationem essentiae, scilicet secundum se. Sed omne non inexistens semper est huiusmodi: ergo nullum non inexistens semper inexistit primo. Cum ergo omnia ista tria sint ostensa esse impossibilia, sequitur necessario, quod omne, quod primo inexistit alicui naturae entium, etc.

---

221 alicuius: alicui *V* | aliquibus: aliquo *O* 230 ostensa *om. sed suppl. in marg. m. post. V* 231 etc. *om. V*

Digitized by Google

## PROPOSITIO 20
## OMNIBUS CORPORIBUS SUPERIOR EST ANIMAE SUBSTANTIA, ET OMNIBUS ANIMABUS SUPERIOR EST INTELLECTUALIS NATURA, ET OMNIBUS INTELLECTUALIBUS HYPOSTASIBUS SUPERIUS EST IPSUM UNUM

Postquam ostensum est de habitudine entium eiusdem naturae ad se invicem quoad proprietatis communionem, nunc in isto elemento ostendit auctor habitudinem rerum diversarum naturarum ad invicem secundum superpositionem et suppositionem dicens: OMNIBUS etc.

Ad istius elementi evidentiam tria sunt secundum tres ipsius partes per ordinem declaranda, scilicet animarum substantialium ad omnia corpora eminentia, intellectualium hypostasum ad animas universalis excellentia et unius ad omnes intellectuales hypostases superexcedentia.

Circa primam partem tria faciam, quia primo ponam corporis diversam acceptionem et hic intenti descriptionem et divisionem, et quare omnia corpora in unam redigantur maneriem, rationis assignationem, secundo ponam animae descriptionem, divisionem et earum in unam maneriem adunationem et tertio ex praemissis subiungam superioritatis omnis animae substantialis ad omnia corpora causam et rationem.

De primo sciendum, quod corpus dupliciter dicitur. »Uno modo corpus A
est essentia substantialis corporeae substantiae, et secundum hoc reponitur in praedicamento substantiae per essentiam suam«[1]). »Alio modo dicitur corpus quantum ad dimensiones quantitativas, videlicet secundum longum, latum et profundum, quae sunt de genere quantitatis, et sic invenitur in praedicamento quantitatis«[2]).

Corpus autem primo dictum hic intenditur, et sic potest describi, quod est substantia composita ab altero mobilis.

Dicitur autem substantia a substando magis proprie quam a subsistendo, et sic est et dicitur composita. Non sic tamen, quod sit composita ex materia et forma, secundum quod describitur in *De arte fidei*[3]), cum non omne corpus sit tale, sicut ostendit Aristoteles VIII *Metaphysicae* suae cap. 12[4]), quod videlicet corpus caeleste nullam prorsus habeat materiam, sed

---

[1]) cf. Theodor. de Vrib., De corp. cael. 1 2–3; Sturlese 379,9–11
[2]) cf. Theodor. de Vrib., De corp. cael. 2 1; Sturlese 381,74–76
[3]) cf. Nicol. Ambian., De arte fidei I 5; PL 210,599B–C
[4]) cf. Arist., Metaph. VIII 4, 1044b6–12

---

15 quare: quia *V* 30 De ... fidei *add. in marg.* Alanus *codd.*

Digitized by Google

quantum ad hoc est simplex et incompositum et per consequens est et incorruptibile et ingenerabile. Sed nec sic dicitur substantia composita eo, quod sustineat novem praedicamenta, secundum Avencebrol in multis locis[5]), quia corpus spirituale non subicitur quantitati proprie dictae, ut inferius apparebit[6]). Verum dicitur substantia, et hoc composita, quia consistit in habendo principia suae compositionis non remanentia in ratione et natura principiorum, sed distracta in ulteriores naturas, ut ostensum est super 4[7]). Omne autem huiusmodi est individuum, et ex hoc habet partes post totum secundum Aristotelem in VII *Metaphysicae*[8]). Et quia est compositum, ex hoc praerequirit compositorem secundum Avencebrol libro II cap. 22[9]). Omne etiam tale est partibile, variabile et sic ab altero mobile per declarationem 14[10]).

Sane corporum aliud est ingenerabile et perpetuum, aliud generabile et temporale et sic corruptibile, et hoc sive secundum totum sive secundum partem, sicut apparet in elementatis et elementis nobis notis. Quid autem sit de catholicis et universalibus elementis, inferius apparebit[11]). Ingenerabilium etiam corporum quaedam sunt spiritualia, sicut sunt ea, quibus secundum auctorem primo utitur substantialis anima sive totalis sive partialis; haec enim corpora sunt omnis oppositionis secundum situm et omnis quantitatis, et quae quantitatem consequuntur, expertia, ut suo loco ostendetur[12]), et ideo dicuntur spiritualia. Quaedam vero corporum sunt crassa, cum sint quanta quantitate molis.

His habitis diligenter est considerandum, quod omnia corpora, quamquam quaedam ex eis secundum realem philosophum sint secundum genus differentia – immo, ut verius dicam, diversa, cum sit duplex genus, scilicet differentiae et diversitatis: corporalia enim et perpetua corpora differunt plus quam genere propter suorum principiorum diversitatem, ut dicit Aristoteles X *Metaphysicae* circa finem[13]) –, tamen propter quasdam naturas et proprios modos et condiciones naturales, in quibus conveniunt saltem secundum quandam similitudinem proportionis, cum aequivocis eadem ratione nihil sit commune, in unam entium maneriem rediguntur. Certum est enim omnia corpora habere suae substantiae intrinseca principia, ex quibus constant substantiae corporeae; habent etiam causas, quae sunt extrinseca principia, puta efficientem et finem; habet etiam unaquaeque talium substantia-

[5]) cf. Avenc., Fons vitae II 1 (Baeumker 23, 6 et 26, 9), II 14 (Baeumker 47,17–19), III 7 (Baeumker 93,9–16), III 42 (Baeumker 172,25–173,1), V 18 (Baeumker 291,17–18), V 19 (Baeumker 294,5–10), V 34 (Baeumker 320,7–8)
[6]) infra, prop. 208 B; Sturlese 305–306
[7]) supra, prop. 4 B; Sturlese 105–107
[8]) cf. Arist., Metaph. VII 10, 1035b9–12 et 20–22
[9]) cf. potius Avenc., Fons vitae III 44; Baeumker 177,4–6
[10]) supra, prop. 14 F
[11]) infra, prop. 129 A
[12]) infra, prop. 208 B; Sturlese 305–306
[13]) cf. Arist., Metaph. X 10, 1058b26–29, 1059a9–10

44 et[1]: etiam *O* 48 etiam corporum: et corruptibilium *O*

Digitized by Google

rum suam propriam definitivam rationem dicentem, quid est unaquaeque earum. Et haec tria communiter conveniunt omnibus corporibus saltem communitate cuiusdam analogiae.

Differunt autem secundum haec tria iam dicta. Et primo quantum ad sua principia intrinseca et propria, sicut iam supra aliqualiter est tactum. Principia enim perpetuorum in genere principiorum sunt diversa a principiis generabilium, cum in perpetuis non sit materia proprie dicta, quae subicitur contradictioni secundum Aristotelem ubi supra[14]); sed nec forma, qualis est in aliis; et ideo principia perpetuorum corporum in genere principiorum sunt natura prius entia simpliciter, id est secundum speciem, quam entia haec, id est individualia. Unde corpus caeleste natura prius est essentia corporis simpliciter, id est secundum speciem, quam huius corporis, et eius forma, quae est essentia se ipsam movens primo, prius natura unitur essentiae corporis caelestis, ut est essentia corporis simpliciter, quam huius corporis. Propter quod et consequenter caelum est natura prius caelum simpliciter quam hoc caelum. Horum autem corporum, generabilium videlicet, principia sunt materia et forma, quae etiam prius natura sunt haec principia, id est entia individua, quam entia simpliciter, et sic etiam uniuntur sibi mutuo, et per consequens constitutum ex eis natura prius est hoc ens quam ens simpliciter.

Differunt etiam quantum ad causam agentem. Agens enim sive producens corpora perpetua vel est immotum simpliciter et sic in essentia sua separatum, sive haec sit natura universalis secundum Trismegistum *De sex principiis*[15]), ut inferius apparebit[16]), quae est ultima unitas in ordine unitatum secundum Platonicos – haec enim dicitur tota seu universalis natura existens simpliciter omnium corporum principium productivum –, seu hypostasis intellectualis, quia, sicut dicit Averroes *De substantia orbis*[17]), "corpus caeleste non indiget virtute movente in loco semper tantum, sed et virtute largiente sibi et in se et in sua substantia permanentiam aeternam" – et infra[18]) – "et ideo necesse est in intellectu potentiam esse largientem ipsi (scilicet corpori) permanentiam aeternam, quemadmodum largitur ipsi motum aeternum": haec Averroes; largiens autem permanentiam necessario largitur existentiam, cum eiusdem producentis sit dare esse et conservare. Vel etiam ipsum producens corpus caeleste est motum per se, puta anima totalis: haec est enim creans sibi condensque corpus, ut dicit Macrobius *Super Somnium Scipionis*[19]). Agens autem in istis corporibus inferioribus, puta immediate ea componens, est motum motu physico. Et ex hoc sunt transmutabilis essentiae per oppo-

---

[14]) cf. supra, prop. 20 A n. 4
[15]) cf. Lib. de sex rer. princ. 1,n.10 et 17; Silverstein 248
[16]) infra, prop. 34 A
[17]) Averr., De subst. orb. 2; Venetiis 1562, 6vI
[18]) Averr., De subst. orb. 2; Venetiis 1562, 6vK
[19]) cf. Macrob., Comm. in Somn. Scip. I 14; Willis 56,21–22

---

74 principiorum: perpetuorum *V* 92 et[1] *om. V* 94 esse *add.* hoc *codd.*

Digitized by Google

situm ad superiora corpora, quae sunt essentiae intransmutabilis: "Omne enim, quod fit ab immobili causa, intransmutabilem habet essentiam, quod autem a mota, transmutabilem", sicut dicitur 76[20]). Qualiter autem superiora et inferiora corpora quoad fines differant, satis potest colligi ex praemissis, cum finis et agens coincidant ut plerumque.

Quantum autem ad tertium praedictorum est differentia, quoniam propria ratio definitiva in his corporibus inferioribus sumitur a forma naturali materiali, non sic autem in superioribus. Unde et in corporibus caelestibus non invenitur unitas generis et differentia secundum species proprie loquendo: essent enim composita ex materia et forma corporali et sic generabilia et corruptibilia. Dispositiones etiam in utrisque corporibus important quandam aequivocationem ratione differentiae, quae attenditur in ipsis quantum ad principia et causas ipsorum.

Et hoc de primo.

B Verum quid sit anima, de qua hic agitur, sciendum, quod secundum Gregorium Nyssenum libro *De homine* cap. 2[21]) anima est "substantia antotelis, id est per se perfecta, incorporea", et disputat[22]) contra definitionem animae datam ab Aristotele, qua dicit eam endelechiam. Et infra eodem cap.[23]), ubi disputat contra Manichaeos, qui dicunt animam "immortalem et incorpoream, unam autem solam esse omnium animam, dispertitam et devenientem in singula corpora et inanimata et animata", sicut dicit, "Plato autem et unam esse et multas animas enuntiat. Nam unam quidem esse totius animam, esse autem et alias particularium, quasi seorsum quidem totum animatum sit ab ea, quae totius anima, seorsum autem rursus particularia a propria uniuscuiusque anima"[24]). Distinctio vero animarum, quae sunt proprie rerum particularium, scilicet corporum, apparebit infra 184 elemento[25]), quod sic dicit: "Omnis anima" etc.

Sicut igitur omnia corpora propter quandam in eis repertam analogicam convenientiam ad eandem maneriem rediguntur, sic etiam animae, sive totales sive partiales sive etiam ea, quae dicitur esse totius, exclusis animabus, quae non sunt proprie substantiales, sed animarum idola, in unam rerum maneriem coartantur propter analogicam convenientiam in eis communiter repertam, tum propter principiorum intrinsecorum, ex quibus constituuntur, in modo determinandi convenientiam, tum propter omnis animae ab intellec-

---

20) Procl., Elem. theol. 76; Vansteenkiste 293
21) Nemes. Emes., De nat. hom. 2; PG 40,565A; Verbeke-Moncho 38,25–26
22) cf. Nemes. Emes., De nat. hom. 2; PG 40,559B–565A; Verbeke-Moncho 35,75–38,25
23) Nemes. Emes., De nat. hom. 2; PG 40,577A; Verbeke-Moncho 43,47–49
24) Nemes. Emes., De nat. hom. 2; PG 40,580A; Verbeke-Moncho 44,68–71
25) Procl., Elem. theol. 184; Vansteenkiste 521; infra, prop. 184, Sturlese 3 sqq.

---

102 essentiae: essentia V 116 agitur: loquitur *O* 122 et[1] *om. V* 124 totum animatum: animatum totum *O* 129 sicut: sic *V*

Digitized by Google

tu, a quo proxime subsistit[26]), dependentiam, tum etiam propter proprietatum, ex quibus descriptiones eliciuntur, ut inferius apparebit[27]), uniformem consequentiam. Licet autem sic omnes animae conveniant, nihilominus tamen plus quam genere differunt, ut de corporibus est deductum.

Et hoc de secundo.

Ex praemissis colligitur tertium, quod non solum quaelibet anima est me- C
lior et superior et secundum gradum naturae dignior suo proprio corpore, quod animat et cui dat esse et motum, verum etiam quaelibet anima substantialis est superior et dignior ordine naturae omni corpore iuxta illud Augustini *De vera religione* 52 cap.[28]): "Natura vitalis, quae cuncta sentit, quae profecto, quoniam vitam dat corpori, praestantior eo sit, necesse est: non enim qualiscumque moles, quamquam ista visibili luce praefulgeat, si vita caret, magni aestimanda est. Quaelibet namque viva substantia cuilibet non vivae substantiae naturae lege praeponitur". Tum quia animatum est nobilius et secundum gradum naturae superius inanimato et vita et vivens privato vita secundum Aristotelem *De animalibus* XVI cap. 1[29]); tum quia omne agens, movens, formans et imperans superius et dignius est suo acto, moto, formato et serviente; tum etiam quia nobiliorum operationum nobiliora sunt principia et ex hoc gradu dignitatis et naturae superiora, sicut apparet per Averroem IX *Metaphysicae* cap. 4[30]), ubi dicit, quod "actiones non diversificantur nisi per essentias"; cum igitur operationes omnis animae substantialis sint nobiliores quibuscumque operationibus quorumque corporum, ut sunt corpora, necesse est eas esse ex nobilioribus principiis; igitur omnis animae substantia superior est omnibus corporibus.

Et hoc de prima parte.

Circa secundam partem tria faciam, quia primo ponam li 'intellectualis naturae' diversam acceptionem, secundo intellectualis naturae, prout hic accipitur, designationem, tertio subinferam ex praemissis secundae partis intentionem per comparationis expositionem.

De primo sciendum, quod natura intellectualis dupliciter potest accipi, D
scilicet vel pro eo, quod est essentialiter intellectus non participative inquantum huiusmodi, vel pro eo, quod non est essentialiter intellectus, sed participat intellectu. Et hoc secundum est duplex: vel enim est absolutum ab omni respectu ad corpus, puta angeli, qui sunt et dicuntur intellectualis naturae, vel habet respectum ad corpus, scilicet animae participabiles, de quibus hic est sermo.

Si vero est essentialiter intellectus, tunc talis natura aut subsistit se ipsa essentialiter aut in alio. Et hoc dupliciter: vel cuius est pars quasi potentialis, scilicet quo formaliter intelligit, et talis naturae est intellectus possibilis, vel

---

[26]) cf. Procl., Elem. theol. 193; Vansteenkiste 524
[27]) infra, prop. 186 sqq.; Sturlese 41 sqq.
[28]) Aug., De vera rel. 29,n.52; Daur 221,13–18
[29]) cf. Arist., De gen. animal. II 1, 731b28–30
[30]) Averr., Metaph. IX comm. 7; Venetiis 1562, 231vH

Digitized by Google

cuius est pars substantialis, et talis est intellectus agens, post unum superior portio in animabus totalibus, partialibus et etiam angelis. Si vero natura intellectualis est essentialiter intellectus non participative, ista est, cui primo et per se competit intellectualitas, scilicet per essentiam, in qua idem est per Aristotelem[31]) intelligens, intelligere, intellectum et ratio intelligendi.

Et hoc de primo.

E Verum si praemissa diligenter considerentur, invenientur in natura intellectuali tres gradus distincti: substantia, potentia et operatio. Primus enim gradus est intellectuum per se subsistentium, qui habent substantiam, potentiam et operationem in aeternitate, ut inferius apparebit[32]); et isti dicuntur imparticipabiles. Secundus gradus est existentium in alio, intellectuum videlicet, qui sunt inclinati ad continuum et ad tempus. Tertius gradus est mediorum intellectuum, qui nec proprie per se subsistunt, nec etiam inexistunt, sed quodammodo participant cum extremis. Et hoc est, quod dicitur infra elemento 166[33]): "Omnis intellectus aut imparticipabilis est aut participatus et, si participatus, aut a supermundanis animabus participatus est aut a mundanis". Istorum autem intellectuum proprietates per ibidem se consequenter habentia decem et sex elementa[34]) subtiliter declarantur. Sicut autem et omnia corpora et omnes animae substantiales propter analogicam convenientiam, sic etiam proportionaliter omnes intellectus, qui in suis essentiis sunt actiones – unde et a quibusdam[35]) vocantur intelligentiae – in unam maneriem, licet plus differant inter se quam corpora vel animae, rediguntur.

Et hoc de secundo.

F Ex praemissis evidenter colligitur tertium, scilicet superioritas et secundum gradum naturae eminens dignitas intellectualis naturae. Et hoc secundum duos primos gradus in ipsa consideratos, intellectuum scilicet primorum et mediorum, ad omnem animam. Tum quia in ordine essentiali primum est superius secundo, intellectus autem utpote immobilis est prior anima sicut per se mobili per corollarium 14 in fine commenti[36]), igitur superior; tum quia omnis intellectus est ens ut simpliciter, anima vero non; tum etiam quia omnis intellectus habet substantiam, potentiam et operationem in aeternitate, anima vero non, ut inferius apparebit[37]). Et sic ex proprietatibus intellectuum et animarum faciliter colligitur superioritas intellectualis naturae ad omnes animas.

---

[31]) cf. Arist., Metaph. XII 9, 1075a3–5
[32]) infra, prop. 169; Procl., Elem. theol. 169; Vansteenkiste 515
[33]) Procl., Elem. theol. 166; Vansteenkiste 514
[34]) cf. Procl., Elem. theol. 167–182; Vansteenkiste 514–521
[35]) cf. supra, prop. 15 A n. 12
[36]) cf. Procl., Elem. theol. 14 comm.; Vansteenkiste 271
[37]) cf. Procl., Elem. theol. 169 (Vansteenkiste 515), 191 (Vansteenkiste 524)

---

183 intellectuum: intellectus *V* 192 autem: sunt *V* 200 duos ... gradus: gradus duos primos *V* 205 omnis intellectus: intellectus omnis *V*

Digitized by Google

Et hoc de secunda parte.

Circa tertiam partem tria faciam, quia primo ponam li intellectualis hypostasis expositionem, secundo unius, prout hic sumitur, propriam acceptionem, tertio ex praemissis inferam propositi intentionem.

G De primo sciendum, quod, sicut iam supra tactum est, in natura intellectuali sunt tres gradus distincti intellectuum. Quorum primi sunt entia simpliciter et secundum speciem, sicut in quibus remanent principia in ratione et proprietate principiorum, et ex hoc separati non solum a corporibus, sed etiam ab animabus, cum sint imparticipabiles et per consequens sint per se subsistentes, nulli innitentes nec quantum ad essentiam, potentiam vel operationem. Secundi vero, scilicet inclinati ad continuum et tempus, sunt secundum esse naturae – sive ponantur partes animae substantiales sive potentiales secundum diversitatem opinionum –, sunt, inquam, entia ut haec, sed secundum esse conceptionale sunt quodammodo entia ut simpliciter et secundum speciem habentes modum per se subsistentium, et sic separati et immixti sunt. Tertii vero, qui secundum gradum naturae sunt medii inter primos et secundos, ut supra dictum est, licet secundum se sint entia simpliciter et secundum speciem et separati et immixti et ex hoc secundum esse naturae suae per se subsistentes, tamen, quia sunt partes quamquam eminentiores animarum sive totalium sive partialium, determinantur cum eis ad proprietatem individuorum.

Ut ergo excludantur et secundi et tertii gradus intellectus, et intelligantur solum primi, qui sunt simpliciter per se essentialiter subsistentes sine omni respectu et ad corpora et ad animas, ut dictum est, vocantur tales intellectus hypostases intellectuales sive substantiae.

Et hoc de primo.

H Verum quid sit illud unum et quale, quod supereminet omnibus intellectualibus hypostasibus, ut hic dicitur, sciendum, quod, sicut in microcosmo, scilicet in homine, sunt isti quattuor gradus rerum, scilicet corpus, anima, intellectus et unum, sic etiam sunt in macrocosmo. Corpus autem, animam et intellectum esse in homine non est, qui ambigat. Sed quod sit ibi unum, testatur Dionysius 7 cap. *De divinis nominibus* B[38]) vocans ipsum "unitionem excedentem mentis naturam (vel "unitatem superexaltatam", ut dicit[39]) alia translatio), per quam mens coniungitur ad ea, quae sunt supra ipsam"; et hoc "multorum ad unum convolutione", ut dicit infra C[40]); unde et intellectuales virtutes sunt superfluae, "quando anima deiformis facta per unitionem ignote inaccessibili lucis lumini se immittit", ut dicit 4 cap. N[41]). Sed auctor

[38]) Dion., De div. nom. 7 1; PG 3,865C; Simon 337,72–73
[39]) transl. Eriugenae, Dionysiaca 385,3
[40]) Dion., De div. nom. 7 2; PG 3,868C; Simon 345,73–74
[41]) Dion., De div. nom. 4 11; PG 3,708D; Simon 215,65–66

226 esse: se *V* 239 quod: quia *V*

Digitized by Google

expressius hoc deducit 10 quaest. *De providentia*[42]) in haec verba: "Et enim in nobis iniacet aliquod secretum unius vestigium, quod et eo, qui in nobis est intellectus, est divinius, in quem et consummans anima et locans se ad ipsum divina est et vivit divina vita". Idem habetur *De fato et providentia* cap. 8[43]), ubi loquitur de mania divina, quam aiunt theologi "unum animae".

Sane in macrocosmo est quadruplex unum, scilicet per se unum, a quo omne unitum est alterum per 4[44]), et simpliciter unum, a quo etiam omnis multitudo est submissa per 5[45]), non solum unitorum, sed etiam unitatum, quia "omnis multitudo aut est ex unitis aut ex unitatibus" per 6[46]). Sed per se unum est quoddam unum et bonum, cum bonum sit uni idem per tertiam partem 13[47]), et ex hoc multiplicabile; simpliciter autem unum est tantum unum et bonum, quod etiam principium et causa est omnium entium per 12[48]), cum sit summum bonum utpote praecedens omnia qualitercumque bono participantia et nihil aliud quam bonum per 8[49]), respectu cuius etiam omne antarkes deterius est per 10[50]). Est et unum in omnibus comprehensum unitis secundum auctorem 10 quaest.[51]), ut supra, et ultimo est unum, scilicet materia prima, quod etiam est deterius omni unito.

I Ex praemissis evidenter apparet tertium. Et primum de uno respectu totius substantiae intellectualis, cuius est pars. Tum quia est divinius intellectu, ergo et superius; unde et Dionysius vocat ipsum superexaltatum vel superexcedens, ut iam dictum est[52]). Idem manifestum est de per se uno, et hoc non solum de eo, quod est principium et causa multitudinis intellectualium hypostasum – omnis enim causa est superior suo causato per 7[53]) –, verum etiam de omni per se uno respectu omnium intellectualium hypostasum. Omnis enim multitudo, et hoc sive intentionum in unito congregatarum sive rerum multitudinem ex unitis constitutam perficientium, est submissa ab uno per 5[54]). Cum igitur omnes intellectuales hypostases sint unitae, per se unum erit omnibus superius. Quod autem prime unum sit superius intellectualibus hypostasibus, apparet ex eo, quia est superius omnibus per se unis; ergo et unitis.

Et sic apparet intentio elementi.

---

[42]) Procl., De X dub. 10,n.64; Boese 106,9–12
[43]) cf. Procl., De prov. 8,n.31; Boese 139,4–140,6
[44]) cf. Procl., Elem. theol. 4; Vansteenkiste 265
[45]) cf. Procl., Elem. theol. 5; Vansteenkiste 266
[46]) Procl., Elem. theol. 6; Vansteenkiste 267
[47]) cf. Procl., Elem. theol. 13; Vansteenkiste 270
[48]) cf. Procl., Elem. theol. 12; Vansteenkiste 269
[49]) cf. Procl., Elem. theol. 8; Vansteenkiste 268
[50]) cf. Procl., Elem. theol. 10; Vansteenkiste 269
[51]) cf. Procl., De X dub. 10,n.65; Boese 106,8–10
[52]) supra, prop. 20 H n. 38–39
[53]) cf. Procl., Elem. theol. 7; Vansteenkiste 267
[54]) cf. Procl., Elem. theol. 5; Vansteenkiste 266

---

246 in *om. V*

Digitized by Google

## COMMENTUM

*Omne enim corpus mobile est ab altero, movere autem se ipsum non est natum, sed praesentia animae movetur ex se ipso, et vivit propter animam, et praesente quidem anima per se mobile aliqualiter est, absente autem ab altero mobile tamquam hanc habens secundum ipsam naturam et tamquam sortitur substantiam per se mobilem. Cuicumque enim affuerit, huic tradit esse per mobilitatem; cui enim tradit ipsum esse, ipso multo prior ipsa est. Superior ergo corporibus est tamquam per se mobilis secundum substantiam his, quae secundum participationem per se mobilia fiunt. Iterum autem anima mota a se ipsa secundum habet ordinem ab immobili natura et secundum se immobili consistente, quia omnia quidem, quae moventur, praecedit, quod in se et per se mobile est, omnia autem moventia, quod immobile. Si igitur anima mota se ipsa omnia movet, oportet ante ipsam esse, quod immobiliter movet. Intellectus autem movet immobilis existens et semper secundum eadem operans. Et enim anima propter intellectum participat eo, quod est semper et per se intelligere, quemadmodum corpus propter animam se ipsum movere. Si enim erat in anima semper et per se intelligere primo, omnibus utique et inesset animabus sicut et se ipsum movere. Non ergo animae hoc inest primo. Oportet ergo ante ipsam esse, quod primo intellectivum. Ante animas ergo intellectus. At vero et ante intellectum unum. Intellectus vero, et si immobilis, sed non unum. Intelligit enim se ipsum et operatur circa ipsum. Et uno quidem omnia participant, quae qualitercumque sunt, intellectu autem non omnia. Quibuscumque enim affuerit intellectus praesentia, haec necesse est participare cognitione, quia intellectualis cognitio est principium et causa prima eius, quod est cognoscere. Superius igitur est unum intellectu, et non adhuc aliud est superius uno. Idem enim unum et bonum; principium autem omnium, ut ostensum est.*

*Omne* etc.: Hic auctor probat primam partem elementi sic: Omni per naturam suam mobili ab altero et participative mobili per se recipiens esse ab alio superius est mobile per se, quod etiam dat alii esse; sed omne corpus est huiusmodi: ergo respectu animae omnibus corporibus superior est animae substantia. Maior apparet per corollarium 14[55]) et 18[56]). Minor probatur in littera quantum ad tres eius partes. Et primo quoad primam sic. Omne non natum se ipsum movere existens mobile est per naturam suam mobile ab altero; sed omne corpus est huiusmodi: ergo etc. Deinde ibi: *Sed praesentia*

[55]) cf. Procl., Elem. theol. 14 comm.; Vansteenkiste 271
[56]) cf. Procl., Elem. theol. 18; Vansteenkiste 272

280 aliqualiter est: est aliqualiter *V* | ab *add.* aliquo *O* 286 ipsa *add.* id est submissum *V* | habet: hunc *codd.* 290 secundum *om. sed suppl. m. post. V* 299 quibuscumque: quocumque *O* 300 cognitione: cognitionem *codd.* 304 omne etc. *om. V* 307 ergo ... animae: respectu animae ergo *V* 310 natum *add.* per *O*

Digitized by Google

probat secundam partem sic. Omne illud, quod ad praesentiam alterius est ens, vivens et aliqualiter mobile per se, et ad absentiam eius est non ens, non vivens et mobile ab altero, est participative mobile per se; sed omne corpus est huiusmodi: ergo etc. Postea ibi: *Cuicumque* probat tertiam partem minoris sic. Omne recipiens moveri seu mobilitatem in actu ab alio recipit esse quoddam ab eo, cum moveri sit quoddam esse; sed omne corpus est huiusmodi: ergo etc. Sed quia tradens ipsum esse est prius esse tradito, concludit ipsam animam esse multo priorem ipso corpore dicens: Superior ergo corporibus est, subaudi anima, tamquam per se mobilis etc.

*Iterum autem:* Hic probatur secunda pars elementi dupliciter. Primo sic. Sicut se habet motum ab altero ad motum per se secundum naturae ordinem, sic motum per se ad immobile simpliciter per corollarium 14[57]); sed omnibus corporibus seu motis ab altero superior est animae substantia sicut essentia per se mobilis: ergo omnibus animabus superior est intellectualis natura. Maior deducitur in littera, scilicet quod anima mota se ipsa habeat submissum ordinem ab immobili natura et per se immobili consistente, et declarat hoc, et patet satis.

Deinde ibi: *Et enim anima* addit secundam rationem sic. Omni participanti semper intelligere superius est, quod primo semper intelligit; sed omnis anima semper intelligens participat ab intellectu semper intelligere quemadmodum et corpus ab anima se ipsum movere: ergo omnibus animabus superior est intellectualis natura utpote primum intellectivum. Maior apparet. Minor probatur in littera sic. Quidquid non inest alicui primo, hoc inexistit ei participative; sed nulli animae inexistit per se et primo semper intelligere: ergo inexistit ei participative. Maior apparet per commentum 19[58]). Minor etiam apparet per 19[59]). Ergo intellectus sunt ante animas.

*At vero:* Hic probat auctor tertiam partem elementi dupliciter. Primo sic. Omni unito superius est ipsum unum per 5[60]), cum omne unitum sit quaedam multitudo; sed omnis intellectus est unitus: ergo etc. Minor probatur sic. Omne illud, quod versatur circa plura secundum diversas intentiones, est unitum; sed omnis intellectus est huiusmodi, quia intelligit se ipsum secundum omnes intentiones, quas recipit a superioribus, et versatur circa suum principium, scilicet unum, quod etiam est magis intimum sibi se ipso: ergo omnis intellectus est unitus.

*Et uno quidem:* Hic ponitur secunda probatio sic. Omne extendens se sua causalitate ad omnia simpliciter est superius extendenti se ad quaedam tantum; sed unum est huiusmodi respectu intellectus, ergo est superius intel-

---

[57]) cf. Procl., Elem. theol. 14 comm.; Vansteenkiste 271
[58]) cf. Procl., Elem. theol. 19; Vansteenkiste 272
[59]) cf. Procl., Elem. theol. 19; Vansteenkiste 272
[60]) cf. Procl., Elem. theol. 5; Vansteenkiste 266

---

313 ad *om. V* 326 scilicet: sic *V* 328 et: etiam *V* 329 ibi *om. V* 337 ante *om. O* 338 dupliciter: dicit *O*

Digitized by Google

lectu. Minor deducitur in littera per 11[61]) et 12[62]) quoad partem primam. Quoad secundam sic procedit. Quibuscumque affuerit praesentia intellectus, haec necesse est participare cognitione. Intellectus enim est principium et causa intellectualis cognitionis et eius, quod est cognoscere. Sed non omnia sunt intelligentia et cognoscentia: ergo intellectus extendit se ad quaedam tantum. Igitur unum est superius intellectu, et non adhuc aliquid aliud superius uno, cum sit simpliciter primum, quia unum et bonum idem per 13[63]), quod est principium omnium, ut ostensum est per 11[64]) et 12[65]).

---

[61]) cf. Procl., Elem. theol. 11; Vansteenkiste 269
[62]) cf. Procl., Elem. theol. 12; Vansteenkiste 269
[63]) cf. Procl., Elem. theol. 13; Vansteenkiste 270
[64]) cf. Procl., Elem. theol. 11; Vansteenkiste 269
[65]) cf. Procl., Elem. theol. 12; Vansteenkiste 269

---

349 11: 5 *V* 350 quibuscumque: quocumque *O* 351 haec: hoc *codd.*

Digitized by Google

## PROPOSITIO 21
## OMNIS ORDO AB UNITATE INCIPIENS PROCEDIT IN MULTITUDINEM UNITATI COELEMENTALEM, ET OMNIS ORDINIS MULTITUDO AD UNAM ITERUM REDUCITUR UNITATEM

Ostensa habitudine entium eiusdem naturae et ad suam causam exordialem per 18[1]) et ad se invicem per 19[2]) et comparatis diversis maneriebus rerum inter se secundum suppositionem et superpositionem per praemissam[3]), et quia ex talibus et compositionibus et habitudinibus resultat ordo, ideo auctor in isto elemento ostendit omnis ordinis originem atque finem dicens: OMNIS etc.

Ad istius elementi evidentiam duo declarabo, suppositum scilicet et propositum. Quantum ad primum adhuc duo faciam, quia primo dicam de ordine, secundo de unitate et ordinis origine. Circa primum tria faciam, quia primo ponam ordinis generaliter dicti multiplicem acceptionem et totius multiplicitatis ad ternarium reductionem, secundo ponam ordinis originis per binarium divisionem et hic intenti descriptionem, tertio subiungam talis ordinis divisionem et quarundam proprietatum eius summariam enumerationem.

A De primo sciendum, quod in rerum universitate connumerato superprincipali principio multiplex ordo invenitur, scilicet secundum rem et secundum rationem.

Secundum rem, »puta secundum locum, qui ordo importat separationem et est secundum differentias positionis, et specialiter secundum superius, inferius et iuxta. Est etiam ordo secundum tempus, qui ponit successionem secundum differentias prius et posterius et simul. Item est ordo secundum causam generaliter dictam, qui excludit conversionem et ad causatum«[4]) et causarum inter se, includit tamen in quibusdam habitudinem aequiparantiae, puta in univocis, quam excludit in aequivocis, admittit etiam in quibusdam coaevitatem, sicut apparet de luce et splendore, quam in aliis adimit, ubi causa est prior causato.

Item est ordo originis seu secundum originem, et hoc sive per libertatem

---

[1]) cf. Procl., Elem. theol. 18; Vansteenkiste 272
[2]) cf. Procl., Elem. theol. 19; Vansteenkiste 272–273
[3]) cf. Procl., Elem. theol. 20; Vansteenkiste 273
[4]) cf. Alb., Summa theol. I 9 41 2 1; Siedler 316,59–65

---

16 ternarium: ternariam *O* | binarium: binariam *O* 18 quarundam: quorundam *V* 24 etiam: et *O*

Digitized by Google

vel naturae necessitatem. Si hoc primo modo, talis est duplex, quia aut ordinantis aut ordinatorum.

Primus, scilicet ordo ordinans, secundum Aristotelem[5]) est sapientia ordinantis, et per quam omnia, quae sunt, administrantur seu per quem aguntur omnia, quae Deus constituit, secundum Augustinum libro II *De ordine* circa finem[6]). Quid autem sit ordo ordinatorum, infra dicetur. Si ordinantis, hoc est aut secundum originem intra manentem aut extra manantem, quorum primus vocetur originalis, secundus causalis.

Originalis etiam est duplex, quia aut intra eandem naturam distinctorum personaliter aut intra idem suppositum respective distinctorum. Primus huius divisionis adhuc est duplex, quia aut sicut ordinati aut sicut rationis ordinandi. Sicut ordinati dicitur ordo in divinis secundum causam principaliformiter thearchicarum personarum, scilicet Patris et Filii et Spiritus sancti, in quibus est ordo naturae. Sicut rationis ordinandi, sic ordo dicitur naturae, quae habet vim productivam, ut statim apparebit.

Ordo etiam causalis, qui est secundum originem extra manantem, est duplex, quia aut secundum providentiam naturalem aut voluntariam secundum distinctionem Augustini VIII *Super Genesim ad litteram*[7]).

Ordo etiam ordinatorum, qui condivisus fuit ordinanti, est duplex, quia vel ad intra quoad coordinata inter se, vel ad extra, et hoc sive ad superordinata sive ad prime totius ordinis. Et hoc quoad ordinem secundum rem.

Ordo vero secundum rationem invenitur in logicis, metaphysicis secundum intentionem Aristotelis[8]), et mathematicis quantum ad eorum abstractionem. In logicis quantum ad intentiones primas et secundas, et hoc sive secundum descensum vel ascensum in linea praedicamentali sive a latere. Primus est generum, specierum et individuorum, et concernit summum, medium et infimum, secundus est differentiarum ad genera, quae dividunt, et ad species, quas constituunt, et etiam inter se; et sic important immediationem vel mediationem, propinquitatem vel remotionem, superioritatem et inferioritatem, prioritatem et posterioritatem. Qualis autem ordo inveniatur in metaphysicis et mathematicis, transeo pro praesenti.

Verum licet sit multiplex ordo, ut aliqualiter ostensum est, tamen omnis ista ordinis multiplicitas reducitur ad ternarium ita, quod est triplex ordo, scilicet secundum positionem – et hoc sive loco sive dignitate –, secundum antecessionem – et hoc sive tempore sive naturali intelligentia –; est et tertio secundum originem seu emanationem.

---

[5]) cf. Arist., Metaph. XII 10, 1075a14–15
[6]) cf. Aug., De ord. II 1,n.2; Green 107,22–23
[7]) cf. Aug., De Gen. ad litt. VIII 9; Zycha 243,25–244,20
[8]) cf. e.g. Arist., Cat. 5, 2a11–3b9; Topic. VI 5–6, 143a14–b21; Metaph. VII 1, 1028a31–b2; VII 12, 1037b27–1038a33

---

35 aguntur omnia: omnia aguntur *O* 41 primus *add. sup. lin. m. post.* ordo *V* 50 ordo etiam *om. O* 51 superordinata: subordinata *O* 65 loco ... (66) sive[1] *om. sed suppl. in marg. m. post. V*

Digitized by Google

Et hoc de primo.

B Sed quia ad praesens de hoc solo, scilicet de ordine originis, agitur, de ipso operosius perquirendum est. Cum enim omnis ordo dicat comparationem et respectum ad suum principium, multo magis ordo originis. Principium vero est principiati vel principiatorum principium; ideo secundum diversitatem principiorum originis accipienda est diversitas ordinis secundum originem.

Est autem duplex principium originis: unum, quo aliquid principiat se ipsum in alio esse respectivo, aliud, quo aliquid principiat aliud, et sic in alio esse absoluto. Primus modus principii et principiandi apparebit inferius[9]), ubi agetur de procedentibus a se ipsis, et hoc sive procedentia distinguantur personaliter, sicut in natura prime boni, sive solum in esse respectivo, sicut apparebit in omnibus conversivis ad se ipsa citra primum simpliciter. Secundus apparet in omni processu causali.

Ex talibus igitur duobus modis principiandi quoad principiatorum inter se et ad principium distinctionem et respectum resultat duplex ordo, scilicet ordo originalis et causalis.

Quorum primus, scilicet originalis, excludens omnem prioritatem et posteritatem et includens omnimodam aequalitatem dicitur et est ordo naturae accipiendo »naturam non pro eo, quod est natura – quia sic dicit essentiam, quae est in se indistincta penitus et sic non est in ea ordo –, sed accipiendo naturam pro eo, quod est natura, unde natura, hoc est "vis, ex qua pullulat pullulans", ut verbis Aristotelis utar in V *Metaphysicae* suae[10]). Et sic natura supponit pro respectivo in omnibus citra primum a se procedentibus, sed in simpliciter primo omnium principio supponit pro persona consignificando notionem determinantem modum pullulationis, quo natura communicatur personae pullulanti a persona, ex qua fit pullulatio. Et sic est in respectivis intra eandem naturam, et praecipue in divinis, ordo naturae. Talis enim pullulatio naturae est, et talis natura distinguitur et distinguit et est ratio distinctionis«[11]). Et hoc est, quod dicit Dionysius 2 cap. *De divinis nominibus* R[12]): "Pater quidem est fontana deitas, Filius et Spiritus sanctus deigenae deitatis, si ita oportet dicere, pullulationes divinae naturae et sicut flores et supersubstantialia lumina". Ecce, aperte dicit pullulationes esse divinae naturae.

»Natura enim pullulandi, si est natura, ut pullulet, in Patre et Filio est et dicit personam Patris et Filii et confuse, id est non determinate, consignificat notionem paternitatis et spirationis; et sic pullulatio sumitur a verbo personali activo. Si vero pullulatio sumatur a verbo passivo, tunc natura pullulationis

---

[9]) infra, prop. 40
[10]) Arist., Metaph. V 4, 1014b17–18; t. comm. 5
[11]) cf. Alb., Summa theol. I 9 41 2 1; Siedler 317,88–89
[12]) Dion., De div. nom. 2 7; PG 3,645B; Simon 82,76–77

---

70 comparationem: compositionem *V* 76 inferius *add.* in 40 *V* 89 Et sic... *add. in marg.* sententia domini Alberti in I parte Summae suae *V* 92 quo ... (93) pullulanti *om. O* 93 ex: a *V*

Digitized by Google

dicit personam Filii et Spiritus sancti, scilicet consignificans notionem filiationis et spirationis. Si autem natura pullulandi dicitur, ut pullulatio sumatur a verbo impersonali, tunc dicit personam Patris et Filii et Spiritus sancti et sub uno communi nomine consignificat notionem paternitatis, filiationis et spirationis tam active quam passive et dicit quantum ad modum significandi reductionem eorum ad unum, qui principium est emanationis divinae«[13]).

Ordo vero causalis, licet diversificetur secundum ea, in quibus attenditur, tamen ut communiter et secundum propriam rationem includit prioritatem et posterioritatem et excludit aequalitatem ordinatorum. Et specialiter in ordine causalis emanationis, de quo hic specialiter intenditur, primum est prius mediis, et haec extremis, et per consequens, licet in taliter ordinatis sit identitas unius intentionis, secundum quam unus ordo distinguitur ab alio, tamen in eis est maior vel minor absolutio secundum maiorem vel minorem accessum ad simpliciter prime talis ordinis, ut inferius apparebit.

Quod autem isti duo ordines in rerum natura inveniantur, apparet primo quoad originalem.

»Tum quia quaecumque secundum originem sic se habent, quod unum est in ratione principii originalis et alterum in ratione medii et tertium in ratione terminantis fluxum originis, in illis est ordo originis«[14]); sed in omni emanatione originali sic se habet, sive ubi tria supposita respectibus originis constituuntur et distinguuntur intra unam naturam, sive ubi tria respectiva sunt et constituta et distincta intra eandem naturam in uno supposito subsistentem.

»Tum etiam quia in quacumque natura plura sunt sive personaliter sive respective tantum distincta, haec melius est esse ordinata quam sine ordine; cum ergo melius sit attribuendum divinis rebus, sive secundum participationem sive secundum essentiam sive etiam secundum causam sint divina, necesse est tam in respectivis quam in personis divinissimis esse ordinem«[15]), non dico causalem essentialem, sed originalem seu naturalem, ut supra expositum est.

Ordinem vero causalem esse in rerum natura apparet.

Tum quia esse rerum consistit in ordine secundum illud Boethii IV *De consolatione* prosa 2[16]), ubi sic dicit: "Est enim, quod ordinem retinet servatque naturam; quod vero ab hoc ordine decidit, esse etiam, quod in sui natura situm est, derelinquit". Huic alludit Trismegistus ad Asclepium[17]) dicens: 'Omne factum est ordinatum, quia nihil est sine ordinis compositione. In omnibus mundus ordine gestatur, vel totus constat ex ordine'. Et ratio est secundum eundem[18]), quia Deus "mundum gubernat sua lege et ratione divi-

13) cf. Alb., Summa theol. I 9 41 2 1; Siedler 318, 1–18
14) cf. Alb., Summa theol. I 9 41 2 1; Siedler 317,24–28
15) cf. Alb., Summa theol. I 9 41 2 1; Siedler 317,36–40
16) Boeth., Philos. cons. IV 2; Bieler 68,96–69,98
17) Asclep. 39; Thomas 79,11–13
18) Asclep. 39; Thomas 79,15–16

Digitized by Google

na". Et hoc secundum Augustinum VIII *Super Genesim ad litteram*[19]) quoad ordinem duplicis providentiae, naturalis scilicet et voluntariae. Ad idem facit Aristoteles III *Caeli et mundi*[20]), ubi vult, quod ordo est essentialis naturae et inordinatio extra naturam.

Tum quia prime bonum ordinate participatur ab his, quibus ingignitur. Nam sicut dicit Dionysius 4 cap. *De divinis nominibus* V[21]), "quod magis et minus bono appropinquat, proportionaliter erit bonum, quoniam per universa vadens perfecta bonitas non usque ad solas, quae circa ipsam sunt, proficiscitur sanctissimas substantias, sed extenditur usque ad ultimas, his quidem totaliter praesens, illis autem subiecte, aliis autem extreme, secundum quod unumquodque existentium ipsa participare potest". Haec Dionysius, et subiungit[22]) diversum modum participandi. Huic alludit Avicenna in sua *Metaphysica* libro VIII cap. 7[23]) sic dicens: A scientia sua, scilicet primi principii, fluit omne secundum ordinem, scilicet rectum, quod intelligit: Ipse enim intelligit suam essentiam et ordinationem bonitatis, quae est in omni, id est in universo.

Tum etiam quia de ratione universi est, ut sit ordinatum: Cum enim sit totum, et hoc formale et finitum specie et partibus, necessarium est ipsum esse ordinatum. Quare est ordo essentialis causalis in universo et omnibus partibus eius a principio primo, secundum quod dicit Aristoteles I *Metaphysicae* cap. 5[24]), quod ordinatio eorum, quae sunt in mundo, est ex dispositione principii primi, quod est Deus gloriosus.

Quid autem sit ordo causalis, considerandum.

Secundum Augustinum enim XIX *De civitate Dei*[25]) "ordo est parium dispariumque sua unicuique loca tribuens dispositio". Item secundum Trismegistum ad Asclepium[26]): "Ordo est rerum singularium in unum omnium artifici ratione collatio"; unde et praemittit[27]) "musicen vero nosse nihil aliud esse, nisi cunctarum rerum ordinem scire, quaque sit divine ratio sortita". Vel sic, ex Dionysio 2 cap. *De divinis nominibus* X[28]): "Ordo est procedentium a bono discretio unita et unitio discreta".

Posset etiam ex praemissis descriptionibus talis colligi: Ordo est dispositio terminata constitutorum gradatim sub una intentione eis primo inexisten-

---

[19]) cf. Aug., De Gen. ad litt. VIII 9; Zycha 243,25–244,20
[20]) cf. Arist., De cael. III 2, 301a4–6
[21]) Dion., De div. nom. 4 20; PG 3,717D–720A; Simon 250,60–63
[22]) cf. Dion., De div. nom. 4 20; PG 3,720A; Simon 250,63–65
[23]) cf. Avic., Metaph. VIII 7; Van Riet 424,2–5
[24]) cf. Metaph. I 3, 984b15–18
[25]) Aug., De civ. Dei XIX 13; Dombart-Kalb 679,11–12
[26]) Asclep. 13; Thomas 49,7–9
[27]) Asclep. 13; Thomas 49,5–7
[28]) cf. Dion., De div. nom. 2 11; PG 3,649B; Simon 96,59–64

---

147 et *om. O* 150 quidem totaliter: totaliter quidem *V* 169 esse: est *O*

Digitized by Google

te secundum maiorem vel minorem absolutionem et ad se invicem et ad propriam proportionaliter unitatem.

In hac descriptione dispositio ponitur pro genere, non iam localis sive situalis, sed essentialis; ea vero, quae sequuntur, sunt loco differentiarum.

Inter quae primum est terminata, quod pro tanto additur, quia de ratione dispositionis, ut dicat, quid sit ordinis, »est comparatio superpositionis et suppositionis, quae necessario, cum repugnet infinitati, concernit duo extrema intra ordinem conclusa, inter quae attendatur habitudo eorum, quae comparantur ad invicem secundum distantiam ab alterutro istorum terminorum; et sic etiam excluditur comparatio aequiparantiae admittens quodammodo infinitatem«[29]).

Dico autem constitutorum, quia non quorumcumque dispositio terminata dicit quid ordinis, sed immediate se habentium ita, quod infimum superioris tangat supremum inferioris sibi continui: processus enim totorum est continuus non relinquens vacuum multo minus quam corporum situs, ut dicit auctor[30]). Et ideo dicitur 'constitutorum' quasi simul immediate statutorum.

Dico etiam gradatim, »quia unumquodque constitutorum taliter stat in gradu suo, ut non communicet secundum illum gradum alicui alteri etiam eiusdem colligationis, cum sic colligat ea, quae sunt de sui ratione, secundum talem gradum in quandam unitatem, quod in alio eodem modo nequeat inveniri«[31]): alias enim posset esse inter aliqua duo vel plura unius colligationis comparatio aequiparantiae, et sic essent aequalis distantiae ab extremis, quod natura rerum non patitur, cum species rerum sint sicut numeri.

Dico etiam sub una intentione eis primo inexistente: oportet enim coordinata esse eiusdem intentionis, et sic sunt convenientia inter se sive coelementalia, sic tamen, quod talis intentio inexistat omnibus, quae secundum eam coordinantur, aeque primo sive eodem modo per 19[32]). Sed licet intentio una taliter inexistat coordinatis, tamen quanto aliquid in aliqua coordinatione, ubi actus determinatur in potentiam, est superius, tanto est in ipsa intentione absolutius, quanto autem inferius, tanto contractius ita, quod primum intra ordinem est absolutum et sic magis exemptum a sibi sublocatis, ultimum vero contractissimum, media autem secundum consonantiam cum extremis, et ideo dicitur secundum maiorem vel minorem absolutionem. Sequitur: et ad se invicem, quia talis intentionis unitas est ratio dependentiae et coalternae habitudinis eorum inter se, secundum quod ipsa in-

---

[29]) cf. Theodor. de Vrib., De int. II 21 3; Mojsisch 161,62–162,69
[30]) cf. Procl., De prov. 7,n.20; Boese 130,16–17
[31]) cf. Theodor. de Vrib., De int. II 20 4; Mojsisch 160,22–25
[32]) cf. Procl., Elem. theol. 19; Vansteenkiste 272–273

---

177 sed: vel *V* 182 ad *add.* se *O* 188 corporum: corpora *O*

Digitized by Google

tentio per superius descendit ad media et per haec in infima, et sic ad invicem colligantur.

Sed quia nullum eorum, quae sunt inter coordinata, potest esse causa originalis totius dispositionis, tum quia sic esset causa sui ipsius, tum etiam quia habet rationem compartis respectu totius coordinationis, et per consequens est ens quasi potentiale respectu ipsius coordinationis, ideo subinfertur: et ad propriam unitatem, quae scilicet est extra ordinem et ipsius principium. Et quia istae duplices dependentiae, scilicet inter se et ad principium, insunt coordinatis secundum analogicam convenientiam, ideo apponitur: proportionaliter.

Et hoc de secundo.

C De tertio sciendum, quod, ut sufficiat ad praesens, ordo causalis est duplex, scilicet essentialis et accidentalis. Essentialis est et dicitur ordo causalis, ubi coordinata per suas essentias ad invicem et ad suum principium disponuntur. Ordo vero causalis accidentalis est, ubi per accidentales perfectiones fit huiusmodi dispositio. Cuius exemplum est in ordinibus angelorum; primi vero exemplum est in entibus secundum speciem et etiam aliqualiter in quibusdam particularibus, ut inferius apparebit[33]).

Primus est duplex, ut sit in genere dicere, scilicet totalis et partialis. Totalis est omnes res a prime bono sive immediate sive mediantibus primordialibus causis productas universaliter circumcludens. Partialis vero ordo causalis essentialis est determinatam rerum maneriem sub determinata intentione et inter se invicem et ad suum fontale principium essentialiter dependentium comprehendens. Totalis ordo est unus tantum, in boni intentione, quae est absolutissima omnium intentionum, principaliter radicatus. Partialis vero ordo subdividitur secundum numerum formalium intentionum, in quibus singillatim quilibet est fundatus.

Sunt autem multae proprietates omni ordini causali essentiali convenientes, quas enumerat Dionysius 4 cap. *De divinis nominibus*[34]), ubi loquitur de pulchritudine, cuius ratio consistit in multorum ad invicem proportione. Unde sic dicit loquens de uno et bono: "Et pulchrum singulariter est omnium multorum pulchrorum et bonorum causa. Ex hoc omnes existentium substantiales essentiae, unitiones, discretiones, identitates, similitudines, communiones contrariorum, incommixtiones unitorum, providentiae superiorum, alternae habitudines coordinatorum, conversiones minus habentium, omnium eorundem conservativae et intransmutabiles mansiones et collocationes, et rursus omnium in omnibus iuxta proprietatem uniuscuiusque communiones et adaptationes et inconfusae amicitiae et harmoniae cunctae rei, in omni concretiones, indissolubiles continentiae existentium". Haec Dionysius. Istae proprietates cum earum applicationibus inferius exponentur.

Et hoc de prima parte suppositi.

---

[33]) infra, prop. 203 C; Sturlese 251–252
[34]) Dion., De div. nom. 4 7; PG 3,704B–C; Simon 195,71–76

Digitized by Google

Quantum ad secundam partem tria faciam, quia primo dicam de unitatis multiplici acceptione, secundo de unitatis hic intentae proprietatum enumeratione, tertio ex praemissis subinferam de ordinis cuiuslibet, sive sit originalis sive causalis et essentialis, ab unitate, quae ipsum principiat, inceptione.

De primo sciendum, quod triplex est unitas, sicut colligitur ex Avence- D
brol libro IV *Fontis vitae*[35]), scilicet unitas tantum agens, tantum patiens et simul agens et patiens.

Unitas priori modo dicta dicitur de Deo, sicut apparet in 1 regula Trismegisti, ubi sic dicit[36]): "Deus est monas" sive unitas.

Secundo modo dicitur de materia prima, quae est unitas quaedam per privationem omnis formae[37]); et haec est tantum patiens, cum sit ens potentia per essentiam suam.

Unitas vero agens et patiens est duplex, quia vel subsistit se ipsa formaliter per essentiam, licet efficienter sit a primo dicta unitate producta, vel subsistit in alio non potens subsistere per se ipsam. Primo hic dicto modo unitas dicitur de omnibus primordialibus causis, quarum quaelibet est unitas per se perfecta. Secundo modo adhuc dicitur dupliciter, quia vel est principium causale formale eius, in quo subsistit, sicut se habet omnis unitas sive in virtutibus sive in entibus sive in vitis sive in intellectualibus hypostasibus sive in animabus – quaelibet enim istarum unitatum, licet sit quodammodo patiens, ut procedit a sua prime causa, tamen est agens, inquantum est causa totius residuae subsistentiae rei, cuius est principale principium intrinsecum formale et causale sub ordine principalis agentis –, vel est principium formale tantum, sicut se omnes formae ab informando dictae videntur habere, et sic etiam quaelibet earum dicitur et est unitas secundum Avencebrol[38]).

Ex praedictis colligitur descriptio unitatis, quam ponit Boethius *De unitate et uno*[39]) et ponitur secunda inter propositiones ecclesiasticas ab Alano[40]): Unitas est, sive "monas" secundum ipsum, "qua quaelibet res est una". Esse autem rem unam potest accipi vel efficienter vel essentialiter.

Primo modo exponit dictam descriptionem Alanus dicens in expositione 3 prop.[41]): "Nihil enim aliqua specie unitatis est unum, nisi sit unum a summa monade. Est enim unitas singularitate, secundum quam quodlibet unum dicitur esse numero unum. Unde Boethius[42]): »Quidquid est, ideo est, quia

[35]) cf. Avenc., Fons vitae IV 13 (Baeumker 239,22–240,9), IV 19 (Baeumker 252,1–5)
[36]) Lib. XXIV philos. 1; Baeumker 208,1
[37]) cf. supra, prop. 1 A; Sturlese 72,55–58
[38]) cf. Avenc., Fons vitae IV 11 (Baeumker 235,6 et 18–29), IV 13 (Baeumker 240,10–14), V 9 (Baeumker 272,18–273,10)
[39]) cf. Domin. Gundiss., De unitate; Correns 3,8–9; Boeth., Philos. cons. III 11; Bieler 57,25–26 et 35–36
[40]) cf. Alan. de Ins., Regulae cael. iur. 1; Häring 124
[41]) Alan. de Ins., Regulae cael. iur. 2,n.3–7; Häring 126–127
[42]) Domin. Gundiss., De unitate; Correns 3,8–9

268 quo: quibus *O*

Digitized by Google

unum numero est«. Quidquid autem hac unitate est unum, ab illa habet, ut sit unum. Est unitas unionis, secundum quod plures homines dicuntur esse unum non ab unitate, sed ab unione. Et haec etiam est a Deo: ... Omnis enim concordia a Deo est. Unitas etiam distinctionis sive discretionis ab eodem trahit originem: quod enim aliquid est distinctum vel discretum, a Deo est. Unitas etiam integritatis, quae in partium compositione consistit, secundum quam homo dicitur esse unus ex anima et corpore integratus. Unde auctoritas[43]): »Omnis compago partium a Deo est«. Unitas etiam adunationis, secundum quam plures homines, qui conveniunt sub eodem iure vivendi et sub eiusdem legis iugo, dicuntur unus populus. Unitas etiam consensionis", qua plures sunt quasi una anima, "a Deo est".

Essentialiter autem unitate unaquaeque res una est, quae est propria essentia vel natura, secundum illud Averrois IV *Metaphysicae* cap. 3[44]), ubi tractat illud dictum Aristotelis[45]): "»Amplius cuiusque substantia unum est non secundum accidens, similiter autem et quod quidem ens aliquid«. Et etiam apparet, quod unum non dicitur de re addita naturae dispositae ex hoc, quia substantia cuiuslibet rei est una essentialiter non per rem additam illi, quoniam, si res esset unum per aliam rem additam suae naturae, sicut credit Avicenna, tunc nihil esset unum per se, sed per rem additam suae naturae vel substantiae, et illa res, qua est una, si dicitur, quod est una per intentionem additam suae essentiae, quaeretur etiam de illa re, per quam sit una. Si igitur sit una per intentionem additam illi, revertetur quaestio et procedet in infinitum". Haec Averroes.

Sicut enim bonum sive bonitas producta est uniuscuiusque rei essentia, secundum quod procedit a causa universaliter prima, scilicet prime bono, ut superius est ostensum, scilicet super 7[46]), sic etiam unum et unitas producta, cum bonum sit uni idem per 13[47]). Et sic bonitas et unitas est uniuscuiusque rei essentia, ut procedit a causa universaliter prima, scilicet prime uno, quod est unitas illimitata.

Et dicitur unum sive unitas "multiplici ratione", ut dicit Alanus super secunda propositione ecclesiastica[48]); et tangit rationes summatim super 3[49]), scilicet ratione simplicitatis, immutabilitatis, exclusionis et similitudinis. Exclusionis, inquam, "ut sit sensus: est unus, id est non plures"[50]); similitudinis, quia multiplicem habet cum unitate, quae est principium numeri, similitudinem. "Unitas a nullo descendit omnisque pluralitas ab unitate defluit. Unitas

---

[43]) cf. Aug., In Ioann. 1,n.13; Willems 8,38–40
[44]) cf. Averr., Metaph. IV comm. 3; Venetiis 1562,67rF–vG
[45]) cf. Arist., Metaph. IV 2, 1003b32–33
[46]) supra, prop. 7 A; Pagnoni-Sturlese 141
[47]) cf. Procl., Elem. theol. 13; Vansteenkiste 270
[48]) cf. Alan. de Ins., Regulae cael. iur. 1,n.1; Häring 124
[49]) cf. Alan. de Ins., Regulae cael. iur. 2,n.2; Häring 126
[50]) Alan. de Ins., Regulae cael. iur. 1,n.4; Häring 125

---

297 est *om.* *O* 308 bono: boni *V* 315 simplicitatis *add.* et *O*

a se gignit unitatem, de se profert aequalitatem. Sic Deus a nullo, quidlibet ab ipso, sed de se gignit alterum a se, id est Filium, de se profert aequalem sibi, id est Spiritum sanctum". Haec Alanus[51]).

Unitas etiam est potentia omnis numerus, actu vero et opere nullus, et eodem modo unitas illimitata est sua potentia activa omnia prime per 18[52]), licet ab ea immediate procedat numerus unitatum primordialium, quae etiam sunt principia multitudinum partialium, sicut prima et absoluta unitas est totius principium universi. Et de istis unitatibus, scilicet illimitata et limitatis, hic intenditur.

Et hoc sufficiat de primo secundi.

Sunt autem unitatis illimitatae et proportionaliter limitatarum multipli- E
ces proprietates, scilicet simplicitas, immutabilitas, dignitas, honorabilitas, activitas, causalitas et per consequens "unitas est principium cuiuslibet multitudinis", ut dicitur in 2 prop. *De intelligentiis*[53]). Commentum[54]): "Quod est, quia unitas est principium cognoscendi multitudinem et essendi. Cognoscitur enim omne causatum per illud, quod est indivisibile in ipso, et maxime multitudo, quia in multitudine nihil est indivisibile nisi unitas. Est etiam unitas principium essendi multitudinem, et hoc intrinsecum et extrinsecum" ea ratione, qua bonum, per Aristotelem XII *Metaphysicae*[55]). Et infra[56]): "Omnis multitudo fit per recessum ab unitate simplici, quae, quanto simplicior, tanto ab ea fluit multitudo maior".

Huic alludit Avencebrol IV libro cap. 11[57]), ubi dicit: "Unitas est efficiens multitudinem et retinens illam et dans ei esse et continens eam et existens in omnibus partibus eius ... et dignior ea".

Istae proprietates, ut sunt primae et illimitatae unitatis, ostenduntur a Dionysio *De divinis nominibus* 13 cap.[58]), ubi loquitur de uno, quod "est omnia unitive secundum unum unitatis excessum et omnium est unum ingressibilis causa".

Et ista sufficiant de secundo secundi.

Sane, quod omnis ordo sit ab unitate incipiens, nunc considerandum. Et F
primo de ordine naturae sive originali, in quo sunt quaedam unita, quaedam discreta, et hoc specialiter in prime bono et uno secundum Dionysium 2 cap. *De divinis nominibus*[59]) "unita quidem totius deitatis sunt ... superbonum,

---

[51]) Alan. de Ins., Regulae cael. iur. 1,n.5; Häring 126
[52]) cf. Procl., Elem. theol. 18; Vansteenkiste 272
[53]) Adam Pulchr. Mulier., Lib. de intellig. 2; Baeumker 2,10–11
[54]) Adam Pulchr. Mulier., Lib. de intellig. 2; Baeumker 2,12–16
[55]) cf. Arist., Metaph. XII 10, 1075a11–15
[56]) Adam Pulchr. Mulier., Lib. de intellig. 2; Baeumker 2,21–23
[57]) Avenc., Fons vitae IV 11; Baeumker 235,19–22
[58]) Dion., De div. nom. 13 2; PG 3,977C; Simon 435,68–69
[59]) Dion., De div. nom. 2 4; PG 3, 640B; Simon 57,65–69

---

319 quidlibet: quodlibet *O* 325 sicut: sic *V* 332 de intelligentiis *add. in marg.* Alanus *codd.* 334 illud: id *V* 337 XII: II *O* 343 et *om. O* 348 et: est *V*

Digitized by Google

superdeum, supersubstantiale, supervivens, supersapiens, et quaecumque excedentis sunt remotionis; cum quibus et causalia omnia, bonum, pulchrum, existens, vitae generativum, sapiens ... Discreta autem: Patris supersubstantiale nomen et usus (sive, ut dicit alia translatio[60]), res) et Filii et Spiritus, nulla in istis conversione aut totaliter communione superinducta". Et infra[61]): "Unitiones quidem divinas, quae sunt superineffabilis et superignotae singularitatis, occultas et inegressibiles supercollocationes, discretiones autem bono convenientes et thearchicae et processiones et manifestationes dicunt sancta Eloquia sequentes, et dictae unitionis propria, et rursum discretionis quasdam proprias et unitiones et discretiones, sicut in unitione divina, id est supersubstantialitate, unitum quidem principali Trinitati et commune: supersubstantialis essentia, superdea deitas, superbona bonitas, quae est super omnia identitas totalis proprietatis existens super omnia, super principatum unitas". Et infra[62]): "Est autem discretio in supersubstantialibus theologiis non, quam dixi, tantum, quod secundum ipsam unitionem immixte et inconfuse collocatur unaquaeque principalium personarum, sed quod et ea, quae sunt supersubstantialis Dei fecunditatis, non convertuntur ad se invicem. Solus autem fons supersubstantialis deitatis est Pater, neque Filius est Pater, neque Pater est Filius, custodientibus hymnis propria religiose unicuique thearchicarum personarum". Et infra[63]): "Pater quidem est fontana deitas, Filius autem et Spiritus sanctus deigenae deitatis, si ita oportet dicere, pullulationes divinae naturae".

Ex praedictis verbis Dionysii manifestum est in thearchica processione divinarum personarum ordinem naturae sive naturalis originis incipere sive principiari, si ita licet dicere, in superaeterna emanatione a Patre, qui est fons supersubstantialis deitatis sive fontana deitas, qui etiam secundum Trismegistum[64]) et Alanum[65]) dicitur unitas in eo, quod Pater est principium, non de principio. Et sic "unitas (scilicet Pater) gignit monadem (id est Filium, qui est principium de principio) et in se suum reflectit ardorem (scilicet Spiritum sanctum, qui est amor et nexus Patris et Filii)".

Quod autem ista sit intentio Trismegisti, apparet in commento dictae regulae, ubi sic dicit[66]): "Haec definitio data est secundum imaginationem primae causae, prout numerose se multiplicat in se, ut sit multiplicans acceptus sub unitate, multiplicatus sub binario, reflexus sub ternario". Et sic monas generans et genita et procedens sunt unum in supersubstantiali essentia et su-

---

60) transl. Eriugenae, Dionysiaca 73,1
61) Dion., De div. nom. 2 4; PG 3,640D–641A; Simon 58,64–69
62) Dion., De div. nom. 2 5; PG 3,641D; Simon 66,81–67,64
63) Dion., De div. nom. 2 7; PG 3,645B; Simon 82,76–77
64) cf. Lib. XXIV philos. 1; Baeumker 208,1–2
65) Alan. de Ins., Regulae cael. iur. 3; Häring 127
66) cf. Lib. XXIV philos. 1 comm.; Baeumker 208,3–6

---

356 superinducta: superinduta *O*   361 id est: et *O*   377 etiam: et *O*   383 dicit: dicitur *O*

Digitized by Google

perdea deitate et ceteris ut supra, differunt autem in eo, quod hoc est generans, haec genita, haec procedens.

Verum quod omnis ordo causalis essentialis, de quo solo auctor hic videtur intendere, sit incipiens ab unitate, et hoc sive illimitata quoad ordinem totalem universi, sive limitata quoad ordines partiales, ex sequentibus apparebit. Unus enim ordo existens unius colligationis ratione unius intentionis per ipsum ordinem transfusae necessario incipit ab unitate, quae est causa primaria totius ordinis, et hoc sive immediate sive mediate.

Immediate quoad ordinem totalem, qui est incipiens ab illimitata unitate, quae est supersubstantialis thearchia. Haec enim secundum Dionysium 4 cap. *Angelicae hierarchiae*[67]) cum bonitate omnium "existentium essentias subsistere fecit et ad esse deduxit: est enim omnium causae et super omnia bonitatis – quae est idem unitati per 13[68]) – proprium ad communionem sui ipsius existentia vocare, sicut unicuique definitum est a propria proportione". Et infra[69]): "Non enim essent existentium essentiae, nisi principio participavissent". Unde et "divina discretio" quoad causalem emanationem secundum eundem *De divinis nominibus* 2 cap. N[70]) "est processio bono in pluralitatem conveniens unitionis (sive unitatis) divinae se ipsam bonitate agentis et multiplicantis". Quod qualiter fiat, dicit infra eodem cap. X[71]): "Discretionem divinam esse dicimus, sicut dictum est, bono convenientes thearchicae processiones. Donans enim omnibus existentibus et superfundens totorum bonorum partitiones unitive quidem discernitur et in pluralitatem agitur singulariter et multiplicatur ex uno inegressibiliter. Postea, quoniam existens est Deus supersubstantialiter, dat autem esse existentibus et deducit totas substantias, multiplicari dicitur unum existens illud, quia ex ipso multa existentia deducuntur; manet autem nihil minus illud et unum in multiplicatione et unum in processione et plenum in discretione eo, quod ab omnibus existentibus supersubstantialiter est segregatum et quod ab ipso unitive tota deducuntur". Haec Dionysius.

Ex praedictis evidenter apparet totum ordinem universi immediate a simpliciter prima unitate incipere: "Si enim omnibus procedentibus – ut dicit auctor *De malorum existentia*[72]) – ex sui ipsorum principio per similitudinem est et continuus processus, ex primaque unitate procedentia primae unitates et ex uno bono bonorum multitudo". Istae sunt unitates limitatae utpote intra ordinem totalem totius universi et primissimum ordinem constitu-

[67]) Dion., De cael. hier. 4 1; PG 3,177C; Dionysiaca 800,4–801,3
[68]) cf. Procl., Elem. theol. 13; Vansteenkiste 270
[69]) Dion., De cael. hier. 4 1; PG 3,177C; Dionysiaca 802,1–2
[70]) Dion., De div. nom. 2 5; PG 3,641D–644A; Simon 70,66–67
[71]) Dion., De div. nom. 2 11; PG 3,649B; Simon 96,59–65
[72]) Procl., De mal. subs. 2,n.13; Boese 193,8–11

390 ordinem ... (391) quoad *om. sed suppl. in marg. m. post. V* 398 et[1] *om. codd.*
405 fiat: fiant *V*

Digitized by Google

tae, et sunt, licet sub simpliciter primo principio, principia ordinum diversorum et a se invicem distinctorum secundum diversitatem intentionum, in quibus radicantur: sicut enim totalis ordo fundatur in absolutissima intentione boni sive unius, sic etiam partiales ordines in determinatis intentionibus radicantur.

Quapropter sicut totalis ordo est incipiens a simpliciter prima unitate, ut ostensum est, et hoc immediate, eodem modo proportionaliter, licet mediate, ut inferius apparebit, determinati sive partiales ordines a determinatis sive contractis unitatibus ortum trahunt. Sic enim quaelibet unitas primordialis propter exuberantem fecunditatem secundum ambitum propriae intentionis, quae sibi ratio diffusionis existit, in sua principiata se agit et multiplicat, ut de prima unitate latius est deductum.

Et hoc est, quod dicit Maximus super 5 cap. Dionysii *De divinis nominibus*[73]), ubi loquitur de principiis: "Causae primordiales sunt principia, quas Graeci ideas vocant, hoc est species vel formas aeternas et incommutabiles rationes, secundum quas et in quibus visibilis mundus formatur et regitur. Ideoque a Graecorum sapientibus architipia appellari meruerunt, hoc est principalia exempla, quae Pater fecit in Filio et per Spiritum sanctum in effectus suos deduxit et multiplicat".

Et hoc de tertio secundi.

Circa propositum duo faciam, quia primo dicam de ordinatorum disgregatione, secundo de ordinatorum in principium collectione.

Quantum ad primum tria faciam, quia primo dicam de processus ratione et eius duplici acceptione, secundo de procedentium coelementatione et tertio ex praemissis de primae partis propositi intentione.

G De primo sciendum, quod, quia "ordo" est "distinguens omnia", ut dicitur 3 quaest. *De providentia*[74]), necessarium est processum, quo ordo incipiens ab unitate se ipsam multiplicante in alio esse, sive respectivo quoad ordinem originalem sive absoluto quoad causalem, dicitur distinguere coordinata, esse discretionem procedentium et a principio primo et inter se. Nisi enim esset ista duplex discretio in processu ordinato, processus nec esset processus, quoad primum, nec ordinatus, quoad secundum, quia unum sive indiscretum non facit ordinem, qui ad minus requirit tria, et hoc tam in ordine originali, ubi est generans, genitum et procedens. "Ea enim, quae sunt supersubstantialis Dei fecunditatis, non convertuntur ad invicem – ut dicit Dionysius 2 cap. *De divinis nominibus*[75]) –; solus autem fons supersubstantialis deitatis est Pater, neque Filius est Pater, neque Pater est Filius, custodientibus hymnis propria religiose unicuique thearchicarum personarum". Idem dico de thearchico spiritu.

---

[73]) Comment., In De div. nom. 5; Cod. Paris. Lat. 17341, 247ra
[74]) Procl., De X dub. 3,n.18; Boese 32,8–9
[75]) Dion., De div. nom. 2 5; PG 3,641D; Simon 66,82–67,64

---

442 duo: tria *O* 443 ordinatorum: coordinatorum *V* 451 et[1] *om. O*

Eodem modo proportionaliter est in aliis citra primum, ubi est ordo originis, quod requirit tria discreta respective, in quibus tamen, sicut et in divinis personis, nec est prius nec posterius neque maius nec minus. Cui alludit illud Boethii in II *Arithmeticae* suae cap. 25[76]), ubi dicit: "Est ergo princeps imparis ordinis unitas, quae ipsa quidem effectrix et quodammodo forma quaedam est imparitatis, et quae intantum eiusdem nec mutabilis substantiae est, ut, cum vel se ipsam multiplicaverit vel in planitudine vel in profunditate, vel si alium quemlibet numerum multiplicet, a prioris quantitatis forma non discrepet".

Quod autem ordo causalis tria requirat, apparet, quia ibi necessario est summum, medium et infimum secundum Dionysium[77]).

Ex praemissis colligitur duplicem esse processum, originalem videlicet et causalem. Primo enim processu unum respectivum procedit ab alio, et per hunc processum multiplicantur et distinguuntur thearchicae personae intra eandem naturam et essentiam. Secundo vero processu ordo causalis tendit in multitudinem distinctorum in esse absoluto, et hoc sive incipiat a simpliciter prima unitate sive ab aliis unitatibus, ut superius est ostensum.

Et hoc de primo.

Sane, quid sit multitudinem, in quam procedit ordo incipiens ab unitate, H esse coelementalem, nunc considerandum. Ubi primo occurrit, quod elementum est sicut principium intrinsecum ipsius elementati secundum distinctionem Averrois super principio *Physicorum*[78]) inter principia, causas et elementa. Unde et dicitur »elementum quasi hylementum«[79]), quoniam hylen materia est, ipsaque elementa vocantur primordia et initia quaedam, sicut secundum grammaticos litterae sunt elementa, quae ordinate coniuncta sunt principia syllabarum, dictionum et orationum, immo ipsae litterae sunt quandoque syllabae, dictiones et orationes.

Et ideo illa multitudo dicitur coelementalis, id est simul et totaliter comproportionalis in omnibus eam intrinsecus principiantibus et quoad unitiones, discretiones et reliquas ordinis proprietates supra enumeratas, et inter se et ad propriam unitatem cui, scilicet multitudini, nihil deficit eorum, quae requiruntur ad ordinis integritatem. Omnis enim ordinis causalis totalitas sive universitas fundatur in aliqua una intentione, qua multitudo rerum talis ordinis conectitur et qua mediante et secundum quam res tales sunt coelementales secundum convenientiam cuiusdam proportionis et analogiae et inter se, ut dictum est, et ad propriam unitatem per participationem unius intentionis

---

76) Boeth., Instit. arithm. II 28; Friedlein 118,16–22
77) cf. Dion., De cael. hier. 10 2; PG 3,273B; Dionysiaca 921,4–922,1
78) cf. Averr., Phys. I comm. 1; Venetiis 1562, 6rB
79) cf. Hugut. Pisan., Derivat. s.v. "Yle"; Cod. Pisan. Univ. 692, 69rb

---

461 citra: circa *V*   462 et *om. O*   464 est: etiam *V*   466 intantum: tantum *V*
482 inter: intra *V*   491 cui *om. O*   493 fundatur *om. O*

Digitized by Google

seu proprietatis, quae est per excellentem eminentiam in ipsa unitate, utpote derivante esse omnibus coordinatis per 18[80]). Et sic omnes partes eiusdem colligationis ordinatae sunt coelementales et coelementalem multitudinem quasi elementa ipsius constituentes. "Omnis enim secundum unumquemque ordinem primordialis causa universo ordini suam proprietatem tradit, et, quod est illa primo, hoc est ipse ordo secundum submissionem"[81]), ut inferius apparebit[82]).

Ex his accipimus omnem ordinem causalem fundari supra quandam unitatem unius intentionis transfusam in totam ordinis universitatem ab uno suo principio, scilicet primordiali unitate, secundum quam unitatem, transfusam videlicet, tota multitudo coordinatorum est coelementalis principio productivo.

Et hoc de secundo.

I Quid autem sit ista unitas transfusa per ordinem, dicunt quidam[83]), quod est essentia primordialis causae causalis ordinis per 18[84]), cum derivans esse et traditum esse sint idem per essentiam, sed esse non idem. Sic enim omnis primordialis causa est in suis effectibus per essentiam, praesentiam et potentiam. Unde et Dionysius in *Epistula* ad Titum[85]) loquens de Deo et eius providentia, "quae est causa, ut sint omnia", dicit, quod "ad omnia procedit et in omni fit et continet omnia; et rursus ipsa in se ipsa secundum excessum nihil in nihilo secundum nihil est, sed segregatur a totis ipsa in se ipsa eodem modo aeternaliter existens et stans et manens et semper secundum eadem et eodem modo se habens et numquam extrema in se ipsa facta neque a propria sede et immobili mansione et essentia deficiens, sed et in se ipsa totas et perfectissimas providentias optime imperans et perveniens in omnia et manens in se ipsa et stans semper motus". Haec Dionysius. Unde et dicit 4 cap. *De divinis nominibus*[86]): "Et nihil est existens, cuius non sit Deus substantia et aevum et ipsum esse".

Alii dicunt[87]) ipsam unitatem transfusam esse similitudinem, non essentiam primordialis unitatis, quod tamen redit in idem, quia in immaterialibus similitudo est rerum differentium eadem qualitas, non accidentalis, sed essentialis: sic enim in separatis causa et causatum sunt similia, immo unum in eo, quod est ratio causandi isti active, scilicet agenti, et isti passive, scilicet acto

---

[80]) cf. Procl., Elem. theol. 18; Vansteenkiste 272
[81]) Procl., Elem. theol. 97; Vansteenkiste 300
[82]) infra, prop. 97
[83]) cf. Alb., De caus. et proc. univ. I 4 3; Borgnet 414a
[84]) cf. Procl., Elem. theol. 18; Vansteenkiste 272
[85]) Dion., Epist. 9 3; PG 3,1109C–D; Simon 543,63–67
[86]) Dion., De div. nom. 5 5; PG 3,820B; Simon 313,71
[87]) cf. Alb., De caus. et proc. univ. I 4 4; Borgnet 417a

---

505 transfusam: transfusa *V* 512 idem per essentiam: per essentiam idem *O* | enim: etiam *V* 515 procedit *om. O* 516 se: semet *O* 519 numquam: umquam *V* 522 ipsa: ipso *V* 525 similitudinem: similem *V*

Digitized by Google

vel producto, quia in talibus similitudo est identitas, ut inferius apparebit[88]).

Alii dicunt[89]), quod »talis unitas est essentia primi principii in se ipsa existens secundum proprietatem essentiae suae in quolibet ordine causali, sed intentionaliter secundum virtutem suam transfunditur per ordinis universitatem, et sic invenitur in coordinatis intentionaliter sicut per se causa in suis causatis, intentionaliter, inquam, attendendo essentiam ipsius principii secundum proprietatem essentiae suae in se ipso, realiter autem et primo et per se attendendo substantias rerum coordinatarum, quae sunt id ipsum, quod principium, secundum aliud esse«.

Ex praedictis apparet, quid sit ratio coelementalis multitudinis, in quam ordo procedit ad propriam unitatem.

Et hoc de prima parte propositi.

Circa secundam vero partem tria faciam, quia primo ostendam omnem unitatem exordialem non solum habere rationem principii productivi respectu sui ordinis causalis, sed et causae finalis, secundo ostendam, quid sit reductio multitudinis totalis ordinis essentialis, tertio ex praemissis ostendam, quod ad illud est omnis multitudinis ordinatae reductio finalis, a quo est origo causalis.

K

De primo sciendum, quod unitas habet rationem principii fecundi, inquantum est donans omnibus sub sua intentione conclusis "totorum bonorum partitiones", ut supra ex Dionysio ostensum est[90]) de prima unitate, habet nihilominus rationem causae finalis, quae dicitur finis secundum Averroem super II *Physicorum*[91]), ut idem sit principium et finis.

Quod ut evidentius appareat, accipiantur ad praesens quattuor finis descriptiones. Prima talis: »Finis est, propter quod acquiritur esse rei discretum ab eo« secundum Avicennam libro VI *Metaphysicae* suae cap. 1[92]). Secundo sic secundum eundem ibidem cap. 4[93]): »Finis est id, propter quod res est«. Tertio secundum eundem ibidem cap. 5[94]) sic: »Finis est, apud quem est quies et perfectio«. Quarto sic[95]): »Finis est, quod est in desiderio eorum, quae sunt ad finem«.

His praemissis dico, quod principium et finis omnis ordinis causalis sunt idem re. Quod apparet ex primis duabus descriptionibus. Principium enim primum cuiuslibet ordinis causalis est, propter quod sunt omnia sub sua dicione contenta, quia habet se ad totam suam universitatem sicut dux ad exercitum. Bonum autem, quod est in exercitu, est propter ducem et ordinem

---

88) infra, prop. 30 D
89) cf. Theodor. de Vrib., De cog. ent. 79 3; Steffan 242,36–46
90) supra, prop. 21 F n. 69
91) cf. Averr., Phys. II comm. 23; Venetiis 1562, 57vG–H
92) cf. Avic., Metaph. VI 1; Van Riet 292,24–25
93) cf. Avic., Metaph. VI 4; Van Riet 325,39
94) cf. Avic., Metaph. VI 5; Van Riet 326,64
95) cf. Avic., Metaph. VI 4; Van Riet 325,46–47

---

547 illud: aliud *O*   549 fecundi: secundi *O*   557 cap. 4: 4 cap. *V*

Digitized by Google

eius secundum Aristotelem XII *Metaphysicae* cap. 25[96]): Omnia enim, ut dicit ibi[97]) Commentator, respectu alicui sunt et "propter unum, et actiones eorum sunt propter illud unum, et est causa prima, quemadmodum omnia, quae sunt in domo, sunt propter dominum domus". Non enim est secundum eundem[98]) bonum, propter quod est, quidquid est, tantum intrinsecum, sed extrinsecum quid et distinctum ab eis; et hoc non potest esse nisi bonum, quod est in principe primo, et hoc sive determinato sive simpliciter primo, cui nihil communicat. Et ideo omnis unitas utpote principium ordinis est illud, propter quod acquiritur esse totius ordinis, et est discretum ab eo, et per consequens habet rationem finis.

Praeterea si finis est, apud quem est quies et perfectio per tertiam descriptionem[99]) et motus habet terminum ad quem, sicut a quo secundum Aristotelem V et VI *Physicorum*[100]), et "omnis motus habet finem et complementum", alioquin esset infinitus, III *Metaphysicae* cap. 12[101]), et ipsum principium et causa prima omnium sive simpliciter sive in determinata rerum manerie est terminus omnium, sicut unitas et bonitas, liquet igitur apud ipsum et ipsum solum et specialiter, quod est prime bonum et unum, esse veram quietem motuum omnis creaturae.

Amplius in ipso solo est quies, in quo est perfectio secundum Augustinum *Super Genesim ad litteram* libro IV cap. 5[102]). Et propter hoc Avicenna libro VI cap. 5[103]) simul coniungit quietem et perfectionem in ratione finis volens, quod ideo est apud finem quies, quia perfectio. Cum igitur perfectio sit apud principium, quare et finis.

Praeterea si finis est, quod est in desiderio omnium, quae sunt ad finem, et bonum et unum est, quod omnia desiderant secundum Boethium III libro prosa 10 et 11[104]), tunc, quod summum bonum et unum est in quolibet ordine, erit in desiderio omnium eiusdem ordinis, et quod est summe bonum et unum simpliciter, erit etiam simpliciter in desiderio omnium, quia, quod tale est, est causa omnium expetendorum, quo adepto nihil ultra desiderari potest, sicut vult Boethius libro quo supra prosa 10 et 11[105]). Vere igitur secun-

---

96) cf. Arist., Metaph. XII 10, 1075a14–15
97) cf. Averr., Metaph. XII comm. 52; Venetiis 1562, 338rB
98) cf. Arist., Metaph. XII 10, 1075a11–15; Averr., Metaph. XII comm. 52; Venetiis 1562, 337vK–L
99) cf. supra, prop. 21 K n. 91
100) cf. Arist., Phys. V 1, 224a35–b4, 224b35–225a2; VI 4, 234b10–19; VI 5,235b6–9; VI 10, 241a26–27
101) Arist., Metaph. III 4, 999b9–10; t. comm. 12
102) cf. Aug., De Gen. ad litt. IV 16,n.27; Zycha 112,27–113,1
103) cf. Avic., Metaph. VI 5; Van Riet 326,63–64
104) cf. Boeth., Philos. cons. III 10 (Bieler 54,58–64), 11 (Bieler 56,1–59,109)
105) cf. ibid.

---

566 Metaphysicae *add.* suae *O* 578 et VI Physicorum: Physicorum et VI *O* 594 ultra *om. O*

Digitized by Google

dum hanc rationem, quod habet rationem principii respectu cuiuscumque ordinis, habet etiam rationem causae finalis. Et quia unitas primordialis est huiusmodi, sive illimitata sive contracta, quare est simul principium et finis sui ordinis. Est tamen notandum, quod, sicut unitates contractae sunt principia sub simpliciter primo principio, quod est principium simpliciter omnium, sic etiam sunt fines sub simpliciter ultimo omnium fine.

Et hoc de primo secundi.

L De secundo sciendum, quod unitas, quae et bonitas per 13[106]), non tantum est communicativa sui per processum ordinis ab ea causaliter incipientis in multitudinem sibi coelementalem, verum etiam est attractiva, reductiva et conversiva omnium a se procedentium in se ipsam, cum non solum sit principium, sed etiam sit finis omnium a se productorum, ut iam est ostensum[107]).

Cum igitur quilibet ordo causalis processerit ab unitate, necessarium est etiam omnis ordinis multitudinem iterum repetere fontem suum secundum Dionysium 4 et 13 cap. *De divinis nominibus*[108]).

Huic alludit Boethius III *De consolatione* metro 2[109]), ubi post multa exempla sic dicit:

> "Repetunt proprios quaeque recursus
> redituque suo singula gaudent,
> nec manet ulli traditus ordo,
> nisi quod fini iunxerit ortum
> stabilemque sui fecerit orbem".

Et IV libro metro 6[110]):

> "Hic est cunctis communis amor
> repetuntque boni fine teneri,
> quia non aliter durare queant,
> nisi converso rursus amore
> refluant causae, quae dedit esse".

Ad idem facit dictum Eustratii I *Ethicorum* 4 cap.[111]): "Plato de principio omnium quaerens, unum illud et ineffabile esse et bonum enuntiavit, – et infra[112]) – ut sit idem principium et finis qualitercumque esse dictorum. Principium quidem velut omnium ex ipso esse habentium, finis autem velut propter ipsum et omnium reexpansorum ad ipsum et desiderantium ipsum,

---

[106]) cf. Procl., Elem. theol. 13; Vansteenkiste 270
[107]) supra, prop. 21 K
[108]) cf. Dion., De div. nom. 4 4 (PG 3,700A–B; Simon 162,78–80), 13 3 (PG 3,980B; Simon 441,76–78)
[109]) Boeth., Philos. cons. III m.2; Bieler 40,34–41,38
[110]) Boeth., Philos. cons. IV m.6; Bieler 85,44–48
[111]) Eustrat., In Eth. Nic. comm. I 4; Heylbut 40,4–5; Mercken 68,67–69
[112]) Eustrat., In Eth. Nic. comm. I 4; Heylbut 40,13–17; Mercken 68,77–69,83

---

613 quaeque: quem *codd.*

Digitized by Google

sicut aptum natum unumquodque, velut omnia perficiens et benigne disponens, et ipsum esse primum bonum velut supersubstantiale bonum, quod omnia appetunt".

Sic igitur secundum Aristotelem XII *Metaphysicae* cap. 36[113]) primum movet sicut amatum et desideratum, et tali motu reducit omnia in se ipsum. Et sic reductio nihil aliud est quam reexpansio amorosa omnium productorum in propriam unitatem.

Et hoc de secundo secundi.

M Ex praemissis concluditur tertium. Cum enim unitas sit causa efficiens totius multitudinis ordinatae, ipsa etiam erit causa finalis omnium a se procedentium, quia secundum Senecam *Epistula* 10[114]) principio assimilatur finis, quia initia et exitus inter se congruunt necessario. Cum igitur omnis ordo ab unitate incipiens procedat in multitudinem unitati coelementalem, necessario omnis ordinis multitudo in ipsam unitatem iterum reducitur per amorem. Idem enim est principium generans et salvans, et ideo idem habet omnis ordo finem, quod et principium, quia sicut est ex ipso, ita per ipsum et in ipso secundum Trismegistum ad Asclepium[115]).

Et sic etiam apparet intentio elementi.

## COMMENTUM

*Unitas quidem enim habens rationem principii producit convenientem sibi multitudinem, propter quod et una colligatio et unus ordo totus ab unitate habet eum, qui in multitudinem, descensum. Non enim adhuc ordo neque colligatio unitate sterili manente secundum se ipsam. Multitudo autem reducitur iterum in unam communem causam omnium eiusdem ordinis; quod enim in omni multitudine idem non ab uno eorum, quae in multitudine processum habent; quod enim ab uno solo multorum non est commune omnium, sed solius proprietatis illius singulare. Quoniam igitur secundum unumquemque ordinem est quaedam communio et continentia et identitas, propter quam haec quidem dicuntur eiusdem ordinis, haec autem alterius generis, palam, quod ab uno principio venit omni ordini quod idem. Est igitur unitas una ante multitudinem secundum unumquemque ordinem unam rationem et conexionem exhibens his, quae in ipso ordinantur ad invicem et ad totum. Aliud quidem alterius causa est eorum, quae sub eadem colligatione; quod autem ut unius colligationis causa, necesse ante omnia esse et ab ipso omnia tamquam eiusdem ordinis generari non ut hoc aliquid unumquodque, sed eius-*

113) cf. Arist., Metaph. XII 7, 1072a26–27
114) cf. Sen., Epist. 9,n.9; Reynolds 19,4
115) cf. Asclep. 34; Thomas 74,21–22

638 ipsa ... procedentium *om. V* 641 procedat: procedens *V* 654 habent: habet *O*
659 unumquemque: unumquodque *V* 663 generari: generati *codd.*

Digitized by Google

*dem ordinis existens. Ex his manifestum, quod naturae corporis inest unum et multitudo, et una natura multas habet copulatas et multae naturae ex una sunt totius naturae. Et ordini animarum adest ordiri ex una anima prima et in multitudinem animarum devenire et multitudinem in unam deducere. Et adest intellectuali essentiae monadem esse intellectualem et intellectuum multitudo ex uno intellectu procedens et in illum conversa. Et convenit uni ei, quod ante omnia, producere multitudinem unitatum et unitatibus ad eam extentionem. Post unum ergo quod primum unitates et post intellectum primum intellectus et post animam primam animae et post totam naturam multae naturae.*

Hic probat auctor primam partem elementi sic: Omne in se ipso conveniens ab unitate incipiens procedit in multitudinem unitati coelementalem; sed omnis ordo est huiusmodi: ergo etc. Maior probatur in littera. Omne in se ipso conveniens incipiens ab habente proprietatem seu rationem principii procedit in multitudinem unitati coelementalem; sed omne incipiens ab unitate est huiusmodi, cum omnis unitas sive per se perfecta sive superperfecta sit habens rationem principii producentis sibi convenientem multitudinem, propter quod principium et una colligatio et unus ordo secundum sui totalitatem descendit in multitudinem: ergo omne incipiens etc.

Quod autem unitas habeat rationem principii, probat ibi: *Non enim* etc. sic. Omne illud, quo posito existente sterili secundum se non est ordo neque colligatio, est fecundum et habens rationem principii; sed unitas est huiusmodi: ergo etc.

*Multitudo:* Hic ostenditur secunda pars tali ratione. Omne illud, cui inexistit ex alicuius unius communis intentionis participatione communio, continentia et identitas, reducitur sicut in causam in illud, a quo sibi inest talis communis intentio, sive sit intra ipsum sive supra ipsum. Sed omni multitudini ordinatae inexistit ex participatione unius intentionis communio, continentia et identitas, ratione cuius omnes eius partes sunt unius ordinis. Ergo omnis ordinis multitudo etc. Istius rationis primo innuit conclusionem. Deinde ibi: *Quod enim* ostendit tale non esse intra multitudinem sic. Nulla intentio communis una et eadem in quacumque multitudine ordinata habet processum causalem ab aliquo ipsius multitudinis; sed in omni multitudine ordinata est una communis proprietas seu intentio: ergo in nulla multitudine etc. Istius rationis primo ponit conclusionem, deinde probat maiorem sic. Quidquid habet processum ab uno solo multorum, hoc non est commune omnium, sed singulare illius solius proprietatis, id est, est unum tantum in illa sola proprietate, cum unumquodque eorum, quae sunt unius multitudinis, habeat rationem partis et quasi existentis in potentia respectu totius, ut ostensum est

671 unitates ... primum *om. V* 695 et eadem *om. O*

Digitized by Google

in declaratione[116]). Sed nulla intentio communis est tantum proprietas unius singulariter. Ergo nulla intentio communis habet pro etc.

*Quoniam igitur:* Hic infert auctor minorem principalis rationis pro secunda parte cum illatione conclusionis eiusdem rationis dicens: Igitur quoniam secundum unumquodque etc., – et infra – propter quam haec quidem, quae videlicet sunt unius communionis in intentione, sunt eiusdem ordinis, haec autem, quae scilicet sunt alterius communionis, sunt alterius generis, id est maneriei, et accipit hic genus pro multitudine descendentium ab uno principio, manifestum est, quod omni ordini venit seu inexistit identitas ab uno principio. Sed, cum illud principium non sit intra ordinem, ut ostensum est et etiam habetur per 5[117]), est ergo una unitas ante omnem multitudinem unam rationem seu intentionem etc., – et infra – et ad totum, id est ad principium totale, unitatem videlicet, quae est principium et finis totius ordinis.

Deinde ibi: *Aliud quidem*, quia intra ordinem est causalis dependentia coordinatorum ad invicem et totius ordinis ab unitate, quae est extra ordinem, dat differentiam inter modum causandi eorum, quae sunt intra ordinem, et eius, quod est supra ipsum, dicens: Aliud quidem eorum, quae sunt sub eadem colligatione, est causa alterius etiam existentis intra ipsam colligationem, cum per prima in media et per haec in infima causalitas derivetur, ita, quod unum intra ordinem est causa unius alterius tantum, in quod determinatur et contrahitur sicut actualius in potentialius intra eandem intentionem. Sed illud, quod est causa totius unius colligationis, necesse est esse ante omnia sic colligata et non concausa tantum sicut stans sub ordine principalis causae, ut sunt existentia intra ordinem, sed principalis et prime causa, et sic necesse est ab ipso omnia intra ordinem conclusa sicut eiusdem cognationis existentia generari.

*Non ut:* Hic excludit quandam obiectionem, qua aliquis possit aestimare partes ordinis essentialis esse individuas vel absolutas sine respectu causalis dependentiae ab invicem dicens: Non ut unumquodque, scilicet intra ordinem existens, sit hoc aliquid, id est individuum, vel absolutum, scilicet per se subsistens sine respectu ad extra, ut dictum est, sed ut existens eiusdem ordinis pars, scilicet ens ut simpliciter et secundum speciem et concretum habitudine respectus causalis dependentiae, ut ordo requirit.

*Ex his manifestum:* Hic infert corollarium ex praemissis, quod in omnibus quattuor rerum maneriebus per 20[118]) enumeratis, in quibus etiam alii ordines implicite continentur, ut ibidem dictum est[119]), invenitur aliqua unitas ut principium exordiale et ordo ab ea derivatus, in qua plura unius inten-

[116]) supra, 21 B
[117]) cf. Procl., Elem. theol. 5; Vansteenkiste 266
[118]) cf. Procl., Elem. theol. 20; Vansteenkiste 273
[119]) cf. ibid.

708 in *om. V* 712 cum: tamen *V* 726 prime: prima *V*

Digitized by Google

tionis copulantur et sic constituentia multitudinem, quae etiam iterum reducitur ad propriam unitatem. Et ponit exemplum in omnibus. Ubi tamen notandum, quod vocat corpus sive per essentiam sive secundum causam naturam, cum in eo sit principium motus et status non per accidens, et dicit, quod una natura, scilicet corporeitatis, habet multas naturas copulatas, quae omnes sunt ex una unitate totius naturae, ut ostendat in ipsis corporibus non esse ad invicem essentialem dependentiam, quamquam sint eiusdem generis.

Digitized by Google

## PROPOSITIO 22
## OMNE PRIME ET PRINCIPALITER ENS SECUNDUM UNUMQUEMQUE ORDINEM UNUM EST ET NON DUO NEQUE PLURA DUOBUS, SED UNICUM OMNE

Postquam ostensum est omnem ordinem causalem principiari ab unitate, per praemissam[1]), extra ordinem existente, nunc auctor ostendit talem unitatem utpote prime et principaliter existentem respectu sui ordinis esse tantum unam dicens: OMNE etc.

Ad cuius evidentiam duo declarabo, suppositum et propositum. Circa primum tria faciam, quia primo enumerabo et declarabo quasdam condiciones omni ordini convenientes in generali, secundo ostendam duplicem esse causam primam omnis ordinis causalis in speciali, tertio subiungam summatim condiciones eius, quod est prime et principaliter tale in quolibet ordine causali.

A De primo sciendum, quod, cum secundum Trismegistum ad Asclepium[2]) "musicen nosse nihil aliud sit, nisi cunctarum omnium rerum ordinem scire, quaque sit divine ratio sortita. Ordo enim rerum singularum in unum omnium artifici ratione collata concentum quendam melo divino dulcissimum verissimumque conficiet". Quare, ut ad praesens sufficiat, accipiam condiciones ordinis causalis ex proprietatibus consonantiae, quae includitur in ratione pulchritudinis, quas enumerat Dionysius 4 cap. *De divinis nominibus* I[3]), ubi dicit: "Et pulchrum singulariter est omnium multorum pulchrorum et bonorum causa. Ex hoc omnes existentium substantiales essentiae, unitiones, discretiones, identitates, similitudines, communiones contrariorum, incommixtiones unitorum, providentiae superiorum, alternae habitudines coordinatorum, conversiones minus habentium omnium eorundem conservativae et intransmutabiles mansiones et collocationes, et rursum omnium in omnibus iuxta proprietatem uniuscuiusque communiones et adaptationes et inconfusae amicitiae et harmoniae cunctae rei". Haec Dionysius.

Ex quibus proprietatibus elicio condiciones omnis causalis ordinis, quae sequuntur. In omni enim tali ordine invenitur essentialitas seu existentium essentialis substantialitas, universitas, pluralitas seu numerositas, identitas,

---

[1]) cf. Procl., Elem. theol. 21; Vansteenkiste 273
[2]) Asclep. 13; Thomas 49,5–10
[3]) Dion., De div. nom. 4 7; PG 3,704B; Simon 195,71–76

---

23 omnes: omnis *V*   27 mansiones *om. O*   28 et[1] *om. O*

Digitized by Google

uniformitas, extremorum seu contrariorum communitas, unitorum incommiscibilitas, in partibus principalibus trinitas, videlicet summitas, medietas et infimitas, summitatis in providendo auctoritas, medietatis in habitudine coalternitas, infimitatis conversivitas, mansionis intransmutabilitas, collocationis stabilitas seu firmitas, omnium ad invicem communicabilitas, adaptationis idoneitas, amicitiae inconfusibilitas et totius universitatis comproportionalitas.

Ad istarum condicionum explanationem aliqualem sciendum, quod omnis ordo sicut et proportio seu consonantia praerequirit ordinata proportionata seu consonantia existere sive secundum rem sive secundum rationem, secundum quod est ordo vel proportio rei vel rationis: Non existentium enim simpliciter sicut nec est proportio, sic nec ordo. Et ideo prima condicio ordinis est ordinatorum essentialitas, cum omnis ordo utpote habitudo sive respectus quidam fundetur in absoluto, a quo differt aliquando secundum rem, aliquando secundum rationem tantum. Istam condicionem in consonantia sic ponit Dionysius[4]): "Ex hoc (scilicet pulchro) omnes existentium substantiales essentiae".

Sed quia ea, quae sunt unius ordinis, sunt coelementalia seu comproportionalia, et sic in unum versa, ideo est secunda condicio ordinis universitas sive versio in unum, quam condicionem exprimit Dionysius[5]) per li "unitiones". Triplex enim unitio in omni ordine causali attenditur, sicut ostendetur infra 148 elemento[6]), ubi sic dicitur: "Omnis divinus ordo sibi ipsi est counitus tripliciter: a summitate sui ipsius et a medietate et a fine". Quid autem sit hoc dictum, inferius apparebit[7]).

Verum, quia processus segregat procedentia et a principio productivo et inter se et ab aliis sub alia intentione procedentibus, ideo est tertia ordinis condicio pluralitas, quam Dionysius dicit[8]) "discretiones". In omni enim pluralitate invenitur discretio, quia numerus est nutus memeris sive divisionis[9]). Et dicitur signanter "pluralitas", non dualitas, quia duo non sufficiunt ordinem causalem constituere, quia omnis ordo perficitur principio, medio et fine secundum Aristotelem II *Metaphysicae*[10]). Est autem pluralitas maior vel minor in essentialiter ordinatis. "Omnis enim multitudo propinquius uni ens, quantitate quidem remotioribus minor, virtute autem maior" per 62[11]), et

---

[4]) Dion., De div. nom. 4 7; PG 3,704B; Simon 195,71–72
[5]) Dion., De div. nom. 4 7; PG 3,704B; Simon 195,72
[6]) Procl., Elem. theol. 148; Vansteenkiste 508
[7]) infra, prop. 148
[8]) Dion., De div. nom. 4 7; PG 3,704B; Simon 195,72
[9]) cf. Alb., Metaph. V 3 1; Geyer 256,48–52
[10]) cf. Arist., Metaph. II 2, 994a11–15
[11]) Procl., Elem. theol. 62; Vansteenkiste 288

---

35 infimitas: infinitas *O* 36 infimitatis: infinitatis *O* 38 comproportionalitas: comproportionabilitas *O* 39 istarum: istam *V* 40 seu ... proportionata *om. sed suppl. in marg. m. post.* praerequirit ordinata proportionata *V* 49 comproportionalia: proportionalia *O* 50 universitas: universitatis *O* 54 quid: quod *V*

Digitized by Google

intelligit de multitudine essentialiter ordinata, per quantitatem autem intendit numerositatem sive discretionem.

Licet autem quilibet ordo sit sicut numerus ex unitate profusus, intra quem ordinata, inquantum sunt ordinata, disgregantur inter se et a suo principio quantum ad esse, tamen, quia omnia eiusdem ordinis sunt unius intentionis et essentiae, quam diffundit primordialis causa per totum ordinem, ideo annectitur quarta condicio, scilicet 'identitas' in plurali[12]), quia non uno modo omnia sunt idem, sed tripliciter est unumquodque idem cum alio: aut secundum causam, aut secundum essentiam, aut secundum participationem, ut dicit Dionysius in *Epistula* ad Titum I[13]). Non solum autem tales identitates inveniuntur in ordine, qui est totum ex partibus, verum etiam quodlibet coordinatorum est conexum et innexum immediate sibi sive sublocato sive supra posito per modum catenae, nihilominus tamen quodlibet colligit ea, quae ad rationem sui gradus pertinent, in quandam identitatem, ut consimiliter in alio nequeant inveniri.

Sed quia unus ordo est unius naturae seu maneriei et per consequens aliquid inexistit ei primo et per se et consequenter per totum ordinem adest omnibus coordinatis et eodem modo per 19[14]), ratione cuius sunt conformia, ideo convenienter additur 'uniformitas' in plurali, quod dicit Dionysius[15]) "similitudines". "Omnis enim processus per similitudinem secundorum ad prima efficitur"[16]), ut inferius apparebit. Similitudo autem est rerum differentium eadem qualitas[17]).

Cum autem omnis ordo sit finitus specie et partibus utpote radicatus in comparatione superpositionis et suppositionis, quae non vadit in infinitum, necessario concernit duos terminos, quorum unus est ordinis summitas, alius infimitas, quae ad invicem videntur habere contrarietatem, cum sint extrema sub eadem intentione conclusa. Unum enim est absolutissimum, aliud contractissimum, et sic maxime distant inter coordinata, tamen communicant sibi mutuo per unam intentionem et per mediorum interpositionem. Quare sexta condicio ordinis est contrariorum seu extremorum communitas, quam Dionysius dicit[18]) "communiones contrariorum", quia non est unus inter ea modus communicandi, sed multiplex, ut apparet.

Et quamvis tanta sit ordinis unitas, identitas, uniformitas, communicabilitas ita, quod omnia sint in omnibus et quodlibet incedat per quodlibet, tamen, quia unumquodque est manens in se ipso firme et incontaminate, in-

---

[12]) Dion., De div. nom. 4 7; PG 3,704B; Simon 195,72
[13]) cf. Dion., Epist. 9 2; PG 3,1108D; Simon 541,77–78
[14]) cf. Procl., Elem. theol. 19; Vansteenkiste 272
[15]) Dion., De div. nom. 4 7; PG 3,704B; Simon 195,72
[16]) Procl., Elem. theol. 29; Vansteenkiste 278
[17]) Boeth., De diff. topic. III; PL 64,1197C
[18]) Dion., De div. nom. 4 7; PG 3,704B; Simon 195,73

---

83 convenienter: consequenter *O*    90 infimitas: infinitas *O*

Digitized by Google

transmutabile, in oppositum non valens cadere, forte, invariabile, mundum et immateriale, non augmentabile, non minorabile, quae sunt proprietates eius, quod est idem, ut apparet per Dionysium *De divinis nominibus* cap. 9 D[19]), ideo est immiscibile et immixtum. Et per consequens in ordine est unitorum incommiscibilitas, quae etiam mixtio, quae secundum Aristotelem in *De generatione et corruptione*[20]) est "miscibilium alteratorum unio", proprie est corporum, quae in suis qualitatibus alterantur, et sic non manent, quae prius erant. Intelligibilia vero secundum Ammonium Plotini magistrum, ut recitat Gregorius Nyssenus 3 cap. *De homine*[21]), talem habent naturam, ut uniantur et unita maneant inconfusibilia et sic immiscibilia et immixta propter omnifariam conservationem propriae puritatis.

Sane, quia omnis ordo causalis est universitas ordinata, in qua est prius et posterius et sic summum et infimum, ex quibus dependet gradus uniuscuiusque eorum, quae locantur in mediis, secundum approximationem seu distantiam ab huiusmodi extremis, necessarium est in eo inveniri quandam principalium partium trinitatem ita, quod ibi sit summitas, medietas et infimitas, quia, ut supra dictum est ex Aristotele II *Metaphysicae*[22]), ordo perficitur tribus, scilicet principio, medio et fine. Extrema enim non copulantur sine mediis, per quae donationes superiorum infimis tribuuntur, et per quae infima per conversionem superioribus intimantur. Verum apud summum manet providendi auctoritas, apud media in habitudine coalternitas – haec enim porriguntur ad superiora et inferiora –, inferiorum autem est in meliora conversivitas. Lex enim divinitatis est inferiora per media reducere in suprema. Et hoc est, quod dicit Dionysius[23]) "providentiae superiorum, alternae habitudines coordinatorum, conversiones minus habentium omnium eorundem conservativae". Dicit autem "conversiones ", quia quodlibet talium convertitur et ad se ipsum et ad superius, et sic conservatur in esse. Et licet ista transeant sub una condicione, diligens tamen lector poterit hic distinguere, sicut placet.

Sed quia quodlibet coordinatorum specialiter, sicut et ipse ordo totaliter, manet in se ipso singulariter fixum per principium vel principia intrinsecum vel intrinseca et non valens moveri in contrarium, cum sit absolute immobile, ideo nona condicio apponitur mansionis intransmutabilitas in plurali, quod Dionysius dicit[24]) "intransmutabiles mansiones".

Et quia quodlibet eorum, ut dictum est, stat se ipso firme, utpote forte et invariabile, et nihilominus fulcitur superiori se, quod est quasi locus eius,

---

[19]) cf. Dion., De div. nom. 9 4; PG 3,912B–C; Simon 380,68–71
[20]) Arist., De gen. et corr. I 10, 328b22
[21]) cf. Nemes. Emes., De nat. hom. 3; PG 40,593B; Verbeke-Moncho 52,36–39
[22]) supra, prop. 22 A n. 10
[23]) Dion., De div. nom. 4 7; PG 3,704B; Simon 195,73–74
[24]) Dion., De div. nom. 4 7; PG 3,704B; Simon 195,74

---

101 immateriale: immutabile *O* 102 cap. 9: 9 cap. *O* 115 infimitas: infinitas *O*

Digitized by Google

quare decima condicio est collocationis stabilitas. Et quia ordo est unum totum formale per influentiam unius in aliud, necessarium est in omni ordine tali esse communiones omnium coordinatorum in omnibus, et hoc non simpliciter, sed iuxta proprietatem uniuscuiusque.

Unde et additur undecima condicio omnium ad invicem communicabilitas. Prima enim intra ordinem transfundunt copiose donationes simpliciter primi in media, et haec iuxta proportionem suam transmittunt a se recepta in infima secundum eorum commensurationem, sicut apparet in distributione solaris radii in exemplo Dionysii 5 cap. *Caelestis hierarchiae*[25]) et similitudine splendorum solarium circa finem 3 cap. *Ecclesiasticae hierarchiae*[26]).

Verum, quia in omni ordine causali coordinata secundum differentiam propriorum graduum ad invicem copulantur, ideo duodecima annectitur ordinis condicio, scilicet adaptationis idoneitas, quam dicit Dionysius[27]) "adaptationes", quia quodlibet conectitur et superiori et inferiori per similitudinem ad ipsum.

Et quia "perfectae totalitatis pax", scilicet prime ordinis, "ad omnia transit" intra ordinem "existentia secundum simplicissimam ipsius et immixtam unificae virtutis praesentiam uniens omnia et coniungens extrema per media extremis secundum unam connaturalem coniunctam amicitiam", ut dicit Dionysius 11 cap. *De divinis nominibus*[28]), ideo convenienter additur tertia decima condicio amicitiae inconfusibilitas, quod dicit Dionysius[29]) "inconfusae amicitiae", quia prime ordinis unit universa sibi ipsi et illis ipsis et sibi invicem, et sic salvat omnia in non confusa omnium continentia.

Et quia una et indissolubilis omnium coordinatorum "complexio secundum divinam ipsius harmoniam subsistit et concordiam consonantia perfecta et consensu et connaturalitate et congregata et inconfuse et indissolubiliter contenta" secundum Dionysium 11 cap. *De divinis nominibus*[30]), ideo convenienter adiungitur quarta decima ordinis condicio totius universitatis comproportionalitas, quod dicit Dionysius[31]) "et harmoniae cunctae (id est universae) rei", in omni scilicet universo. Et licet a Dionysio plures ponantur proprietates consonantiae, tamen ad praesens sufficiant iam adductae.

Et hoc de primo.

B De secundo sciendum, quod, quia in omni processu causali, qualis est in omni ordine essentiali, posteriores causae stant sub ordine primarum et totus

---

[25]) cf. Dion., De cael. hier. 5; PG 3,196C–D; Dionysiaca 826,1–3
[26]) cf. Dion., De eccl. hier. 3 14; PG 3,445A–B; Dionysiaca 1254,1–1258,3
[27]) Dion., De div. nom. 4 7; PG 3,704B; Simon 195,75
[28]) Dion., De div. nom. 11 2; PG 3,952A; Simon 415,76–78
[29]) Dion., De div. nom. 4 7; PG 3,704B; Simon 195,75
[30]) Dion., De div. nom. 11 2; PG 3,949D–952A; Simon 415,74–76
[31]) Dion., De div. nom. 4 7; PG 3,704B; Simon 195,75–76

---

136 quare ... et *om. O* 138 coordinatorum *add.* et quia *O* 156 quod: quia *V* 161 indissolubiliter: indivisibiliter *V*

Digitized by Google

processus sub ordine primae causae, necessarium est distinguere de prima causa cuiuscumque ordinis.

Est enim in omni ordine tali una prima et principalis causa extra ordinem existens, a qua totus ordo causaliter dependet, et dicitur esse extra ordinem, non ut disparata, nullam habens intimitatem ad ipsum ordinem, cum unificae virtutis suae praesentia totum ordinem instituat et coniungat, ut iam supra ostensum est[32]), sed dicitur esse extra ordinem, quia non est pars ordinis sicut intra ordinem conclusa, cum sit exempta ab ordine ratione suae simplicitatis, nobilitatis et efficaciae, quibus sic eminet ordini, quod totus ab ipsa dependet, ut dictum est.

Est et alia prima causa in omni ordine non simpliciter et absolute, sed respectu coordinatorum, quae stans sub ordine principalis et primae causae est concausa non totius ordinis, sed sub se locatorum, inquantum unum contrahitur et determinatur in aliud. Et talis prima causa est intra ordinem conclusa, cuius summitas est traducens donationes primi simpliciter per media in extrema. Et talis summitas non dicitur prime et principaliter ens in ordine, sed hoc attribuitur solum ei, quod est causa communis totius ordinis.

Et hoc de secundo.

C

Verum tale prime, de quo dictum est super 8[33]), nihil aliud est nisi quod dicitur, id est absolutissimum ipsius intentionis, cui ipsa intentio competit secundum causam principaliformiter. Unde et dicitur principaliter existere sicut princeps totius sui ordinis sive totalis, de quo dicit Macrobius libro I cap. 18[34]): Solus Deus est causa prima, "unus omnium", quae sunt, "princeps et origo", et sic alludit dicto Aristotelis, ubi dicit[35]): "Entia nolunt male disponi, unus ergo princeps", sive partialis, sicut est quilibet alius princeps sub primo principe.

Princeps autem, quantum spectat ad praesens, non dicitur a primum capiendo, cum omnis princeps inquantum huiusmodi sit principium primum et sic independens nec ab aliquo aliquid suscipiens, sed dicitur princeps a principiando et principando. Principatur enim toti suo ordini, quem principiat, ordinat et gubernat et per consequens, ut saepe dictum est, non concluditur intra suum principatum: si enim concluderetur intra eum, esset pars eius, et sic non esset principians ipsum totum, cum nihil se ipsum principiet, sed est extra ipsum utpote quid separatum, liberum seu exemptum, et sic non astringitur legibus sui ordinis ut monarcha.

Sane, licet unus sit tantum principatus totalis simpliciter omnia cuiuscumque dignitatis et eminentiae comprehendens, cui etiam superprincipale prin-

---

32) supra, prop. 22 A
33) supra, prop. 8 D; Pagnoni-Sturlese 162
34) cf. Macrob., Comm. in Somn. Scip. I 14; Willis 56,6–8
35) Arist., Metaph. XII 10, 1076a3–4; Auctor. Arist. I,n.279; Hamesse 138,78–79

---

180 sed *add.* in *O*   186 communis: omnis *V*   194 sive ... princeps *om. O*

cipium totam rerum universitatem principians principatur, ut supra allegatum est ex Aristotele et Macrobio[36]), cui etiam nomen monarchae competit absolute, nihilominus tamen partiales principatus existunt sub totalis principatus ambitu comprehensi, qui etiam et a principalissimo principatu et inter se secundum diversitatem intentionum formalium primam et absolutissimam intentionem boni contrahentium distinguuntur. Quibus etiam distincti principes, licet sub primo et absolutissimo principe, secundum unumquemque ordinem principantur.

Et quia omne sic principians et principans dicitur princeps, licet diversimode, ut dictum est, ideo omne tale dicitur prime et principaliter existere utpote divinissimum, dignissimum, absolutissimum, simplicissimum, purissimum, perfectissimum, immo superperfectissimum, et sic eminentissimum. Et hoc sive simpliciter, et sic est unus tantum, sive secundum determinatos ordines, et sic plurificantur et subordinantur et inter se secundum maiorem vel minorem ambitum suorum principatuum et in respectu principis absoluti. Verbi gratia, principatus sive ordo totalis boni universalitate sui ambitus simpliciter omnia circumcludens est unus solus, quem principiat et cui principatur prime bonum, summus princeps, Deus videlicet in saecula gloriosus. Sub quo est principatus et ordo virtutis seu infinitatis, principiatus a prime virtute, quae ipsi principatur. Infra quem est principatus enter entis et ordo entium, principiatus a prime et principaliter ente, quod sibi principatur. Et deinde principatus vitae, intellectus, animarum seu animealitatis et naturae. Quos quattuor principatus singillatim principiant quattuor principes, scilicet prime et principaliter vita, prime et principaliter intellectus, prime et principaliter anima et prime et principaliter natura et eis singulis singuli principantur.

Nec obstat praemissis, quod principium debet esse simplicissimum in ultimo simplicitatis, et sic erit unum tantum: verum est vel simpliciter vel in determinata manerie. Item non obstat principiorum pluralitas, cum non sint eiusdem simplicitatis et sic coaequalia, sed sibi invicem subordinata, ut iam dictum est. Nec sequitur ea esse composita, cum in simplici sint gradus simplicitatis secundum minorem vel maiorem contractionem. Et sic etiam dependentia non obstat, cum principii inquantum huiusmodi, ut dictum est, nulla sit origo, alias enim esset principiatum.

Et hoc de primo principali.

Circa propositum tria faciam, quia primo ostendam unitatem eius, quod est prime et principaliter ens respectu ordinis totalis, secundo ostendam unitatem omnis causae primordialis, quae est prime et principaliter ens respectu alicuius ordinis partialis, tertio ex praemissis inferam, quod etiam unius prime

[36]) supra, prop. 22 C n. 34–35

207 principatur: principiatur *O*  224 Deus *add.* prime *O*  230 prime[1] et principaliter *om. O*

Digitized by Google

et principaliter entis immediate non est nisi unus ordo, et hoc sive ratio producendi sibi sit intentio generalis vel specialis.

De primo sciendum, quod prime bonum et unum, quod est prime et prin- D cipaliter existens respectu totius universi, quod principiat, sit unum et non duo, sed unicum tantum, potest ostendi multipliciter.

Primo ex unitatis universi consideratione, sicut manifestum est ex Platone in *Timaeo* I libro[37]). Cuius ratio in summa est talis. Mundus seu universum totale est unum et non duo neque plura duobus, sed unicum: igitur prime et principaliter ens, quod est opifex totius universi, est unum etc. Ista consequentia fundatur super una propositione, quam ibi ponit. Postquam enim praemisit[38]): "Nunc, utrum recte mundum dixerimus, an plures dici oportuerit vel innumerabiles, considerandum est", sic infert[39]): "Unum plane, quando iuxta exemplum formatus est". Si igitur unum est exemplatum primum, scilicet universum totale, unum erit exemplum seu exemplar, ad quod formatum est unum exemplatum. Igitur prime et principaliter ens, scilicet prime bonum, quod est exemplar totius universi, unum est etc. Praemiserat autem ibidem[40]) Plato de exemplo seu exemplari sic dicens: "Certe dubium non est, ad cuiusmodi exemplum animadverterit mundani operis fundamentum constituens, utrum ad immutabilem perpetuamque obtinens proprietatem, an ad factum et elaboratum. Nam, si est, ut quidem est, pulchritudine incomparabili mundus, opifexque et fabricator eius optimus, perspicuum est, quod iuxta sincerae atque immutabilis proprietatis exemplum mundi sit instituta molitio".

Et hoc est, quod canit Boethius *De consolatione* libro III metro 9[41]), cuius quasi tota sententia tracta est ex *Timaeo*, sic dicens:

"Quem non externae pepulerunt fingere causae
materiae fluitantis opus verum insita summi
forma boni livore carens, tu cuncta superno
ducis ab exemplo, pulchrum pulcherrimus ipse
mundum mente gerens similique imagine formans".

Hucusque carmen. Et confirmatur iam dicta ratio, quia duo ut duo non sunt prime et principaliter principiantia unum effectum. Unde, si respectu universitatis totalis essent duo prime et principaliter entia, aut unum esset otiosum, quod etiam sic nihil haberet honorabilis, aut, inquantum communicant unum,

[37]) infra, prop. 22 D n. 38–40
[38]) Plat., Tim., 31a2–3; Waszink 23,20–21
[39]) Plat., Tim. 31a3–4; Waszink 23,21–22
[40]) Plat., Tim. 28c5–29a3; Waszink 21,13–18
[41]) Boeth., Philos. cons. III m.9; Bieler 52,4–8

246 sibi: sive *V* 250 ex[2]: in *V* 265 opifexque *add.* quod *V* 268 libro III: III libro *V* 271 summi ... boni: boni summi forma *O*

Digitized by Google

essent universi unius cooperatores, sed si communicarent tertium, neutrum esset prime et principaliter ens, igitur unicum est.

Secundo idem patet ex universi continentiae sive capacitatis ratione, quam etiam rationem tangit Plato ibidem[42]). Quae conficitur ex tribus propositionibus, quas per ordinem ponit. Quarum prima est: "Id, quod universa continet intelligibilia, cum alio secundum esse non poterat"; secunda est: "Utrum ex duobus contineret omnia, non, opinor, liqueret"; tertia: "Nec esset unum et simplex initium cuncta continens, sed coniugatio copulata". Ex his tribus propositionibus prime et principaliter bonum ostenditur esse unicum.

Posito enim de ipso, quod sit omnia continens, sicut expresse habetur a Dionysio 4 cap. *De divinis nominibus* H[43]), ubi loquitur de pulchro, quod est idem bono: "Est autem principium omnium pulchrum, sicut effectiva causa et movens tota et continens"; et infra I[44]): "et omnia, quaecumque sunt et fiunt, propter pulchrum et bonum sunt et fiunt; et ad ipsum omnia respiciunt et ab ipso moventur et continentur et ipsius gratia et propter ipsum et in ipso principium exemplare omne, finale, efficiens, formale". Cui alludit Trismegistus ad Asclepium[45]), qui dicit, quod in creatore fuerunt omnia, antequam creasset ea. Ex quo sequitur, quod ipse est incircumscriptibilis, alioquin non contineret omnia. His positis patet, quod, si essent duo prime et principaliter bona, unum haberet, quod aliud non haberet, alias enim non essent duo. Quod si sit, neutrum contineret omnia, neutrum etiam esset incircumscriptibile, quia neutrum haberet omne, quod aliud haberet, quia utrumque haberet aliquid, quod alterum non haberet. Utrumque ergo ad aliquid, quod in altero esset, terminaretur.

Item ex eodem principio quoad secundam propositionem affirmative sic: Quia aut neutrum aut utrumque esset incircumscriptibile, quae ambo sunt impossibilia, cum utrumque dicatur prime et principaliter bonum: ergo utrumque continet omnia et, cum utrumque sit aliquid inter omnia, utrumque contineret alterum. Neutrum igitur esset incircumscriptibile vel immensum. Item utrumque per essentiam esset in alio, cum sit simplicissimum, et sic neutrum esset simplex, quod est contra tertiam propositionem. Amplius ex tertia: Si essent duo prime et principaliter bona, aut unum esset superfluum, aut alterum deminutum, cum utrumque omnia contineret: igitur prime et principaliter bonum est unum tantum.

Tertio apparet idem ex multitudinis seu universitatis positione. Si enim multitudo est, unum est, quia omnis multitudo participat aliqualiter uno per

---

[42]) Plat., Tim., 31a4–8; Waszink 23,22–24,2
[43]) Dion., De div. nom. 4 7; PG 3,704A; Simon 190,71–72
[44]) Dion., De div. nom. 4 10; PG 3,705D; Simon 208,60–62
[45]) cf. Asclep. 31; Thomas 69,18–20

---

287 principaliter: simpliciter *O* 289 posito: positio *O* 291 causa *om. codd.* 306 bonum: unum *V*

Digitized by Google

1[46]), et omnis multitudo submissa est ab uno per 5[47]) et, si non est unum aut si est sterile, non est multitudo per praemissam et commentum eius[48]). Quapropter, si est universi multitudo, et hoc ordinata, cum nullus bonitatis gradus ei desit, necessarium est ipsam praecedere prime et principaliter bonum per 8[49]), quo etiam omne antarkes deterius est per 10[50]).

Quarto ostenditur idem ex intelligibili resolutione. Omnis enim resolutio intelligibilis est finibilis, quia, si non, nec intellectus finiretur: finitum enim secundum Aristotelem II *Metaphysicae*[51]) non terminat infinitum. Si igitur multitudo universi est tantum resolubilis in multitudinem et non in unitatem, numquam terminaretur. Quare necesse est multitudinem universi resolvi in unitatem simplicissimam, absolutissimam, superperfectissimam et optimam, quae est prime unum et bonum, quia bonum uni idem per 13[52]). Si igitur est universi multitudo, necessario prime et principaliter ipsius unum erit et non duo neque plura duobus.

Quinto apparet idem ex prime et principaliter boni perfectione. Cuius ratio assumitur ex Boethio III *De consolatione* prosa 10[53]) et fundatur super tres propositiones per se notas. "Etenim – inquit – quae discrepant bona, non esse alterum, quod sit alterum, liquet": nam ubi non est differentia vel discrepantia, non est multitudo, sed sola unitas. Sed discrepantium neutrum potest esse perfectum, cum alterutrum alteri deest. Secundum quaecumque enim sit differentia, aut virtutem aut sapientiam aut quodcumque aliud, non est perfectio. Sed unum bonum vel utrumque deficiet a perfectione. Quod vero perfectum non est, "id summum non esse manifestum est. Nullo modo ergo, quae summa sunt, possunt esse diversa". Sed ubi non est diversitas, sed per omnia identitas, solummodo est unitas, quare nec dualitas nec quaecumque pluralitas. Cum igitur prime et principaliter bonum sit superperfectissimum et summum, ipsum erit unum et non duo neque plura duobus, sed unicum.

Et hoc de primo secundi.

Verum, licet ista sufficerent etiam pro secundo, adducam tamen adhuc E
quasdam alias magis proprias rationes.

Quarum prima fundatur super condicione causalitatis. Si enim omnis ordo, sive totalis sive partialis, est unus seu unum totum, licet in ipso sint multa, necesse est, quod aliquid sit causa unitatis in ipso utpote prime et princi-

46) Procl., Elem. theol. 1; Vansteenkiste 264
47) cf. Procl., Elem. theol. 5; Vansteenkiste 266
48) cf. Procl., Elem. theol. 21 et comm.; Vansteenkiste 273–274
49) cf. Procl., Elem. theol. 8; Vansteenkiste 268
50) cf. Procl., Elem. theol. 10; Vansteenkiste 269
51) cf. Arist., Metaph. II 2, 994b30–31
52) Procl., Elem. theol. 13; Vansteenkiste 270
53) cf. Boeth., Philos. cons. III 10; Bieler 54,60–64

328 unum erit: erit unum *O* 331 10: 14 *O*

Digitized by Google

paliter ens respectu ipsius totius ordinis. Quod non potest esse nisi unicum, quia, quod est causa unitatis in una ordinata universitate, ipsum est ad minus essentialiter unum et primo et magis dignum, ut sit unum, secundum Averroem super III *Metaphysicae* cap. 16[54]).

Secunda ratio fundatur super condicione indivisibilitatis. In omni enim genere est unum primum indivisibile et minimum, quod est mensura omnium, quae sunt in illo genere, ad quod omnia alia reducuntur, secundum Aristotelem I *Metaphysicae*[55]). Quod, si hoc verum est in omni genere, vere verum erit hoc in genere substantiae secundum eundem X *Metaphysicae*[56]), et verissimum in omni rerum ordinata essentialiter manerie, puta in manerie bonorum, virtutum, entium, vitarum, intellectuum, animarum et naturarum. Illud autem unum non est universale, sicut declaratur in eodem per eundem[57]), aut generale aut commune universalitate praedicationis sive logica, quia nullum tale est existens extra animam, ut super 1 ostensum est[58]). Oportet igitur, ut sit substantia seu essentia singularis et universalis universalitate separationis, et sic in tota manerie actualissima et simplicissima, quam vocamus prime et principaliter existentem. Igitur in omni rerum manerie secundum unumquemque ordinem est tantum unum prime et principaliter tale.

Tertia ratio fundatur super condicione appetibilitatis. Unum est per se appetibile, et non multa, et multa non sunt in appetitu omnium nisi propter unum. Igitur, quicumque ponit esse prime et principaliter ens secundum unumquemque ordinem, quod est in appetitu totius ordinis, quia ad ipsum ut ad propriam unitatem reducitur ordinis multitudo per secundam partem praemissae[59]), necesse habet ipsum ponere esse unum et non duo neque plura, sed unicum.

Et hoc de secundo secundi.

F Ex praemissis colligitur tertium, scilicet quod unius prime et principaliter entis non est nisi unus ordo immediate ab ipso procedens, quia, sicut unitas exemplati arguit unitatem exemplaris, ita e converso in agentibus per essentiam unitas exemplaris necessario infert unitatem exemplati, scilicet ordinis a se immediate producti.

Propositiones, quae ad huius consequentiae verificationem faciunt, sunt multae. Quarum prima est Platonis in I *Timaei*[60]): »Omne factum habet similitudinem facientis«. Secunda est Aristotelis VII *Metaphysicae*[61]): »Omne,

---

54) cf. Averr., Metaph. III comm. 16; Venetiis 1562, 58rB
55) cf. potius Arist., Metaph. II 2, 994a1–11
56) cf. Arist., Metaph. X 1, 1052b18–19 et 31–32
57) cf. Arist., Metaph. X 2, 1053b20–22
58) supra, prop. 1 D; Sturlese 77
59) cf. Procl., Elem. theol. 21; Vansteenkiste 273
60) cf. Plat., Tim., 31a2–b3; Waszink 23,20–24,4
61) cf. Arist., Metaph. VII 8, 1033b29–32; VII 9, 1034a33–b1

---

351 ordinata: ordinis *O* 359 essentialiter manerie: manerie essentialiter *O* 363 ostensum est: est ostensum *V*

Digitized by Google

quod fit a natura vel arte, fit a sibi simili«. Tertia eiusdem in II *De generatione et corruptione*[62]): »Idem manens idem semper natum est facere idem«. Quarta eiusdem XI *De animalibus*[63]): »Artificium operantis manifestatur in operato sicut forma artificis in artificio«. Quinta est Avencebrol libro II *Fontis vitae* cap. 12[64]): »Omne agens per artem et propositum habet apud se id, quod agit«.

Per haec omnia plane ostenditur, quod, si prime et principaliter existentis est tantum unum exemplar, quod est sibi ratio agendi active, et ad cuius similitudinem procedit effectus passive, quod effectus eius totalis immediatus erit unus et idem tantum non plurificatus per diversam intentionem.

Et hoc de tertio. Et sic apparet etiam intentio elementi.

## COMMENTUM

*Si enim sit possibile duo, idem enim impossibile et pluribus existentibus. Aut igitur utrumque eorum est, quod dicitur prime, aut quod ex ambobus. Sed si quidem quod ex ambobus, unum utique erit tantum et non duo prime. Si autem utrumque, aut ex altero alterum et non primum utrumque, aut ex aequo ambo. Sed si ex aequo ambo, neutrum iam erit prime. Si enim alterum prime, hoc autem non idem alteri, non erit ordinis illius. Quod enim nihil aliud est, quam quod dicitur, hoc erit prime. Si enim alterum prime, horum autem utrumque alterum ens, est simul et non est, quod dicitur. Si ergo haec differunt quidem ab invicem, non inquantum autem est, quod dicitur prime, differunt – hoc enim prime idem passum est –, non ambo erunt prime, sed illud, quo ambo participant, prime esse dicitur.*

*Ex his itaque manifestum est, quod prime ens unum est solum, sed non duo prime entia aut plura et primus intellectus unus solus, sed non duo primi intellectus, et prima anima una, et in qualibet specierum, puta quod prime bonum, quod prime aequale et in omnibus similiter. Sic autem et animalis species una, quae prime, et hominis, eadem enim ostensio.*

Hic probat auctor elementum sic: Supponatur ex adversario possibile esse, quod sint duo prime et principaliter entia unius ordinis et non plura, quia idem impossibile erit sicut pluribus existentibus, quod sequitur a positione duorum. Igitur supposito, quod sint tantum duo, tunc aut utrumque eorum est, quod vocatur prime ens, aut aliquod aliud ex ambobus constitutum. Sed,

---

[62]) cf. Arist., De gen. et corr. II 10, 336a27–28
[63]) cf. Arist., De part. animal. I 5, 645a11–15; Alb., De animal. XI 2 3; Stadler 793,26–27
[64]) cf. Avenc., Fons vitae II 12; Baeumker 44,8–19

---

384 sibi simili: simili sibi *V* 402 erit *add.* enim *V* 407 unum est: est unum *V* 408 prime ... duo *om.* *O* 414 sequitur: sequetur *O*

Digitized by Google

si illud vocatur prime, quod est ex ambobus constitutum, tunc necessario tantum erit unum prime ens et non duo. Omne enim unitum eo est unum, quo est unitum, licet sit diversum a per se uno per 4[65]).

*Si autem:* Hic reprobat primum membrum divisionis prius positae, scilicet si utrumque divisim est prime ens, tunc aut unum eorum habet hoc ex altero participative aut ambo sunt huiusmodi ex aequo. Si primo modo, tunc utrumque non erit prime ens, quia participans primitatem non est prime, sicut a simili omne participans uno unum est et non unum per 2[66]). Si autem ex aequo, hoc est aut inquantum sunt diversa intentione primitatis et naturae simul, aut natura, non primitate, aut e converso, aut inquantum sunt idem in utroque, et, si primo modo huius tertiae subdivisionis, iam neutrum erit prime. Omnis enim ordo ab unitate incipiens etc. per praecedentem[67]) ex unius intentionis per totum ordinem diffusione conectens ordinata et ad invicem et ad totum, ibidem in commento[68]). Sed illa, quae ponuntur prime entia ex aequo, sunt diversa intentione primitatis et naturae: ergo neutrum erit prime. Vocentur gratia exempli A et B. Si enim alterum, puta A, est prime cum absoluta diversitate sui ad ipsum B, tunc B non erit prime et principaliter illius ordinis, cum intentio ipsius ordinis non attribuatur sibi modo absolutissimo, quo potest esse, sed ipsi A. Hoc enim est secundum veritatem prime ens alicuius ordinis, quod nihil aliud est, quam quod dicitur, id est cui absolutissime convenit ipsa intentio, quo potest esse. Et e converso, si alterum, puta B, est prime cum omnimoda diversitate sui ad ipsum A, tunc etiam ipsum A eadem ratione non erit prime illius ordinis, cuius est ipsum B prime, et sic nec A nec B erit prime, quia si alterum est prime, et utrumque eorum est alterum ab altero, ergo utrumque eorum est simul et non est ens prime, quod contradicit. Si ergo secundo modo huius tertiae subdivisionis, scilicet quod ambo sint ex aequo prime et differant natura, non primitate, quia le primitas est ab eis participata ex aequo, ambo non erunt prime. Sed illud solum dicitur esse prime, quo ambo participant. Cuius ratio est, quia cum conveniant in intentione primitatis, aut ipsa colligunt se ipsa aut colliguntur sub tertio. Non primo modo, cum posita sint diversa natura, quae diversitas non est sine oppositione: Opposita enim non festinant ad invicem[69]). Ergo relinquitur, quod colligantur sub tertio. Et tunc, cum neutrum eorum sit prime, sed illud, quo colliguntur, prime et principaliter ens erit unicum tantum.

*Ex his:* Hic infert corollarium ex praedictis dicens, quod prime ens est unum solum, sed non sunt duo prime entia vel plura. Ubi notandum, quod hic expresse enumerat ordinem entium. Et secundum ordinem intellectuum

---

[65]) cf. Procl., Elem. theol. 4; Vansteenkiste 265–266
[66]) cf. Procl., Elem. theol. 2; Vansteenkiste 265
[67]) cf. Procl., Elem. theol. 21; Vansteenkiste 273
[68]) cf. Procl., Elem. theol. 21 comm.; Vansteenkiste 274
[69]) cf. Procl., Elem. theol. 5 comm.; Vansteenkiste 266

---

440 A nec B: B nec A *O*

Digitized by Google

primus intellectus est unicus, non duo, et secundum ordinem animarum prima anima est unica, et non solum in istis tribus entium maneriebus, immo in qualibet manerie specierum, sicut in ordine bonitatum est, quod est prime bonum, quod est unicum, et in ordine aequalium sicut in arithmeticis, licet quilibet numerus sit sibi ipsi aequalis, ut binarius binario et sic de aliis, tamen habent tantum unicum primo aequale, quod est unitas, ad quam omnis et aequalitas et inaequalitas reducitur. Et in omnibus ordinibus est similiter. Sic etiam et animalis species in intellectu consistens, qui est causa animalis, est prime et per consequens unica, et etiam est prime species hominis unica in sua causa finali ... hominis existens, cum sit eadem ratio ostensiva in omnibus.

---

462 **hominis**: homini *V (textus corruptus)*

Digitized by Google

## PROPOSITIO 23
## OMNE IMPARTICIPATUM INSTITUIT A SE IPSO PARTICIPATA, ET OMNES PARTICIPATAE HYPOSTASES AD IMPARTICIPATAS ESSENTIAS ERIGUNTUR

Ostenso quamlibet unitatem esse primordiale determinati ordinis principium et causam per 21[1]) et prime et principaliter ens secundum unumquemque ordinem esse unicum per praemissam[2]), nunc auctor in isto elemento, quia talis unitas utpote prime ens et principale est quid exemptum, et sic imparticipatum, agit de natura imparticipati et quoad rationem principiandi et rursum in se reducendi sua principiata dicens: OMNE etc.

Ad istius elementi evidentiam duo declarabo, suppositum et propositum. Circa primum tria faciam, quia primo dicam de imparticipati triplici acceptione, secundo de ipsius imparticipati, prout hic sumitur, aliquali descriptione, tertio de ipsius divisione.

A De primo sciendum, quod imparticipatum dicitur communiter, proprie et magis proprie.

Communiter accipitur pro omni eo, quod est in se ipso separatum, impassibile, immixtum, nulli nihil habens commune et quod stat in quadam universalitate causalitatis, qua extendit se ad plura instituenda. Et sub tali significatione accipitur infra elemento 163 et quibusdam sequentibus[3]). Sic enim omne, quod est naturae intellectualis, et hoc sive secundum causam sive secundum essentiam sive secundum participationem, inquantum est intellectuale, dicitur imparticipatum.

Alio modo, scilicet proprie, dicitur imparticipatum omne, quod est prime et principaliter ens secundum unumquemque ordinem, et hoc sive totalem sive partialem, hoc est sive sit simpliciter et absolute prime, puta bonum et unum, sive respectu alicuius determinati et partialis ordinis solum, puta prime virtus, prime ens et huiusmodi. Omne enim tale non est partialiter captum ab inferioribus, cum sit absolutissimum et superperfectissimum in sua manerie, quod inquantum huiusmodi est sui gratia et sic sui ipsius ens, et hoc liberum ab omni modo contractionis, quibus habet sua maneries limitari, ut statim infra dicetur. Et sic est ante omnia qualitercumque in sua intentione

---

[1]) cf. Procl., Elem. theol. 21; Vansteenkiste 273
[2]) cf. Procl., Elem. theol. 22; Vansteenkiste 274
[3]) cf. Procl., Elem. theol. 163 (Vansteenkiste 513), 164 (Vansteenkiste 514), 170 (Vansteenkiste 516), 180 (Vansteenkiste 520)

---

26 simpliciter: simplex *V*   29 sit *om. O*

Digitized by Google

contracta sicut vere separatum et exemptum, cum semper absolutum prius et eminentius sit contracto; et sic dicitur imparticipatum, id est non partialiter captum, et hoc sive a toto suo ordine simul sive ab aliquo ipsius ordinis, cum sit commune omnium et ante omnia, a quibus est exemptum. Et sic accipitur in proposito elemento.

Tertio modo et magis proprie, scilicet strictissime, dicitur imparticipatum, quod nec est partialiter capiens nec captum ita, quod negatio accipiatur et respectu superioris vel superiorum, a quibus ceperit, et respectu inferiorum, a quibus captum sit. Dico autem respectu superioris vel superiorum, cum ipsum sit simpliciter prime et principaliter existens et sic absolute primum et unicum. Nihil enim habet huiusmodi se praecedens sive privative sive negative, et hoc vel secundum esse vel secundum potentiam; privative quidem secundum esse, quia ex privatione sui esse non processit, negative, quia esse eius numquam negari potuit, secundum potentiam autem, quia esse eius absolute in nullo ante se radicari potuit. Ex quibus sequitur, quod propriam essentiam non habeat nisi ex se, cum non pendeat ex alio. Et sic dicitur imparticipatum, id est non ab aliquo superiori et superpleno quacumque receptione vel dependentia partialiter captum. Qualiter autem dicatur imparticipatum respectu inferiorum, ex praehabitis liquet, licet sibi in hoc modus eminentissimus conveniat, sicut decet. Et sic solum prime bonum et unum est simpliciter imparticipatum, cum omnis deus sit participabilis et participet excepto primo, ut infra habetur 116[4]).

Cui alludit Dionysius 11 cap. *De divinis nominibus* circa finem[5]), ubi ostendit per se bonitates et per se deitates ex Deo imparticipabili, qui est superbonus et superdeus, procedere copiosa et supermanante effusione.

Et hoc de primo.

B

Sane imparticipatum, prout hic sumitur, secundum quid rei est res sui ipsius existens habens a se ipsa et in se ipsa superplenitudinem propriae bonitatis seu intentionis a se qualitercumque originaliter institutae.

In ista descriptione res accipitur pro genere, non prout grammatice descendit a reor, reris, sed a ratitudine, cum imparticipatum sit quid ratum in natura.

Dico autem sui ipsius existens, ut intelligatur esse »liberum tam in se quam in actione sua. In se quidem omne imparticipatum liberum est, quia haec libertas non tollit necessitatem immutabilitatis, qualiter omnis per se perfecta vel superperfecta monas est immutabilis, cum haec necessitas maxime faciat ipsum esse sui gratia eo, quod non conveniat nisi prime et principaliter enti«[6]), et hoc vel quod tale est simpliciter et absolute vel in respectu

---

[4]) cf. Procl., Elem. theol. 116; Vansteenkiste 496
[5]) Dion., De div. nom. 11 6; PG 3,956A–B; Simon 425,75–81
[6]) cf. Ulric. de Arg., De summo bono IV 1 4; Lescoe 183,4–9

---

39 accipiatur *om. O*    53 et: id est *V*

Digitized by Google

determinati ordinis per praemissam[7]). »Tollit autem haec libertas necessitatem dependentiae ad aliquam causam, quae necessitas quattuor modis dicitur secundum quattuor genera causarum«[8]).

»Est enim necessitas obligationis, quae est vel per materiam«[9]) proprie dictam, sicut generatum obligatur per materiam ad corruptionem, vel per materiam communiter dictam, qualis est corpus subiectum in caelo, ad quod obligatur anima totalis, cum inter ea secundum quosdam[10]) sit mutua dependentia ita, quod, si unum eorum non esset, nec reliquum, vel communissime dictam quasi extenso nomine materiae, sicut subiecta intentionum in aliis existentium, ad quae obligantur in existentia propter essentialem eorum ad invicem dependentiam, qua unum sine alio subsistere non valeret. Et sic solum illud, quod in se ipso est sine dependentia ad quodcumque materiale, liberum est quoad iam dictam libertatem, quae est immunitas ab obligatione. Et sic est quadruplex libertas ab obligatione, scilicet per immaterialitatem et independentiam ad corpus subiectum et in se ipso esse et non in alio secundum intentionem differente et sic esse illimitatum.

»Est secundo libertas a coactione, quae est per causam efficientem seu producentem«[11]). Et hoc vel per causam simpliciter omnium productivam, quae est prime bonum, vel per eam, quae efficit aliquam multitudinem determinatam, ut sunt unitates, non ut sunt intra ordinem unialem conclusae — sic enim cadunt a dicta libertate —, sed ut sunt prime et principaliter entia ordinum suorum.

»Est et tertio libertas ab inevitabilitate, quae est per causam formalem. Et haec radicatur in simplicitate«[12]), et hoc vel omnimoda et absoluta vel in respectiva. Sic enim quodlibet simplicium est sua libertas, qua se toto est, quod est, et se toto agit, quod agit, et tamen agit libere, quia essentia sua est sua libertas.

»Est quarto libertas a necessitate positionis, quae est per causam finalem«[13]), et quia imparticipata, sicut nec habent principium inquantum imparticipata, cum ipsa sint principia, sic etiam non habent finem, cum quodlibet sit finis, et hoc iterum vel simpliciter et absolute vel respectu determinatae maneriei.

---

[7]) cf. Procl., Elem. theol. 22; Vansteenkiste 274

[8]) cf. Ulric. de Arg., De summo bono IV 1 4; Lescoe 183,10–12

[9]) cf. Ulric. de Arg., De summo bono IV 1 4; Lescoe 183,12–13; Alb., De caus. et proc. univ. I 3 1; Borgnet 400b

[10]) cf. Theodor. de Vrib., De anim. 18 (Sturlese 29,55–66), 34–35 (Sturlese 40,77–42,59)

[11]) cf. Ulric. de Arg., De summo bono IV 1 4; Lescoe 183,16–17; Alb., De caus. et proc. univ. I 3 1; Borgnet 400b

[12]) cf. Ulric. de Arg., De summo bono IV 1 4; Lescoe 184,1–4; Alb., De caus. et proc. univ. I 3 1; Borgnet 400b

[13]) cf. Ulric. de Arg., De summo bono IV 1 4; Lescoe 184,12–14; Alb., De caus. et proc. univ. I 3 1; Borgnet 401a

---

79 dictam: dictum *O*  87 a *om. O*

Digitized by Google

Sicut autem omne imparticipatum habet libertatem in se, prout est sui ipsius ens et sui gratia, ita consimiliter »habet libertatem in actione«[14]), cum agat per esse, et sic actio intra manens est unum cum essentia eorum.

Dico autem ipsum imparticipatum habere a se ipso, scilicet formaliter, et in se ipso essentialiter superplenitudinem, cum quodlibet talium sit monarcha in sua intentione sive in rerum manerie sub ipsa intentione contenta, sicut expositum est super 9[15]).

Ultima autem condicio apponitur, intentionis videlicet a se qualitercumque originaliter institutae, quia quodlibet imparticipatum duplicem instituit participatorum ordinem, hunc quidem in his, quae quandoque participant, hunc autem in his, quae semper et connaturaliter participant, ut dicetur infra 63 elemento[16]).

Et hoc de secundo.

Ex praemissis colligitur tertium. Imparticipatorum enim quoddam est ta- C
le simpliciter et absolute, et hoc est unicum tantum, scilicet prime bonum; quaedam autem sunt imparticipata respectu suorum ordinum, quos instituunt, et non simpliciter et absolute, et talia multiplicantur secundum numerum per se perfectarum unitatum, quarum quaelibet est imparticipata, non ut est intra suum ordinem unialem conclusa, qui est primus inter omnes ordines causales, quia sic solum est antarkes habens plenitudinem et sufficientiam unitatis et bonitatis, sed prout est exuberans in intentione, in qua est prime et principaliter existens, et ex hoc superplena et monarcha ordinis a se principaliter instituti.

Ex praedictis etiam apparet, quod participatorum quaedam sunt simul, licet non secundum idem, participata, participantia et imparticipata, ut bonitates et unitates, quaedam participata et participantia et secundum primam significationem imparticipatorum tantum imparticipata, ut sunt omnia, quae sunt infra bonitates usque ad intellectualia inclusive.

Et hoc de supposito.

Circa propositum duo faciam secundum duas ipsius partes, quia primo dicam de participatorum institutione, secundo de eorum ad sua imparticipata reexpansione.

Quoad primum tria faciam, quia primo dicam de fecunditatis ipsius imparticipati propria ratione, secundo de participatorum institutione et tertio de ipsorum participatorum duplici acceptione.

De primo sciendum, quod omne imparticipatum, de quo hic agitur, cum D
sit vel bonum derivans, ut prime bonum, vel potentiam seu virtutem, ut prime

---

[14]) cf. Ulric. de Arg., De summo bono IV 1 4; Lescoe 184,16–18; Alb., De caus. et proc. univ. I 3 1; Borgnet 401a
[15]) supra, prop. 9 E; Pagnoni-Sturlese 173–174
[16]) cf. Procl., Elem. theol. 63; Vansteenkiste 288

---

108 monarcha ... sive *om. V* 114 dicetur: dicitur *O* 121 ordines *om. O* 123 in[1] *om. V* 127 imparticipata: participata *V*

Digitized by Google

virtus, vel esse simpliciter, ut prime ens, vel esse contractum, ut prime vita et prime intellectus et prime anima et prime natura, omne, inquam, imparticipatum habet condiciones derivantis esse aliis enumeratas super 18[17]) ex Dionysio et Avencebrol, et sic est fontanum principium, et hoc vel simpliciter omnium vel determinatorum, ut ibidem patuit, et sic fecundum.

Quod ut in una condicionum evidentius appareat, sciendum, quod omne sui ipsius ens et sic in sua potestate est potens, unde et ille est potentissimus, qui simpliciter et absolute est in sua potestate secundum Senecam ad Lucilium *Epistula* 92[18]). Cui etiam alludit illud Avicennae VIII *Metaphysicae* suae cap. 6[19]), ubi dicit, quod propter hoc solus Deus in potestate sua est, quia est simpliciter independens.

Omne autem imparticipatum est in potestate sua inquantum huiusmodi utpote liberum, quia sui ipsius ens et non alterius, a quo dependeat, nec in quo virtus sua capta sit et coartata, et per consequens est potens adeo, ut nihil sit sub sua intentione comprehensum vel comprehensibile, quod ipsum non possit efficere seu instituere sino ullo labore. Talis autem potentia imparticipati in duobus est manifesta, scilicet in actionis vel virtutis efficacia et omnium sub se contentorum ad ipsum oboedientia.

Virtutis autem vel actionis efficacia est in omnium sub suae dicionis ambitu contentorum institutione et institutorum in largiendo eis hoc, quod sunt et possunt, penetratione. Cum enim sit in sua potestate, ipsum necessario est concretum habitudine ad intra se secundum fixionem sui ipsius in esse per conversionem sui ad se ipsum, ut postea apparebit[20]), ubi de antipostaton agetur, et transfusionem sui in se ipsum, quam, quia solis fecundis competit, consequitur redundantia ad extra ex superplenitudine naturae suae profundentis se in omnia intentionis et influentiae suae capacia, quae etiam dicuntur participantia.

Ideo unumquodque imparticipatorum non solum producit, sed etiam producendo instituit omnia participata sub se contenta quodlibet in gradu sibi debito statuendo ita, ut absolutissimum sit primum, contractissimum ultimum, media autem secundum consonantiam cum extremis. Non solum autem instituit, ut dictum est, a se et essentialiter producendo participata, sed etiam penetrat ea. Sicut enim prime imparticipatum omnia simpliciter penetrat secundum Avencebrol libro III cap. 16[21]), ubi dicit: Virtus factoris, cuius excelsum nomen est, omnibus se infundit et omnia per totum penetrat et est in omnibus et "nihil sine eo esse potest", sic etiam suo modo proportionaliter se habet virtus omnis alterius imparticipati, de quo agitur, in ea, quae instituit, penetrando.

---

[17]) supra, prop. 18 A n. 3–6, 8–10, 12–14
[18]) cf. Sen., Epist. 90,n.34; Reynolds 342,2–3
[19]) cf. Avic., Metaph. VIII 6; Van Riet 412,55–61
[20]) infra, prop. 42 D
[21]) cf. Avenc., Fons vitae III 16; Baeumker 113,26–114,6

Digitized by Google

Oboedientia autem institutorum ad imparticipatum suum in hoc manifesta est, quod nihil est in institutis naturam servans, quod conetur suo principio contraire, immo secundum Avencebrol ubi supra cap. ultimo[22]) "inferiores ex substantiis serviunt superioribus earum", et parum supra[23]) praemittit: "Motus inferiorum substantiarum omnium est propter motum superiorum illis, et servitus illarum et oboedientia ad illas propter hoc est, donec motus perveniat ad substantiam altiorem. Et sic invenientur omnes substantiae servientes et oboedientes ei sequentes eam et moventes se ad nutum eius".

Et hoc de primo.

Verum, quomodo a simplici et quod est tantum unum et quod agit seu E
instituit essentialiter et sic immutabiliter, quale est omne imparticipatum, de quo agitur ad praesens, diversa, multiplicia et varia producantur, considerandum est. Multiplicitas enim, diversitas et multiformitas participatorum referenda est non ad ipsum imparticipatum, quod est unum et simplex et ingenitum inquantum huiusmodi aut simpliciter aut in respectu – "ingenitum", inquam, secundum Dionysium cap. 9 *De divinis nominibus* D[24]) "non sicut nondum genitum aut imperfectum aut sicut ab hoc aut sicut istud non factum neque sicut nusquam nullo modo existens, sed sicut esse ingenitum et semper existens et semper per se perfectum existens et idem existens secundum se ipsum et a se ipso uniformiter et identitatis forma determinatum; et idem et ex eodem omnibus ad participandum convenientibus supersplendens" –, sed referenda est dicta multiplicitas participatorum ad diversitates recipientium ipsa participata. Nam ipsa virtus sicut et essentia ipsius imparticipati in se est una et simplex, secundum quod est in imparticipato et secundum quod est ab eo procedens participantibus circumscriptis, in quibus multiplex et multiformis efficitur, secundum quod in eis multipliciter et multiformiter recipitur propter varietatem virtutis eorum receptivae: Omne enim receptum est in recipiente per modum recipientis[25]).

Hanc autem multiplicitatem in recipientibus et non in recepto manifestat Avencebrol libro III cap. 55[26]) sub his verbis: "Omnis, inquit, virtus, quae fluit ab aliquo, circa illud fortior est. Ergo debet, ut virtus, quae fluit a factore primo et sancto, sit fortior apud eum, quo magis circa eum, quam est non penes eum et longius ab eo. Haec diversitas non contingit virtuti rei, nisi cum ipsa virtus fuerit non essentialis rei, et etiam infinita". Et infra[27]): "Virtus

---

22) Avenc., Fons vitae III 58; Baeumker 209,13–14
23) Avenc., Fons vitae III 58; Baeumker 209,2–7
24) Dion., De div. nom. 9 4; PG 3,912C; Simon 380,71–75
25) cf. Boeth., Philos. cons. V 10; Bieler 96,66–97,68; Lib. de caus. 11(12) 106–108; Pattin 162,76–90
26) Avenc., Fons vitae III 55; Baeumker 201,10–15
27) Avenc., Fons vitae III 55; Baeumker 201,22–202,4

---

194 D: O *codd.* 196 neque: nec *V* 212 etiam *om. O*

Digitized by Google

factoris primi et sancti essentialis est non finita, et propter diversitatem formarum in augmento et decremento non debet propter hoc, ut diversificetur virtus efficiens in se ipsa, nec ut sit propter hoc finita ..., quia receptio formae in materia a virtute efficiente non est nisi secundum praeparationem materiae ad hoc, quia, si materia coaptaretur receptioni omnis formae perfectae sine diversitate, virtus non deficeret in hoc". Et infra[28]): "Cave, ne diversitatem virtutis retorqueas in essentiam virtutis, sed in essentiam rei recipientis actionem ... Postquam enim materia, quae proximior est fluxui virtutis, est paratior ad recipiendum eius actionem quam altera remotior, debet, ut manifestatio virtutis in materia propinquiori sit fortior quam in materia remotiori". Haec Avencebrol.

Propinquitas autem et remotio est maior vel minor similitudo ad ipsum principium secundum Theodorum in *Clave*[29]).

Quod ut clarius appareat, sciendum, quod instituta a prime imparticipato, scilicet prime bono, ut ab eo solo procedunt, non dicuntur nec sunt proprie participata, sed vel subsistunt se ipsis participative, ut bonitates, inquantum sunt intra ordinem unialem, vel subsistunt in participantibus, quibus etiam e converso participant, inquantum eis subiciuntur. Dicuntur autem bonitates subsistere participative, quia non secundum totam superplenitudinem prime boni, tum quia sunt quaedam bona et sic contracta, tum etiam quia, ut dictum est, intra ordinem coartantur. Alia autem bona infra ordinem bonitatum dicuntur subsistere in participantibus, quae ipsa determinant, et non dicuntur participata proprie, tum quia sunt bona tantum, ut a solo prime bono procedunt, et per consequens simplicia, tum etiam quia nihil praecedit ea, quod sit ipsa participans. Bonum enim est prima et universalissima omnium intentionum formalium et ex hoc uniuscuiusque rei essentia, et sic nihil praecedit ipsum, quod sit ipso participans nec re nec intellectu. Nisi velis dicere, quod participetur, inquantum participatio est essentiae assumptio, ut dicit Theodorus in *Clave*[30]), ubi participans et participatum sunt idem re et intentione differentia solum secundum modum nostrum intelligendi.

Taliter autem a prime bono instituta, quod est simpliciter imparticipatum, sunt habentia rationem vere participantium in eis dumtaxat, quae non sunt sibi sufficientis bonitatis, scilicet omnia citra bonitates existentia. Et sic habent se ad donationes aliorum imparticipatorum, sicut se habet materia ad distributionem solaris radii diversimode secundum maiorem vel minorem claritatem et sicut se habent plus vel minus susceptiva ad calorem ignis, quae exempla ponit Dionysius 13 cap. *Angelicae hierarchiae*[31]).

---

[28]) Avenc., Fons vitae III 55; Baeumker 202, 7–13
[29]) cf. Honor. August., Clavis phys. 124; Lucentini 91,2–92,30
[30]) cf. Honor. August., Clavis phys. 126; Lucentini 93,7–9
[31]) cf. Dion., De cael. hier. 13 3; PG 3,301A–B; Dionysiaca 948,3–952,2

---

214 debet: debent *codd.* 229 participantibus *add.* in *V*

Digitized by Google

Quibus etiam alludit exemplum Algazelis V *Metaphysicae* suae[32]) de lumine solis, quod fluit in aerem, terram, speculum et aquam, sed diversimode, quia apparens in aere et terra non reverberatur radius, apparens autem in speculo et aqua reverberatur. Non autem fit hoc propter diversitatem provenientem a parte solis vel luminis, sed propter diversitatem aptitudinis participantium, sicut exemplificat Dionysius de sigillo et cera 2 cap. *De divinis nominibus* N[33]).

Exemplum Rabbi Mosi cap. 50 libri sui[34]) est in potentia rationali, quae, cum sit una, in qua non est multitudo, tamen "cum ipsa adiuvat homo scientias et opera, et cum illa scindit ligna et texit et aedificat ..., et omnia ista opera tam diversa, ut dicit, sequuntur ex una potentia simplici, in qua non est multitudo ... Quod si ita est, ait, quomodo removebimus a potentia creatoris, quod ista diversa opera proveniant ab una substantia simplici, in qua non est multitudo nec aliquid additum super ipsam?" Et ideo nominationes Dei nominant opera Dei, "non substantiam ipsius".

Macrobius autem exemplificat de hoc libro I *Super Somnium Scipionis* cap. 18[35]), quod idem et simplex divinus fulgor varie distribuitur omnibus resplendens, indifferenter tamen. Ait enim: "Cuncta haec unus fulgor illuminat et in universis apparet, ut in multis speculis per ordinem positis unus vultus".

Sic igitur evidenter apparet, quomodo unum imparticipatum sive simpliciter prime sive quodlibet aliud a se simul instituat sic diversa participata.

Et hoc de secundo.

F Ex praemissis apparet tertium, quod participatorum quaedam participantur semper et connaturaliter, sicut se habet in entibus secundum speciem ex pluribus intentionibus aggregatis, quaedam vero aliquando et aliquando non participantur, ut in animabus partialibus intellectualitas et esse in generabilibus et corruptibilibus. Item primorum quaedam non ponunt in numerum cum suis participantibus, quaedam vero ponunt in numerum, sicut inferius apparebit[36]).

Et hoc de prima parte propositi.

Circa secundam vero partem tria faciam, quia primo ostendam participatae hypostasis rationem, secundo imparticipatarum essentiarum condicionem, tertio participatarum hypostasum ad imparticipatas essentias erectionem.

G De primo sciendum, quod hypostasis idem est, quod suppositum. Quod

---

[32]) cf. Algaz., Metaph. I 5; Muckle 126,2–8
[33]) cf. Dion., De div. nom. 2 5; PG 3,644A; Simon 70,71–71,60
[34]) Mos. Maimon., Dux neutror. I 52; Parisiis 1520, 19v
[35]) Macrob., Comm. in Somn. Scip. I 14; Willis 58,5–7
[36]) infra, prop. 187 D; Sturlese 67–68

---

258 tamen cum: cum tamen *V* 259 et[3] *add.* sic *O* 266 divinus *om.* *V* | fulgor: fulgur *O*

Digitized by Google

citra bonitates implicat duo, scilicet quo est et quod est, et sic non est vere simplex secundum Boethium *De hebdomadibus*[37]), quia quod est est participans, quo est dicitur participatum, et dicuntur simul unita constituere hypostasim, ubi non ponunt in numerum sic unita, sed relinquunt vel ens secundum speciem, vel saltem prius natura sunt entia secundum speciem ante unitionem, per quam determinantur ad individuum. Et notandum, quod, si plura substernuntur uni participato, omnia sic substrata habent vicem unius participantis, ut inferius apparebit.

Et hoc de primo.

H De secundo sciendum, quod essentia, prout hic sumitur, secundum quod adicitur sibi li 'imparticipatum', est sic simplex, quod non stat nisi in uno formali principio intrinseco, quod est ipsamet essentia, sicut apparet de prime bono, quod nihil aliud est quam bonum per 8[38]), et auctor expresse, ut ostensum est supra[39]), dicit deos esse unitates et bonitates ita, quod "secundum bonum ipsum et metrum totorum (scilicet unum) sunt substantiati et nihil aliud entes quam entium unitates et metra et bonitates", 2 cap. *De malorum existentia*[40]).

Essentia enim in eo, quod essentia, si propriissime accipitur, non habet nisi unicum principium, cum careat omni compositione, quae est plurium adunatio, licet in prime bono sit simpliciter illimitata, in aliis autem, quae sunt quaedam bona, sit limitata, nihilominus tamen utrobique est simplex carens pluralitate et quacumque alia intentione. Et ideo non dicitur virtus, sed supervirtus, nec ens, sed superens, secundum omnium aliarum intentionum excessum.

Et hoc de secundo.

I Verum, ut de tertio et ultimo clarius procedatur, sciendum, quod imparticipatum est habens rationem unitatis, et ideo non solum est principium productivum participatorum a se institutorum, sed etiam finis, ad quem reexpanduntur omnia instituta.

Licet autem supra 21[41]) positae sint quattuor finis descriptiones, ut ostenderetur unitatem habere rationem finis, subiungantur etiam hic quattuor aliae, ut ex eis clarescat imparticipatum omne fore principium et finem omnium participatorum a se institutorum. Et sit prima talis: Finis est, quod est ultimum in motu et cuius causa fit, Aristoteles II *Physicorum*[42]). Item

---

[37]) cf. Boeth., Quomodo subst.; Stewart-Rand 42,45–48
[38]) cf. Procl., Elem. theol. 8; Vansteenkiste 268
[39]) supra, prol. 4; Sturlese 12,227–242; cf. Procl., De X dub. 10,n.63; Boese 102,1–104,16
[40]) Procl., De mal. subs. 2,n.11; Boese 192,21–23
[41]) supra, prop. 21 K
[42]) cf. Arist., Phys. II 2, 194a29–30

---

297 prime bono: bono prime *O* 300 bonum: Boethium *V* 305 simpliciter: simplex *V* 317 fore: formae *V* 319 Aristoteles *add.* in *V*

Digitized by Google

finis est, cuius esse non est propter aliud consequens, Aristoteles I *Metaphysicae*[43]). Item secundum Avicennam VIII *Metaphysicae* suae cap. 3[44]) finis est, extra quem nihil invenitur. Praeterea quarto sic secundum Aristotelem III *Metaphysicae*[45]): Finis est, quod est per se bonum, propter quod illud, quod est ad finem, est bonum.

Ex prima elicitur, quod omne imparticipatum habet rationem finis: est enim ultimum in motu et terminus, ad quem est motus, et cuius causa fit motus in omnibus. Si enim secundum Maximum super 9 cap. *De divinis nominibus*[46]) "motus est virtus naturalis ad suum principium festinans", et talis secundum Avicennam IX *Metaphysicae* suae cap. 3[47]) est in omnibus propter assimilationem primi principii, quod etiam est status et quies omnium, omne autem imparticipatum est principium primum, cum sit ingenitum, omnium participatorum a se institutorum – principii enim primi secundum Macrobium[48]) "nulla est origo" –, quare ad ipsum est motus. Et propter hoc dicit Avencebrol libro V cap. 32[49]), quod "motus omnium substantiarum est ad unum et propter unum, et hoc est, quia omne, quod est, appetit moveri, ut assequatur aliquid bonitatis primi esse". Verum, quod motus sunt diversi, hoc est propter diversitatem ordinum in propinquitate et elongatione, quia remotiora non assequuntur hoc nisi motu remotissimo aut multis motibus. Cum igitur omne imparticipatum sit unum, ad ipsum et propter ipsum est motus, quare est finis.

Ex secunda idem apparet, quia, cum imparticipatum sit prime et principaliter ens secundum aliquem ordinem, et sic inquantum huiusmodi esse eius non est propter aliud, consequens igitur est, quod ipsum est simul finis et principium sui ordinis sive omnium participatorum a se institutorum.

Idem elicitur ex tertia, quia, si finis est, extra quem nihil invenitur, manifestum est omne imparticipatum esse finem participatorum a se institutorum, quia ipsum est omnia continens, sicut dicit auctor 3 quaest. *De providentia*[50]), quod primum principium est "omnia continens", et propter hoc comparatur per Trismegistum regula 2[51]) sphaerae intelligibili.

Ex quarta etiam idem ostenditur, quia, si finis est, quod est per se bonum et propter quod illud est bonum, quod est ad finem, manifestum est omne

---

43) cf. Arist., Metaph. I 2, 982b24–28
44) cf. Avic., Metaph. VIII 3; Van Riet 395,100–2
45) cf. Arist., Metaph. III 2, 996a23–26
46) cf. Comment., In De div. nom. 9; Cod. Paris. Lat. 17341, 269rb
47) cf. Avic., Metaph. IX 3; Van Riet 469,96–470,98
48) Macrob., Comm. in Somn. Scip. II 13; Willis 133,17–18
49) Avenc., Fons vitae V 32; Baeumker 316,21–23
50) Procl., De X dub. 3,n.10; Boese 18,16
51) cf. Lib. XXIV philos. 2; Baeumker 208; Alan. de Ins., Regulae cael. iur. 7; Häring 131

---

334 Avencebrol *om. O* 345 manifestum: maximum *V* 350 idem: ibidem *V*

Digitized by Google

imparticipatum esse finem omnium participatorum a se institutorum. Bonum enim habet rationem finis, et praecipue prime bonum per 12[52]), et per consequens omne principium, cui sua bonitas, quae et essentia sua, est sibi ratio agendi, habet rationem finis, quale est omne imparticipatum, quod est unitas et bonitas.

Quae non tantum facit possessorem suum amantem, sed et amabilem, secundum quod prosequitur Dionysius 4 cap. *De divinis nominibus* Q[53]), quod prime bonum a theologis aliquando vocatur amor et dilectio, aliquando amabile et diligibile: "Huius enim (scilicet amoris) est causa et sicut emissor et sicut progenitor, haec autem (scilicet amabile et diligibile) ipse est, et hoc quidem (scilicet amore) movetur, illud autem movet; aut quoniam ipse sui ipsius et sibi ipsi est adductivus et motivus. Ita autem diligibilem et amabilem ipsum vocant sicut bonum et pulchrum, amorem autem rursus et dilectionem (subaudi: vocant eum theologi) sicut et moventem simul, et sicut qui est virtus sursum agens et ad se ipsum ... et quod est sui ipsius et per se ipsum manifestatio et segregatae unitionis bonus processus et amativus motus simplex, per se mobilis, per se operans; praeexistens in bono et ex bono et existentibus emanans et rursum ad bonum conversus; in quo et interminabile sui ipsius et non habens principium divinus amor monstrat differenter, sicut quidam aeternus circulus, propter bonum ex bono et in bonum et ad bonum". Haec Dionysius. Et sic movet, attrahit, resuscitat et erigit omnia ad se. Haec est enim natura amoris, velle amati reflexionem, sicut dicit Expositor super isto loco Dionysii[54]).

Sicut igitur ad prime imparticipatum simpliciter omnia participata eriguntur seu reexpanduntur, ita ad alias imparticipatas essentias omnes participatae hypostases eriguntur. Quodlibet enim eorum est simul principium et finis a se institutorum.

Et sic etiam apparet intentio elementi.

## COMMENTUM

*Quod quidem enim imparticipatum unitatis habens rationem ut sui ipsius ens et non alterius et ut ereptum a participantibus generat participari possibilia. Aut enim infecundum stabit per se et nihil utique habebit honorabile, aut dabit aliquid a se ipso, et accipiens quidem participat datum, aut subsistit participative. Omne autem participatum alicuius factum, a quo participatur,*

[52]) cf. Procl., Elem. theol. 12; Vansteenkiste 269
[53]) Dion., De div. nom. 4 14; PG 3,713C–D; Simon 223,75–224,77
[54]) cf. Comment., In De div. nom. 4; Cod. Paris. Lat. 17341, 231ra

352 participatorum: imparticipatorum *V* 355 est[1] *om. V* 360 scilicet *om. O* 363 ipsi *om. O* 368 et[2] *om. O*

*secundum est ab eo, quod omnibus similiter adest, et ab eo, quod omnia replet a se ipso. In uno quidem enim ens in aliis non est. Quod autem omnibus eodem modo adest, ut omnibus irradiet, non in uno est, sed ante omnia. Aut enim in omnibus est aut in uno omnium aut ante omnia; sed in omnibus quidem ens partitum in omnia iterum alio utique indigebit partitum uniente, et non adhuc utique eodem participabunt omnia, sed haec quidem alio, haec autem alio unius partiti. Si autem in uno omnium, non adhuc omnium erit, sed unius. Si igitur et commune participare potentium, et idem omnium ante omnia erit. Hoc autem imparticipatum.*

*Quod quidem:* Hic probat auctor primam partem elementi sic: Omne habens rationem unitatis instituit a se ipso participata; sed omne imparticipatum est huiusmodi: ergo etc. Istius rationis primo ponit probationem minoris sic: Omne sui ipsius ens et non alterius est ereptum a participantibus; sed omne imparticipatum est huiusmodi ex ipsius descriptione: ergo omne imparticipatum est habens rationem unitatis.

*Aut enim:* Hic probat maiorem. Et primo quoad hoc, quod instituat a se ipso, sic. Omne habens rationem unitatis aut est infecundum sive sterile, stans solum per se, aut fecundum dans aliquid a se ipso. Sed nullum habens rationem unitatis est infecundum et stans tantum per se seu existens solitarium, quia ex hoc non esset honorabile, et per consequens nec bonum nec unum per 13[55]). Ergo omne habens rationem unitatis est fecundum et dans aliquid a se ipso, scilicet instituens participata.

*Et accipiens:* Ostenso, quod imparticipatum instituit a se ipso, hic ostendit, quod tale institutum sit participatum tali ratione. Omne factum alicuius accipientis est participatum ab ipso accipiente et submissum ab eo, quod omnibus similiter adest replens omnia a se ipso; sed omne datum seu institutum est huiusmodi per commentum 18[56]); ergo omne datum est participatum ab ipso accipiente etc. Istius rationis declarat maiorem. Et primo primam eius partem sic dicens, quod accipiens aliquod datum participat ipsum datum, scilicet contrahendo ipsum in aliam intentionem, aut subsistit participative, scilicet contrahendo ipsum ad determinatum gradum suae subsistentiae, licet maneat in eadem intentione.

*In uno quidem:* Hic ostendit alteram partem maioris tali ratione. Omne contractum in aliquo uno solo factum, a quo acceptum est, submissum est ab eo, quod similiter omnibus adest replens omnia a se ipso; sed omne factum alicuius accipientis est huiusmodi: ergo etc. Maior apparet, quia participatum in uno singulariter existens secundum quod huiusmodi non est in aliis:

---

[55]) cf. Procl., Elem. theol. 13; Vansteenkiste 270
[56]) cf. Procl., Elem. theol. 18 comm.; Vansteenkiste 272

---

398 sed ... (400) unitatis *om. O* 413 etc. *om. V* 419 a quo *om. O* 420 similiter omnibus: omnibus similiter *V*

Digitized by Google

ergo per oppositum, quod omnibus eodem modo adest, ut omnibus irradiet, non est in uno, sed ante omnia, et per consequens est unum et idem commune omnium participare valentium.

Deinde ibi: *Aut enim* probat, quod sit ante omnia, quod etiam supposuerat, divisione tali. Aut enim in nullo est omnium aut in omnibus aut in uno omnium aut ante omnia aut infra omnia. Primum et ultimum membrum non ponuntur in littera, quia ex primo haberetur propositum, ex ultimo autem sequeretur manifestum impossibile per 12[57]) et 18[58]).

*Sed in omnibus:* Hic deducit secundum membrum ad impossibile tali ratione. Omne, quod est in omnibus existens divisum per omnia, indiget alio, quod ipsum uniat, inquantum est partitum, per 1[59]) et 5[60]); sed omne, quod omnibus similiter adest omnia replens a se ipso, est in omnibus secundum adversarium et per consequens partitum: ergo indigebit aliquo ipsum uniente, et sic non erit prime et principaliter ens sui ordinis, quod est contra 22[61]).

*Et non adhuc:* Hic adducit aliam rationem ad idem. Nullo partito inquantum huiusmodi participabunt omnia se toto, sed hoc quidem alio, hoc autem alio unius partiti; sed omnia replens a se ipso, et quod omnibus similiter adest, est partitum ex adversario: ergo non participatur ab omnibus, ergo participatur et non participatur secundum idem, quod contradicit.

*Si autem:* Hic improbat tertium membrum dictae divisionis sic. Nullum existens tantum unius est commune omni; sed quod omnibus similiter adest, est unius tantum secundum adversarium: ergo non est commune omni, ergo est commune et non commune.

*Si igitur:* Hic reprobatis aliis membris dictae divisionis remanet, quod imparticipatum sit ante omnia, et ideo hoc non concludit. Dicit igitur: si, subaudi illud, quod omnibus similiter adest, omnia replens a se ipso est commune potentium participare et est idem omnium, necessario erit ante omnia, sed hoc est imparticipatum.

Notandum autem, quod istius elementi secundam partem non probat, cum sufficienter habeatur probatio ipsius per commentum 21[62]).

57) cf. Procl., Elem. theol. 12; Vansteenkiste 269
58) cf. Procl., Elem. theol. 18; Vansteenkiste 272
59) cf. Procl., Elem. theol. 1; Vansteenkiste 264–265
60) cf. Procl., Elem. theol. 5; Vansteenkiste 266
61) cf. Procl., Elem. theol. 22; Vansteenkiste 274–275
62) cf. Procl., Elem. theol. 21 comm.; Vansteenkiste 273–274

442 autem: igitur *codd.*

Digitized by Google

## PROPOSITIO 24
## OMNE PARTICIPANS PARTICIPATO DEMISSIUS EST ET PARTICIPATUM IMPARTICIPATO

Ostensa institutione participatorum ab imparticipatis, et quia participata non subsistunt nisi in participantibus, ideo in praesenti elemento auctor comparat ista tria ad invicem secundum habitudinem superpositionis et suppositionis dicens: OMNE etc.

Ad istius elementi evidentiam duo faciam, quia primo dicam de supposito, secundo de proposito. Circa primum tria faciam, quia primo dicam de participantium ratione in generali, secundo ex hoc ostendam diversitatem participantium in speciali et tertio recolligam quasdam ipsorum participantium proprietates, quantum ad praesens sufficit, in summa aliquali.

De primo sciendum, quod, sicut colligitur ex habitis super 2[1]) istius libri, A
omne participans habet rationem insufficientis, deficientis et imperfecti: est enim participans idem, quod partem capiens. Et hoc sive capiat per se sine medio, quod etiam dicitur antarkes per 9[2]) – hoc enim dicitur participare sive partem capere ex eo, quod non habet totam superplenitudinem omnis perfectionis absolute, propter quod etiam "omne antarkes simpliciter bono deterius est" per 10[3]): simpliciter enim bonum praecedit dignitate omnia qualitercumque participantia bono per 8[4]), quod solum habet omnimodam superplenitudinem omnis boni, et ex hoc non solum est perfectum simpliciter, sed et superperfectum, ut inferius apparebit[5]), et fortassis ratione talis receptionis bonitatis ab alio Avicenna IV *Metaphysicae* suae cap. 3[6]) locat et sufficiens sibi et insufficiens sub imperfecto, licet capiant bonitatem suam sine medio –, sive etiam capiat per medium, quod etiam est imperfectum secundum veram rationem imperfecti, quia nec sufficit sibi in bonitate, virtute seu potentia et entitate et aliis perfectionibus formalibus, hoc est, quod non habet, quidquid debet habere perfectionis, per oppositum ad rationem perfecti secundum Avicennam ubi supra[7]).

---

[1]) supra, prop. 2 A; Sturlese 83–84
[2]) cf. Procl., Elem. theol. 9; Vansteenkiste 268
[3]) Procl., Elem. theol. 10; Vansteenkiste 269
[4]) cf. Procl., Elem. theol. 8; Vansteenkiste 268
[5]) infra, prop. 25 C
[6]) cf. Avic., Metaph. IV 3; Van Riet 216,35–36
[7]) cf. Avic., Metaph. IV 3; Van Riet 216,37–217,39

---

4 institutione *om. sed suppl. in marg. m. post. V* 14 deficientis *om. O* 26 nec: nihil *O*

Digitized by Google

Cui etiam alludit Algazel tract. IV *Metaphysicae* suae prop. 2[8]), ubi dicit: 'Perfectum est id, quod non eget sibi dari aliquid extrinsecus, per quod acquiratur ei aliqua proprietas'. Igitur per oppositum imperfectum est, quod eget etc. Dicitur autem extrinsecum, quod non est idem ipsi imperfecto.

Verum omnis imperfectio respicit potentiam sicut perfectio effectum secundum Avicennam ibidem[9]). Quod qualiter sit possibile, considerandum, quod duae sunt coordinationes in rerum universitate, secundum quarum diversitatem participata et participantia diversantur.

Est enim coordinatio et materialium et immaterialium, materialium, inquam, secundum processum de potentia ad actum per viam generationis sive simplicis transmutationis sive alterius mutationis, qui processus segregat ea ab invicem secundum diversas participationes, et hoc tam quoad potentiam receptivam quam etiam incohativam, nec cessat talis processus, quousque perveniatur ad actum specificum, ultra quem, cum sit finis ultimus et terminus, non est processus formalis, propter quod est ibi status. Verbi gratia: materia prima, quae est ens potentia per essentiam suam et primum subiectum generationis, in qua sunt incohationes omnium materialium formarum, procedit in actum formae per agens physicum, sic tamen, quod talis processus sic est ordinatus, quod inter materiam primam et ultimam formam sunt multae materiae et formae compositae secundum Averroem[10]), et sic proceditur a simplicitate potentiae ad actum, qui segregat et distinguit quoad generationem vel simplicem vel secundum quid, licet e converso fiat in corruptione, ut patet. Et super istum processum Aristoteles et ante eum Archytas Pythagoricus, sicut testatur Boethius in II *Arithmeticae*[11]), fundaverunt coordinationem rerum praedicamentalium.

»Ad hoc autem, quod aliqua inveniantur in aliqua generis coordinatione, requiruntur tria secundum realem philosophum, quae oportet simul concurrere, scilicet quod importent aliquam rem naturae«[12]), »quod sint entia completa ultimata sui perfectione«[13]) »et quod ea, quae sunt unius generis, necessarium est participare unam communem rationem ipsis, quia aliter non essent unius coordinationis nisi secundum aliquid commune repertum in eis. Commune, dico, secundum naturam rei absolute secundum realem philosophum«[14]) vel »secundum rationem alicuius analogiae quantum ad logicum«[15]). »Tale autem commune primum et radicale principium in rebus ge-

[8]) cf. Algaz., Metaph. I 4 1 2; Muckle 91,16–17
[9]) cf. Avic., Metaph. IV 3; Van Riet 217,39–47 et 216,30–32
[10]) cf. Averr., Phys. I comm. 1; Venetiis 1562, 6rE
[11]) cf. Boeth., Instit. arithm. II 41; Friedlein 139,13–19; Theodor. de Vrib., De nat. et propr. contin. 4 20; Rehn 263,159–162
[12]) cf. Theodor. de Vrib., De orig. 3 2–3; Sturlese 158,69
[13]) cf. Theodor. de Vrib., De orig. 3 8; Sturlese 159,37–39
[14]) cf. Theodor. de Vrib., De orig. 3 9–11; Sturlese 160,49–57
[15]) cf. Theodor. de Vrib., De orig. 3 12; Sturlese 161,78–81

39 sive *om. V* 40 ea *om. O* 59 ipsis: ipsius *V* | essent: esset *O*

Digitized by Google

nerabilibus et corruptibilibus est materia, et universaliter in omnibus, quae sunt unius coordinationis secundum genus«[16]). »Sed quia res non determinatur ad aliquod genus nec reponitur in genere per materiam, sed secundum rationem alicuius actus formalis, sicut etiam dicit Aristoteles VIII *Metaphysicae*[17]), quod nomen generis magis significat formam quam materiam, hinc est, quod completive ratio generis trahitur ex hoc, quod illud idem fundamentale et originale principium generis, scilicet materia, cum distinguitur per diversas formas, oportet in omnibus formis reperiri unam intentionem correspondentem unitati materiae sive materialis principii. Quo fit, ut huiusmodi omnia sint unius rationis, et sic per consequens unius coordinationis secundum genus. Et secundum hoc vere et proprie accipitur ratio generis apud realem philosophum«[18]).

In istis autem coordinationibus, scilicet materiali et formali, sunt participantia et participata. Actualiora namque in materiali participant potentialioribus, puta generata participant suis principiis, scilicet materia et forma, et non e converso, quia principia non participant a se principiatis, alias enim non essent principia, licet materia participet actum formae et forma in potentia fiat actu forma. In formali vero coordinatione individua participant specie secundum illud Porphyrii[19]): Participatione speciei plures homines unus homo, et species participat genere ascendendo ita, quod ipsorum generum, quanto aliquid est superius, tanto est potentialius, unde et generalissimum est potentialissimum, quae tamen omnia non sunt nisi participationes ultimae formae specificae.

Haec dicta sunt secundum Aristotelem. Et sic participans videtur habere rationem perfecti et participatum imperfecti.

Sed hoc non obstat praesenti intentioni, quia hic agitur de rebus ratis in natura, non in solo conceptu existentibus, quem modum etiam circa processum ab universalissima materia et sibi correspondente forma prosequitur Avencebrol in libro *Fontis vitae*[20]), secundum quem non esset instantia contra praemissa.

Verum immaterialium coordinatio, de qua ad praesens est sermo, est secundum processum de actu in potentiam per viam simplicis emanationis, et hoc sive creationis sive determinationis secundum declarationem 3 elementi[21]), ubi processus segregat coordinata et a suo principio et inter se secundum diversas participationes diversorum graduum, secundum quos participantia sibi proportionata participata ab imparticipatis essentiis sortiuntur.

---

[16]) cf. Theodor. de Vrib., De orig. 3 11; Sturlese 160,60–62
[17]) cf. Arist., Metaph. VIII 3, 1043a36–37; Averr., Metaph. VIII comm. 7; Venetiis 1562, 215vK–L
[18]) cf. Theodor. de Vrib., De orig. 3 11; Sturlese 160,65–75
[19]) cf. Porphyr., Isag.; Busse 6,21; Minio-Paluello-Dod 12,18–19
[20]) cf. Avenc., Fons vitae V; Baeumker 257–338
[21]) supra, prop. 3 B; Sturlese 93–95

---

91 forma *om. O* 99 ab *om. V*

Digitized by Google

Nec cessat talis processus causalis essentialis, quoadusque principia formalia, scilicet bonitas, virtus, entitas et huiusmodi, a ratione et proprietate suae universalitatis, simplicitatis, formalitatis et actualitatis per potentialiora principia adeo distrahantur, quod ab universalitate in totalem particularitatem et a simplicitate in maximam compositionem, a formalitate seu subtilitate in crassitudinem et ab actualitate in potentialitatem competentem descensui deducantur.

Et istum processum prosequitur Dionysius 4 cap. *De divinis nominibus* V[22]), ubi dicit: "Bonum, quibus perfecte ingignitur, perfecta facit et immixta et integra bona, quae autem minus ipso participant, et imperfecta sunt bona et mixta propter defectum boni. Et non est universaliter malum, neque bonum, neque faciens bonum, sed quod magis et minus bono appropinquat, proportionaliter erit bonum" etc., sicut positum est in declaratione 8[23]). Ad idem facit, quod dicit 5 cap. ibidem B[24]), et est positum super 2[25]).

Ex quibus evidenter apparet, quod propinquitas et distantia a prime bono sunt causa maioris et minoris perfectionis et sic abundantioris et deminutae participationis, quia participans se ipso est supremum et immediatum ad prime bonum, ut ostensum est super 2[26]), alia vero participantia, secundum quod pauciora vel plura requirunt media, id est maiori vel minori perfectione, suos vindicant sibi gradus. Et sic universaliter verum est, quod participans habet rationem imperfecti, si participans differt a participato. Quid autem sit de participantibus habentibus rationem subiectorum, inferius apparebit.

Et hoc de primo.

B Sane participans, ut dictum est, alicuius intentionis, formae vel perfectionis est partem capiens. Tale autem participans vel est aliquid ordine naturae et temporis ante ipsam actualem participationem vel ordine naturae tantum, non temporis.

Si primo modo, sic, ut dictum est supra, habet rationem imperfecti, subiecti et potentialis. Et hoc est dupliciter, quia vel secundum privationem vel secundum habitum, ut dicit Aristoteles et Commentator suus VIII *Metaphysicae*[27]) de materia, quae se habet his duobus modis ad diversas formas in recipiendo eas, scilicet vel secundum privationem vel secundum habitum.

»Secundum privationem, quod quidem est, cum materia eodem ordine se habet ad utramque formam, et istae formae in eadem materia sibi reciproce succedere possunt, ut cum ex aere generatur ignis et e converso. Dicitur autem hic modus receptionis secundum privationem, quia in materia non requi-

[22]) Dion., De div. nom. 4 20; PG 3,717C–D; Simon 250,58–61
[23]) supra, prop. 8 B; Pagnoni-Sturlese 160
[24]) cf. Dion., De div. nom. 5 3; PG 3,817A–B; Simon 306,84–87
[25]) supra, prop. 2 C; Sturlese 86
[26]) supra, prop. 2 E; Sturlese 89
[27]) cf. Arist., Metaph. VIII 5, 1044b29–34; Averr., Metaph. VIII comm. 14; Venetiis 1562, 222rD–vH

107 4 cap.: cap. 4 *V* 117 ut ... 2: per *O* 120 quid: quod *O*

Digitized by Google

ritur nisi privatio formae recipiendae, non quod altera earum de necessitate prius insit ad hoc, quod alia recipiatur«[28]).

»Secundum habitum vero dico, cum materia recipit formas secundum quendam ordinem, qui per se attenditur inter formas ita, ut aliquam earum non recipiat, nisi prius alia inveniatur in materia secundum viam et ordinem generationis et corruptionis, sicut patet«[29]), quod embryo non recipit formam sensitivam, nisi prius habuerit vegetativam. Et sic etiam currit exemplum auctoris *De causis* in commento 1 prop.[30]): ens vivum rationale homo. Sic ergo participans stans sub ordine potentiae aliquam perfectionem sibi proportionatam suscipit. Et quia potentia non habet esse nec rationem nisi ad actum, ad quem est[31]), ideo talis actus, si est substantialis, qui etiam proprie dicitur perfectio, participabitur substantialiter, non secundum modum participantis, cum ipse actus communicet modum suum rei participanti non recipiens ab ea. Participantis enim inquantum huiusmodi est recipere, non dare. Et sic actus formae substantialis participatur a materia, ubi fallit regula Boethii, qua dicitur, secundum quod communiter allegatur[32]): »Omne, quod recipitur in aliquo, recipitur ibi secundum modum recipientis, non rei receptae«.

Si autem talis actus est accidentalis, hoc est dupliciter. Vel quia respicitur et recipitur ab ente potentiali in ratione subiecti tantum, et sic talis actus participatur accidentaliter, et licet det esse accidentale per modum entis, tamen participatur secundum modum participantis, cum participans sit ens actu. Vel respicitur et recipitur non iam in ratione subiecti, sed in ratione alicuius accidentalis perfectionis inexistentis subiecto secundum actum, secundum quod lumen participatur a corpore diaphano, et talis actus non est forma entis proprie, sed magis quaedam eius perfectio.

Si secundo prius dicto modo, hoc est si participans est aliquid ante participatum ordine naturae tantum, non temporis, hoc est adhuc dupliciter, vel quoad egressum a prime imparticipato, scilicet prime bono, vel quoad regressum.

Si hoc secundo modo, sic participatio incipit ab inferiori, distantiori et extimiori. Et tale participans iterum habet rationem imperfecti et potentialis respectu participati, quod ipsum perficit, sed exclusa privatione, »cum tale ens in potentia respiciat participatum sicut actum intrinsecum sui perfectivum secundum rationem alicuius determinati sui ordinis ad ipsum actum. Et tale ens potentia non est pluribus actibus determinabile, sed uno solo, illo

[28]) cf. Theodor. de Vrib., De orig. 4 17; Sturlese 173,155–162
[29]) cf. Theodor. de Vrib., De orig. 4 17; Sturlese 173,162–166
[30]) cf. Lib. de caus. 1,n.6–11; Pattin 135,17–136,38
[31]) cf. Arist., Metaph. IX 8, 1050a4–14; infra, prop. 187 A; Sturlese 56,15–16
[32]) cf. supra, prop. 23 E n. 25

166 esse accidentale: accidentale esse *O* 167 secundum: per *V* 170 sui ordinis: ordinis sui *V*

Digitized by Google

videlicet, quem respicit secundum rationem sui determinati ordinis«[33]). »Et sic essentia corporis caelestis respicit et recipit animam, qua eius potentialitas terminatur, nec per aliam formam determinabilis est nec a tali ordine ad hanc determinatam formam absolvi potest eo, quod sibi competit secundum rationem suae essentiae«[34]). Eodem modo proportionaliter se habet anima ad intellectum et intellectus ad unum, inquantum participantur inseparabiliter. Idem etiam apparet in participatis separabiliter, secundum quod tota maneries corporum caelestium participat manerie animarum, quae intellectualibus hypostasibus, quae vitis, quae entibus, quae virtutibus, quae bonitatibus, quae prime bono.

Si autem participatio consideretur quoad egressum a prime bono, tunc incipit a superiori, propinquiori et intimiori, et tale participans non habet rationem imperfecti potentialis, sed subiecti universalis et determinabilis secundum determinatum ordinem ad ipsum determinantia, limitantia seu contrahentia, et in talibus participans utpote effectus totalioris producentis est universalius, simplicius simplicitate perfectionis, non imperfectionis, sicut infra apparebit[35]) de materia prima, formalius et actualius suo participato, quod suscipit et locat, ut suo loco ostendetur[36]). Verbi gratia: in anima partiali quoad intrinseca substantialia principia, quae non ponunt in numerum, supremum seu intimum et sic divinissimum et ex hoc simpliciter primo propinquissimum est unum, quod auctor vocat prime "unius vestigium" 10 quaest. *De providentia*[37]) et Dionysius "unitatem superexaltatam" seu "excedentem mentis naturam" *De divinis nominibus* 7 cap. B[38]), hoc, inquam, unum determinatur in intellectivum, quod in ratiocinativum, quod in sensitivum, quod etiam in vegetativum, sicut etiam bonum infra ordinem bonitatum determinatur virtute, quae ente, quod vita, quae intellectu, qui anima, anima vero continet suum corpus.

Et haec ad praesens sufficiant de secundo.

C Ex praemissis colligitur tertium, scilicet de proprietatibus participantium, quae variantur in materialibus et in immaterialibus, et in his adhuc diversantur secundum considerationem exitus eorum a prime bono vel reditus ad ipsum.

In materialibus enim omne participans est imperfectum, potentiale, subiectum, componibile, indeterminatum, determinabile, indigens, sibi insufficiens, diversitatem sustinens, participatum sibi proportionatum suscipiens et

[33]) cf. Theodor. de Vrib., Quaest. utrum in Deo 2.2.2., 6; Pagnoni-Sturlese 310,79–84
[34]) cf. Theodor. de Vrib., Quaest. utrum in Deo 2.2.2., 7; Pagnoni-Sturlese 310,88–95
[35]) infra, prop. 59 B–C
[36]) infra, prop. 98 B
[37]) Procl., De X dub. 10,n.64; Boese 106,10
[38]) Dion., De div. nom. 7 1; PG 3,865C; Simon 337,72–73; Dionysiaca 385,3–4

195 intellectivum: intellectum *V* 197 quod: quae *codd.* | qui: quae *codd.* 201 in² *om. V* 205 insufficiens: sufficiens *V*

Digitized by Google

ab eo perfectionem et determinationem recipiens. Plures istarum proprietatum inveniuntur in immaterialibus participantibus, prout participatio incipit a distantiori ad prime bonum.

Sane in alia consideratione immaterialium participantium participans omne est subiectum, actuale, formale, componibile, universale, indeterminatum, determinabile, per se subsistere non sufficiens, diversitatem participatorum sustinens et suscipiens et determinationem ab eis recipiens.

Et hoc de tertio et primo principali.

Circa propositum duo faciam secundum duas eius partes. Quoad primam partem tria faciam, quia primo dicam de participati ratione, secundo de ipsius multiplici divisione et proprietatum eius recollectione et tertio ex praemissis participantis ad participatum secundum demissionem comparatione.

De primo sciendum, quod, sicut participans vel habet rationem imperfec- D
ti et potentialis vel subiecti, licet actualis, et utrobique habet rationem determinabilis, ita proportionaliter participatum correspondens primo participanti habet rationem perfectionis seu perficientis, correspondens vero secundo habet rationem determinationis seu determinantis.

Et quoad primum modum participatum habet rationem formae: Omnis enim perfectio dat esse perfectibili, forma vero est substantia, unitas, lumen, actus, finis seu complementum.

Substantia namque dicitur forma, quia sustentat seu sustinet id, in quo est, secundum Aristotelem II *Physicorum*[39]) et Avencebrol in pluribus locis *Fontis vitae*[40]). Dicitur etiam unitas secundum eundem, quia in se indivisa non recipit partitionem nisi propter materiam, quae ei subiecta est, libro II cap. 20[41]), ubi sic dicit: "Forma existens in materia, quae perficit essentiam omnis rei ..., est unitas veniens a prima unitate, quae creavit eam". Et infra prosequitur, qualiter per materiam dividatur, eodem cap. et sequenti[42]). Dicitur etiam lumen secundum eundem libro V cap. 22[43]) et 30[44]), quia diffusio eius super materiam est sicut diffusio luminis super aerem, et ideo antiqui vocaverunt eam lumen. Dicitur etiam actus sive perfectio, quia "est id, per quod substantia demonstrata est in actu" secundum Averroem super I *Physicorum* cap. 12[45]), perfectio vero in eo, quod est quoddam divinum bonum appetibile naturaliter existens in appetitu materiae[46]). Dicitur ultimo finis seu complementum, aut quia est terminus ultimus, propter quem est motus

[39]) cf. Arist., Phys. II 1, 192b32–34; Averr., Phys. II comm. 4; Venetiis 1562, 49vL
[40]) cf. Avenc., Fons vitae III 17 (Baeumker 118,8–9) 36 (Baeumker 161,14–162,10)
[41]) Avenc., Fons vitae II 20; Baeumker 60,28–61,3
[42]) cf. Avenc., Fons vitae II 20–21; Baeumker 61,9–62,24
[43]) cf. Avenc., Fons vitae V 22; Baeumker 298,20–21
[44]) cf. Avenc., Fons vitae V 30; Baeumker 313,11–13
[45]) Averr., Phys. I comm. 69; Venetiis 1562, 40vL
[46]) cf. Arist., Phys. I 9, 192a16–19

208 immaterialibus: materialibus *V*

Digitized by Google

secundum Aristotelem I *Physicorum* cap. 3[47]), aut quia finit materiam secundum Avencebrol libro IV cap. 20[48]).

Eodem modo proportionaliter participatum, de quo agitur, sustentat participans et est unum seu unitas utpote ab imparticipato, quod habet rationem unitatis, institutum, et non partitur, nisi inquantum inest participantibus, secundum quorum diversitatem diversatur. Et est lumen a luce imparticipata super participantia diffusum. Propter quod etiam dicitur radius procedens ab eo, quod omnibus irradiat, per commentum praemissae[49]). Est et actus sive perfectio, quo participans ut imperfectum existens actuatur et perficitur: Prout enim inexistit participanti, perficit ipsum. Est et finis ea ratione, qua forma.

Verum ubi participans habet rationem subiecti actualis, non imperfecti potentialis, sed universalis determinabilis, ibi participatum non habet proprie rationem perfectionis et formae, sed magis determinationis et determinantis seu eius, in quod fit determinatio. »Determinabile enim et id, in quod fit determinatio, quod etiam est et dicitur determinans, non habent se ad invicem ex additione secundum essentiam, quamvis numerentur secundum esse, nec ipsum determinabile existens in determinato recedit et cadit a sua propria ratione, sed idem et eiusdem rationis et proprietatis per essentiam manet in tali determinatione, et solum variatur secundum esse, et idem et eiusdem rationis per essentiam manet sub diverso modo essendi«[49a]).

Verbi gratia: bonum, quod est solius prime boni effectus infra ordinem unitatum, est participans habens rationem subiecti, quia subicitur omnibus aliis formalibus intentionibus, et habens rationem universalis, quia ambitu suo omnes alias circumcludit, et determinabilis, non prout potentia determinatur in actum, ut genus in speciem, sed prout actus seu existens in actu determinatur in aliquid magis potentiale, et hoc non quodcumque, sed sibi immediatum, quod scilicet est potentialius determinabili primo, sed actualius eo, quo ipsum ulterius determinatur, et sic secundum ordinem quoad reliquas formales intentiones. Et sic bonum determinatur virtute, quae ente, quod vita, quae intellectualitate, ita tamen, quod ex determinabili et determinante fiat unum per essentiam, sicut etiam apparet in determinatione potentialis per actum, quae coincidunt in identitatem essentiae, ut animal rationale, quae sunt unum per essentiam, sed esse non idem.

Et hoc de primo.

E Sane participatum habens rationem perfectionis, de quo ad praesens solo agitur, dividitur multipliciter secundum participantium suorum diversitatem,

---

[47]) cf. potius Arist., Phys. II 2, 194a27–30
[48]) cf. Avenc., Fons vitae IV 20; Baeumker 253,26–254,6
[49]) cf. Procl., Elem. theol. 23 comm.; Vansteenkiste 275
[49a]) cf. Theodor. de Vrib., De int. III 21 3; Mojsisch 194,111–117

---

245 partitur: participatur *V* 259 sed: secundum *codd.* 263 est *om. V* | quia subicitur *om. O* 264 habens rationem *om. O* 265 prout: ut *V* 272 etiam: et *V*

quia videlicet in id, quod est perfectio materiae vel materialis vel immaterialis. Et utrumque istorum vel est universale vel particulare, insensibile vel sensibile, quorum ultimum est perfectio corporis, insensibile vero perfectio animae et intellectualis hypostasis et aliorum separatorum. Et rursus participatorum quoddam est infusum super participans, quoddam non. Quorum exemplum est in lumine corporali, quod, prout est in sole, stat in sua simplicitate, sed prout est in superficie, sic partitur secundum Avencebrol libro III cap. 35[50]). Item aliud est corporale, aliud non corporale, sicut et forma secundum eundem ubi iam supra[51]). Item dividitur in superessentiale, essentiale, substantiale et accidentale.

Summa autem divisionis participati est, quod aut est universale et primum, aut universale et non primum, aut nec universale nec primum.

Sunt autem talis participati multae proprietates, scilicet quod est essentiae constitutivum, contentivum, retentivum, sustentativum, perfectivum, completivum, sui diffusivum, communicativum, contenti penetrativum, unitivum, distinctivum, singularizativum sive determinativum, terminativum, luminis et virtutis collativum, cognitionis operativum.

Et hoc de secundo.

Ex praemissis evidenter apparet tertium, scilicet quod omne participans, F de quo agitur, cum habeat rationem imperfecti, demissius est participato, quod habet rationem perfectionis seu perfectivi: tum quia constitutum, contentum, retentum, sustentatum etc. est demissius constituente, continente, retinente, sustentante etc.

Et hoc de prima parte propositi.

Circa secundam vero partem tria faciam, quia primo dicam de participati ad imparticipatum imitatione, secundo de participatorum in imparticipato collectione et tertio ex praemissis de participati ad imparticipatum submissione.

De primo sciendum, quod participatum potest considerari tripliciter. G Uno modo ut est in ipso imparticipato; et sic, cum sit idem ei, condicionatur secundum modum ipsius. Alio modo consideratur ut in se circumscripto et imparticipato et participante, prout imaginamur ipsum fluere; et sic habet quandam similitudinem, licet non sine dissimilitudine ad ipsum imparticipatum. Tertio modo consideratur, ut est in participante; et sic condicionatur secundum modum participantis: Omnia enim participata sunt defluxa ab imparticipatis et per hoc sunt exempla eorum.

Fluentia etiam ab aliquo colliguntur circa suam originem et disperguntur, cum elongantur ab origine: "Origo enim est collectiva eius, cuius est origo".

---

50) cf. Avenc., Fons vitae III 35; Baeumker 159,19–160,4
51) cf. Avenc., Fons vitae III 35; Baeumker 160,20–161,13

---

284 partitur: participatur *V*   289 nec[1] *om. O*   310 licet: vel *V*

Digitized by Google

Haec apparent per Avencebrol libro III cap. 24[52]), immo "omne derivans esse aliis ipsum prime est hoc, quod tradit recipientibus derivationem" per 18[53]). Hinc est, quod omne participatum repraesentat suum imparticipatum quoquo modo per imitationem, cum sit exemplum suum, imago et pictura, et consequenter participatum participat aliquo modo nomen conveniens imparticipato, ut est lux, unitas et huiusmodi. Et propter hoc, sicut possibile est, participatum est simile suo imparticipato, a quo instituitur.

Et hoc de primo.

H Verum non sic est simile, quin sit magis dissimile. Nam imparticipatum, ut prime et principaliter ens et per se perfecta unitas, et sic simplex, supersufficiens, superplenum, neque initium neque finem inquantum huiusmodi neque mutationem neque diversitatem habet, ut dicit Avencebrol libro II cap. 20[54]) de prima unitate, cui conforme est omne imparticipatum, cum habeat rationem unitatis, immo sit unitas per se perfecta, ut infra apparebit[55]), necesse est, ut participatum procedens ab eo habeat principium et finem per praemissam[56]) et adveniat ei mutatio et diversitas, sicut ostendit Avencebrol ubi iam supra[57]) de forma. Ac per hoc participatum est dissimile suo imparticipato utpote divisibile in participantibus habens varios ordines adeo, ut, quanto participatum ordine naturae fuerit propinquius suo imparticipato, tanto ipsum participans erit unitius et simplicius, et e converso quanto remotius, tanto suum participans erit multiplicius et compositius. Et sic participatorum aliud est alio occultius, subtilius, fortius et firmius, sicut ostendit Avencebrol de formis libro V cap. 20[58]), unde et quaedam participatorum participantur semper et connaturaliter, quaedam vero quandoque tantum, ut inferius apparebit[59]).

Et hoc de secundo.

I Ex praemissis evidenter colligitur tertium, scilicet quod omne participatum est demissius imparticipato. Omne enim productum, contractum, sparsum, partitum et secundum participantia condicionatum est demissius productivo, illimitato, unito et sui ipsius existente habente ad omnia participantia influentiam generalem. Sed participatum respectu imparticipati est huiusmodi. Ergo est demissius eo.

Et sic etiam apparet intentio elementi.

---

52) cf. Avenc., Fons vitae III 24; Baeumker 136,6–7 et 18
53) Procl., Elem. theol. 18; Vansteenkiste 272
54) cf. Avenc., Fons vitae II 20; Baeumker 61,5–6
55) infra, prop. 114 D–F
56) cf. Procl., Elem. theol. 23; Vansteenkiste 275
57) cf. Avenc., Fons vitae II 20; Baeumker 61,7–8
58) cf. Avenc., Fons vitae V 20; Baeumker 294,18–295,16
59) infra, prop. 184 F; Sturlese 15

---

333 participantibus: participato *V* 334 ordine: ordinem *V* 338 20: 24 *O* 344 unito: unitati *codd.*

Digitized by Google

## COMMENTUM

*Participans enim ante participationem imperfectum ens, participatione autem factum perfectum, secundum est semper a participato, secundum quod participans est perfectum. Qua enim imperfectum erat, hac participato, quod fecit ipsum perfectum, demissius est. Participatum autem alicuius ens et non omnium, demissius ens eo, quod est omnium et non alicuius, iterum submissam est sortitum existentiam; hoc quidem enim communi omnium magis congeneum, hoc autem minus congeneum. Praecedit ergo imparticipatum quidem participata, haec autem participantia. Ut enim summatim dicatur, hoc quidem est imparticipatum unum ante multa, participatum autem unum in multis unum simul et non unum, participans autem omne non unum simul et unum.*

Hic probat auctor primam partem elementi sic: Omne perfectibile demissius est eo, quo perficitur; sed omne participans est perfectibile, participatum autem, quo perficitur: ergo omne participans est demissius participato. Minor declaratur sic. Omne illud, quod ante participationem existens imperfectum participatione fit perfectum, est perfectibile; sed omne participans est huiusmodi: ergo etc. Et nota, quod loquitur de participante primo et secundo et non tertio modo distinctionis participantium proxime iam praedictae. Maiorem sic probat. Omne imperfectum qua imperfectum est demissius eo, quod facit ipsum formaliter perfectum; sed omne perfectibile est huiusmodi: ergo etc. Ubi notandum, quod non dicit participans esse simpliciter demissius participato, sed solum ex ea parte, qua est imperfectum.

*Participatum:* Hic probatur secunda pars sic. Omne factum alicuius ens et non omnium demissius est eo, quod est omnium et non alicuius; sed omne participatum est huiusmodi: ergo etc. Sed hoc est imparticipatum per praemissam[60]), ergo participatum demissius est imparticipato. Istius rationis primo ponit minorem cum conclusione. Postea ibi, *hoc quidem enim* probat maiorem tali ratione. Omne minus congeneum causae omnium demissius est eo, quod est ei magis congeneum; sed omne factum alicuius ens et non omnium est minus congeneum causae omnium, illud autem, quod est commune, est magis ei congeneum: ergo omne factum alicuius etc. Et haec fuit maior. Ergo imparticipatum praecedit participata, haec autem participantia.

*Ut enim:* Recolligit dicta sua in summa dicens, quia, ut dicatur summatim, imparticipatum, cum sit unitas, est unum ante multa per 5[61]), participa-

---

60) cf. Procl., Elem. theol. 23; Vansteenkiste 275
61) cf. Procl., Elem. theol. 5; Vansteenkiste 266

---

351 a participato: aptitudo *O* 355 quidem: quidam *V* 356 hoc ... congeneum *om. O* 358 imparticipatum *om. O* 358 unum$^2$ *om. O* 361 auctor *om. O* 382 enim: non *O*

Digitized by Google

tum autem existens in multis est unum, prout est idem ei, a quo emanat per 18[62]), non unum autem inquantum distractum est in participantibus per 4[63]), participans autem est non unum secundum se, cum fiat participatione unum per 2[64]), et fit unum adeptione participati per 3[65]).

---

62) cf. Procl., Elem. theol. 18; Vansteenkiste 272
63) cf. Procl., Elem. theol. 4; Vansteenkiste 265–266
64) cf. Procl., Elem. theol. 2; Vansteenkiste 265
65) cf. Procl., Elem. theol. 3; Vansteenkiste 265

---

386 est non: non est *O*

Digitized by Google

## PROPOSITIO 25

## OMNE PERFECTUM IN GENERATIONES PROCEDIT, UT POTEST PRODUCERE, IMITANS OMNIUM UNUM PRINCIPIUM

Habitis condicionibus unitatis nunc auctor in isto 25 elemento transfert se ad condiciones bonitatis, quarum potissima est esse perfectum, dicens: OMNE etc. Vel continuetur sic: Ostenso, quod imparticipata instituunt participata eis dimissiora, nunc auctor ostendit, quod non sola imparticipata sunt huiusmodi, sed etiam omne perfectum exerit se in sua generata secundum posse suum, dicens: OMNE etc.

Ad cuius elementi evidentiam duo declarabo, suppositum et propositum. Circa primum tria faciam, quia primo ponam perfecti multiplicem descriptionem et ex hoc proprietatum eius enumerationem, secundo subiungam ipsius multivocationem et tertio perfectorum, de quibus intenditur, subdivisionem, et ex hoc suppositi expressionem.

De primo sciendum, quod perfectum multipliciter describitur. A

Est enim perfectum sibi sufficiens bonitate, virtute seu potentia, hoc est, quod habet, quidquid habere debet bonitatis et virtutis ita, quod "nihil remanet extra". Haec colligitur ex Avicenna IV *Metaphysicae* cap. 3[1]).

Item perfectum est unumquodque, cum ipsum est in effectu, idem ibidem[2]), quia sicut imperfectio respicit potentiam, ita perfectio effectum; unde esse bonum in omni re, hoc est perfectum esse, scilicet ipsum esse in effectu. Haec ille.

Item secundum Algazelem tract. IV prop. 2[3]) perfectum est id, quod "non eget sibi dari aliquid extrinsecus, per quod acquiratur sibi aliqua proprietas".

Item secundum eundem ibidem[4]) perfectum est, "cui quidquid est possibile, praesens est".

Item secundum Aristotelem VII *Physicorum* cap. 5[5]) "perfectum est, cum attingit propriae virtuti, et tunc maxime perfectum est secundum naturam"; vel sic secundum aliam translationem[6]): "Unaquaeque res tunc est

---

[1]) cf. Avic., Metaph. IV 3; Van Riet 217,54–55
[2]) cf. Avic., Metaph. IV 2 (Van Riet 212,43–44), 3 (Van Riet 216,30–32)
[3]) Algaz., Metaph. I 4 1 2; Muckle 91,16–17
[4]) Algaz., Metaph. I 4 1 2; Muckle 91,17–18
[5]) Arist., Phys. VII 3, 246a13–15; t. lect. 6,n.702
[6]) transl. Michaelis Scoti, t. comm. 18

---

19 cum: quod *V*

Digitized by Google

perfecta in illa hora proprie, in qua pervenit ad virtutem propriam et est in fine dispositionis naturalis". Et ponit[7]) exemplum de circulo. Et dicit "propriam" et non alienam, quia unumquodque secundum propriam virtutem perficitur, I *Ethicorum* cap. 9[8]): "Unumquodque – ait Aristoteles – bene perficitur secundum propriam virtutem": non enim artifex secundum alterius, sed secundum propriam virtutem perfectus dicitur secundum Commentatorem ibidem[9]). Dicitur etiam "secundum naturam", quia "natura nihil facit frustra, nec deficit in necessariis"[10]): Ipsa enim quaerit perfectionem et reicit imperfectum secundum Aristotelem XV *De animalibus*[11]).

Item perfectum est, cui non est possibilis additio vel deminutio in tali dispositione: haec est Averrois super V *Physicorum* cap. 6[12]). Et sub tali intentione Dionysius 13 cap. *De divinis nominibus*[13]) describit perfectum per "inaugmentabile" et "non minorabile".

Item secundum Senecam *Epistula* 68[14]) perfectum est, cui nihil accidit vel accedit.

Item secundum Aristotelem X *Metaphysicae*[15]) perfectum est, quod nullo indiget et "extra quod nihil est". Et propter hoc dicit Augustinus *Super Genesim* libro II cap. 1[16]): Perfectum est, cui iam in suo genere nihil addendum est.

Item secundum Aristotelem V *Metaphysicae*[17]) perfectum est, quod est completum secundum habitum.

Item idem ibidem[18]): Perfectum est, quod habet finem. Nulla nempe perfectio est ante finem, sed omnis perfectio in fine est secundum Aristotelem VII *Physicorum*[19]). Ad hoc facit Averroes super X *Metaphysicae* cap. 7[20]), ubi dicit: Perfectum est, quod est in suo complemento.

Item secundum Aristotelem IV *Meteororum*[21]) perfectum est, quod potest sibi simile generare, vel quod potest "alterum facere tale, quale ipsum est".

---

7) cf. Arist., Phys. VII 3, 246a15–16
8) Arist., Eth. Nic. I 6, 1098a15; Gauthier 151,10–11
9) cf. Eustrat., In Eth. Nic. comm. I 6; Heylbut 70,21–27; Mercken 117,46–54
10) Arist., De an. III 9, 432b21–22; Stroick 229,83
11) cf. Arist., De gen. animal. I 1, 715b14–16
12) cf. Averr., Phys. V comm. 42; Venetiis 1562, 233rF
13) Dion., De div. nom. 13 1; PG 3,977B; Simon 432,71
14) cf. Sen., Epist. 66,n.9; Reynolds 183,9–10
15) cf. Arist., Metaph. X 4, 1055a12–16; t. comm. 13
16) ibi non invenitur
17) cf. Arist., Metaph. V 16, 1021b14–17
18) cf. Arist., Metaph. V 16, 1021b23–25
19) cf. Arist., Phys. VII 3, 246a13–16
20) cf. Averr., Metaph. X comm. 13; Venetiis 1562, 261vG–H
21) Arist., Meteor. IV 3, 380a13–15

---

37 etiam: et *O* 51 completum: complementum *V*

Digitized by Google

Item perfectum est, quod non agit per intentionem[22]).

Item secundum Eustratium super VI *Ethicorum* cap. 4[23]) perfectum est, quod regressum est in suam causam: perfectio enim secundum eundem regressus est ad suam causam.

Proprietates vero perfecti, quod est vere perfectum, sunt simplicitas, indivisibilitas, inalterabilitas, immutabilitas et impertransibilitas.

Prima apparet, quia perfecto nihil accidit nec addi potest. Igitur est simplex, quia secundum Boethium[24]) simplex subiectum esse non potest.

Secunda apparet, quia perfectio est indivisibilis secundum Averroem super VII *Physicorum* cap. 5[25]): Nihil enim est perfectum nisi isto tempore, in quo pervenit ad perfectionem, quod tempus est indivisibile. Finis etiam rei naturalis est indivisibilis; perfectio autem est finis, igitur indivisibilis. Sane melius patet ex eo, quia perfectum est simplex et bonum; bonum autem uni idem per 13[26]); unum autem est indivisibile.

Ex his sequitur tertia, quia alteratio non est nisi in re divisibili secundum Aristotelem V *Physicorum*[27]). Et si dicis, quod angelus et anima partialis alterantur, dico, quod hoc est ratione partibilitatis, cum non sint simplices nisi in respectu.

Quarta etiam apparet per Aristotelem I *Caeli et mundi*[28]), quia, si perfectum, quod est completum, esset possibile permutari ad genus aliud, esset deminutum: non enim est permutatio nisi in deminuto.

Ex dictis sequitur quinta, quia in perfectione est status, tum quia »finis est, apud quem est quies«[29]), tum etiam quia nihil est perfecto addibile.

Et hoc de primo.

De secundo sciendum, quod perfectum accipitur dupliciter: proprie et B
communiter.

Proprie sumptum opponitur imperfecto, et sic secundum Aristotelem V *Metaphysicae*[30]) dicitur dupliciter, scilicet per se et per accidens. Et dicta quidem per accidens relinquantur, quia infinitis modis possunt esse. Modi autem per se perfecti sunt tres, ut ibidem[31]) habetur, quia vel est perfectum in posse, vel est perfectum in esse quoad intrinseca principia rei et principiata, vel secundum extrinseca mensurantia esse.

---

[22]) cf. infra, prop. 25 G n. 83–86

[23]) cf. Eustrat., In Eth. Nic. comm. VI 4; Heylbut 228,18–22; Cod. Vat. Lat. 2171, 104ra

[24]) cf. Boeth., De Trin. 2; Stewart-Rand 10–43

[25]) Averr., Phys. VII comm. 18; Venetiis 1562, 320vK

[26]) cf. Procl., Elem. theol. 13; Vansteenkiste 270

[27]) cf. potius Averr., Phys. VII comm. 18; Venetiis 1562, 320vl; Arist., Phys. VI 4, 234 b10

[28]) cf. Arist., De cael. I 1, 268a30–b5

[29]) cf. Avic., Metaph. VI 5; Van Riet 326,64

[30]) cf. Arist., Metaph. V 16, 1021b30–1022a3; Alb., Metaph. V 4 1; Geyer 273,6–9

[31]) cf. Arist., Metaph. V 16, 1021b12–25

---

78 aliud: aliquod *O*

Digitized by Google

Si sumatur hoc secundo modo, sic est primus modus, quem ponit Aristoteles[32]), scilicet quod »uno modo dicitur perfectum, extra quod non est accipere aliquam partem de integrantibus et ad esse pertinentibus. Et hoc est dupliciter, secundum exigentiam entis videlicet et secundum exigentiam esse. Secundum exigentiam autem entis adhuc dupliciter, quia vel secundum essentialium perfectionem vel quantitatis«[33]), quantitatis, dico, debitae secundum naturam, quia omnium natura constantium est terminus magnitudinis et augmenti, II *De anima*[34]); secundum essentialium autem, quae ingrediuntur intrinsecus ad rei constitutionem. »Secundum autem esse perfectum est, quod secundum tempus, quod est mensurans esse, non habet defectum, sive hoc sit secundum tempus simpliciter, sicut solum esse mundi est perfectum, cui se commetitur totum tempus, ut inferius ostendetur[35]), sive sit secundum tempus singulorum, quod est mensura sui periodi secundum naturam procedentem ab imperfecto substantiae et virium ad statum in utroque et a perfecto substantiae et virium usque ad ultimam deminutionem in utroque. Si enim aliquid desit huic tempori, res est imperfecta in esse secundum naturam«[36]).

Si autem sumatur perfectum primo modo, hoc vel est secundum proportionem potentiae naturalis ad bene esse aut secundum perfectionem potentiae per actum ultimum. Primo modo est secundus modus Aristotelis[37]), scilicet quod »secundo modo dicitur perfectum, quod est perfectum secundum virtutem et bene se habere secundum illam ita, quod non habeat hyperbolem, id est defectum, secundum sui generis et naturae facultatem«[38]). Vocatur autem virtus sui generis vel naturae, quae convenit »secundum illam naturam, qua haec res est id, quod est, sicut virtus hominis est secundum intellectum, quia solus intellectus est, quo homo est id, quod est, et homo; propter quod etiam talia adeptus non est alteratus, sed perfectus«[39]).

Secundo modo est tertius Aristotelis[40]), scilicet quod perfectum dicitur, cui inest finis suus naturalis et studiosus sive bonus.

Communiter vero sumptum nomen perfecti invenitur in quantitate, et hoc discreta videlicet et continua, et in commensuratione potentiae ad suum actum, sicut ostendit Avicenna IV *Metaphysicae* cap. 3 in principio[41]).

»Primo modo dicitur dupliciter numerus perfectus, scilicet vel inquan-

---

32) cf. Arist., Metaph. V 16, 1021b12–13
33) cf. Alb., Metaph. V 4 1; Geyer 271,59–66
34) cf. Arist., De an. II 4, 416a16–17; Stroick 87,88
35) infra, prop. 55 B; prop. 198 B; Sturlese 190
36) cf. Alb., Metaph. V 4 1; Geyer 271,67–272,13
37) cf. Arist., Metaph. V 16, 1021b14–17 et 21–23
38) cf. Alb., Metaph. V 4 1; Geyer 272,14–17
39) cf. Alb., Metaph. V 4 1; Geyer 272,45–49
40) cf. Arist., Metaph. V 16, 1021b23–25
41) cf. Avic., Metaph. IV 3; Van Riet 214,75–82

---

106 in esse *om. V* 110 scilicet: secundum *O*

Digitized by Google

tum sumitur ut quid compositum ex omnibus partibus suis aliquotis, et sic senarius est perfectus et alii suae generationis secundum Boethium I *Arithmeticae* suae[42]), vel inquantum est coacervatio unitatum tantum, inquantum est ordo plurium unitatum«[43]). Omnis autem ordo perficitur principio, medio et fine secundum Aristotelem II *Metaphysicae*[44]) et per 21[45]); et sic ternarius, qui est primus numerus habens tres unitates, est perfectus. Propter quod Aristoteles I *Caeli et mundi*[46]) dicit hoc numero glorificari Deum, qui universum in hoc numero perfecit.

»Secundo modo dicitur perfectum, qualiter secundum Aristotelem ubi iam supra[47]) corpus dicitur perfectum inter continuas quantitates. Habet enim omnes dimensiones, quas possibile est esse ita, quod nihil est ei addibile, et per consequens, quando hoc habet aliquod corpus naturale secundum exigentiam naturae suae, tunc ipsum etiam est perfectum. Et secundum hunc modum perfecta dicimus in animalibus, quae attingunt motum secundum omnes dimensiones corporis, quia per potentiam vegetativam habent motum nutrimenti sursum et deorsum, et secundum potentiam motivam secundum locum in dextrum et sinistrum, et secundum potentiam sensitivam in ante et retro. Virtus enim sensitiva diffunditur ex corde in organa et motus sensibilium redeunt ex organis ad cor«[48]).

»Tertio modo dicitur perfectum secundum commensurationem potentiarum ad actus suos«[49]), et hoc sive potentiae sint activae vel passivae.

»Quarto modo dicitur perfectum secundum esse, scilicet quod ad suum esse nihil amplius exigit, quam habet«[50]), sive hoc sit secundum tempus sive secundum naturam suam.

Et hoc de secundo.

Verum quantum ad tertium sciendum, quod, quia perfectum secundum C
Aristotelem IV *Meteororum*[51]), ut dictum est supra[52]), dicitur, quod potest "facere tale alterum, quale ipsum est", et sic ratio perfecti completur in potentia activa, ideo secundum divisionem potentiae activae possumus accipere divisionem perfecti.

Est autem triplex potentia activa, scilicet essentialis, substantialis et accidentalis.

---

[42]) cf. Boeth., Instit. arithm. I 19; Friedlein 41,6–16
[43]) cf. Alb., Metaph. V 4 2; Geyer 273,19–24
[44]) cf. Arist., Metaph. II 2, 994a11–15
[45]) cf. Procl., Elem. theol. 21; Vansteenkiste 273
[46]) cf. Arist., De cael. I 1, 268a14–15
[47]) cf. Arist., De cael. I 1, 268a22–24
[48]) cf. Alb., Metaph. V 4 2; Geyer 273,82–94
[49]) cf. Alb., Metaph. V 4 2; Geyer 273,95–96
[50]) cf. Alb., Metaph. V 4 2; Geyer 274,30–31
[51]) Arist., Meteor. IV 3, 380a14–15
[52]) supra, prop. 25 A n. 21

---

137 dicimus in: dimensio *ex corr. m. post. O* 146 sive[1] ... (148) secundo *om. O*

Digitized by Google

Essentialis est, quae quantum ad rationem potentiae est idem cum essentia eius, quod dicitur posse, sed quantum ad ordinem potentiae immediate fundatur in rei essentia, prout ipsa essentia est res ut simpliciter, sive subsistat in una intentione – et hoc vel simpliciter, ut prime bonum, vel contracte, ut bonitates –, sive in pluribus – et hoc vel duabus vel pluribus –, dummodo remaneant in eo, in quod determinantur, in ratione et proprietate principiorum. Et in omnibus talibus entibus ut simpliciter, scilicet secundum speciem sine proprietate individui, licet non singularitatis, essentia, potentia et operatio sunt idem realiter, et pro tanto etiam talis potentia vocatur et est essentialis.

Substantialis etiam est, quae fundatur immediate in rei substantia. Dico autem substantiam, secundum quod condividitur contra essentiam, quae est ens ut simpliciter, ut iam dictum est, et secundum speciem. Substantia vero est ens hoc cum proprietate individuali. Et sic ratio substantiae proprie loquendo in separatis incipit in anima totali, quae unita corpori caelesti constituit cum eo unum, cuius potentia sive ratio agendi est substantia caeli, prout est composita ex anima totali et corpore caelesti.

Accidentalis vero potentia est, quae inexistit rei potenti mediante natura accidentali. Cuius exemplum est in igne, qui non agit inquantum ignis, id est nec essentialiter nec substantialiter, sed inquantum calidus, et sic accidentaliter.

Sicut autem habemus triplicem potentiam activam, ut sit in genere dicere, sic etiam habemus triplicem maneriem perfectorum. Quorum prima agunt per essentiam et producunt totam essentiam rei productae. Secunda vero praesupponunt essentiam principiorum a iam dictis perfectis productorum et actione sua determinant ea ad esse substantiale; et sic agunt substantialiter et ex parte sui et effectus. Tertia autem perfecta praesupponunt iam dicta principia tam secundum essentiam quam etiam secundum esse substantiale et disponunt rem, in quam agunt, accidentaliter et ex parte sui et effectus; et sic non pertingunt ad substantiam rei constituendam, quia nulla actio recipitur intimius in passo, quam egrediatur ab agente[53]).

Sunt autem perfectorum primae maneriei, ut sit in genere dicere, tres gradus. Quaedam enim eorum sunt perfecta tantum, qualia sunt omnia entia secundum speciem ex pluribus intentionibus constituta: Omnibus enim talibus conveniunt proprietates perfectorum supra enumeratae. Alia vero eorum sunt per se perfecta, qualis est omnis unitas et bonitas subsistens solum in una intentione et habens rationem principii, cum praecipua perfectio boni et nobilis sit in principiis secundum Aristotelem XI *Metaphysicae* cap. 16[54]),

---

[53]) cf. supra, prop. 7 C; Pagnoni-Sturlese 149,379–381
[54]) cf. Arist., Metaph. XII 7, 1072b30–1073a1

---

156 rationem: rem *codd.* 157 quod: quia *V* 163 singularitatis: singularis *V* 185 actio *om. O*

Digitized by Google

quamvis Pythagorici dixerint contrarium. Perfectio etiam non est nisi in unitate secundum Avicennam III *Metaphysicae* suae cap. 2[55]).

Super omnia iam dicta perfecta est plus quam perfectum, quale est prime bonum et unum. De quo sic dicit Dionysius 13 cap. *De divinis nominibus*[56]): "Etenim theologia de omnium causa et omnia et simul omnia praedicat et sicut perfectum ipsum et sicut unum laudat. Igitur perfectum quidem est non solum sicut per se perfectum" etc., quae auctoritas est posita super 9[57]). Et addit ibidem[58]) Dionysius: "Perfectum autem rursus dicitur et sicut inaugmentabile et semper perfectum et sicut non minorabile et sicut omnia in se ipso praehabens et supermanans secundum unam impausabilem et eandem et superplenam et imminorabilem largitionem, secundum quam omnia perficit et propria adimplet perfectione".

Est autem circa dictam auctoritatem Dionysii considerandum, quod primae condiciones perfecti attribuuntur per Platonicos bonitatibus, quarum quaelibet est "per se perfecta et secundum se ipsam et a se ipsa uniformiter segregata"[59]), tota per totam perfectissima. Et ideo subiungitur ibi[60]) differentia prime boni ad eas, scilicet quod est "superperfectum" etc. Est autem prime bonum perfectissimum simpliciter et absolute. Tum quia est simplicissimum. Tum quia ex eius esse in se ipso et non ex alia causa ab eo fluit esse exuberans ad ceteras res. Tum quia est summum bonum, nempe secundum Aristotelem I *Ethicorum* cap. 8[61]) optimus quidem est perfectus: unde, si unus est optimus, unus est, qui est vere perfectus, quippe, si plura sunt perfecta, unus est perfectissimus, qui et optimus. Tum etiam quia est supersufficientissimum.

Et hoc de perfectis agentibus per essentiam.

Sane perfecta secundum substantiam agentia, licet diversificentur in partibus et quoad animas totales et ipsos orbes, tamen tota ista maneries videtur habere rationem unius perfecti, quod etiam est primum generans. Unde et a Platone[62]) caelum dicitur esse magnum animal, tamquam sit unum perfectum, quia ad generationem inferiorum totum caelum concurrit, ut inferius apparebit[63]), cui, licet deficiat simplicitas inter proprietates perfecti in eo, quod quodlibet caelum est compositum ex motore et mobili, tamen tam motor quam etiam mobile in sua manerie sunt etiam simplicia. Et ex hoc, licet

---

[55]) cf. Avic., Metaph. III 2; Van Riet 112,80–113,91
[56]) Dion., De div. nom. 13 1; PG 3,977B; Simon 432,66–68
[57]) supra, prop. 9 A; Pagnoni-Sturlese 168–169
[58]) Dion., De div. nom. 13 1; PG 3,977B–C; Simon 432,70–73
[59]) Dion., De div. nom. 13 1; PG 3,977B; Simon 432,67–68
[60]) Dion., De div. nom. 13 1; PG 3,977B; Simon 432,68
[61]) cf. Arist., Eth. Nic. I 5, 1097a27–30
[62]) cf. Boeth., In Isag. Porph. ed. sec. II 5 (Brandt 184,21–22), III 4 (Brandt 209,1–3), IV 6 (Brandt 257,8–10); Theodor. de Vrib., De anim. 31 1; Sturlese 38,16–17
[63]) infra, prop. 107 A, C

---

201 et sicut *om. codd.* 205 adimplet: implet *V*

mobile mutet situm propter inferiorum generationem, nihilominus tamen est inalterabile, cum non recipiat peregrinas impressiones, et secundum substantiam intransmutabile et impertransibile, cum extra ultimum caelum nihil sit, neque vacuum neque plenitudo, sed vita sempiterna, ut superius est ostensum[64]).

De diversitate vero tertiae maneriei perfectorum transeo ad praesens, cum sit ex aliis satis nota.

Et hoc de supposito.

Circa propositum duo faciam secundum duas eius partes, quia primo dicam de processu omnis perfecti in generationem, secundo subiungam imitationis perfectorum ad primum omnium rationem.

Circa primum tria faciam, quia primo ponam generationis diversam acceptionem, secundo generationis hic intentae expressionem et tertio ex praemissis modum procedendi ipsa perfecta in generationem.

D De primo sciendum, quod generatio est duplex, scilicet entis permansivi et successivi. De generatione successivorum inferius[65]) erit sermo, quae est entis habentis esse in non esse variatio temporum mensurata. Generatio vero entis sive rei permanentis est duplex, originalis scilicet et causalis.

Originalis est duplex, quia vel est in distinctis solum respective intra idem suppositum et naturam vel de distinctis personaliter intra unam naturam. Et de istis generationibus infra dicetur[66]).

Causalis autem generatio est duplex, quia vel univoca vel aequivoca. Univoca est multiplex, quia vel solum existentium vel cum hoc viventium vel sentientium vel ratiocinantium. Aequivoca est duplex, quia vel cum motu et transmutatione vel sine his. Prima istarum est primi generantis, quia sol et homo generant hominem, sol aequivoce, homo univoce[67]). Generatio vero causalis, quae est sine motu et transmutatione, aut est perfectorum tantum aut superperfectorum. Si perfectorum secundum gradus suos, hoc est tripliciter. Aut intra eundem ordinem, inquantum prima generant media et haec extrema, sub ordine tamen principalis generantis. Aut extra suum ordinem, secundum quod inferiores ordines generantur mediantibus superioribus. Aut intra idem suppositum, secundum quod formalior intentio generat minus formale ex se, in quam determinatur, sub ordine tamen, ut dictum est, principalis generantis. Generatio vero per se perfectorum aut est bonitatum aut superperfecti, scilicet prime boni.

Et hoc de primo.

E Verum generatio, prout hic sumitur, est causalis, et hoc sive sit cum mo-

---

[64]) supra, prop. 6 B; Pagnoni-Sturlese 129
[65]) infra, prop. 50 D, 145 F
[66]) infra, prop. 40 B
[67]) cf. Arist., Phys. II 2, 194b13

---

245 solum ... (246) distinctis *om. O* 246 vel ... naturam *om. sed suppl. in marg. m. post. V*

Digitized by Google

tu et transmutatione in generantibus aequivocis, sive sine eis quantum ad generantia per essentiam, qua perfecta et per se perfecta et singulariter superperfectum per suas essentias se exerunt in agere; quod hic dicitur generatio activa, ut essentia sit simul et generans et ratio generandi. Talis enim generatio est processus de occulto essentiae generantis in apertum esse generati vel simplex naturae a natura sub unius intentionis identitate per essentiam emanatio.

Dico autem ipsam generationem talem causalem esse simplicem emanationem, non ut hanc, qualis est in generantibus cum motu, de quibus inferius suo loco diffusius tractabitur[68]). Et sic ratione suae simplicitatis abstrahit ab hic et nunc sive omnibus condicionibus individuantibus, et sic est illocalis et intemporalis.

Dico etiam naturae a natura, quia, licet talis generatio sit suppositorum, tamen ratio generandi active et passive est natura seu essentia: Haec enim est, qua passum seu genitum essentialiter assimilatur suo generanti, quia, quod generatur per essentiam, generatur essentialiter, in recipiendo videlicet suam essentiam. Sicut enim generare per essentiam est essentialiter generare, inquantum essentia est generationis principium et ratio, ut dictum est, sic generari per essentiam est essentialiter generari, inquantum videlicet ipsa essentia est effectus illatioque actionis. Nam non idem est essentiam generari et generari per essentiam, sicut nec idem est essentiam generare et generare per essentiam. Secundum hoc igitur perfectum agens per essentiam non agit nisi in passum per essentiam, cuius ratio est, quoniam actio perfecti inquantum huiusmodi non est nisi generatio, quae non est nisi processus vel factio alicuius absolutae essentiae essentialiter, non informatio iam existentis subiecti.

Quod autem dicitur sub unius intentionis identitate per essentiam, apparet ex ratione similitudinis generati ad generans, quae est rerum secundum esse differentium eadem essentia, ut inferius apparebit[69]).

Et hoc de secundo.

Qualiter autem et ex quo motivo omne perfectum procedat in generatio- F
nem, considerandum.

Ubi primo occurrit sciendum, quod Dionysius dicit 4 cap. *De divinis nominibus* M[70]): "Ipse, omnium causa, propter bonitatis excessum omnia amat, cuncta facit, cuncta perficit, cuncta continet, cuncta convertit. Et est divinus amor bonus boni propter bonum; ipse enim bonum operans existentium amor in bono secundum excessum praeexistens non dimisit ipsum sine germine in se ipso manere, movit autem ipsum ad operandum secundum om-

---

[68]) infra, prop. 145 F
[69]) infra, prop. 32 E
[70]) Dion., De div. nom. 4 10; PG 3,708A–B; Simon 213,74–77

---

277 haec: hoc *V* 285 secundum *om. O* 286 quoniam: quomodo *codd.*

Digitized by Google

nium generativum excessum". Est enim, ut dicit 13 cap.[71] ), ratione suae perfectionis, cum sit "superperfectum secundum omnium excessum . . . extendens se ad omnia simul et super omnia indeficientibus immissionibus et interminabilibus operationibus – et infra[72] ) – sicut omnia in se ipso praehabens et supermanans" etc.

Sicut autem se habet omnium causa et principium, quod bonitas et superperfectio ipsius secundum excessum est ipsum movens ad generandum et se per generationem diffundendum et communicandum, sic etiam in omnibus perfectis est proportionaliter suo modo. Unde et omne perfectum, sive agat voluntarie sive ex necessitate naturae suae, ratione inditae bonitatis maioris vel minoris procedit in generationem pro posse suo. Non enim omnia sunt aequalis potentiae, perfectionis et bonitatis, sicut apparet ex 7[73] ), 8[74] ), 9[75] ) et 10[76] ) et eleganter ostenditur per Dionysium 4 cap. *De divinis nominibus* V[77] ).

Et hoc de prima parte propositi.

Circa secundam partem tria faciam, quia primo ostendam, quomodo principium omnium primum agat vel non agat per intentionem, secundo ostendam omne perfectum citra simpliciter primum aliquid intendere per sui processum in generationem, tertio ex praemissis ostendam omnis talis perfecti in sui processu in generationem conatum esse ad simpliciter primi principii imitationem.

G De primo sciendum, quod, sicut ex praemissis apparet, primum omnium principium facit, perficit et amat omnia propter bonitatis et perfectionis excessum. Sed utrum habeat finem et intentionem, propter quam agat, operosius inquirendum.

Ad istius igitur difficultatis evidentiam primo ponam tres distinctiones.

Quarum prima est ex Avicenna VI *Metaphysicae* cap. 5[78] ), quod finis potest dicere intentionem aut in recipiente aut in agente.

Secunda est Algazelis I *Metaphysicae* cap. 10[79] ), quod agens agit dupliciter, aut propter effluentiam aut propter indigentiam; et hoc dupliciter, vel removendi deminutionem vel acquirendi perfectionem.

Tertia est Averrois super II *Caeli et mundi* cap. 4[80] ), quod est producens

---

[71]) Dion., De div. nom. 13 1; PG 3,977B; Simon 432,68–70
[72]) Dion., De div. nom. 13 1; PG 3,977B; Simon 432,71–72
[73]) cf. Procl., Elem. theol. 7; Vansteenkiste 267
[74]) cf. Procl., Elem. theol. 8; Vansteenkiste 268
[75]) cf. Procl., Elem. theol. 9; Vansteenkiste 269
[76]) cf. Procl., Elem. theol. 10; Vansteenkiste 269
[77]) cf. Dion., De div. nom. 4 20; PG 3,717C–720A; Simon 250,58–68
[78]) cf. Avic., Metaph. VI 5; Van Riet 339,34–37
[79]) cf. Algaz., Metaph. I 3 10; Muckle 79,20–80,4
[80]) cf. Averr., De cael. II comm. 17; Venetiis 1562, 106vM

---

309 sic: sicut *V* 318 vel non agat *om. V* 331 effluentiam: influentiam *O*

Digitized by Google

seu agens, cuius actio est primo propter se, secundo propter alterum, et est agens, cuius actio est primo propter alterum, secundo propter se.

Ex prima distinctione manifestum est, quod quaestio finis, id est, cur operatur primum principium, potest habere duplicem intellectum, videlicet ut quaerat finem moventem in producente aut finem, scilicet utilitatem, in recipiente seu producto. Et utrumque dupliciter, quia movens in producente potest esse intra vel extra, similiter utilitas in recipiente potest esse intra vel extra.

Cum igitur quaeritur, cur primum principium operatur, si quaerat causam moventem intra, dico, quod est sua bonitas, secundum quod dicit Plato in I *Timaei*[81]) et Dionysius ubi iam supra[82]), et ut recitat Augustinus libro X *De civitate Dei* cap. 21[83]), "nec auctor excelsior Deo, nec ars efficacior Verbo, nec causa melior, quam ut bonum crearetur a bono Deo, quam Plato causam condendi mundum iustissimam dixit". Et idem in eodem 23[84]): "Nulla alia causa faciendi mundum fuit, nisi ut bonum a bono fieret".

Si vero quaeratur causa extra movens Deum, aut quaeritur causa, quae insit producenti, aut tantum recipienti.

Si priori modo, hoc est impossibile, et causa est id, quod dicitur in secunda distinctione, quia, cum agens agit propter effluentiam et nullo modo propter indigentiam, non est possibile intelligere, quod agat propter aliquid, quod insit ipsi agenti, quia agere propter indigentiam et effluentiam, id est largissimam superabundantiam, sunt contraria. Et ideo impossibile est cogitare aliquam causam extra moventem ipsum, quae dicat intentionem in ipso agente, secundum quod canit Boethius III *De consolatione* metro 9[85]):

"stabilisque manens das cuncta moveri,
quem non externae pepulerunt fingere causae
materiae fluitantis opus verum insita summi
forma boni livore carens".

Ita igitur se habet quaestio finis in primo producente, si dicat intentionem in ipso producente.

Si vero dicat intentionem in recipiente et quaeratur, cur primum principium fecerit opera sua, respondet Augustinus *De vera religione*[86]): "Cur — inquit — ea fecit? Ut essent. Ipsum enim esse quantumcumque bonum est". Unde bonum in recipiente est praecise causa finalis, sicut est movens in agen-

---

[81]) cf. Plat., Tim., 29d7–e2; Waszink 22,17–19
[82]) cf. supra, prop. 25 F n. 70
[83]) Aug., De civ. Dei XI 21; Dombart-Kalb 340,47–50
[84]) cf. Aug., De civ. Dei XI 23; Dombart-Kalb 342,21–22
[85]) Boeth., Philos. cons. III m.9; Bieler 51,3–52,6
[86]) Aug., De vera rel. 18,n.35; Daur 208,6–7

---

340 similiter ... (341) extra *om. V* 366 fecit *add.* fecit *O*

Digitized by Google

te, secundum quod dixerunt Augustinus[87]) et Plato[88]): Bonum a bono factum est. Et sic cessat quaestio quare secundum Avicennam libro VI *Metaphysicae* cap. ultimo[89]).

Verumtamen bonum, quod dictum est esse intentio in agente, quidam[90]) vocant liberalitatem, quia liberalitas est largitio absque retributione, et sic sonat in effluentiam. Bonum autem dicunt proprie intentionem ex parte recipientis.

Dico iterum, quia hoc nomen intentionis ad praesens distinguitur sicut et nomen actionis. Si enim actio sit aut propter indigentiam aut retributionem, tunc est cum intentione, quae est requisitio et imperfectio secundum Avicennam et Algazelem ubi supra[91]). Et propter hoc, cum primum principium non sic agat, removetur ab eo intentio secundum Avicennam IX *Metaphysicae* cap. 3[92]) et Algazelem tract. II sententia 7[93]) et tract. IV sententia 3[94]). Si autem dicat intentio scientiam actionis et eius, quod movet agentem, et id, quod est finis actionis in recipiente, tunc, cum primum principium non sit agens ignorans, utpote sciens se ipsum et actum suum et quid moverit ipsum ad generandum et quid utilitatis est in generato, dicitur per hanc viam agere seu generare per intentionem secundum Rabbi Mosen libro *Ducis neutrorum* cap. 152[95]). Philosophi tamen usi sunt specialiter nomine intentionis in prima sui significatione.

Et hoc de primo.

H Verum, quod omne perfectum citra primum agat per intentionem diffundendi bonitatem suam et sic procedat in generationem secundum ultimum potentiae suae, patet ex eo, quod bonum in recipiente est duplex, scilicet absolutum, quod est esse, et respectivum sive bonum in ordine. Et primum est propter secundum, quia absoluta essentia non habet rationem boni proprie, nisi prout est ordinata.

Sed esse ordinatum adhuc est dupliciter. Unum, quo unum est propter aliud in gradu et ordine suo, sicut secundum Dionysium 4 cap. *De divinis nominibus* L[96]) meliora se habent processive ad minora et minora conversive ad meliora et coordinata communicative ad coordinata et ipsa singula ad se ipsa contentive. Alterum, secundum quod omne bonum refertur ad simplici-

---

[87]) cf. Aug., De Trin. XI 5,n.8; Mountain-Glorie 344,29–30
[88]) cf. Plat., Tim., 29d7–e2; Waszink 22,17–19
[89]) cf. Avic., Metaph. VI 5; Van Riet 345,54–62
[90]) cf. Avic., Metaph. VI 5; Van Riet 345,66–69
[91]) cf. Avic., Metaph. VI 5; Van Riet 343,26–29; Algaz., Metaph. I 3 10; Muckle 79,19–28
[92]) cf. Avic., Metaph. IX 3; Van Riet 466,31–467,39 et 469,83–88
[93]) cf. Algaz., Metaph. I 2 6; Muckle 54,18–23
[94]) cf. Algaz., Metaph. I 4 3 3; Muckle 111,6–11
[95]) cf. Mos. Maimon., Dux neutror. III 26; Parisiis 1520, 88r–v
[96]) cf. Dion., De div. nom. 4 10; PG 3,708A; Simon 211,75–76

---

381 id: illud *O*    398 communicative ad coordinata *om. O*

Digitized by Google

ter bonum, quod est ultimum in ratione finis, ut supra ostensum est[97]), cuius exemplum est de bono, quod est in singulis individuis exercitus, et iterum in ordinatione individuorum inter se, ut inferiorum propter superiora, et tandem in ordine totius exercitus ad ducem secundum Aristotelem XI *Metaphysicae* cap. 24[98]).

Cum igitur agitur de perfectis, quid moveat ea ad generandum ex parte generatorum, patet, quod istud movens est in tribus gradibus boni. Quorum primus est in esse absoluto generatorum inquantum bonum. Secundus in bono ordinato ipsorum generatorum, quod, licet sit bonum in se, tamen est melius et perfectius, prout est ad aliquid ordinatum. Tertius est, ut omnia generata ordinantur ad simpliciter ultimum finem. Et licet primus gradus sit bonus, tamen secundus est melior, tertius est optimus, inquantum summa perfectio omnis rei generatae est in reditu ad ultimum finem simpliciter. Et sic omne perfectum in processu suo in generationem agit et propter prime bonum et propriam bonitatem et bonitatem generatorum et ordinem eorum, et hoc principaliter ad ipsum prime bonum.

Et hoc de secundo.

I Ex praemissis colligitur tertium, scilicet quod omne perfectum procedendo in generationem nititur pro posse primum principium imitari, quia, sicut dicit Avencebrol libro III cap. 14[99]) "factor primus excelsus et sanctus largus est ex eo, quod habet apud se, ideo omne, quod est ab eo, effluens est. Et quia fons esse primus largitor est formae, quae est apud se, idcirco non est prohibens, quin effluat; et hic fons est coercens omne, quod est, ambiens et comprehendens. Unde necesse est, ut quaecumque substantiae sunt, sint oboedientes actioni eius et sequentes eum in dando suas formas et largiendo suas vires, quamdiu invenerint materiam paratam ad recipiendum haec. Fluxus autem substantiarum intelligitur motus et desiderium earum circa dandi actionem, in quo imitantur factorem primum. Sed sunt diversae in hoc secundum perfectionem earum et imperfectionem, quia earum aliae fluunt in non tempore, aliae fluunt in tempore, et proportio quarumlibet altiorum substantiarum ad inferiores in dando fluxum talis est, qualis proportio primi factoris ad altiores substantias et inferiores ad influendum super illas, quamvis fluxus earum in unoquoque modo est diversus. Similiter etiam comparatio altiorum substantiarum ad factorem primum in recipiendo ab ipso talis est, qualis est inferiorum ad altiores in recipiendo ab ipsis. Et omnino prima influxio, quae est complectens omnes substantias, ipsa fecit necesse, ut aliae substantiarum influerent aliis. Et in hoc accipe exemplum in sole, qui se non

---

97) supra, prop. 21 K
98) cf. Arist., Metaph. XII 10, 1075a11–15
99) Avenc., Fons vitae III 13; Baeumker 107,11–108,12

---

401 bono *add.* aut *O* 418 nititur: innititur *V* 420 est[1] *om. V* 425 materiam: naturam *O*

Digitized by Google

fecit effluentem nec divitem largientem radios suos nisi propter hanc causam, quod cadit sub prima influxione et oboedit illi".

Ecce, quam eleganter ponitur et ratio et modus, quo omne perfectum procedens in generationem unum omnium principium imitatur.

Et sic nullum eorum agit propter vilius se, scilicet propter inferiora tamquam finem simpliciter, sed propter aliquod divinius bonum, cuius nobilitatem participat in causalitate et diffusione bonitatis suae, quo fit, ut per huiusmodi processivam generationem compleatur bonum, quod consistit in ordine et complemento universitatis bonorum, quo participatur illud summum et prime bonum, ut dictum est, quod est fons omnis boni et esse.

Et sic procedere in generationem non est nisi assimilatio et imitatio quaedam ad primum simpliciter principium. "Assimilari" autem primo "non est intendere aliquid" secundum Avicennam IX *Metaphysicae* cap. 3[100]), quia assimilatio est finis et consummatio intentionis. Et si dicatur, quod desiderant se conformare primo principio, sciendum, quod illud desiderium assimilationis non est privatio eius, cui est assimilatio, sed indesinens intentio assimilati in eum, cui est assimilatio.

Et sic etiam apparet intentio elementi.

## COMMENTUM

*Sicut enim illud propter bonitatem suam est unitive omnium entium substitutivum – idem enim bonum et unum, quare uniformiter ei, quod unitive, idem est –, sic et quae post illud propter perfectionem ipsorum alia generare conantur demissiora sui ipsorum entia. Perfectio enim boni pars quaedam est, et perfectum qua perfectum imitatur bonum. Illud autem erat omnium substitutivum, quare et perfectum eorum, quae potest, est productivum secundum naturam. Et quod quidem perfectius, quanto utique fuerit perfectius, tanto est plurium causa. Perfectius enim magis participat bono; hoc autem propinquius bono, hoc autem magis congeneum omnium causae, quod est plurium causa. Quod autem imperfectius, quanto utique imperfectius fuerit, tanto magis pauciorum est causa. Longius enim existens ab omnia producente, pauciorum est substitutivum. Omnia enim substituere aut ornare aut perficere aut continere aut vivificare aut conducere, agere quidem in pluribus singula horum congeneum, in paucioribus autem alienius.*

*Ex his itaque manifestum est, quia quod remotissimum est a principio omnium, sterile est et nullius causa. Si enim generat aliquid et habuerit aliquid post ipsum, palam, quod non adhuc utique erit remotissimum, sed quod*

---

[100]) Avic., Metaph. IX 3; Van Riet 469,86–87

---

456 unitive: unitate *codd.* 464 propinquius ... autem *om. codd.* 466 enim *om. O*
469 autem: aut *codd.*

*produxit remotius ab illo, ipsum autem propinquius eo, quod producat quodcumque aliud imitans productivam omnium entium causam.*

Hic probatur elementum quoad primam partem sic: Sicut se habet prime unum ad omnium qualitercumque entium substitutionem virtute sua universali, sic omne perfectum ad generationem eorum, quae potest potentia sua speciali; sed prime unum ob bonitatem suam est simpliciter omnium entium substitutivum: ergo et omne perfectum propter perfectionem suam, quae est quaedam bonitas, procedit in generationes, ut potest, per conatum generandi demissiora se entia. Ratio consequentiae est ex eo, quia perfectio est quaedam bonitas et ex hoc perfectum est boniforme. Sicut ergo bonum simpliciter ad unum simpliciter se habet, sic boniforme ad uniforme et boniformiter ad uniformiter; ergo per conversam proportionalitatem, sicut unum agit bonifice simpliciter omnia producendo, sic uniforme boniformiter, inquantum potest, se in generationes exerendo.

*Perfectio:* Hic innuitur probatio secundae partis elementi. Omne boniforme imitatur bonum, quod est omnium entium substitutivum; sed omne perfectum est boniforme: ergo omne perfectum imitatur bonum in generando ea, quae potest secundum naturam. Utramque deducit in littera; vel potest sic legi, quod sit declaratio rationis principalis.

*Et quod:* Hic infert quoddam, quod sequitur ad praemissa, quod scilicet perfectius, quanto utique fuerit perfectius, tanto plurium sit causa. Quod etiam sic probatur: Omne magis congeneum omnium causae est plurium causa eo, quod est minus congeneum; sed omne perfectius respectu imperfectioris est huiusmodi: ergo etc. Et subiungit conversam ipsius de minus congeneo. Et est medium utriusque rationis: Omne propinquius et magis participans bono est plurium causa eo, quod distantius et minus participans bono.

*Omnia:* Hic probatur minor praemissae rationis sic. Omne potens producere plures perfectiones in pluribus est magis congeneum omnium causae, quae operatur omnes perfectiones simpliciter in omnibus; sed perfectum est huiusmodi: ergo etc. Maiorem declarat in littera dicens, quod omnia substituere, in gradum scilicet propriae naturae, aut ornare, id est bonificare, vel ordinare intra multitudinem secum in intentione convenientem, aut perficere bonitatibus essentialibus, substantialibus vel accidentalibus, aut continere per incoinquinabilitatem sui ad deteriora, aut vivificare per concordiam immarcescibilis puritatis in se ipso, aut conducere per reductionem seu illocationem sui in eminentiora, agere quidem omnia illa in omnibus est primae causae, sed agere singula eorum in pluribus est ei congeneum, sed agere omnia vel quaedam eorum in paucioribus est alienius a prima causa.

*Ex his itaque:* Hic infert corollarium ex praemissis dicens, quod remotissimum ab omnium principio, scilicet materia prima, quae est prope nihil, est infecundum omnino et nullius causa generativa. Huius rationem talem ponit.

---

476 unum ad omnium: ad unum *V* 487 secundae: primae *O* 503 bonificare: bonifacere *V* 508 sui: seu *O* 512 prope: proprie *O*

Digitized by Google

Omne productivum melius est et per consequens prime bono propinquius producto per 7[101]) et praemissam[102]); sed remotissimum, si ponitur productivum, est huiusmodi: ergo est remotissimum et non remotissimum. Minorem declarat in littera dicens: Si enim generat et habuerit aliquid praeter se, non erit remotissimum, sed productum erit remotius, ipsum autem producens propinquius producto, quodcumque sit, imitans producendo productivam omnium entium causam.

101) cf. Procl., Elem. theol. 7; Vansteenkiste 267
102) cf. Procl., Elem. theol. 24; Vansteenkiste 275

Digitized by Google

## PROPOSITIO 26

## OMNIS CAUSA PRODUCTIVA ALIORUM MANENS IPSA IN SE IPSA PRODUCIT, QUAE POST SE ET QUAE DEINCEPS

Ostensa fecunditate perfectorum, qua se exerunt per generationem, nunc auctor prosequitur de immutabilitate seu stabilitate ipsorum productivorum, quam servant in productione per eorum in se ipsis mansionem, dicens: OMNIS etc.

Ad istius elementi evidentiam duo declarabo, scilicet suppositum et propositum. Circa primum tria faciam, quia primo dicam de causis, et signanter de effectiva et modis ipsius in generali, secundo de ratione causae productivae in speciali, tertio de proprietatibus omnis causae productivae in summa aliquali.

De primo sciendum, quod, sicut colligitur ex Avicenna in sua *Scientia naturali* libro I cap. 12[1]) et VI *Metaphysicae* cap. 1[2]), quattuor sunt causae, A
quibus ratio nominis competit analogice, puta materialis, formalis, efficiens et finalis. Formalis causa est, "quae est pars essentiae rei, per quam res est id, quod est in effectu"[3]). Materialis est, "quae est pars essentiae rei, in qua est id, per quod est in effectu, et in qua requiescit potentia eius essentiae"[4]). Agens causa seu efficiens est, "quae acquirit rei esse discretum a se ipsa"[5]). Finalis autem causa est, "propter quam acquiritur esse rei discretum ab ipsa"[6]).

Modi autem causarum, et signanter agentium, sunt multi. Alia enim est essentialis, alia substantialis et alia accidentalis, alia propinqua, alia remota, alia communis, alia propria, alia universalis, alia particularis, alia simplex, alia composita, alia in potentia, alia in effectu.

Et licet hae differentiae in singulis inveniantur causarum generibus secundum eundem[7]), tamen, ut sunt in effectiva, de qua ad praesens est sermo, notandum est, quod efficiens essentialiter est, cum est principium essentiae operis sive causati, secundum quod est principium ipsius. Eodem modo pro-

---

[1]) cf. Avic., Suffic. I 10; Venetiis 1508, 19ra
[2]) cf. Avic., Metaph. VI 1; Van Riet 291,8–9
[3]) Avic., Metaph. VI 1; Van Riet 291,10–12
[4]) Avic., Metaph. VI 1; Van Riet 291,12–14
[5]) Avic., Metaph. VI 1; Van Riet 291,14–292,15
[6]) Avic., Metaph. VI 1; Van Riet 291,24–25
[7]) cf. Avic., Suffic. I 12; Venetiis 1508, 19vb

---

14 I: II *O* | 1 *om. V*  17 materialis ... (18) in effectu *om. O*  19 rei esse: esse rei *O*
23 propinqua alia remota alia *om. codd.*

Digitized by Google

portionaliter est de efficiente substantialiter. Efficiens vero accidentaliter est quattuor modis, ut declarat ibidem[8]).

Similiter "propinquum efficiens est illud, inter quod et factum non est medium". Remotum est, "inter quod et factum est medium". Commune est "illud, quo participant multa ad patiendum ab eo". Proprium est, "a quo non patitur nisi unum solum"[9]). Universale est, ut illud non sit natura attributa illi causato tantum, quod refertur ad ipsum, sed communiori. Particulare est illud, quod est causa singulis causatis specialis. Simplex causa est, "cum opus ex una tantum provenit virtute". Composita, "cum opus provenit ex multis virtutibus"[10]). Causa in actu est respectu effectus in actu. Causa vero in potentia est respectu effectus in potentia; sed haec est duplex: propinqua et remota[11]).

Sciendum tamen secundum eundem Avicennam VI *Metaphysicae* cap. 1[12]), "quoniam divini philosophi non intelligunt per agentem principium motionis tantum . . ., sed principium essendi et dationem eius, sicut creator mundi; causa vero agens naturalis non acquirit esse rei nisi per motionem aliquam ex modis motionum", et sic agit in tempore, primum vero sine tempore.

Et hoc de primo.

B Ex praedictis colligitur, quod causa productiva est essentialis, non substantialis, multo minus accidentalis, et sic agit se tota et producit totum effectum suum. Quod autem agit secundum aliquam formam in ipso, quod dico agens accidentale, necessario agit in aliquod passum secundum formam: agit enim secundum modum suae substantiae, unde non se toto agit tamquam principio et ratione agendi, et per consequens non agit totum passum nec constituit totum in esse, sed tantum complet aliquam potentiam in ipso per aliquam formam vel dispositionem in ipso.

Item est propinqua non propinquitate locali, sed intimitate virtutis seu potentiae essentialis. Est enim in omnibus a se productis per essentiam, praesentiam et potentiam, immo intimior est suo producto, quam sit ipsum sibi ipsi, sicut inferius apparebit[13]).

Item est communis, quia est omnium productorum et ante omnia, non propria unius tantum.

Et sic etiam dicitur universalis universalitate actus et separationis, non logica: Praecomprehendit enim omnia et extendit se ad simpliciter omnia suae intentioni subiecta.

---

[8]) cf. Avic., Suffic. I 12; Venetiis 1508, 19vb–20rb
[9]) Avic., Suffic. I 12; Venetiis 1508, 20ra
[10]) cf. Avic., Suffic. I 12; Venetiis 1508, 20ra
[11]) cf. Avic., Suffic. I 12; Venetiis 1508, 20ra
[12]) Avic., Metaph. VI 1; Van Riet 292,19–23
[13]) infra, prop. 30 D

---

32 et factum *om. codd.* 44 sicut *add.* est *V*

Digitized by Google

Item est simplex per remotionem componibilitatis cum alio et compositionis partium, in quibus et ex quibus subsistat, licet in quibusdam concernat principia formalia, quae tamen sunt res una, et remotionem omnis extraneae naturae.

Item dicitur in effectu, quia, quidquid agit per essentiam, stante essentia semper agit.

Item est immobilis, inalterabilis, intransmutabilis, cum sit res secundum speciem et simpliciter, et quod vel subsistit in uno principio intrinseco essentiali formali vel, si in pluribus, tamen remanent in ratione et natura principiorum, ut saepe dictum est. Et sic agit immobiliter, inalterabiliter, intransmutabiliter et impausabiliter.

Et hoc de secundo.

Summatim igitur colligendo proprietates omnis causae productivae dico, C
quod proprietates eius sunt essentialitas, a materia et omnibus eius appendiciis immunitas, simplicitas, immobilitas, inalterabilitas, immutabilitas, essendi necessitas, stabilitas seu firmitas, libertas, liberalitas seu largitas, universalitas, formalitas, activitas, identitas, virtuositas, realitas, vitalitas, intellectualitas, totalitas, praecomprehensivitas, primitas et nobilitas.

Ubi tamen notandum, quod istae condiciones competunt omni productivo, cui hoc nomen appropriatur, licet in attributione ad prime productivum, cui absolutissime et verissime inexistunt.

Et hoc de supposito.

Circa propositum vero duo faciam, quia primo dicam de omnis causae producentis in se ipsa mansione, secundo de productorum ordinatione et ordinis diversificatione.

Circa primum tria faciam, quia primo dicam de mansionis rei in se ipsa multiplici descriptione, secundo de primae productivae causae in se ipsa mansione non obstante eius in producta sua processione, tertio de omnis alterius causae productivae ad prime productivum in modo producendi conformatione.

De primo sciendum, quod divini philosophi multas dederunt descriptio- D
nes mansionis rei in se ipsa. Quarum ad praesens aliquas introducam.

Omne enim illud manet in se ipso, quod non recipit, nec est capax recipere, immo despicit suscipere aliam dispositionem ab ea, quam habet. Et hoc est, quod impossibile est aliter se habere, quam habet. Et sic omne intransmutabile est manens ipsum in se ipso.

Item ex Boethio III *De consolatione* prosa 12 in fine omne id manet in se ipso, quod nec in externa dilabitur nec in se aliquid externum suscipit. Unde loquens de Deo sic inquit[14]): "Ea est divinae forma substantiae, ut neque in externa dilabatur nec in se aliquid externum ipsa suscipiat, sed, sicut

---

[14]) Boeth., Philos. cons. III 12; Bieler 62,87–93

---

80 essendi *om. V* 106 externa: extrema *O*

Digitized by Google

de ea Parmenides ait, substantia divina rerum orbem mobilem rotat, dum se immobilem ipsa conservat". Huic alludit idem ibidem metro 9[15]):

"stabilisque manens das cuncta moveri".

Ex hoc etiam elicitur tertia descriptio, quod omne illud manet in se ipso, quod se ipsum in immobilitate conservat.

Vel sic, quod semper secundum eadem et eodem modo se habet[16]).

Vel quod praesens est omnibus eodem modo[17]).

Vel quod se ipsum in se ipso firme et incontaminate in optimis finibus abundantis identitatis collocat[18]).

Vel quod idem existens secundum se ipsum et a se ipso uniformiter et identitatis forma determinatur[19]).

Vel sic, quod idem et ex eodem omnibus ad participandum convenientibus supersplendet[20]).

Vel quod ipsum in se ipso est fixum singulariter immobili identitate[21]).

Vel quod "secundum eadem et circa idem et eodem modo operatur"[22]).

Vel quod est intransmutabile ex se ipso omnino[23]).

Istae octo descriptiones ultimae tractae sunt ex Dionysio 9 cap. *De divinis nominibus* I[24]), ubi loquitur de eodem et de divina statione sive statu.

Et hoc de primo.

E Qualiter autem prime productivum, quod est unum simpliciter omnium principium et causa, et maneat ipsum in se ipso et nihilominus procedat ad omnia intus manens, explicat Dionysius in multis locis librorum suorum.

In 3 cap. *Ecclesiasticae hierarchiae* E[25]) dicit, quod est "super omnia thearchica bonitate, etsi bonitate divina procedit ad participantium ipsa sanctam communionem, sed non extra immobilem secundum substantiam, stationem et collocationem".

Sic in *De divinis nominibus* cap. 2 X[26]) dicit, quod est "donans omnibus existentibus et superfundens totorum bonorum participationes; unitive quidem discernitur et in pluralitatem agitur singulariter et multiplicatur ex uno

---

15) Boeth., Philos. cons. III m.9; Bieler 51,3
16) cf. Dion., De div. nom. 9 4; PG 3,912B; Simon 380,68–69
17) cf. Dion., De div. nom. 9 4; PG 3,912B; Simon 380,69
18) cf. Dion., De div. nom. 9 4; PG 3,912B; Simon 380,69–70
19) cf. Dion., De div. nom. 9 4; PG 3,912C; Simon 380,73–74
20) cf. Dion., De div. nom. 9 4; PG 3,912C; Simon 380,74–75
21) cf. Dion., De div. nom. 9 8; PG 3,916B; Simon 387,81
22) Dion., De div. nom. 9 8; PG 3,916B; Simon 387,81–82
23) cf. Dion., De div. nom. 9 8; PG 3,916B; Simon 387,82
24) cf. Dion., De div. nom. 9 8; PG 3,916B–C; Simon 380,68–387,84
25) Dion., De eccl. hier. 3 3; PG 3,429A; Dionysiaca 1182,3–1183,2
26) Dion., De div. nom. 2 11; PG 3,649B; Simon 96,59–61

---

126 procedat: procedit *O* 130 stationem: stationum *V* 133 et: ei *V* | participationes: partitiones *codd.*

Digitized by Google

inegressibiliter". Et infra 9 cap. D[27]): "Idem autem est supersubstantialiter aeternum, inconversibile, in se ipso manens, semper secundum eadem et eodem modo habens, omnibus eodem modo praesens, et ipsum secundum se ipsum et in se ipso firme et incontaminate in optimis finibus abundantis identitatis collocatum; intransmutabile, in oppositum non valens cadere, forte, invariabile, mundum, immateriale, simplicissimum, non indigens, non augmentabile, non minorabile". Et infra de altero E[28]): "Alterum autem, quoniam provisive Deus omnibus adest, et omnia in omnibus propter omnium fit salvationem manens in se ipso et propria identitate et inegressibiliter secundum operationem unam et impausabilem stans".

Et infra eodem I[29]), ubi loquitur de divina statione: "Manet in se ipso ipse Deus, et immobili identitate singulariter est fixus et supercollocatus, et quod secundum eadem et circa idem et eodem modo operatur, et secundum hoc, quod ipse intransmutabilis est ex se ipso omnino, et quod non potest in contrarium moveri et totaliter est immobilis, et hoc supersubstantialiter". Et infra eodem libro 11 cap. B[30]), D[31]) et in *Epistula* ad Titum L[32]), ubi dicit, quod "ad omnia procedens (scilicet providentia) manet in se ipsa et stat immobili identitate et perfecte inegressibili se ipsa collocata singulariter et fixe", et infra M[33]) facit ad idem, et in aliis multis locis.

Unde et de prime productivo verificantur omnes descriptiones praedictae, sicut apparet in auctoribus, de quorum libris extractae sunt.

Et hoc de secundo.

Ex praemissis apparet tertium, quod, sicut prime productivum procedit F
ad simpliciter omnia ratione thearchicae bonitatis, et nihilominus manet ipsum in se ipso ratione unitatis, ita proportionaliter omnis alia causa productiva, cum sibi secundum analogiam competant supra enumeratae[34]) condiciones productivorum, est manens ipsa in se ipsa productione essentiali. Et sic non recedit a propria identitate: Procedit enim conformiter ad prime bonum ad omnia suae intentioni subiecta et tradit omnibus se ipsam iuxta ipsorum proprietatem et supermanat abundantia ingenitae fecunditatis et manet propter excessum unitionis tota ad totam et secundum totam se ipsam superunita.

Et haec sufficiant de prima parte.

Quantum autem ad secundam tria faciam, quia primo dicam, ubi producendo primo incipiat omnis causa productiva in generali, secundo ubi prima

---

[27]) Dion., De div. nom. 9 4; PG 3,912B–C; Simon 380,68–71
[28]) Dion., De div. nom. 9 5; PG 3,912D; Simon 383,64–65
[29]) Dion., De div. nom. 9 8; PG 3,916B; Simon 387,81–83
[30]) cf. Dion., De div. nom. 11 1; PG 3,949A–B; Simon 414,65–69
[31]) cf. Dion., De div. nom. 11 2; PG 3, 952A; Simon 415,79–80
[32]) Dion., Epist. 9 3; PG 3,1109B–C; Simon 543,60–61
[33]) cf. Dion., Epist. 9 3; PG 3,1109 C; Simon 543,64–69
[34]) supra, prop. 26 B

---

148 ex: in *V* 165 excessum: accessum *O*

Digitized by Google

causa prime productiva incipiat in ordine totali, tertio ubi quaelibet alia incipiat in suo ordine partiali.

G De primo sciendum, quod omnis causa productiva incipit secundum modum universalitatis maioris vel minoris suae intentionis, quae etiam est sibi ratio producendi ita, quod, quae agit secundum intentionem absolutissimam, scilicet bonitatis, incipit producendo immediate se sequentia et quae deinceps transiens per omnia media usque ad simpliciter ultimum universi. Sic enim attingit a fine supremo usque ad finem infimum fortiter omnia et singula suaviter disponendo[35]).

Causa vero productiva, quae agit secundum contractiorem intentionem, incipit agere secundum determinatam distantiam ab eo, ubi inceperat prime productiva causa, licet relinquat aliquale vestigium suae causalitatis in istis, quae transilit, et extendit deinceps influentiam suam per omnia suae intentionis capacia usque ad extremum suae partialis universitatis ita, quod, sicut incipit, quibusdam quasi transcursis, ita etiam terminat ad extremum productione sua universitatis totalis nullatenus pertingendo.

Verbi gratia: Prime virtus, quae est prima causa productiva post prime bonum, non producit ordinem bonitatum, cuius est pars, sed eo transito, ut dictum est, incipit producere ordinem infinitatum, et sic consequenter usque ad essentiam materiae primae exclusive, quae a solo prime productivo procedit. Eodem modo proportionaliter intelligatur de aliis productivis.

Et hoc de primo.

H Verum prime productiva causa producit ea, quae sunt post se, immediate, scilicet ipsas bonitates in ordine universi, et quae sunt deinceps usque ad ultimum simpliciter inclusive.

Dico autem immediate tam secundum providentiam naturalem, in qua bonitates obtinent primitatem, quam etiam secundum providentiam voluntariam, in qua Seraphim excedunt omnes angelicos spiritus "eo, quod ad ipsam thearchiam sine medio extenduntur omnia excedente virtute et ordine, ad castissimum et secundum omne ineffabile collocantur", ut dicit Dionysius 7 cap. *Angelicae hierarchiae* H[36]), K[37]), L[38]).

Si autem ad providentiam naturalem oculum considerationis coniecero, tunc angeli sunt continui dis, non iam prime Deo secundum intentionem auctoris 3 cap. *De malorum existentia*[39]), ubi loquens de angelis sic dicit: "Genus autem interpretativum deorum continuum est dis et intellectum novit deorum et elucidat divinam voluntatem, et est utique ipsum divinum lumen ex lumine in abditis ente, quod extra et apparens et nihil aliud quam bonum

[35]) cf. Sap. 8,1
[36]) Dion., De cael. hier. 7 2; PG 3,208D; Dionysiaca 851,3–852,1
[37]) cf. Dion., De cael. hier. 7 3; PG 3,209C–D; Dionysiaca 857,1–860,1
[38]) cf. Dion., De cael. hier. 7 4; PG 3,209D–211A; Dionysiaca 861,1–863,3
[39]) Procl., De mal. subs. 3,n.14; Boese 194,8–18

187 producit: procedit *V* 196 etiam: et *O* 206 et[1] : est *codd.*

Digitized by Google

progressum et ex intus manentibus in uno prime elucescens. Oportet enim utique processum totorum continuum facere, consequenter autem aliud alii secundum naturam propter simile. Fonti quidem bonorum consequenter multa bona, et numerus unitatum secretus manens in indicibili fontis, huic autem primus procedentium et procidentium numerus continuus velut in prothyriis, id est pro foribus, deorum ordinatus et pronuntians illorum silentium". Haec auctor.

Et sufficiant de secundo.

Sane bonitates ipsae, quae sunt causae productivae, in quibus et per quas I
prime bonum determinat suam causalitatem, sic producunt suos effectus, qui non continuantur ad eas immediate referendo singulos effectus ad singulas bonitates, quod semper inferior transcurso ordine vel ordinibus sui superioris vel superiorum producit ea, quae post se sunt in sua intentione et deinceps, quousque se extendit sua universitas partialis.

Et sic etiam apparet intentio elementi.

## COMMENTUM

*Si enim imitatur unum, illud autem immobiliter substituit, quae post ipsum, et omne producens eodem modo habet producendi causam. At vero ipsum unum immobiliter substituit. Si enim per motum, motus in ipso esset et motum, neque unum adhuc erit transmutatum ex eo, quod unum. Aut, si post ipsum sit motus, et ex uno erit et in infinitum, aut immobiliter producet ipsum unum, et omne producens imitabitur ipsum unum productivam omnium causam. Ex eo enim, quod prime, semper illud, quod non prime, quare et ex productivo omnium, quod aliorum est productivum. Et omne ergo productivum a se ipso producit, quae deinceps. Imminoratis ergo manentibus producentibus secunda producuntur ab ipsis. Quod enim qualitercumque minoratur, manere est impossibile, quale est.*

Hic probat auctor elementum sic: Prime unum manens ipsum in se ipso producit, quae post se et quae deinceps; sed omnis causa productiva imitatur prime unum: ergo omnis causa etc. Minor istius rationis ponitur in littera et apparet per praecedentem[40]) et per 18[41]). Ex eo enim, quod prime semper derivatur illud, quod secundario, ergo, cum omne secundarium imitetur illud, quod est prime – est enim idem ei –, sequitur, quod omnis causa productiva imitetur prime unum. Maior istius rationis principalis sic probatur. Omne

[40]) cf. Procl., Elem. theol. 25; Vansteenkiste 276
[41]) cf. Procl., Elem. theol. 18; Vansteenkiste 272

208 aliud *om. V* 216 qui: quae *O* 219 vel superiorum *om. O* | et *add.* in *V* 233 est[2] *om. O* 240 principalis: principaliter *O*

Digitized by Google

producens mobiliter non manens ipsum in se ipso concernit motum aut intra se aut supra se; sed a contradictorie opposito manens prime unum est huiusmodi: ergo concernit motum aut intra se aut supra se, quorum utrumque est impossibile. Primum sic ostenditur. Omne concernens seu habens motum intra se est non unum – ubicumque enim est motus, ibi est et movens et motum, quae necessario sunt plura vel re vel intentione, ut apparet super 17[42]) –; sed prime unum est huiusmodi ex hypothesi: ergo prime unum non est prime unum, quod contradicit, cum sit transmutatum ex eo, quod unum.

*Aut si:* Reprobat secundam partem sic. Omnis motus procedit ex immobili seu uno per 14[43]) et 20[44]); sed illud unum concernit motum supra se, et sic de aliis: ergo aut proceditur in infinitum aut oportet dare, quod prime unum immobiliter producat.

*Imminoratis:* Hic ex praemissis concludit, quod causae productivae non minoratae ex ipsa productione producant. Et hoc sic: Quidquid qualitercumque minoratur, non potest manere tale, quale est; sed omne productivum est manens tale, quale est: ergo nullum productivum producendo minoratur.

---

[42]) supra, prop. 17 C
[43]) cf. Procl., Elem. theol. 14; Vansteenkiste 270
[44]) cf. Procl., Elem. theol. 20; Vansteenkiste 273

---

242 sed ... (243) se[2] *om. V* 246 super: supra *O*

Digitized by Google

## PROPOSITIO 27
## OMNE PRODUCENS PROPTER PERFECTIONEM ET POTENTIAE CIRCUMSTANTIAM PRODUCTIVUM EST SECUNDORUM

Postquam ostensum est omnem causam productivam exerere se in producta manendo in se ipsa inegressibiliter, nunc ostendit auctor causam et rationem, propter quam producens agitur in productorum pluralitatem singulariter, dicens: OMNE etc.

Ad istius elementi evidentiam duo declarabo, suppositum scilicet et propositum.

Circa primum duo faciam secundum duas partes, quia primo dicam de producentium perfectione, secundo de ipsorum potentiae ratione.

Quantum ad primam partem tria faciam, quia primo ostendam perfectionis et imperfectionis omnium producentium sive universaliter agentium rationem; secundo ostendam prime producentis productionem esse ob summam perfectionem; tertio ex praemissis ostendam omne aliud producens esse productivum ad prime producentis imitationem.

A

De primo sciendum, quod perfectio et imperfectio considerantur in agentibus et sic in producentibus secundum multiplicem agentium et producentium divisionem.

In rerum autem universitate invenitur multiplex agens et producens. Est enim agens seu producens per se ipsum, hoc est, cui esse suum est ratio agendi sive producendi, quod etiam proprie et vere dicitur et est productivum, sicut ostensum est super 7[1]), in quo idem est producens, ratio producendi et productio activa. Et tale est quadruplex, si admittitur producens per esse substantiale, vel triplex, ut sit in genere dicere, si non admittitur, scilicet superbonum, quod est prime productivum, et bona superessentialia et essentialia, ut ibi, scilicet super 7[2]), dictum est.

Istis autem producentibus seu universaliter agentibus opponuntur producentia et agentia per aliud[3]), quod est eis ratio agendi, quae etiam improprie dicuntur producentia, in quorum quolibet differt agens, ratio agendi et ipsa actio, id est substantia, virtus et operatio.

Primis producentibus non accidit esse producentia, cum sint talia per es-

---

[1]) supra, prop. 7 B; Pagnoni-Sturlese 146,270–272
[2]) supra, prop. 7 B; Pagnoni-Sturlese 147,330–334
[3]) cf. Averr., De cael. II comm. 17; Venetiis 1562, 106vL–M

---

13 et imperfectionis *om. V* 16 ad: a *V* 17 considerantur: consideratur *V* 27 super: supra *V* 29 quae ... (30) agendi *om. O*

Digitized by Google

sentias suas, et sic in essentiis suis actio. Secundis vero accidit esse agentia, et per consequens quandoque agunt, quandoque non.

Prima etiam incessabiliter agunt, secunda vero non. Unde et primorum producentium producta sunt intransmutabilia, secundorum vero transmutabilia.

Item est producens effluens a se productum sine omni intentione, sed solummodo, inquantum est per se essentia et bonitas. Non enim ipsum est intendens aliud praeter se ipsum secundum declarationem 25[4]), quia nullum producens intendit aliquid, quod est minus se.

Intentio etiam induceret multitudinem in sua essentia, quia esset in eo aliquid, propter quod intenderet.

Item esset ei indigentia respectu illius et aliqua utilitas ex intentione.

Omnis etiam intentio sic accepta inquisitio est et imperfectio et est propter id, quod intenditur, quod etiam est perfectioris esse, et per consequens intentio, prout hic sumitur, nihil aliud est quam facere, ut quantum ad agentem sit potius esse actionem quam non esse, et ita, quod inclinetur agens ad unum potius quam ad alterum, et ut, quod intenditur, melius sit illi esse quam non esse. Et omne tale agens est imperfectum.

Igitur per oppositum producens, quod non agit per intentionem, est perfectum agens et principium per suam essentiam omnium, ad quae extenditur ratio suae productionis, a quo etiam ordo bonitatis a se procedentis est dilectus. Diligit enim se ipsum per se, cum sit principium totius bonitatis, et ordinem suum ad se et propter se ipsum.

Et isti producenti opponitur producens per intentionem, quod etiam est oppositarum condicionum singula singulis referendo.

Item tertio est producens, cuius actio prima intentione est propter se, et, si est propter alterum, hoc est secunda intentione[5]); et est producens, cuius actio prima intentione est propter alterum et secunda propter se[6]). Prima actio est rei divinae, scilicet quae est divina vel secundum causam vel secundum essentiam. Secunda est actio rei non divinae nisi secundum participationem, ut inferius, ubi ista distinctio declarabitur, apparebit[7]).

Item quarto est producens non indigens in sua actione "subiecto, quod sit susceptibile suae actionis", et tale est solus primus agens, secundum quod habetur ab Avencebrol libro II cap. 10[8]). Et est producens, quod in sua actione indiget subiecto; et hoc est duorum modorum, secundum quod est du-

---

[4]) supra, prop. 25 G; infra, prop. 28 A–C
[5]) cf. Averr., De cael. II comm. 17; Venetiis 1562, 106vK; comm. 21; Venetiis 1562, 108 vM
[6]) cf. Averr., De cael. II comm. 17; Venetiis 1562, 106vM
[7]) infra, prop. 28 A
[8]) Avenc., Fons vitae II 9; Baeumker 40,21–22

---

57 oppositarum: oppositorum *V* 60 alterum: se *codd.* | se: alterum *codd.* 66 est *om. V*

plex subiectum, ut sit in genere dicere, formale scilicet et materiale. Et, si indiget formali, aut tale est unius intentionis tantum aut plurium, ut ostensum est super 4[9]). De materiali vero subiecto inferius apparebit[10]).

Item est producens voluntarium, cui condistinguitur agens secundum naturam, secundum quod elicitur ab Aristotele II *Physicorum*[11]) et III *Ethicorum*[12]).

Sunt etiam plures aliae divisiones, quas diligens lector ex statim dicendis colligere poterit, si placebit.

Et hoc de primo.

Ex praemissis colligitur secundum, scilicet quod prime producens est pro- B
ductivum ob summam perfectionem.

Non enim est producens per viam naturae solum aut intentionis aut casus aut essentiae partitionem, cum sit impartibile et simplex absolute. Nec est producens scientialiter, prout scientia provenit ex scito, nec, prout ipsa simplex et nuda est, nec per alicuius adiutorium, sed potius ex essentiae suae liberalitate per viam effusionis, diffusionis seu communicationis per scientiam amantem se ipsum, inquantum est causa et principium omnium amore secundum Dionysium[13]), non naturali tantum, sed voluntario, voluntate quidem, quae non provenit volenti a re ipsa volita, sed quae per se est supersufficiens principium essendi res, cum vult eas esse.

Et hoc de secundo.

Eodem modo proportionaliter omne aliud producens, cum sit agens per C
essentiam et cognitive secundum modum suae essentiae et ex amore diffundendi se imitando in hoc omnium unum principium per 25[14]), est productivum non ex necessitate naturae, sicut lux se diffundit, sed per viam beneplaciti, hoc est per viam bonitatis diffundentis et communicantis se spontanee secundum omnium, quae producit, capacitatem, sicut etiam prime producens creavit mundum divinitatis suae participem. Et sic omne producens propter perfectionem essentiae et voluntatis suae, quae est idem essentiae, est productivum seu habet rationem producendi omni imperfectione exclusa et ex parte producentis, sicut apparet per condiciones producentis supra praemissa positas, et ex parte modi producendi, ut iam dictum est.

Et hoc de prima parte suppositi.

Circa secundam vero partem tria faciam, quia primo dicam de potentiae ratione, secundo de potentiae divisione, tertio ex praemissis subinferam de

---

9) supra, prop. 4 B–C; Sturlese 105,107–108
10) infra, prop. 72 B
11) cf. Arist., Phys. II 9, 199b34–200a34
12) cf. Arist., Eth. Nic. III 3, 1111a22–24
13) cf. Dion., De div. nom. 4 7; PG 3,704A; Simon 190,71–72
14) supra, prop. 25 F

---

77 prime: proprie *V*   101 vero *om. V*

Digitized by Google

omnis producentis propter circumstantiam potentiae activae productione et de omnipotentiae prime productivi sextuplici condicione.

D De primo sciendum, »quod in ratione potentiae et intellectu huius nominis 'potentia' duo importantur: Unum, scilicet quidam ordo eius rei, cui convenit posse vel esse in potentia respectu alicuius rei, et hoc vel secundum rationem essendi, ut in materia respectu formae et e converso, vel secundum rationem agendi vel patiendi, ut in potentiis activis et passivis. Intelligo autem dictum ordinem solum esse quendam respectum realem rei ad aliud secundum iam dictos modos circumscripta per intellectum essentia vel substantia rei et omni natura rei, cui attribuitur dictus ordo, sive intelligatur idem ordo sub privatione, per distantiam videlicet sui ab actu, sive non«[15]), ut inferius apparebit[16]).

»Est et aliud, quod importat ratio potentiae praeter praedictum respectum, scilicet ipsam naturam rei, cui attribuitur talis potentia ita, ut potentia nominet utrumque, scilicet et ipsum respectum sive ordinem, ut dictum est, et naturam rei, secundum quam inest dictus ordo. Et secundum hoc quamvis utrumque sit de potentiae intellectu, tamen quantum ad accommodationem usus nomen potentiae intelligitur significare ipsam naturam, cui inexistit dictus respectus, ita, ut idem respectus sit de intellectu nominis, non tamen de significato, sicut etiam apparet in correspectivis, quod unum est de intellectu alterius, sed non de significato«[17]).

Et secundum hoc est differentia in producentibus et universaliter in agentibus, scilicet quod aliquod producens est sua potentia eo, quod dictus respectus secundum rationem suae essentiae inest tali producenti sive agenti, sicut invenimus in separatis omnibus et signanter tribus ultimis gradibus separationis secundum declarationem habitam super 16[18]). In omnibus enim eis respectus, qui attenditur in ipsa potentia producendi, inest secundum rationem essentiae, cum careant omni extranea natura, ut ibidem ostensum est[19]).

Sunt etiam et alia agentia, quae minus proprie dicuntur et sunt producentia, in quibus realiter differunt res, potentiae et ipsa potentia, id est natura, cui accidit potentia, et potentia eo, quod dictus respectus inest tali rei non iam per suam essentiam, sed per inhaerentem dispositionem, sicut potentia calefactiva inest igni mediante calore.

Et hoc de primo.

E Ex praemissis apparet secundum, scilicet quod est triplex potentia, ut

---

[15]) cf. Theodor. de Vrib., De rat. pot. 1–2; Pagnoni-Sturlese 377,3–13
[16]) infra, prop. 27 E
[17]) cf. Theodor. de Vrib., De rat. pot. 4; Pagnoni-Sturlese 377,26–378,37
[18]) supra, prop. 16 E
[19]) supra, prop. 16 E

---

106 importantur: importatur *O* | eius: est *V* 113 videlicet *om. O* 118 secundum hoc: hoc secundum *V* 133 et: id est *O*

Digitized by Google

sufficiat ad praesens, scilicet ad essendum et agendum et patiendum.

Ad essendum dupliciter, scilicet vel qualitative, puta potentia materiae et formae respectu compositi, vel substantive, et hoc dupliciter, quia vel quandoque vel semper, quae etiam potentia dicitur infinita, ut postea apparebit[20]).

Apparet etiam, quod potentia hic solum accipitur pro activa, cuius etiam ultimum dicitur virtus, facultas sive potestas. Quae licet potestas multis modis dicatur, ut apparet per Aristotelem V *Metaphysicae*[21]), tamen principalis, a quo omnes alii sumuntur, secundum Averroem ibidem[22]) est potestas transmutandi aliud inquantum aliud, ut transmutatio large accipiatur pro productione eius, quod procedit per simplicem emanationem causalem in supernaturalibus et in immaterialibus, et pro generatione in rebus naturalibus et materialibus. Unde tam animalis quam naturalis virtus generativa comprehenditur in hac specie potestatis, et per consequens potentia activa emanationis originalis hic excluditur, quae etiam non est transmutatio, sed vel generatio vel processio, ut infra declarabitur locis suis[23]).

Ex praedictis etiam manifestum est, quod, ex quo in producentibus potentia est idem re absoluta cum essentia producentis, quod etiam ipsa operatio est ipsa rei producentis essentia. Et secundum hoc omnia vere producentia dicuntur per suas essentias operari et elicere suas operationes tam speculativas quam practicas. Et hoc etiam voluit dicere Aristoteles XII *Metaphysicae* novae translationis, ubi dicit, quod in separatis a materia scientia et scitum est idem[24]) et intellectus et intellectum et intelligere et passio idem[25]), ubi dicit Commentator[26]): "In eis, quae non sunt in materia, contingit, ut intellectum et intellectus et actio intellectus sint idem".

Sicut igitur in naturalibus et in omnibus individuis citra caelum operatio praesupponit potentiam activam, secundum quod nomen potentiae significat naturam, cui inest ipse respectus seu ordo ad agendum, quae natura est ratio agendi ipsi substantiae differens ab ea realiter, cum sit eius dispositio, sic etiam proportionaliter in supernaturalibus et in omnibus entibus secundum speciem, qualia sunt omnia vere producentia, ipsa operatio secundum nostrum modum intelligendi exigit potentiam activam, quae est ratio agendi ipsi essentiae indifferens ab ea secundum rem, et per consequens etiam ipsa operatio intranea essentialis eadem est realiter talibus productivis.

Et hoc de secundo.

Tertium etiam manifestum est ex supra dictis, quoad hoc videlicet, quod F

20) infra, prop. 91 C
21) cf. Arist., Metaph. V 12, 1019a15–32
22) cf. Averr., Metaph. V comm. 17; Ponzalli 150,93–94; 155,190–194
23) infra, prop. 40 A–C, 131 E–F
24) cf. Arist., Metaph. XII 9, 1074b38–1075a1; t. lect. 11
25) cf. Arist., Metaph. XII 9, 1075a3–5; t. lect. 11
26) Averr., Metaph. XII comm. 51; Venetiis 1562, 336rD

162 intellectum: intellectus *V*  163 intellectus[1]: intellectum *V* | sint: sit *V*

Digitized by Google

omne producens agat propter circumstantiam potentiae activae. Licet enim potentia sit respectus intrinsecus, realis et essentialis producenti, utpote existens idem re absoluta cum essentia producentis, tamen, quia importat habitudinem ex ratione sua ad aliud, et sic magis, quia dicit 'ad' et non 'in', dicitur circumstare ipsum producens, non inexistere. Ideo omne producens dicitur esse productivum non propter inexistentiam, sed propter circumstantiam potentiae causalis activae, per quam extendit se ad omnia suae intentioni subiecta ipsum producens, si est limitatum, ut supra expositum est, vel ad simpliciter omnia, si est illimitatum, quod etiam solum dicitur et est omnipotens, cum sit potens per se ipsum, et hoc simpliciter et absolute, non potentiae plenitudine tantum, sed superplenitudine, cuius est habere, quidquid est superperfectionis potentiae tam secundum extensionem ad possibilia quam secundum intentionem potentiae circa ipsa possibilia ita, quod nihil sit sibi addibile utrobique.

Ad tale autem posse sex condiciones requiruntur.

Una scilicet, quod haec activa potentia nihil permixtionis habeat cum passiva; potentiae enim est non habere infirmitatem; unde et robur dicitur.

Secunda condicio est, quod sit libera ita, quod non possit cogi, per declarationem 23[27]), quia potentiae est non posse vinci, et sic potest, quidquid vult.

Tertia condicio est, quod non possit impediri, et hoc sequitur ex secunda, et hoc nec actu nec potentia, et tale posse non potest inveniri non posse.

Quarta est, quod operetur sine indigentia instrumenti materiae vel subiecti; potentia enim debet sibi sufficere ad agendum.

Quinta condicio est, quod per se et non participatione virtutis superioris vel potentioris operetur, sed sua virtus sit prima et summa, quia potentiae non est dependere ab alio, sed subsistere absolute.

Sexta condicio est, quod secundum actus et obiecta sit interminabilis, quia potentiae est non posse simpliciter in operando deficere.

De hoc omnipotente sic dicit Dionysius 10 cap. *De divinis nominibus* A[28]): "Hoc enim (scilicet omnipotens) dicitur quidem Deus propter hoc, quod omnium ipse omnipotens sessio (alia translatio[29]): firmitas), continens et circuiens tota et collocans et fundans et circumstringens et firmum in se ipso omne perficiens et ex se ipso tota, quemadmodum ex radice omnitenenti, producens". Et infra[30]): "Omnitenens, contenta omnia secundum unam excedentem omnia continentiam firmans et non dimittens ipsa decidentia a se ipsa, sicut ex essentia perfecta mota, destrui".

---

[27]) supra, prop. 23 B
[28]) Dion., De div. nom. 10 1; PG 3,936D; Simon 396,67–69
[29]) transl. Eriugenae, Dionysiaca 474,2
[30]) Dion., De div. nom. 10 1; PG 3,937A; Simon 396,70–72

---

178 et[2] *om. O* 192 non *om. O* 195 secunda: tertia *codd.* 196 inveniri: invenire *codd.* 211 essentia: aeterna *codd.*

Digitized by Google

Anselmus etiam in *Proslogion* de inquisitione divinae potentiae sic dicit: "Non tempto, Domine, penetrare altitudinem tuam, quia nullatenus comparo illi intellectum meum, sed desidero aliquatenus intelligere veritatem tuam, quam credit et amat cor meum. Neque enim quaero intelligere, ut credam, sed credo, ut intelligam"[31]). "Ergo, Domine, qui das fidei intellectum, da mihi, ut, quantum scis expedire, intelligam, quia es, sicut credimus, et hoc es, quod credimus. Et quidem te credimus esse aliquid, quo nihil maius possit cogitari"[32]). "Sed et omnipotens quomodo es, si omnia non potes? Vel si non potes corrumpi nec mentiri nec facere verum esse falsum, ut, quod factum est, non esse factum et plura similia: Quomodo potes omnia? An hoc posse non est potentia, sed impotentia? Nam qui hoc potest, quod sibi non expedit et quod non debet, potest. Quod quanto magis potest, tanto magis adversitas et perversitas possunt in illum et ipse minus contra eas. Qui ergo sic potest, non potentia potest, sed impotentia"[33]). "Ergo, Domine Deus, inde verius es omnipotens, quia nihil potes per impotentiam et nihil potest contra te"[34]).

Et hoc de tertio secundae partis.

Circa propositum tria faciam, quia primo dicam de priori et posteriori in generali, secundo de posterioritate producti ad producens in speciali et tertio ex praemissis de ordinatione procedentium in universo totali et partiali.

G

De primo sciendum, quod secundum Avicennam IV *Metaphysicae* cap. 1[35]) prius et posterius sunt de divisionibus entis, quae sunt eius tamquam "proprietates et accidentia" ipsum "concomitantia", et est nomen dictum "secundum ambiguitatem".

"Sed in usu vulgari prius est illud, quod est prius loco et tempore sic, ut illud, quod est propinquum alicui principio terminato", secundum locum sit primo modo prius[36]), secundo respectu temporis[37]), et hoc sive in animatis sive inanimatis.

Tertio modo, quod est propinquius principio secundum naturae ordinem, sicut puer est prior viro et corpus animali, si inceperis a substantia, vel e converso, si inceperis ab individuo[38]).

---

[31]) Anselm., Prosl. 1; Schmitt 100,15–18
[32]) Anselm., Prosl. 2; Schmitt 101,3–5
[33]) Anselm., Prosl. 7; Schmitt 105,9–16
[34]) Anselm., Prosl. 7; Schmitt 105,27–106,2
[35]) Avic., Metaph. IV 1; Van Riet 184,3–10
[36]) Avic., Metaph. IV 1; Van Riet 184,11–13; Arist., Metaph. V 11, 1018b9–14; Averr., Metaph. V comm. 16; Ponzalli 140,53–55
[37]) cf. Avic., Metaph. IV 1; Van Riet 185,16–18; Arist., Metaph. V 11, 1018b14–19; Averr., Metaph. V comm. 16; Ponzalli 140,59–60
[38]) cf. Avic., Metaph. IV 1; Van Riet 185,20–24; Arist., Metaph. V 11, 1018b19–21; b26; Averr., Metaph. V comm. 16; Ponzalli 141,69–71

---

220 potes: potest *O* 224 eas: eos *codd.* 225 potentia potest: potest potentia *V*
237 terminato: terminante *codd.* 241 inceperis: in corporis *V* | e converso *add.* vel *V*

Digitized by Google

Quarto translatum est nomen prioritatis ad illud, quod est nobilius, cui servitur, sicut gubernator est prior gubernato[39]).

Quinto transtulerunt ipsum ad id, quod est prius in via essendi, ut prius sit, cui esse prius est, quamvis non secundum tempus, ita tamen, quod secundum non habet esse nisi quia ipsum habuit esse prius ipso, sicut unum est prius multitudine[40]).

Sexto translatum est nomen prioris ad duo, quorum unum habet esse ex se vel ex aliquo priori et aliud non habet esse nisi ex tali, sicut A et B ita, quod existente primo, scilicet A, necessario est B; et hoc est prioritas causae inquantum causa respectu causati[41]); licet enim sint simul tempore, tamen in respectu habendi esse causa est prior; nam esse causati est ex causa, et non convertitur.

Et hoc de primo.

H Ex praedictis sequitur secundum.

Cum enim tot modis dicatur post, quot ipsum prius, necessarium est omne productum esse posterius producente, licet non in ratione loci vel temporis, tamen naturae ordine et ignobilitate et in via essendi et in modo habendi esse. Productum enim et est secundum et sic submissum a producente et non potest esse nisi producente existente. Ex quibus evidenter apparet, quod, cum productum non sit ante producens, quia ignobilius naturae ordine non est ante nobilius nec coordinatum, quod sit post producens: "Neque enim" secundum Boethium[42]) "a deminutis inconsummatisque natura rerum cepit exordium, sed ab integris absolutisque procedens in haec extrema atque effeta dilabitur".

Et hoc de secundo.

I Verum inter producta seu procedentia tam in universo totali quam etiam partiali illud est prius, quod est principio productivo propinquius; et sic, cum prime secundum unumquemque ordinem et principaliter ens sit unum per 22[43]), tali uno vicinius erit, unitius, indivisibilius, universalius, nobilius, intransmutabilius, essentialius, causalius et ex hoc absolutius et perfectius, purius et totalius ac magis exemptum a sibi immediato quam hoc a consequentibus et sic procedens usque ad finem processus, ubi etiam ultimum est contractissimum et ex hoc imperfectissimum, ut iam supra allegatum est ex Boe-

---

39) cf. Avic., Metaph. IV 1; Van Riet 185,23–186,37; Arist., Metaph. V 11, 1018b22–26; Averr., Metaph. V comm. 16; Ponzalli 141,74–78

40) cf. Avic., Metaph. IV 1; Van Riet 186,38–45; Arist., Metaph. V 11, 1019a2–4; Averr., Metaph. V comm. 16; Ponzalli 141,82–142,94

41) cf. Avic., Metaph. IV 1; Van Riet 186,46–187,69; Arist., Metaph. V 11, 1019a7–10; Averr., Metaph. V comm. 16; Ponzalli 144,133–136

42) Boeth., Philos. cons. III 10; Bieler 53,14–16

43) cf. Procl., Elem. theol. 22; Vansteenkiste 274

---

257 quot: quod *V* 263 producens: productum *codd.* 271 unitius: vicinius *V* 273 quam: quod *O*

Digitized by Google

thio[44]) et eleganter declaratur per Dionysium 4 cap. *De divinis nominibus* U[45]).

Et sic etiam apparet intentio elementi.

## COMMENTUM

*Si enim non qua perfectum, sed deficiens secundum potentiam produceret, non utique suum ordinem immobilem posset conservare. Quod enim propter defectum et imbecillitatem alii esse exhibet, sui ipsius mutatione et alteratione subsistentiam illi exhibet. Manet autem, quale est omne producens, et a manente, quod post ipsum procedit. Plenum ergo et perfectum existens secunda substituit immobiliter et imminorabiliter, ipsum ens, quod est, et neque transmutatum in illa neque minoratum. Non enim deperditio est producentis, quod producitur – neque enim generationi hoc conveniret neque generativis causis –, neque transitio – non enim materia fit procedentis –; manet enim, quale est, et quod producitur, aliud penes ipsum est. Inalteratum ergo generans consistit et imminoratum, fecunda potentia se ipsum multiplicans et a se ipso secundas hypostases exhibens.*

Hic probat auctor elementum sic: Omne potens suum ordinem immobilem conservare propter perfectionem et potentiae circumstantiam productivum est secundorum; sed omne producens utpote agens per essentiam est huiusmodi: ergo etc.

Minor apparet per 21[46]). Maior apparet, cum nullum productivum, non qua perfectum, sed deficiens secundum potentiam producendi, possit suum ordinem immobilem conservare; sed omne producens conservat suum ordinem immobilem: ergo nullum producens ex imperfectione potentiae producit; omne ergo potens etc.

*Quod enim:* Hic ponitur secunda ratio ducens ad impossibile ex contradicto elementi. Omne productivum propter defectum et imbecillitatem seu imperfectionem potentiae sui ipsius mutatione et alteratione producit; sed omne producens secundum adversarium est huiusmodi: ergo etc. Quod contradicit praemissae. Igitur omne productivum plenum et perfectum existens immobiliter producit secunda et imminorabiliter, ipsum ens, quod est.

*Et neque transmutatum:* Hic probat, quod nullum productivum vel mutetur vel minoretur productione. Et procedit sic: Ubicumque productio non est deperditio producentis, ibi producens non minoratur productione; sed

---

44) cf. Boeth., Philos. cons. III 10; Bieler 53,14–16
45) cf. Dion., De div. nom. 4 20; PG 3,717D–720A; Simon 250,61–65
46) cf. Procl., Elem. theol. 21; Vansteenkiste 273

---

284 manente: manante *O* 285 imminorabiliter: immobiliter *V* 303 sui: suae *V* 307 et *om. V*

nullum productivum in essentialibus est huiusmodi, cum ipsa producentia sint impartibilia: ergo etc.

*Non enim deperditio:* Probat primum sic. Maior perfectio est in productione et productivis causis quam in generatione et generativis, cum primae agant per essentiam, secundae vero vel per substantiam vel per accidentalem naturam; sed in generatione et generativis causis generans non transmutatur generatione: ergo nec productivum.

*Neque transitio:* Probat minorem praemissae rationis sic. Quidquid non est materiale principium generati vel procedentis, non transmutatur in generatione vel productione; sed nullum generans vel producens est huiusmodi: ergo etc.

*Manet enim:* Probat minorem quantum ad producens. Omne manens, quale est, iuxta quod productum est aliud, non idem, non est materiale principium, sed multiplicat se ipsum invariabiliter et imminorabiliter sua fecunda potentia a se ipso secundas hypostases exhibens; sed omne productivum est huiusmodi per praemissam: ergo etc.

---

312 non ... deperditio: neque transmutatum *codd.*

Digitized by Google

## PROPOSITIO 28
## OMNE PRODUCENS SIMILIA AD SE IPSUM ANTE DISSIMILIA SUBSTITUIT

Habito, qualiter se habeat producens in producendo, nunc auctor ostendit, qualiter se habeat respectu productorum ea gradatim substituendo, dicens: OMNE etc.

Ad istius elementi evidentiam duo declarabo, suppositum et propositum. Circa primum tria faciam, quia primo dicam de agentibus et eorum actionibus in generali, secundo dicam de prime productivo et eius productione in speciali, tertio dicam conformiter de aliis producentibus in universo totali.

De primo sciendum, quod est agens, cuius actio est indifferens ab eius A
essentia, ut apparet per declarationem praemissae[1]) et per oppositum.

Primum impossibile est esse otiosum, hoc est vacans operatione, tum quia non esset felix secundum Ciceronem libro I *De natura deorum*[2]) – felicitas enim est aliqua operatio et non debetur habitui[3]) –, tum quia esset "expers virtutis", quia omnis "virtus actuosa" est, secundum eundem ibidem[4]), tum quia, si esset otiosum, non esset vita neque viveret, quia "vita est operatio quaedam" secundum Aristotelem X *Ethicorum* cap. 5[5]), unde vivere principaliter est esse secundum operationem et propter hoc opinio eorum, qui suspicati sunt deos vivere et non operari, est inconveniens, ibidem 10 cap.[6]), tum etiam quia, si esset otiosum, non esset agens secundum actum et sic non esset in essentia sua actio. Secundum vero agens per oppositum aliquando agit, aliquando non, scilicet cum est potentia agens.

Item agens primum agit incessanter, et sic actio eius est continua et aeterna. Nam omne potens agere, si actu non agit, necesse est aliquam dispositionem esse in ipso ad hoc, quod actualiter agat, et sic non agit per essentiam. Secundi vero actio est temporalis et intercepta, et sic quandoque agit, quandoque non, ut dictum est.

Item primum agens est actio pura, quia, si non, erit cum aliqua potentia et tunc in aliqua hora erit in potentia et tunc possibile est, ut aliquando non agat nisi per agens extrahens ipsum de potentia ad actum, quod est impossibile in agente per essentiam, cuius actio est aeterna. Omne enim aeternum est

---

[1]) supra, prop. 27 A
[2]) cf. Cic., De nat. deor. I 40,n.110; Plasberg-Ax 43,21
[3]) cf. Arist., Eth. Nic. X 6, 1176a33–b5
[4]) Cic., De nat. deor. I 40,n.110; Plasberg-Ax 43,20–21
[5]) Arist., Eth. Nic. X 4, 1175a12
[6]) cf. Arist., Eth. Nic. X 8, 1178b18–20

Digitized by Google

actio pura, et omne, quod est actio pura, non habet potentiam passivam. Ista deductio patet per Aristotelem XI *Metaphysicae* antiquae translationis cap. 9[7]) secundum expositionem Averrois[8]). Agit ad hoc sermo ipsius Averrois super II *Caeli et mundi* cap. 4[9]), ubi dicit, quod "actio rei divinae est ipsa et suum esse, cum non sit propter alia"; unde Aristoteles ibidem dicit, quod "actio rei divinae est aeternitas, quae est vita aeterna" secundum aliam translationem[10]), ubi nostra[11]) sic habet: "Operatio rei divinae est permanentia et remanentia, et hoc est vita sempiterna".

Sed quia secundum Eustratium X *Ethicorum* cap. 10[12]) "omnis operatio est activa vel factiva vel speculativa", ideo operatio primi agentis est speculativa et practica. Speculativa vero, quae praeter operationem non relinquit opus, est sibi magis propria; unde et Eustratius dicit ibidem[13]): "Si igitur neque agit neque facit divinum operans, relinquitur tertium speculatio, sed tamen potentissima et optima et extremissima dei operatio et cognata". Quid autem dicat extremum in proposito, exposuit super VIII librum cap. 10[14]): "Hoc, scilicet optimum seu potentissimum, significat extremum", et sic est idem, quod supremum. "Speculatio ergo huius", scilicet divini, sive secundum causam sive secundum essentiam, ut dicit ibidem libro X cap. 10[15]), "est operatio beatitudine, honorabilitate et pulchritudine differens ab humanis, id est politicae felicitatis, operationibus". Et infra[16]): "Dis quidem omnis vita beata, . . . continue quidem semper speculantibus, beata semper operatione omnis vita". Et quia operatio speculativa utpote intra manens est ratio operationis extra manantis sive transeuntis in opus, quae est et dicitur practica, ideo primum agens non solum habet operationem speculativam, sed et practicam, ut inferius apparebit[17]).

Est autem et agens, cuius operatio solum est practica, scilicet quod agit ex necessitate naturae.

Ex praedictis etiam elicitur, quod est agens, cuius actio prima est speculatio et secunda factio, et est agens, cuius prima et propria operatio est fac-

[7]) cf. Arist., Metaph. XII 7, 1072b4–8; t. comm. 38; XII 7, 1072b24–30; t. comm. 39; XII 9, 1074b15–1075a11; t. comm. 51
[8]) cf. Averr., Metaph. XII comm. 38; Venetiis 1562, 321rC–D; comm. 39; Venetiis 1562, 322rD–F; comm. 51; Venetiis 1562, 335rD–337rC
[9]) Averr., De cael. II comm. 17; Venetiis 1562, 106vL
[10]) Arist., De cael. II 3, 286a9; t. comm. 17
[11]) Alb., De cael. II 1 7; Opelt 121,71–72
[12]) Eustrat., In Eth. Nic. X 8; Heylbut 597,26–27; Cod. Vat. Lat. 2171, 205va
[13]) Eustrat., In Eth. Nic. X 8; Heylbut 597,27–29; Cod. Vat. Lat. 2171, 205va–b
[14]) Eustrat., In Eth. Nic. X 7; Heylbut 578,12; Cod. Vat. Lat. 2171, 200vb
[15]) Eustrat., In Eth. Nic. X 8; Heylbut 598,10–12; Cod. Vat. Lat. 2171, 205vb
[16]) Eustrat., In Eth. Nic. X 8; Heylbut 600,1–4; Cod. Vat. Lat. 2171, 206rb
[17]) infra, prop. 29 A–B

34 antiquae: antiqua *codd.* 54 operatio speculativa: speculativa operatio *V* 60 praedictis: dictis *V*

Digitized by Google

tio. Item est agens, cuius actio est speculatio ita, quod non est alterius nisi sui ipsius, et est agens, quod speculatur et se et principium suum.

Primum est supremum agens, quia, si esset alterius speculativum, haberet superius se, scilicet se perficiens, nec esset essentia nobilissima, cum esset indigens et esset in eo pluralitas intellectorum, quod est absurdum dicere de simpliciter primo, cuius felicitas est perfecta omnimode, quia in optimi speculatione, cum essentia eius sit nobilissima. Et talis felicitas est delectabilissima, optima, pulcherrima, potentissima, extrema, perfectissima et continuissima. Et sic beatitudo sua consistit in speculatione sui ipsius. Et quia bonum et pulchrum est per se amabile secundum Aristotelem VIII *Ethicorum* cap. 5[18]) et Dionysium 4 cap. *De divinis nominibus*[19]), ideo est ab omnibus appetibile; et propter hoc necesse est, ut speculationi sit non solum delectatio annexa, sed etiam dilectio, cum appetibile et desiderabile ipsius sit delectabilissimum. Unde sicut summe se speculatur seu intelligit – si tamen potest vocari intellectio –, ita summe se diligit.

Ecce, quasi duplex operatio intranea primi agentis, quarum utraque est aeterna seu, ut magis proprie dicam, superaeterna, in quibus consistit perfectissima eius beatitudo, etiam praeter omnem respectum ad creaturam! Secundum cuius duplicis actionis distinctionem duplex est processio in simpliciter primo agente, scilicet generatio et spiratio.

Est et agens, cuius actio est speculatio, quod est sui ipsius, ut supra dictum est, et sui principii, quod etiam magis est intimum sibi quam ipsum sibi ipsi.

De istorum duorum agentium differentia loquitur Eustratius super VIII *Ethicorum* cap. 10[20]), ubi dicit: "Et quoniam sunt incorporales quaedam substantiae separatae a corporibus et secundum se ipsas stantes, et ante has quidem causa quaedam omnium, substantia ens, omnimode perfecta, continens et gubernans omnia". Et subiungit[21]) de utrarumque speculatione et quomodo primum appetibile, quod est omnium causa et sic concupiscibilius et desiderabilius et cuius satietatem accipere non potest, qui hoc videre potest, immo quanto magis potitur sive fruitur, tanto magis desiderat. Tale autem, quod omne, quod divinum, est conditor rerum.

Et hoc de primo.

Ex iam dictis colligitur secundum, scilicet quod prime producens est ac- B
tionis indifferentis a sua essentia et quod talis actio est continua et aeterna, cum substantia eius non migret a priori statu ad rectiorem neque suscipiat vicissitudinem impressionis, quia est "actus purus" simpliciter "sine aliqua

[18]) cf. Arist., Eth. Nic. VIII 2, 1155b24
[19]) cf. Dion., De div. nom. 4 14; PG 3,712C; Simon 223,76–224,72
[20]) Eustrat., In Eth. Nic. X 7; Heylbut 579,26–28; Cod. Vat. Lat. 2171, 201ra
[21]) cf. Eustrat., In Eth. Nic. X 7; Heylbut 579,29–582,2; Cod. Vat. Lat. 2171, 201ra–va

71 per se: semper *O* 75 unde: ut *O* 82 et: etiam *V*

Digitized by Google

potentia" passiva absolute secundum Aristotelem[22]) et Averroem XI *Metaphysicae*[23]), et per consequens eius actio est purissima, sine omni admixtione potentiae omnino. Quidquid enim melius est, attribuendum est ei; quapropter actus purissimus attribuendus est ei.

Est enim etiam prima et propria eius operatio speculatio, et sic perfecta felicitas sive beatitudo eius est speculativa. Et cum sit duplex felicitas, politica et speculativa, X *Ethicorum* cap. 8[24]), prime producentis felicitas non est politica; igitur est speculativa.

Quod autem non sit politica, ostendit Aristoteles ibidem[25]), quoniam virtutes morales, in quibus consistit politica, esse in Deo est impossibile, quia nec iustitia, quae est in communicationibus et dationibus et depositionibus, nec fortitudo, quae est in sustinentia terribilium, nec liberalitas, quae est in datione nummismatum vel talium, nec temperantia, quae est in moderatione passionum, nec similiter aliae virtutes, quae Deo indignae sunt, licet in ipso sint, sicut et liberalitas, quae est in communicatione proprii boni, sicut et iustitia, secundum quam, ut dicit Dionysius 8 cap. *De divinis nominibus* H[26]), est "omnibus secundum dignitatem distribuens et commensurationem et pulchritudinem et bonam ordinationem et ornatum et omnes distributiones et ordines segregans unicuique secundum vere existentem iustissimam definitionem et omnibus propriae cooperationis ipsorum causa existens. Omnia enim divina iustitia ordinat et terminat et omnia ab omnibus immixta et non confusa salvat, omnibus existentibus convenientia unicuique donat secundum dignitatem unicuique existentium supervenientem". Haec Dionysius.

Quare non secundum politicam, sed secundum speculativam felix est Deus, quia hoc est secundum se ipsum honorabilis. Igitur operatio Dei est speculatio, et hoc non cuiuscumque alterius, sed solum sui ipsius, secundum quam etiam in superessentiali deitate est duplex processio intra manens, ut supra dictum est et inferius suo loco deducetur[27]), ubi »Pater«, qui est »fons supersubstantialis deitatis«[28]), intelligendo se gignit sui ipsius intelligentiam, scilicet Filium. Et quia talis gignitio non est sine intima complacentia, ideo a Patre et Filio sub ratione unius principii procedit Spiritus sanctus, qui est utriusque amor.

Ista interior divinissima transfusio est ratio transfusionis ad extra, secundum quam distinctio est processio bono in pluralitatem conveniens. Et sic

---

[22]) cf. Arist., Metaph. XII 7, 1072a25–26
[23]) cf. Averr., Metaph. XII comm. 38; Venetiis 1562, 321rC–D
[24]) cf. Arist., Eth. Nic. X 8, 1178a9–b8
[25]) cf. Arist., Eth. Nic. X 8, 1178b10–18
[26]) Dion., De div. nom. 8 7; PG 3,893D–896A; Simon 371,65–69
[27]) infra, prop. 40 C
[28]) cf. Dion., De div. nom. 2 5; PG 3,641D; Simon 67,62–63

---

99 XI: X *V* 111 in moderatione: immoderata *O* 114 quam: quidem *O* 123 secundum *om. O*

Digitized by Google

quidam[29]) dicunt prime productivum esse duplicis productionis, unius, qua Pater gignit se in alio esse respectivo et Pater et Filius spirant mutuum amorem, alterius, qua tota superbenedicta Trinitas unum existens principium est productiva distinctorum in esse absoluto. In prima natura est ratio producendi, sed ipsum respectivum est producens; in secunda productione natura absoluta suppositata est producens, sed bonum est ratio producendi. In prima productione idem sunt realiter, essentialiter et absolute producens et productum – si tamen proprie dicitur productum – ut existentia intra eandem naturam; in secunda differunt realiter, essentialiter et absolute.

Et hoc de secundo.

Ex immediate praemissis colligitur tertium, scilicet quod omne aliud pro- C
ducens secundum analogiam conformiter se habet ad prime producens. Et dico, quod est vere et proprie producens: Hoc enim producit per essentiam et incessanter; et est actio pura, licet talia producentia sint differentis puritatis et inter se et ad primum; et actio eius prima est speculativa, qua versatur circa propriam essentiam et suum per se principium, ut dictum est; et talis operatio etiam est per intraneam transfusionem sui ipsius in se ipso, quae etiam competit omni activo; et etiam est ratio communicationis sui ad extra, in qua etiam imitatur omnium unum principium, per 25[30]); ex hoc enim redundat ad extra, quod transfunditur ad intra, licet talis transfusio sit intra idem suppositum in differentibus respective aliter quam in prime productivo, ubi est unitas seu identitas naturae et distinctio personarum[31]).

Et hoc de supposito.

Circa propositum vero tria faciam, quia primo dicam de similibus et dissimilibus in generali, secundo de similibus et dissimilibus ad proprium producens in speciali et tertio ex praemissis de substitutione similium ad ipsum producens ante dissimilium productionem in ordine sive totali sive partiali.

De primo sciendum, quod secundum Aristotelem X *Metaphysicae* suae D
cap. 6[32]) similia dicuntur aut proprie aut minus proprie. Si proprie, tunc aut sunt unum in qualitate, et hoc aut substantiali aut accidentali. Si substantiali, tunc illa dicuntur similia, quae conveniunt in forma substantiali, licet non omnino eodem modo, sed secundum magis et minus. Si accidentali, tunc est similitudo secundo modo, proprie tamen, licet minus proprie quam in primo. Tertio modo dicuntur similia minus proprie, scilicet in quibus aut actu aut potentia sunt plures dispositiones convenientes quam non convenientes.

Quotiens autem dicuntur aliqua similia, totiens etiam dicuntur et dissimi-

---

29) cf. Dion., De div. nom. 2 5; PG 3,641D–643B; Simon 66,81–71,60
30) cf. Procl., Elem. theol. 25; Vansteenkiste 276
31) cf. Theodor. de Vrib., De vis. beat. 1.3.1.,1; Mojsisch 53,47–57
32) cf. Arist., Metaph. X 3, 1054b3–14

---

140 proprie dicitur: dicitur proprie *V* 160 suae *om. V* 161 cap. 6: cap. 8 *V* 167 quam ... convenientes *om. O* 168 etiam: et *O*

Digitized by Google

lia. Verum quia similitudo attenditur secundum formarum convenientiam, ideo similia diversantur secundum diversitatem convenientiae in forma.

Quaedam enim conveniunt in eadem forma secundum eandem rationem et eundem modum, et in talibus est perfecta similitudo absque omni dissimilitudine. Et sic Filius in divinis dicitur per omnia similis Patri.

Quaedam autem conveniunt in eadem forma secundum eandem rationem, sed non eundem modum, et in talibus est minus perfecta similitudo.

Quaedam vero conveniunt in eadem forma, sed nec secundum eandem rationem nec secundum eundem modum, et talia sunt similia et dissimilia.

Secundo vero modo sunt similia similitudine tali, qualis est similitudo inter procedens et producens, procedens, inquam, a causa analoga. Omne enim agens perfectum agit sibi simile; agit autem unumquodque per suam formam: ergo necesse est, quod in producto sit similitudo formae agentis. Tale autem simile importat in se imitationem, et ideo, ubi primo occurrit imitatio, ibi primo invenitur propria ratio similitudinis; hoc autem est in secundo, non in primo; et propter hoc secundum dicitur simile primo, scilicet causatum causae, quia "causata habent contingentes imagines" sive similitudines "causarum"[33]).

In se "autem causae a causatis segregantur" secundum Dionysium 2 cap. *De divinis nominibus* O[34]). Unde et "theologi", sicut idem dicit infra cap. 9 G[35]), "existentem super omnia Deum, secundum quod ipse est, nulli dicunt similem, ipsum vero similitudinem divinam dare his, qui ad ipsum existentem super omnem et definitionem et rationem convertuntur secundum virtutem imitatione". Sic enim omnia bonum appetunt, per commentum 8[36]). Nihil enim appetit nisi sibi simile; igitur omnia habent in se similitudinem boni, sive secundum eandem rationem in actu sive, ubi forma permixta est potentiae. Et tale movetur necessario ad assimilationem primi.

Ex quibus apparet, quod tria sunt de ratione similitudinis, scilicet quod est secundum et desiderans et motum.

Et hoc de primo propositi.

E Quoad secundum sciendum, quod, quia similitudo est rerum differentium eadem qualitas, ideo habentia qualitatis identitatem similia nominantur.

Sed quia qualitas est unum de analogis, quorum ratio intentionis accipitur per attributionem ad aliquam unam primam per prius significatam hoc nomine 'qualitas', et hoc est forma substantialis secundum Aristotelem V *Metaphysicae*[37]), igitur, ubi aliqua forma realius et essentialius qualificat seu

---

[33]) Dion., De div. nom. 2 8; PG 3,645C–D; Simon 83,71
[34]) Dion., De div. nom. 2 8; PG 3,645D; Simon 83,71
[35]) Dion., De div. nom. 9 6; PG 3,913C; Simon 384,80–82
[36]) cf. Procl., Elem. theol. 8 comm.; Vansteenkiste 268
[37]) cf. Arist., Metaph. V 14, 1020b13–15; Averr., Metaph. V comm. 19; Ponzalli 166, 78–81; 164,49–51

---

177 talia *add.* et *O* 180 simile *add.* enim *O* 188 idem: ibidem *V* 189 ipse: ipsi *V* 193 enim: etiam *V*

Digitized by Google

qualitative informat secundum rationem entis, ibi per prius invenitur ratio huius nominis. Et ideo Aristoteles[38]) ubi iam supra dicit, quod intentio sive modus huius nominis 'qualitas', qui invenitur in substantiis, est verus. Ex quo constat, quod, ubi est identitas essentialioris et realioris qualitatis, ibi est maior, essentialior et realior similitudo.

Voco autem formam substantialem communi nomine pro forma, quae est altera pars compositi, et pro forma essentiali, quae est intentio realis, quae etiam realius et essentialius omni forma substantiali qualitative informat, cum ipsa non faciat compositionem realem cum subiecto suo, forma autem substantialis et subiectum suum ponant in numerum, quamvis unum per essentiam suam penetret aliud.

Si igitur ex unitate qualitatis accidentalis aliqua dicuntur realiter similia et realius ex identitate formae substantialis, quare ea, quae sunt idem in quacumque formali intentione, realissime sunt similia. In nullo enim producente est qualitas vel accidentalis vel substantialis, sed intentio realis, qua agit et quam communicat a se productis, secundum quam etiam salvatur identitas geniti seu procedentis in emanatione causali ad producens.

Dico autem identitas, cum »omnis similitudo in substantiis sit identitas«[39]); unum enim in substantia causat idem.

Et hoc de secundo.

Ex praemissis colligitur tertium. F

Cum enim omnis causa productiva immobiliter producat, per 26[40]), eodem modo ad omnia sua producta se habens, per 23 in commento[41]), non est ex parte sui, sed ex parte productorum, quibus perfectius vel minus perfecte ingignitur, et sic diversimode ipsam intentionem per omnia diffusam participantium ratio dissimilitudinis seu diversitatis in similitudine.

Licet enim omnia producta sint producenti suo similia sicut eandem intentionem habentia, tamen quaedam manent in ipsa intentione non contracta per aliam nec distracta; quaedam autem contracta et distracta sunt in aliam vel in alias, cum subsistere non valeant in se ipsis propter sui distantiam a propria origine in primaria intentione.

Verum etiam manentia seu subsistentia intra ipsam intentionem sunt minus vel magis in ipsa contracta. Et sic, licet omnia, quae producuntur, sint producenti similia, tamen quaedam sunt magis similia, quaedam minus, et quaedam obscuram participant similitudinem propter gradatum processum procedentium a suis producentibus ab integris et perfectis seu absolutis or-

---

[38]) cf. Arist., Metaph. V 14, 1020b13–15; Averr., Metaph. V comm. 19; Ponzalli 166, 80

[39]) cf. Theodor. de Vrib., De int. II 1 2; Mojsisch 146,13–15

[40]) cf. Procl., Elem. theol. 26; Vansteenkiste 276

[41]) cf. Procl., Elem. theol. 23 comm.; Vansteenkiste 275

---

215 penetret: penetrat *V* 234 in[1] *om. V*

dientibus et sic ad extrema atque effeta dilabentibus secundum Boethium III *De consolatione* prosa 10[42]).

Et quia nihil vadit de extremo ad extremum sine medio[43]), ideo omne producens instituit sibi similia iuxta se et minus similia distantius ita, quod secundum maiorem vel minorem similitudinem magis vel minus propinque vel etiam distanter collocet constituta adeo, quod sibi simillimum sit iuxta se primum et summum inter omnia ab eo procedentia et sic immediatum, dissimillimum autem distantissimum, media autem medios secundum eorum ad extrema consonantiam servent gradus.

Et hoc est, quod Theodorus in *Clave* prosequitur eleganter, ubi de prime loquitur productivo, sic dicens[44]): "Omnipotens conditor et in nullo deficiens et in infinitum tendens non solum sibi similia, sed etiam dissimilia creare potuit et creavit. Nam si solummodo sui similia, hoc est vere existentia, aeterna, incommutabilia, incorruptibilia, immortalia, intellectualia, conderet, in dissimilium et oppositorum creatione defecisse videretur. Dissimilia autem sui et opposita dicuntur esse et sunt omnia, quae praedictis opponuntur, non ut negativa seu privativa, sed naturae dissimilitudine et oppositione, siquidem perfectae essentiae imperfecta, informis adhuc materies et immutabilitati mobilitas opponitur, aeternis temporalia, immutabilibus mutabilia, simplicibus composita, quae velut ex diametro sibi invicem e contrario respondent. Horum omnium similium et dissimilium unus atque idem artifex est, cuius omnipotentia in nullius naturae deficit operatione. Proinde pulchritudo totius universitatis conditae similium et dissimilium mirabili quadam harmonia constituta est ex diversis generibus variisque formis, differentibus quoque substantiarum et accidentium ordinibus, in unitatem quandam ineffabilem compacta. Ut enim organicum melos ex diversis vocum qualitatibus et quantitatibus conficitur per proportiones quidem a se discrepantibus, sed per aptitudinem musicae artis naturalem dulcedinem reddentibus, ita universitatis concordia ex diversis naturae unius subdivisionibus ad se invicem, dum singulariter inspiciuntur, dissonantibus iuxta conditoris voluntatem coadunata est". Haec Theodorus.

Unde et Hermes in *Hellera*[45]) dicit "musicen nosse nihil aliud esse nisi cunctarum omnium rerum ordinem scire, quam sit divine ratio sortita. Ordo enim rerum singularum in unum omnium artifici ratione collata concentum quendam melo divino dulcissimum verissimumque conficiet".

Quod autem prime productivum substituat similia ad se ipsum ante dissimilia, prosequitur Dionysius 4 cap. *De divinis nominibus* V[46]): "Bonum, in

[42]) cf. Boeth., Philos. cons. III 10; Bieler 53,14–16
[43]) cf. Arist., De gen. animal. V 1, 778b28–29
[44]) Honor. August., Clavis phys. 131; Lucentini 98,2–99,25
[45]) Asclep. 13; Thomas 49,5–10
[46]) Dion., De div. nom. 4 20; PG 3,717C–D; Simon 250,58–60

243 quia: quod *V* 260 e *om. V* 269 ad: a *O*

quibus perfecte ingignitur, perfecta facit et immixta et integra bona. Quae autem minus ipso participant, et imperfecta sunt bona et mixta propter defectum boni". Haec auctoritas ex integro habetur super 8[47]).

Sicut igitur prime producens substituit simpliciter omnia ordinatissime, similia prope se, dissimilia distantissime sive extreme, sic etiam eodem modo proportionaliter omne aliud producens et substituit sua producta et productis gradus cuilibet convenientes secundum commensurationem essentialis ordinis distribuit ordinate, secundum quod exigit iustitia divina, de qua superius est inductum[48]).

Et hoc de tertio.

Et sic etiam apparet intentio elementi.

## COMMENTUM

*Quoniam enim valentius ex necessitate est producens producto, eadem quidem et simpliciter aequalia potentia non erunt. Si autem non sunt eadem et aequalia, sed altera et inaequalia, aut omnino segregata sunt ab invicem aut et unita sunt et segregata. Sed siquidem omnino segregata sunt, incommunicabilia erunt et nequaquam causae, quod ab ipsa compassibile. Neque participatione igitur alterius alterum, omnino altera existentia. Quod enim participatur, communionem dat participanti ad id, quod participat. At vero necesse participare causatum causam tamquam inde habens essentiam. Si autem sic quidem segregatum est, sic autem unitum est producenti productum; siquidem ex aequo utrumque passum est, ex aequo utique participabit et non participabit; quare et habebit utique essentiam ab eo ipso et non habebit eodem modo. Si vero magis fuerit sequestratum, alienum utique erit ab eo, quod genuit, magis quam conveniens genitum et inharmonizatum ad se ipsum magis quam harmonizatum et incompatiens magis quam compatiens. Si igitur sunt congenea causis et secundum esse ipsum et compatientia, quae ab ipsis, secundum naturam, et appetunt communionem ad ipsa, appetentia bonum et adipiscentia appetibile per causam, palam quia magis unita sunt producentibus producta, quam segregata sint ab ipsis. Quae autem magis unita sunt, similia sunt magis quam dissimilia his, quibus unita sunt. Similia ergo ante dissimilia substituit omnis productiva causa.*

Probatur autem dictum elementum sic: Omne instituens magis unita ad

---

[47]) supra, prop. 8 B; Pagnoni-Sturlese 160,121–161,140
[48]) supra, prop. 28 B

---

293 siquidem: quidem *O* 294 causae *om. codd.* 300 eo *om. O* 302 ad ... (303) harmonizatum *om. O*

Digitized by Google

se ipsum ante segregata instituit magis similia ad se ipsum ante dissimilia; sed omne producens est huiusmodi: ergo etc.

Maior apparet per 21[49]). Minor sic probatur: Omne producens aut instituit eadem et aequalia in potentia aut diversa et inaequalia; sed nullum instituit eadem et aequalia in potentia per 7[50]): ergo omne producens instituit diversa et inaequalia.

*Si autem:* Hic deducit rationem ulterius sic. Omne producens diversa et inaequalia aut instituit ad se ipsum omnino segregata ante omnino unita aut e converso aut sic segregata ante sic unita aut e converso; sed nullum producens instituit primos quattuor modos: ergo omne producens instituit sic unita ante sic segregata.

Maior apparet ex sufficienti divisione. Minor probatur primo quoad primum membrum: Quaecumque sunt omnino segregata seu diversa, illa sunt incommunicabilia et incompassibilia; sed nullum producens instituit huiusmodi: ergo nullum producens instituit omnino segregata ad se ipsum ante omnino unita.

Maior apparet. Minor probatur sic: Nullum incommunicabile et incompassibile potest participare aliquid ab eo, cum quo non communicat; sed omne producens instituit ea, quae possunt aliquid ab ipso communicare: ergo nullum producens etc.

Maior apparet ex eo, quia existentium omnino diversa unum non existit participatione alterius. Minor etiam manifesta est, quia omne, quod participatur, sua productione dat communionem participanti ad id, quod participat; necesse est enim causatum participare suam causam sicut habens ab ea essentiam suam.

*Si autem:* Hic probatur tertium membrum divisionis sic. Omne producens productum instituens sic segregatum et sic unitum vel instituit utrumque eorum huiusmodi ex aequo cum altero aut non ita, quod non sit magis segregatum quam unitum vel e converso; sed nullum producens instituit productum sic segregatum et sic unitum ex aequo: ergo omne producens instituit productum sic segregatum et sic unitum ita, quod etc.

Maior manifesta est ex sufficienti divisione. Minor probatur sic: Omne segregatum et unitum ex aequo non habet et habet essentiam eodem modo; sed nullum producens instituit productum habens et non habens essentiam eodem modo: ergo nullum producens instituit productum segregatum et unitum ex aequo.

*Si vero:* Deducit ulterius rationem. Omne producens instituit productum vel magis segregatum quam unitum vel e converso; sed nullum producens instituit ipsum magis segregatum quam unitum: ergo omne etc.

---

49) cf. Procl., Elem. theol. 21; Vansteenkiste 273
50) cf. Procl., Elem. theol. 7; Vansteenkiste 267

---

314 sed ... (316) inaequalia *om. O*

Digitized by Google

Minor probatur: Omne magis sequestratum a producente quam conveniens seu unitum est magis improportionatum ad se ipsum et incompatiens quam proportionatum et compatiens; sed nullum producens instituit productum suum tale: ergo nullum producens instituit productum magis segregatum quam unitum.

*Si igitur:* Hic recolligit probata, ut concludat suum elementum, dicens: Igitur si producta sunt congenea, id est unius intentionis, causis et secundum ipsum esse, et ex hoc producentia compatientia secundum naturam sunt productis, quae ab ipsis, et per consequens procedentia appetunt communionem ad ipsa, appetentia bonum et assequentia appetibile.

Per causam immediatam manifestum est, quod producta sunt magis unita producentibus, quam sint segregata ab ipsis; sed quae magis unita sunt, magis sunt similia his, quibus unita sunt, quam dissimilia: ergo etc.

---

350 magis *add.* segregatum *V* 352 quam ... compatiens *om. O* 360 immediatam: immediata *V* | quod: quia *O*

Digitized by Google

## PROPOSITIO 29
## OMNIS PROCESSUS PER SIMILITUDINEM SECUNDORUM AD PRIMA EFFICITUR

Ostensis condicionibus producentium nunc auctor descendit ad ostendendum unam generalem condicionem omnium processuum dicens: OMNIS etc.

Ad istius elementi evidentiam duo declarabo, suppositum scilicet et propositum. Circa primum tria faciam, quia primo ponam processus descriptionem et descripti divisionem, secundo ponam unius membri primae divisionis subdivisionem et unius partis eius declarationem, tertio subiungam condivisae partis subdivisionem et partium expositionem.

A Quantum ad primum sciendum, quod, si hoc nomen 'processus' sumatur secundum illud, cui nomen imponitur, sic primo et propriissime est in divinis sive secundum causam sive secundum essentiam, tum quia talis processus intraneus est ratio et causa processus extranei secundum Anselmum, ut inferius apparebit[1]), tum etiam quia nomen conveniens causae et causato magis proprie causis convenit quam causatis.

Si vero sumatur secundum illud, a quo nomen imponitur, sic transumptum est ex creaturis corporalibus ad divina. Ubi notandum, quod secundum Aristotelem[2]) cognitio intellectiva in nobis sumit principium ex sensu et phantasia, quae se ultra continuum non extendunt; et inde est, quod ex his, quae in continuo inveniuntur, transumimus nomina ad omnia, quae capimus intellectu. »Unde nomen 'processus' primo est inventum ad significandum motum localem, secundum quem aliquid transit ordinate ab uno loco per media ad extremum«[3]), et ex hoc transumitur ad significandum omne illud, in quo est aliquis ordo unius ex alio vel post aliud. Et inde est, quod »in omni motu utimur nomine 'processus'«[4]), sive in alteratione sive in augmentatione vel deminutione sive etiam in generatione et corruptione, et sic de aliis. Similiter etiam utimur dicto nomine, ubi est aliqua emanatio alicuius ab ali-

---

[1]) infra, prop. 40 C
[2]) cf. Arist., Anal. post. I 1, 71a1–2; II 19, 99b32–100b5; De an. III 7, 431b2; 432a6–9; Metaph. I 1, 980a27–981a12; a15–16
[3]) cf. Ulric. de Arg., De summo bono III 2 6; Cod. Vat. Lat. 1131, 48rb
[4]) cf. Ulric. de Arg., De summo bono III 2 6; Cod. Vat. Lat. 1131, 48rb

---

21 inde: idem *V* 27 in[2] *om. O*

Digitized by Google

quo[5]), sicut dicimus radium procedere a sole, operationem ab operante et ab his operatum.

Ex praemissis apparet, quod processus secundum quid nominis est »unius ab alio procul cessus«[6]), sive sint distincta secundum rationem vel rem, et hoc sive absolutam sive respectivam.

Sed secundum quid rei potest sic describi, quod est emanatio distinguens procedens a suo principio, salvans identitatem utriusque in eo, quod est ratio emanandi, vel sic, quod tamen redit in idem: Processus est emanatio salvans discretionem unitivam et unitionem discretivam[7]). Necessarium enim est in omni emanatione procedens discerni a suo principio, non tamen sic, ut ab eo totaliter seiungatur, nec sic seiungi, ut totaliter discernatur; et ideo convenienter dicitur salvans discretionem unitivam et unitionem discretivam, quia, si nulla esset discretio, ubi processus, totalis unitio et similitudo, sicut patet.

Sed quia est duplex operatio, quaedam quidem immanens in ipso operante, quae etiam est perfectio operantis, sicut est intelligere, et talis invenitur in solis viventibus, quaedam autem transiens ab operante in aliquid extrinsecum, et haec non est perfectio operantis, sed operati, ut calefactio, ideo etiam est duplex processus, originalis videlicet et causalis, quorum primus est intra eandem naturam, secundus autem tendit ad extra.

Unde et primus potest sic describi, quod est emanatio respectivi a respectivo salvans distinctionem respectivam in identitate substantiva. De isto autem processu inferius plenior erit sermo[8]).

Secundus autem, de quo ad praesens intenditur, sic describitur, quod est emanatio naturae a natura salvans distinctionem naturalem in identitate intentionali.

Dico autem naturam extenso nomine pro eo, quod est ens quid et absolutum, non iam ad aliquid et respectivum. Et sic processus causalis requirit distinctionem absolutam, non iam solum respectivam, sicut in emanatione originali, cuius respectu ex parte causalis processus est, quia causare vel causari non est nisi processus de potentia ad actum, qui non competit nisi alicui naturae; res enim inquantum natura et aliquid est proprie potentia vel actu. Sic igitur natura inquantum natura est principians et natura inquantum huiusmodi principiatum.

Impossibile est autem aliquid esse principians secundum naturam, nisi in ipso sit ordo ad principiandum sive respectus, ut patet per 27 in declaratio-

---

[5]) cf. Ulric. de Arg., De summo bono III 2 6; Cod. Vat. Lat. 1131, 48rb
[6]) cf. Ulric. de Arg., De summo bono III 2 6; Cod. Vat. Lat. 1131, 48va
[7]) cf. Dion., De div. nom. 2 2–5; PG 3,637D–641D; Simon 55,64–67,64
[8]) infra, prop. 40 A–C, 131 E–F

---

42 processus *add.* si *codd.* | unitio: ubi communio *V* 51 substantiva: substantiam *codd.* 56 quid: quod *V*

ne[9]), et hoc in potentiis activis et passivis, quae per se habent ordinem ad principiandum. Haec enim omnia per suam naturam sunt principiantia. Ratio autem principiandi est ipse respectus vel ordo ad principiandum. Unde et in proposita descriptione dictum est distinctio substantiva in identitate respectiva, cum producens et productum seu procedens distinguantur inquantum huiusmodi absolute, sint autem unum in eo, quod est ratio producendi et procedendi, quod est ipsa intentio, ut patet per 18[10]).

Potest tamen processus causalis et aliter sic describi, quod in idem redit, quod est emanatio disgregans in esse absoluto procedentia a suis primordiis, salvans omnia sub unius intentionis identitate et statuens unumquodque in debito sibi gradu. Ista descriptio satis apparet ex praemissis.

Et hoc de primo.

B De secundo notandum, quod omnis processus causalis, et ut gratia exempli agatur de processu a prime productivo, est vel a ratione vel secundum rationem. Ubi considerandum, quod, licet in prime uno et bono idem sit et bonum et ratio sua, est tamen distinguendum secundum modum nostrum intelligendi, videlicet quod »aliud est procedere a ratione, aliud autem secundum rationem«[11]), si proprie loquamur. »Procedere enim a ratione est ipsam rationem esse virtutem et potestatem productivam alicuius ita, quod non requiratur alia virtus in producendo, quae effective eliciat actum productionis«[12]), sicut si »ars« citharizandi »se ipsa«[13]) citharizaret. »Procedere autem secundum rationem est ipsam rationem esse principium directivum producendi in producente, cui adiungitur virtus elicitiva productionis«[14]), sine qua ars se ipsa non citharizaret, ut patet in citharoeda. Talis enim ratio »est forma exemplaris alicuius determinatae maneriei entium seu generis«, ut large loquamur, »qua ratione determinatur res quaecumque ad determinatum genus vel speciem secundum determinatam rationem talis formae exemplaris«[15]) in prime bono. »Et si in huiusmodi speciebus inveniantur etiam individua, illa procedunt etiam secundum formam idealem, quae super rationem speciei respicit individuum inquantum huiusmodi«[16]). »Ratio autem, a qua quaedam procedunt«, ut statim dicetur, »non est ita determinati generis seu respectus, sed gerit in se similitudinem totius«[17]) boni inquantum bonum. Sic etiam procedunt bonitates a prime bono, scilicet »a ratione divina,

[9]) supra, prop. 27 D
[10]) cf. Procl., Elem. theol. 18; Vansteenkiste 272
[11]) cf. Theodor. de Vrib., De int. II 35 1; Mojsisch 173,59–60
[12]) cf. Theodor. de Vrib., De int. II 35 2; Mojsisch 173,61–63
[13]) cf. Theodor. de Vrib., De int. II 35 2; Mojsisch 173,64
[14]) cf. Theodor. de Vrib., De int. II 35 2; Mojsisch 173,65–67
[15]) cf. Theodor. de Vrib., De int. II 36 2; Mojsisch 174,101–103
[16]) cf. Theodor. de Vrib., De int. II 32 2; Mojsisch 171,109–112
[17]) cf. Theodor. de Vrib., De int. II 36 3; Mojsisch 174,106–108

96 a *suppl. sup. lin. V*

Digitized by Google

prout est ratio universitatis rerum«[18]). Et ideo etiam quaelibet bonitas procedit a Deo in similitudinem totius boni inquantum bonum; procedit enim a ratione divina, prout est ratio universitatis rerum, ut dictum est.

Et hoc est essentia bonitatis sic procedentis, et per consequens »suo ambitu respicit universitatem rerum sicut et suum principium, unde procedit«[19]); et sic procedit »a Deo ut imago eius perfecta«[20]). Quid autem sit esse imaginem, inferius apparebit[21]).

Et hoc de secundo.

C

Quantum autem ad tertium sciendum, quod procedentium secundum rationem quaedam procedunt secundum rationem tantum, non tamen exclusa aliqua participatione imaginis, et haec sunt omnia separata citra ordinem bonitatum usque ad animas totales exclusive. Haec enim sunt »entia secundum speciem absque proprietate individuationis, licet non sine proprietate singularitatis«[22]). Et notandum, quod »nomen speciei hic etiam accipitur extensum, ut non iam dicat ens secundum speciem proprie illud, scilicet quod cum opposita specie dividit aliquod genus, cum talia omnia, de quibus agitur, non sint proprie in genere, sed voco hic ens secundum speciem ens ut simpliciter, non multiplicatum in essentia sua nec possibile multiplicari secundum univocam rationem carens proprietate individuali«[23]).

Quaedam autem procedunt secundum rationem simul et formam idealem, qualia sunt omnia, quae prius natura sunt entia simpliciter et deinde determinantur, ut sint entia haec, sicut animae totales et sua corpora subiecta et animae partiales et signanter suus intellectus agens; et omnia haec per prius natura procedunt secundum rationem quam secundum formam idealem.

Sunt autem, quae procedunt secundum formam idealem simul et secundum rationem e converso ad proximum processum, qualia sunt omnia generabilia et corruptibilia, quae prius natura sunt haec, et consequenter natura in eis occulte operatur specificam rationem.

Et haec ad praesens sufficiant de processu causali secundum ordinem providentiae naturalis.

Et hoc de tertio primi.

Quantum ad propositum tria faciam, quia primo ponam aequalitatis et similitudinis diversam rationem et ipsius similitudinis triplicem acceptionem, secundo primorum et secundorum quantum ad eorum differentias ad se invicem collocationem, tertio subiungam ex praemissis propositi intentionem.

---

[18]) cf. Theodor. de Vrib., De int. II 36 3; Mojsisch 174,110–175,111
[19]) cf. Theodor. de Vrib., De int. II 36 3; Mojsisch 174,109–110
[20]) cf. Theodor. de Vrib., De int. II 36 3; Mojsisch 175,115
[21]) infra, prop. 32 E
[22]) cf. Theodor. de Vrib., De int. II 33 4; Mojsisch 171,15–16
[23]) cf. Theodor. de Vrib., De int. II 33 5; Mojsisch 172,22–28

---

115 hic: hoc *O*

Digitized by Google

D De primo sciendum, quod secundum intentionem Aristotelis[24]) multiplex est unum, scilicet in substantia seu essentia, in quantitate, in qualitate, in relatione seu ad aliquid et in situ.

Primum secundum eundem est identitas[25]), secundum aequalitas, tertium similitudo, quartum comparatio, quintum aequidistantia.

Aequalitas enim est de propriis accidentibus quantitatis sicut similitudo qualitatis. Et propter hoc necesse est quantitatem accipi in definitione eius, quod est aequalitas, scilicet quod est unio in quantitate[26]).

Est autem duplex quantitas, molis videlicet et virtutis, et secundum hoc etiam aequalitas diversatur. Aequalitas vero est prima pars aequitatis secundum Senecam *Epistula* 31[27]). Ex quo manifestum est, quod aequitas totum quoddam est ad aequalitatem.

Aequalitas etiam et inaequalitas non tantum est in continuis, sed et in numeris et in sensibus et sensibilibus, qui quodammodo aguntur secundum numeros, prout vult Augustinus VI *Musicae*[28]) et inferius exponetur[29]).

Et licet aequalitas sit secundum se delectabilis, amabilis et appetibilis et pulchritudinis completiva, iustitiae et aequitatis expletiva, mensurabilium commensurativa sive proportionativa aut regulativa, tamen ordo essentialis causalis non admittit eam, cum nulla duo sint in eo aequalis, sed differentis et inaequalis virtutis. Admittit autem similitudinem et per consequens aequalitatem, prout est indifferens ad similitudinem et pars iustitiae, quae "omnem inaequalitatem et alienam operationem ex totis exterminat et proportiones uniuscuiusque constituit non valentes cadere ad contraria"[30]). Sic enim divina accipitur iustitia, "secundum quam omnium aequalitas mensuratur et definitur et omnis inaequalitas, quae est secundum privationem aequalitatis, quae est in ipsis singulis, exterminatur. Etenim inaequalitatem, si quis accipiat differentiam in toto ad tota, et huiusmodi iustitia est salvativa, non concedens commixta tota in totis facta turbari, custodiens autem existentia omnia secundum speciem, in qua unumquodque secundum naturam esse habet". Haec Dionysius *De divinis nominibus* 8 cap.[31]).

Verum nomen similitudinis sumitur tripliciter.

Aliquando enim dicitur unum extremorum, quod ad alterius similitudinem seu consequentiam factum est, et tunc describitur sic: Similitudo est formalis figura iuxta aliud facta.

Aliquando autem dicit ipsam comparationem inter duo extrema similia, et describitur sic: Similitudo est rerum diversarum mutua relatio vel unitas qualitatis vel rerum differentium eadem qualitas.

---

[24]) cf. Arist., Metaph. IV 2, 1003b30–36; Alb., Metaph. X 2 2; Geyer 442,78–81
[25]) cf. Arist., Metaph. X 3, 1054a29–32
[26]) cf. Alb., Metaph. V 2 8; Geyer 245,47–49
[27]) cf. Sen., Epist. 30,n.11; Reynolds 87,11–12
[28]) cf. Aug., De mus. VI 2,n.3; PL 32,1164; VI 4,n.5; PL 32,1165
[29]) infra, prop. 190 A; Sturlese 108sq.
[30]) Dion., De div. nom. 8 9; PG 3,897A; Simon 375,71–72
[31]) Dion., De div. nom. 8 9; PG 3,897B–C; Simon 376,50–54

Digitized by Google

Tertio modo, cum in similitudine sit parilitas et disparilitas, in eius descriptione tangitur utrumque, et sic describitur a Calcidio super *Timaeo* Platonis[32]): "Similitudo" est "parilitatis et disparilitatis" copulatio seu associatio.

Et hoc de primo.

De secundo sciendum, quod secundum Aristotelem IV *Metaphysicae* cap. E
5[33]) primum dicitur tripliciter: uno modo, quod habet speciem primi, alio modo, quod habet actionem primi, tertio modo, quod habet aliquam passionem primi.

Secundum etiam ipsum Aristotelem XVI *De animalibus* cap. 9[34]) primum dicitur tripliciter, secundum generationem et secundum substantiam et propter quod est aliud.

Est nihilominus "differentia inter principium et primum" secundum Rabbi Mosen cap. 10[35]), quia "principium" proprie "res est in eo, cuius est principium, vel cum eo, licet non praecesserit ipsum tempore", sicut "cor est principium vitae animalium". "Primum vero dicitur" proprie "de eo, quod est alio prius tempore, licet non sit causa eius, quod est posterius ipso", sicut Socrates fuit primus "in tali domo"[36]).

Super V etiam *Physicorum*[37]) dicit Averroes, quod primum dicitur dupliciter: uno modo, cum est "synonymum ei, quod est per se", alio modo "magis proprie", scilicet quod "non movet propter alterum motorem".

Ex dictis colligi possunt descriptiones et proprietates primi.

Est enim primum illud, quod "est necessarium in esse sequentis". Haec descriptio est Averrois super V *Physicorum*[38]).

Item est primum, quod non indiget secundo, sed e converso hoc est, quo indiget secundum, ut idem dicit super VIII *Physicorum* cap. 12[39]).

Item, quod est ante aliud. Haec est Aristotelis VI *De animalibus* cap. 9[40]).

Item, quod est prius secundum esse et definitionem, idem ibidem[41]).

Item, quod est causa medii et postremi[42]).

---

32) Calcid., Comm. 355; Waszink 325,10
33) cf. Arist., Metaph. V 6, 1016b3–8; t. comm. 11
34) cf. Arist., De gen. animal. II 6, 742a19–22
35) Mos. Maimon., Dux neutror. II 31; Parisiis 1520, 60r
36) Mos. Maimon., Dux neutror. II 31; Parisiis 1520, 60r
37) Averr., Phys. V comm. 3; Venetiis 1562, 207vM–208rA
38) Averr., Phys. V comm. 13; Venetiis 1562, 218vH
39) Averr., Phys. VIII comm. 56; Venetiis 1562, 397rE
40) cf. Arist., De gen. animal. II 6, 742a19
41) cf. Arist., De gen. animal. II 6, 742a22
42) cf. Arist., Metaph. II 2, 994a11–13

---

186 praecesserit: processerit *O* 193 colligi possunt: patent *V*

Digitized by Google

Item primum est proprie, quod caret priori, secundum Augustinum contra Arianam perfidiam[43]).

De proprietatibus vero primi sciendum, quod primo est annexa unitas, indivisibilitas, generalitas, nobilitas, intransmutabilitas, communitas, essentialitas et causalitas, et hoc aut simpliciter aut respective.

Unitas quidem: Nam quod est "propinquius naturae unius, quod est causa multitudinis", est prius secundum Aristotelem III *Metaphysicae*[44]).

Indivisibilitas: quia, quod est minoris diversitatis, est prius, ibidem[45]).

Generalitas: quia »prius est, a quo non convertitur subsistendi consequentia«[46]).

Nobilitas: quia omne nobilius est prius ubi iam supra[47]). Unde prius inquantum tale nobilius est et dignius secundum Averroem super II *Metaphysicae*[48]). Tamen, quod est posterius natura, potest esse praestantius priori, dummodo fiat in praestantioris virtute, sicut vult Augustinus XII *Super Genesim* cap. 9[49]).

Intransmutabilitas: quia omnia, in quibus non est potentia ad transmutationem in substantia, sunt priora secundum Aristotelem IX *Metaphysicae*[50]).

Communitas apparet sicut et generalitas.

Essentialitas: quia "nihil per accidens prius est eo, quod est per se", secundum Aristotelem II *Physicorum*[51]). Omne etiam, quod est extra naturam et contra naturam, posterius est eo, quod est secundum naturam, secundum Aristotelem IV *Physicorum*[52]).

Causalitas: quia, quod est prius, est causa medii et postremi per medium secundum eundem II *Metaphysicae*[53]).

Ex istis etiam proprietatibus possunt elici aliae descriptiones primi, quia primum est, quod est principio terminato propinquum, et prius est, quod est principio terminato propinquius[54]).

Item primum est, quod est unitati vicinum et quod est unius et quod secundum naturam est indivisibile et quod est separatum et exemptum et secundum naturam sui communicabile et quod in esse et dignitate est nobile et

---

[43]) cf. Aug., Contra sermonem Arian. 34,n.32; PL 42,706
[44]) Averr., Metaph. III comm. 11; Venetiis 1562, 50rF; Arist., Metaph. III 3, 999a1–6
[45]) cf. Averr., Metaph. III comm. 11; Venetiis 1562, 50rF
[46]) Arist., Cat. 12, 14a34–35
[47]) supra, prop. 27 G n. 39
[48]) cf. Averr., Metaph. II comm. 10; Darms 70,10–11
[49]) cf. Aug., De Gen. ad litt. XII 16; Zycha 402,1–5
[50]) cf. Arist., Metaph. IX 8, 1049b4–8
[51]) Arist., Phys. II 6, 198a7–8; t. comm. 66
[52]) cf. Arist., Phys. IV 8, 215a3–4
[53]) cf. Arist., Metaph. II 2, 994a11–13
[54]) cf. Arist., Metaph. V 11, 1018b9–11; t. comm. 16

---

221 accidens *add.* est *codd.* 232 naturam *add.* est indivisibile *O*

Digitized by Google

quod est a potentia ad transmutationem absolutum et quod non est per accidens nec per aliud, sed per propriam essentiam et quod in productione causati est virtuosum.

Ex praedictis etiam facile est videre et significationes et proprietates et descriptiones secundi per ipsius ad primum collocationem. Unde et circa hoc non est necessarium immorari.

Et hoc de secundo propositi.

F Ex praemissis etiam apparet tertium, scilicet quod omnis processus causalis, sive totalis sive partialis, continuus existens et segregans procedentia coelementalia et ad se invicem et ad propriam unitatem, cum sit intra unam intentionem, ex qua et in qua est communio et identitas omnium procedentium, necessario efficitur per similitudinem secundorum sive submissorum tam mediorum quam extremorum ad prima intra eandem coordinationem et ad ipsum simpliciter primum ipsius coordinationis.

Sic enim extrema subiectorum licet sint imperfectiora omnibus superlocatis et sic associentur eis dispariliter propter inaequalitatem virtutis et diversitatem absolutionis in ipsa intentione, tamen, quia ipsa intentio primo inexistit omnibus, quae sunt eiusdem naturae sive maneriei et sic unius coordinationis, ideo extrema mediis et haec supremis pariliter propter unitatem intentionis ipsius et sic per similitudinem copulantur.

Dicitur autem notabiliter, quod processus fit per similitudinem secundorum ad prima et quae sunt intra ipsam coordinationem ad primum, quod est simpliciter primum et principaliter ens totius ordinis, quod est unum tantum per 22[55]), quia prima non sunt proprie similia secundis, sed e converso secunda sunt similia primis ratione imitationis, ut supra dictum est[56]), quamvis etiam secundum Dionysium 9 cap. *De divinis nominibus* G[57]) in coordinatis e converso possit dici: "Etenim in coordinatis quidem possibile est et similia sibi invicem esse et convertere ad alterutrum similitudinem et esse ambo sibi invicem similia secundum praecedentem similis speciem. In causa autem et causatis non recipimus conversionem. Non enim solum istis aut istis simile esse donatum; omnibus autem similitudine participantibus Deus fit causa, quod sint similia, et erit et ipsius substantificator similitudinis; et quod est in omnibus simile, vestigio quodam divinae similitudinis est simile et unitionem ipsorum complet. Et quid oportet de isto dicere? Ipsa enim theologia dissimilem ipsum esse praedicat et omnibus non coordinatum sicut ab omnibus alterum. Et hoc quidem est inopinabilius, quod neque esse aliquid simile ipsi dicit. Et quidem non contrarius sermo assimilationi ad ipsum. Etenim eadem et similia sunt Deo et dissimilia, hoc quidem

[55]) cf. Procl., Elem. theol. 22; Vansteenkiste 274
[56]) supra, prop. 25 I
[57]) Dion., De div. nom. 9 6–7; PG 3,913C–916A; Simon 385,74–83

254 ad primum: et ad ipsum *V* 260 ad *om. O* 262 enim solum: solum enim *V* 269 assimilationi: assimilatione *codd.*

secundum contingentem non imitabilis imitationem, hoc autem secundum causam, quod minus habent causata et in mensuris infinitis et incomparabilibus differentia". Haec Dionysius.

Quid enim posset dici simile simpliciter primo, quod est primum in essentia, causa, dignitate, esse, cognitione, ordine, voluntate et electione, potentia et virtute? Est etiam omnium specierum speciositas. In ipso est antiquitas et omnium bonorum copiositas. Ipsum est primum secundum essentiam et generationem, quod non movet propter alterum motorem. Ipsum non indiget altero, sed omnia indigent ipso, utpote quod est necessarium in esse sequentium, quod ante omnia et ante quod nihil, indivisibile, incommutabile principium essendi et cognoscendi omnia.

Et sic etiam se habent proportionaliter primordiales causae ad sua causata.

Et per hoc apparet intentio elementi.

## COMMENTUM

*Si enim producens similia ante dissimilia substituit, similitudo a producentibus substituit producta; similia enim per similitudinem similia efficiuntur, sed non propter dissimilitudinem. Si enim processus in substitutione salvat identitatem geniti ad id, quod genuit, et quale est illud prime, tale erit, quod post ipsum secundarie per similitudinem habet hypostasim.*

Hic probatur elementum sic: Omnis substitutio similium ante dissimilia efficitur per similitudinem secundorum ad prima; sed omnis processus est huiusmodi: ergo etc.

Maior apparet, quia, si producens substituit similia ante dissimilia per 28[58]), tunc ipsa similitudo substituit ipsa producta a producentibus; omnia enim similia efficiuntur similia per similitudinem, non per dissimilitudinem; sed in omni substitutione efficiuntur similia: ergo omnis substitutio etc.

*Si enim* etc.: Probat minorem. Omne salvans identitatem geniti ad id, quod genuit, efficitur per similitudinem secundorum ad prima; sed omnis substitutio similium ante dissimilia est huiusmodi vel efficitur per huiusmodi: ergo etc. Omnis ergo processus habet hypostasim per similitudinem secundorum ad illud, quod est prime tale.

---

[58]) cf. Procl., Elem. theol. 28; Vansteenkiste 277

---

289 erit *add.* per similitudinem *O* 290 per similitudinem *om. O* 301 secundorum: secundarum *codd.*

Digitized by Google

## PROPOSITIO 30
## OMNE, QUOD AB ALIO PRODUCITUR IMMEDIATE, MANET IN PRODUCENTE ET PROCEDIT AB IPSO

Executis quibusdam condicionibus et producentium et processuum nunc transfert se auctor ad condiciones procedentium dicens: OMNE etc.

Ad cuius evidentiam duo declarabo, suppositum et propositum. Circa suppositum tria faciam, quia primo dicam tam de activa quam de passiva productione, secundo de eius, quod producitur, quadruplici condicione, tertio de ipsius determinationis propria ratione.

Quantum ad primum necessario iudico praemittendum de productione A
activa, quia proportionaliter accipienda est passiva et quoad descriptionem, et hoc sive secundum quid nominis sive secundum quid rei, et quoad divisionem.

Est autem productio activa secundum quid nominis procedentis extra esse producentis, licet intra eius intentionem, procul ductio.

Sed secundum quid rei est actio causalis, totalis, essentialis, inexistens rebus separatis, qua se exerunt in omnia suae intentioni subiecta.

In ista descriptione *actio* ponitur pro genere, non quae sit genus vel in genere praedicamentali, sed extra sicut et ipsum producens, cuius est.

Dicitur autem *causalis* ad differentiam originalis, ut inferius apparebit[1]).

*Totalis* ad differentiam partialis ita, ut totalitas sit et in respectu producentis, quod se toto agit, licet non semper totaliter, et praehabet omnes perfectiones procedentium modo sui, et in respectu procedentium, et hoc sive quantum ad totalitatem eorum simul acceptorum sive etiam quantum ad quodlibet singulare, quod etiam se toto procedit, licet non semper totaliter. Qualiter autem idem se toto procedat a diversis causis subordinatis, inferius docebitur[2]).

Dicitur etiam *essentialis*, ut intelligatur esse idem et potentiae et essentiae producentis et excludantur actiones et substantiales et accidentales.

*Inexistens* etc. ad differentiam actionis inexistentis concausis, quales sunt intellectus agentes animarum partialium, ut inferius apparebit[3]).

---

[1]) infra, prop. 40 A–B
[2]) infra, prop. 30 A
[3]) infra, prop. 193 E–F; Sturlese 138–141

---

14 productio: productionis *V* | procedentis: producentis *V*  23 et ... (26) totaliter *om. O*

Qua se exerunt etc., ut intelligatur actio practica, quod etiam in nomine causalitatis aliqualiter tangitur, et sic excludatur speculativa, qua nihil extra constituitur.

Est autem, ut tactum est super 3[4]), de fieri duplex productio, creatio videlicet et informatio.

Creatio autem est actio prime boni omnia simpliciter producentis.

Dico autem prime boni, ut etiam bonitates excludantur, quarum nulla creat, cum agant, et praesupposita prime boni potentia activa et potentia passiva subiectorum praeelaboratorum, in quae agunt, ut statim apparebit.

Dico etiam omnia etc. ita, ut et omnia alia producentia excludantur et omnia qualitercumque bono participantia includantur; et sic exerit se in omnia simpliciter, non in quaedam tantum et quaedam non, quod proprium est producentibus sublocatis.

Et sic patet, quid realiter est creatio: actio, quia est operatio propria prime boni universaliter activi secundum rationem scientiae activae, quae operatio terminata est ad bonitatem rei in effectu.

Et ex hoc apparet, quod tria dicit.

Unum, quod significat actionem boni secundum causam, quae est ipsa essentia ipsius prime boni, licet sub alio modo significandi eo, quod prime bonum per nihil diversum a se potest designari. Haec autem actio tria implicat, secundum quae omnis effectus causatur a primo, scilicet potentiam, quae semper est in actu, et scientiam, quae semper eodem modo se habet, et voluntatem, quae ab aeterno stat in hoc, quod haec res procedat in esse non ab aeterno, sed tempore opportuno secundum rationem scientiae divinae.

Aliud, quod importat nomen creationis, est connotatum in ipso, scilicet effectus de novo existens post non esse. Et ideo prime bonum, Deus, dicitur creator, dum creat. Nomina enim connotantia effectum in creatura non possunt dici de ipso, nisi quando ipse effectus est.

Tertium fundatur super ista et consequitur ipsa, scilicet relatio, qua Deus nominatur creator et relative dicitur ad creaturam, non relatione, qua ipse referatur ad aliud, sed qua aliud, scilicet creatum, referatur ad ipsum, quod verum est, si accipiatur relatio, prout est in genere. Si autem accipiatur, prout est extra genus, tunc utrumque, et creatura ad Deum et Deus ad creaturam, refertur per se.

Est enim regula generalis, quod, »si aliqua per suam essentiam referantur ad invicem secundum rationem causae et causati, utrumque est relatum per se, ut dictum est. Si autem referuntur aliqua ad invicem per suam essentiam secundum rationem mensurae et mensurati, qualis est relatio inter prime bonum et alias rerum essentias, tunc aliud quidem, scilicet mensuratum, refer-

---

[4]) supra, prop. 3 B–E; Sturlese 93,50–98,248

---

49 tria dicit: contradicit *O* 71 mensuratum: mensuratur *V*

Digitized by Google

tur per se, aliud autem, scilicet mensura, per accidens intelligitur referri secundum Aristotelem V *Metaphysicae*«[5]).

Et hoc de creatione activa.

Informatio autem est actio producentium seu causarum essentialium secundariarum exerentium se in omnia suis intentionibus subiecta.

Dico autem producentium seu causarum essentialium etc., ut intelligantur bonitates intra ordinem conclusae, prout sunt monarchae seu primae aliorum ordinum, in quibus et per quae prime bonum agit et determinat suam causalitatem infra ordinem bonitatum non valentem subsistere in se ipsa, quam etiam omnia secundaria agentia necessario praerequirunt. Et sic nullum eorum producit simpliciter omnia, sed solum ea, ad quae suae intentionis ambitus se extendit. Talis etiam actio tria includit sicut et ipsa creatio suo modo.

Sicut autem productio activa secundum quid nominis est procedentis extra esse producentis etc., ita est eodem modo de productione passiva, nisi quod nomen verbale 'productio' hic accipitur a verbo passivo, ibi autem ab activo.

Verum secundum quid rei productio passiva est passio causalis, totalis, essentialis rerum separatarum, qua exeunt a suis principiis productivis. Ubi accipitur passio pro genere, quae est effectus illatioque actionis, secundum quod dicit simplicem emanationem passivam. Alia ponuntur eadem ratione, qua in descriptione productionis activae. Verum sicut una dividitur, sic et alia.

Non tamen absolute eodem modo proportionaliter condicionantur, quia productio seu creatio activa tria dicit, creatio vero sive productio passiva dicit tantum duo. Nullam enim dicit potentiam passivam, quae respondeat potentiae activae creantis, quia tunc in hac operatione prime bono propria inquantum huiusmodi praesupponeretur aliquod principium passivum, quod necessario praeexigeretur ad suam actionem. Sic enim non esset producens totale totaliter rem constituens. Et sic, quamvis creatio non possit esse ex aliquo suae essentiae, potest tamen esse in aliquo. Et sic dicitur habere cooperationem, licet primo modo non, cum omnino nihil sibi praesupponat, quia aliquid praeelaboratum necessario praesupponere pertinet ad informationem, ut supra 3 satis est expressum[6]) et inferius latius deducetur[7]).

Ex quibus statim apparet, quod creatio passiva non est fieri proprie, quod sit mutatio media inter creantem et creaturam. Illud enim fieri necessario fundatum esset super passivam potentiam realiter praeexactam. Licet

[5]) cf. Theodor. de Vrib., De orig. 2 36; Sturlese 152,245–251; Arist., Metaph. V 15, 1021a29–32

[6]) supra, prop. 3 E; Sturlese 97, 206–98,248

[7]) infra, prop. 57 G

79 quae *add.* scilicet productio *V* 96 vero sive: sive vero *V* 108 fundatum: fundantum *O*

Digitized by Google

possit dici fieri minus proprie, quod est habere esse ab alio, illud scilicet, quod ex se nihil est sine motu et mutatione per simplicem actum primi, hoc tamen fieri quandoque dicitur mutatio, secundum quod illud esse creatum habet ordinem ad nihil, quia sic, quidquid nunc aliter se habet quam prius, mutatum dicitur mutatione minus proprie dicta.

Dicit ergo creatio passiva effectum actionis prime boni et respectum fundatum super hunc exitum in esse, qui est realis in creatura, ut supra patuit de activa creatione.

Ex praemissis apparet, quod, sicut activa creatio est ipse creator agens, scilicet sub ratione actionis relinquentis ex se effectum sibi proprium, sic etiam passiva creatio nihil aliud est quam esse rei creatae significatum ut acceptum a creante post non esse.

De informatione autem, quae est productio passiva, satis apparet, si ea, quae de activa dicta sunt, clarius advertantur.

Et hoc de primo primi.

B Circa secundum sciendum, quod omne, quod producitur, procedit in esse essentialiter, sicut et ipsum producens agit essentialiter, ut apparet in declaratione 7[8]).

Talis autem processus eius, quod producitur, ab eo, quod producit, vel est »ut distans in proximo gradu«[9]) vel »ut cadens«, ut verbis aliorum utar[10]), vel ut »occumbens«[11]) vel »ut oppressum tenebris«[12]).

Dicunt autem aliquid procedere »ut distans in proximo gradu«, quando procedit secundum rationem formae sive intentionis fluentis, quam habet in principio huius suae emanationis, et sic quodlibet prime influit suo ordini per se perfecto, qui constituitur ex per se perfectis hypostasibus, ut inferius apparebit[13]). Tales enim emanationem ipsam recipiunt secundum rationem intentionis emanantis.

Procedit etiam »ut cadens«, quando in propria intentione non valet subsistere et sic necessario alia informatur, ita tamen, quod ipsae intentiones remanent in ratione principiorum secundum declarationem 4[14]) et 14[15]).

Procedit etiam »ut occumbens«, quando nec simpliciter remanet in ratione et natura principiorum nec simpliciter ulterius determinatur in alias naturas, quale productum est anima totalis.

---

[8]) supra, prop. 7 A; Pagnoni-Sturlese 144,206–212
[9]) cf. Ulric. de Arg., De summo bono IV 1 5; Lescoe 196,8–9
[10]) cf. Alb., De caus. et proc. univ. I 4 2; Borgnet 413a
[11]) cf. Alb., De caus. et proc. univ. I 4 2; Borgnet 413a
[12]) cf. Alb., De caus. et proc. univ. I 4 2; Borgnet 413a
[13]) infra, prop. 30 F
[14]) supra, prop. 4 C; Sturlese 108,255–260
[15]) supra, prop. 14 F

---

113 mutatione: mutatio *O*  136 procedit: praecedit *O*  140 determinatur: determinantur *V*

Digitized by Google

Ultimo quidem procedit »ut oppressum tenebris« privationis et imperfectionis, quando tendit in materiam distinctam contrarietate et subiectam varietati, hoc est, quando simpliciter determinatur in alias naturas.

Ex praemissis apparet, quod, cum illud, quod producitur, ex se nihil habeat nisi receptionem, si ipsum producat, hoc non facit nisi virtute primi, sui videlicet producentis, et quod in ordine omnium producentium et productorum primum determinat insequens et illud non refluit in prius. Et ideo, quod producitur, semper fundatur in producente et non e converso. Et ideo solum simpliciter primum producens universaliter producit, non sic autem, quae producuntur.

Et hoc de secundo primi.

C

Quantum ad tertium sciendum, »quod, quandocumque aliqua determinatio ponitur in aliqua locutione apta referri ad diversas partes eiusdem locutionis, si detorqueatur ad unum locum, alia loca vacant ita, quod non determinat illa nisi ex consequente et condicione eorum, quae comprehenduntur in tali locutione«[16]), sicut est videre in praesenti et sequenti elemento, ubi ponitur in isto 'immediate', in alio 'per essentiam'.

In ista enim locutione quantum ad eam determinationem, quae importatur per hanc particulam 'immediate', primo et vere determinatur illud, a quo fit productio, scilicet producens. Et sic designatur, quod sit causa immediata, et excluditur mediata.

Consequenter secundo determinat ipsum, quod producitur, ita, quod et ipsum quantum ad modum suum procedendi procedat immediate et non per media, plura vel pauciora, quae simpliciter excluduntur.

Consequenter determinat tertio modum immanendi, ut et ipse sit sine medio. Exempli gratia: Omne, quod producitur a prime bono, producitur ab eo immediate, cum agat nobilissimo modo, scilicet per creationem, et sic virtute propria nihil praesupponens a parte effectus, quem totaliter producit. Alia autem, quae ab aliis producentibus producuntur, etiam producuntur immediate et mediate, immediate, quia quodlibet attingit, immo penetrat quemlibet suum effectum essentialiter, mediate vero, cum non agat nisi in virtute primi, cuius etiam effectum determinat ulterius in aliam intentionem.

Et hoc sufficiat de tertio primi.

Quantum ad secundum tria faciam, quia primo dicam de mansione producti in producente in generali, secundo de triplici modo immanendi in speciali, tertio de eorum ad invicem differentia aliquali.

D

De primo considerandum, quod, cum omne derivans esse aliis ipsum sit prime hoc, quod tradit recipientibus derivationem, per 18[17]), et omne producens producat sibi similia per 28[18]), immo omnis processus fiat per simili-

---

[16]) cf. Theodor. de Vrib., De int. III 25 4; Mojsisch 197,75–79
[17]) cf. Procl., Elem. theol. 18; Vansteenkiste 272
[18]) cf. Procl., Elem. theol. 28; Vansteenkiste 277

---

142 quidem: quoddam *O* 153 quantum *add.* autem *V*

tudinem secundorum ad prima per 29[19]), similitudo etiam in essentialibus sit identitas[20]), ideo quaecumque sunt sibi invicem idem, manent in se ipsis; et ideo cum omne, quod producitur, principaliter procedat a causa essentiali, quia sola est producens, necessarium est ipsum productum manere in suo producente, ubi est simplicius, quia sine compositione cum recipiente, nobilius sive eminentius, quia sine nobilitatis naturae suae privatione, verius, quia sine extraneae naturae permixtione, et potentius, quia sine contractione. Est enim ibi sicut in essentia viva essentialiter, intellectualiter, actualiter et sic eminentiori modo quam in se ipso.

Dixi autem essentialiter, intellectualiter, actualiter: »Omnes enim alii conceptus, quicumque sunt, important circa substantiam concipientem quendam respectivum ordinem secundum aliquam sui, id est substantiae concipientis, dispositionem accidentalem, ordinem, inquam, ad aliquid per modum obiecti concepti; et sic res quaecumque existens in aliquo talium conceptuum habet esse deminutum, intentionale, non reale, si proprie loquamur. Et res sic concepta non dat essentiam substantiae concipienti sua conceptione«[21]) nec producitur in aliquo esse reali ad extra, et ideo necessarium est causam essentialem esse condicionum dictarum, ut praehabeat sua causata modo, quo dictum est.

Unde et de prime producente sic dicit Origenes *Super Ioannem*[22]): "Potest autem et sic sine errore distingui: 'Quod factum est in ipso', et postea dicatur: 'vita erat', ut sit sensus: Omnia, quae per ipsum et in ipso facta sunt, in ipso vita sunt et unum sunt. 'Erat' enim, hoc est: In ipso subsistunt causaliter, priusquam sint in semet ipsis effective. Sed si quaeris, quomodo et qua ratione omnia, quae per verbum facta sunt, in ipso vitaliter et uniformiter et causaliter subsistunt, accipe exempla a creaturarum natura! Conspice, quomodo omnium rerum, quas mundi huius sensibilis globositas comprehendit, causae simul et uniformiter in isto sole, qui est maximum mundi luminare, subsistunt, quomodo numerositas herbarum et fructuum in singulis seminibus simul continentur, quomodo multiplices rerum in arte artificis unum sunt et in animo disponentis vivunt, quomodo infinitus linearum numerus in uno puncto unum subsistit! Et huiusmodi naturalia perspice exempla, ex quibus velut physicae theoriae pennis poteris arcana verbi mentis acie inspicere et, quantum datur humanis rationibus, videre, quomodo omnia, quae per verbum facta sunt, in ipso vivunt et facta sunt!"

Et hoc de primo secundi.

---

[19]) cf. Procl., Elem. theol. 29; Vansteenkiste 278
[20]) cf. Theodor. de Vrib., De int. II 1 2; Mojsisch 146,13–14
[21]) cf. Theodor. de Vrib., De cog. ent. 24 2; Steffan 187,7–12
[22]) cf. potius Ioannes Scotus, Omelia 9–10; Jeauneau 242,18–19; 244,25–28; 246,10–248,13; 248,16–19; 248,22–24; 250,26–252,34

---

183 principaliter: nec *V* 184 quia: quam *V* 194 existens in: inexistens *O* 200 prime: primo *O* 203 erat: erant *O* | subsistunt: existunt *V* 215 sunt[1] *add.* haec *V*

Qualiter autem, quod producitur, maneat in producente, sciendum, quod manet sicut in virtute causali, in ratione exemplari et in perfectione essentiali. E

Dico autem in virtute causali, inquantum in ipso producente est virtus productiva per modum operantis sive exerentis se in opus et facientis, ut productum sit, et perficientis ipsum; et sic causalitas sonat in quandam virtutem executivam operationis ipsius producentis.

Dico etiam procedentia esse in producentibus in ratione exemplari, inquantum omnium eorum rationes sunt in eis tamquam in arte, secundum cuius determinationem procedentia producuntur, de quibus super praemissa[23]) aliqualiter est expressum.

Manent insuper in producentibus producta sicut in perfectione essentiali, inquantum unumquodque producens colligit in se omnium suorum productorum perfectiones praehabens in sua essentia et essentias et essentiales perfectiones ipsorum. Virtus enim productiva secundum totam suam essentiam per se et essentialiter fundatur in principio causali ex eo, quod per suam essentiam et non solum per rationes, quamvis inexistant essentialiter, praehabet essentiales perfectiones rerum.

Et hoc de secundo secundi.

Sane haec tria, quae dicta sunt, unum sunt et idem per essentiam in agentibus essentialiter, differunt tamen secundum proprias rationes, quod patet, si consideremus ea in aliis causis, quae non agunt per essentiam, ubi ista divisim inveniuntur. F

Sunt enim quaedam, quibus solum competit habere virtutem causalem absque aliis duabus condicionibus, et ideo minus perfecte competit eis ratio et virtus causalis, cuiusmodi sunt instrumenta naturae vel artis: naturae ut spermata, artis ut serra.

Sunt alia, quae cum hoc habent secum exemplaria vel rationes rerum, quae iam agunt vel ex ratione vel ex aliqua alia inferiori conceptione: ex ratione ut in hominibus, ex conceptione ut in brutis. Et hic incipit ratio causae essentialis et per se. De ratione enim causae essentialis est, ut non solum habeat virtutem producendi, sed ut perfectiori et »nobiliori modo praehabeat in se suum causatum, quam ipsum causatum sit in se ipso«[24]). Et talis est ratio rei in mente etiam artificis. Opus enim, quod fit secundum aliquam artem, semper est in ipsa arte non aliud quam ars ipsa[25]).

Tertium praedictorum non invenimus nisi in producentibus, scilicet agentibus essentialibus proprie, quae habent perfectiones essentiales omnium suo-

---

[23]) supra, prop. 29 B
[24]) cf. Theodor. de Vrib., De anim. 8 2; Sturlese 19,16–17
[25]) cf. Aug., In Ioann. 1,n.17; Willems 10,1–11

---

222 sit *om.* *O* 228 perfectione *add.* alicuius *V* 230 perfectiones *add.* ipsorum *V* 234 essentiales perfectiones: perfectiones essentiales *O* 246 incipit: in brutis *V* 248 virtutem: rationem *V*

Digitized by Google

rum productorum, quae etiam sunt cuilibet producenti ratio producendi, qua deducat res ad esse et ad suas perfectiones extendens se ad omnia simul et super omnia indeficientibus immissionibus; et sic omne, quod producitur ab alio, non solum manet in producente existens ipsum producens, sed etiam procedit ab ipso, cum tale immanere sit sibi ratio tendendi ad extra, scilicet ad esse et perfectiones essentiales, quae sibi competunt secundum gradum propriae naturae.

Et sic etiam apparet intentio elementi.

## COMMENTUM

*Si enim omnis processus manentibus primis fit et per similitudinem efficitur similibus ante dissimilia substitutis, manet aliqualiter, quod producitur, in producente. Quod enim omnino procedit, nihil utique habebit idem ad manens, sed est omnino segregatum. Si autem habuerit aliquid commune et unitum ad ipsum, manebit utique et ipsum in illo, sicut et illud in se ipso manet. Si vero manet solum non procedens, nihil differt a causa neque erit manente illa aliud genitum. Si enim aliud, segregatum est et separatum; si autem separatum, manet autem in illa, processit hoc ab illa, ut segregaretur a manente. Qua quidem aliquid ad producens habet commune, quod producitur, manet in ipso; qua autem alterum, procedit ab ipso. Simile autem ens idem aliqualiter simul et alterum est. Manet ergo et procedit simul et neutrum sine altero.*

Hic probatur elementum quoad primam partem sic: Ubicumque est aliqua communio et identitas procedentis ad producens, ibi procedens manet aliqualiter in producente; sed in omni eo, quod ab alio producitur, est huiusmodi: ergo etc.

Maior manifesta est. Minor probatur: Ubicumque est processus manentibus primis, scilicet producentibus, ipsis in se ipsis, qui efficitur per similitudinem similibus ante dissimilia substitutis, ibi procedens manet in producente, quia, quod omnino procedit, hoc inquantum huiusmodi nihil pro certo habebit identitatis ad manens, sed est omnino segregatum, quod est contra 28[26]) et sequentem[27]); sed in omni eo, quod ab alio producitur, est processus huiusmodi per 28[28]) et iam allegatas: ergo etc.

*Si autem:* Hic innuit minorem principalis rationis cum conclusione, et patet.

---

[26]) cf. Procl., Elem. theol. 28; Vansteenkiste 277
[27]) cf. Procl., Elem. theol. 29; Vansteenkiste 278
[28]) cf. Procl., Elem. theol. 28; Vansteenkiste 277

---

264 ante *om. sed suppl. in marg. m. post. V* | substitutis: substistutis *O* 276 procedens: producens *V* 285 allegatas: allegans *O*

Digitized by Google

*Si vero:* Hic probatur secunda pars elementi sic: Omne manens solum in producente absque eo, quod procedat, est indifferens et non aliud secundum esse ab eo; sed nullum, quod producitur ab alio, est huiusmodi: ergo nullum productum manet solum etc., quia, si est aliud secundum esse, necessario segregatum et separatum est ab eo, a quo est aliud, quod, cum producat manens ipsum in se ipso per 26[29]), inevitabiliter sequitur procedens suo processu segregari a manente.

*Qua quidem:* Hic respondet tantae quaestioni, quia idem esse et aliud sive immanere et separatum esse videntur esse opposita, si respectu eiusdem dicantur; ideo ostendit, quod talia sunt respectu diversorum in producto. Omne enim simile est idem simul et alterum, cum similitudo sit rerum differentium eadem qualitas, et sic neutrum est sine reliquo.

---

[29]) cf. Procl., Elem. theol. 26; Vansteenkiste 276

---

291 est: esset *V* 295 tantae: tacitae *V* 299 qualitas *om. O*

Digitized by Google

## PROPOSITIO 31
## OMNE PROCEDENS AB ALIO PER ESSENTIAM CONVERTITUR AD ILLUD, A QUO PROCEDIT

Ostensis duabus condicionibus procedentium, scilicet quod maneant in producentibus simul et procedant, nunc auctor ostendit tertiam, quae pertinet ad procedentia per essentiam, scilicet quod convertantur, dicens: OMNE etc.

Ad istius elementi evidentiam duo declarabo, scilicet suppositum et propositum. Quantum ad primum tria faciam, quia primo ponam procedentium distinctionem, secundo ostendam ex hoc procedentium per essentiam propriam rationem, tertio subiungam determinationis veram acceptionem.

A De primo sciendum, quod procedentium quoddam procedit se toto et totaliter, et loquor in processu causali, non originali; et sic est omne procedens a prime productivo, ut statim apparebit.

Est et aliud procedens, quod procedit se toto, sed non totaliter, qualia sunt quaedam procedentia a quibusdam bonitatibus.

Est et tertium, quod appropriate loquendo procedit nec se toto nec non se toto, sed nullo modo totaliter, quale est omne ens citra animam existens, per 20[1]).

Et hoc de primo primi.

B Ex praemissis apparet secundum, scilicet quae procedant per essentiam. Omne enim procedens, quod se toto et totaliter procedit, ex nihilo videlicet suae essentiae utpote procedens a prime productivo, cuius propria actio est creatio, inquantum ab eo solo procedit, est procedens per essentiam. Hoc enim productivum agit essentialiter »non praesupponens aliquid effectus sui seu subiecti in esse, in quod agat, nec quod sint simul et quod ipsum tangat ita, ut huiusmodi sint prius natura vel tempore ipsa sua actione«[2]). Et ideo producit totum effectum et totaliter, qui effectus est »etiam aliqua essentia inquantum essentia«[3]) ita, quod, sicut in productivo esse est ratio agendi, ita etiam in procedente ipsa essentia est ratio procedendi, et sic est procedens per essentiam.

---

[1]) cf. Procl., Elem. theol. 20; Vansteenkiste 273
[2]) cf. Theodor. de Vrib., De vis. beat. 3.2.9.4.,2; Mojsisch 90,16–91,18
[3]) cf. Theodor. de Vrib., De vis. beat. 3.2.9.4.,2; Mojsisch 91,21

---

6 procedentia: procedentiam *O*  10 per essentiam *iter. O*  17 appropriate: a proprietate *O*

Digitized by Google

Procedentia etiam se totis, licet non totaliter, a quibusdam bonitatibus, quae videlicet sunt supra prime animam, utpote infinitas, prime ens et sic de aliis, adhuc dicuntur procedere et procedunt per essentiam, licet minus proprie quam prima; licet enim producens praesupponat aliquid essentiae effectus sui, scilicet subiectum, in quod agat, ita, ut sit prius natura sua actione et consequenter sint simul et quod ipsum sua virtute tangat, tamen, quia tale subiectum et forma sua non ponunt in numerum, sed sunt res una, simpliciter impartibilis, sed non eiusdem simplicitatis ut prima et ens secundum speciem, ut supra expositum est[4]), ideo et ipsum sic procedens procedit per essentiam.

Alia autem procedentia sive tertii modi, quae omnia sunt media partibilium et specierum circa corpus partitarum, ut inferius apparebit[5]), sive quarti, quae etiam simpliciter sunt partibilia, non procedunt per essentiam, ut patet consideranti.

Et hoc de secundo primi.

C

Quantum ad tertium sciendum, quod determinatio, »quae importatur per hanc particulam, scilicet per essentiam, quoniam primo et vere determinat illud, a quo fit processio«, hoc est ipsum producens et modum producendi, »et sic designatur, quod« ipsum sit »causa essentialis«, »et ita est causa immediate per suam essentiam«[6]).

»Consequenter secundo ... determinat ipsum procedens similiter quantum ad suam« essentiam »et ... modum suum procedendi, quod oritur ex natura causae et ex modo causandi, quo causat per essentiam«; et ideo similiter includitur ens secundum speciem et ut simpliciter et »excluditur omnis proprietas individualis«[7]).

Postremo li 'per essentiam' »determinat verbum conversionis«, »ut sic procedens ab aliquo per essentiam ... et convertatur ad ipsum per essentiam. Hoc enim consequitur, et sic non est ibi distinguere inter« essentiam »et operationem«[8]), ut inferius apparebit[9]).

Et hoc de tertio primi.

Quantum ad propositum tria faciam, quia primo ponam conversionis descriptionem, secundo subiungam ipsius divisionem, tertio subinferam alterius partis subdivisionem.

D

De primo sciendum, quod conversio secundum quid nominis est totalis vel totaliter versio, sed secundum quid rei est tenditio totalis ex amore pro-

---

[4]) supra, prop. 29 C
[5]) infra, prop. 33 C
[6]) cf. Theodor. de Vrib., De int. III 25 5; Mojsisch 197,81–85
[7]) cf. Theodor. de Vrib., De int. III 25 6; Mojsisch 197,88–198,92
[8]) cf. Theodor. de Vrib., De int. III 25 7; Mojsisch 198,102–106
[9]) infra, prop. 33 B

---

34 et procedunt *om. sed suppl. in marg. m. post. V* 44 simpliciter *om. sed suppl. in marg. m. post. V* 46 de *suppl. sup. lin. V*

Digitized by Google

veniens procedentis secundum modum suae substantiae in suum principium processivum.

Dico autem tenditio, quae est quasi quidam motus rei ad suam perfectionem in conversione causali. Adeptio enim perfectionis alicuius est motio ad ipsam talem perfectionem, quae motio est impossibilis, ubi nulla est distinctio nisi forte per accidens. Et quamvis talis tenditio non sit proprie motus, sive qui sit actus perfecti sive imperfecti, secundum declarationem 17[10]), tamen eadem virtute, qua hoc fit in eo, ubi est proprie motus, fit etiam in simplicibus, et tanto magis necessario, quanto dicta natura communis, scilicet bonitas, invenitur in re nobiliori, quia simpliciori et absolutiori.

Est autem dicta natura secundum quandam analogicam similitudinem reperta in simplicibus et compositis communiter, sed magis proprie in simplicibus, scilicet quod impossibile est idem simplex esse in potentia et in actu respectu eiusdem perfectionis seu proprietatis. Et ideo necessarium est ipsum procedens tendere in aliud, a quo ipsam suam perfectionem sortiatur. Non sic autem in conversione respectivi, ubi, sicut non est processus de potentia ad actum, sic non est proprie tenditio, quae sit quasi quidam motus ad aliquam perfectionem, cum procedens sit eiusdem perfectionis cum suo principio, sed est reditus amorosus; et ideo subiungitur: ex amore proveniens procedentis. Amor enim pertinet ad appetitum et est prima et communis radix omnium appetitivorum et operatio, quia nihil desideratur nisi quod est amatum, et ideo oportet, quod ratio amoris accipiatur ex eo, quod est commune obiectum appetitus. Hoc autem est bonum, quod ex hoc amari dicitur, quia appetitus amantis tendit in aliquid sicut in suum bonum; ipsa igitur habitudo ad aliquid velut ad suum bonum amor vocatur.

Unde et per Theodorum in *Clave*[11]) sic describitur: "Amor est conexio et vinculum, quo omnium rerum universitas ineffabili amicitia insolubilique unitate copulatur. Vel sic: Amor est naturalis motus omnium rerum, quae in motu sunt, finis quietaque statio, ultra quam nullus progreditur naturae motus. Dionysio autem definiente: Amor 'est simplex quaedam virtus se ipsam movens ad unitivam quandam temperantiam ex optimo existentium usque ad novissimum et ab illo iterum consequenter per omnia usque ad optimum ex se ipsa et per se ipsam et ad se ipsam se ipsam revolvens et in se ipsa eodem modo semper revoluta'. Merito ergo Deus amor dicitur, quia omnis amoris causa est et per omnia diffunditur et in unum colligit omnia et ad se ipsum ineffabili regressu revolvitur totiusque creaturae amatorios motus in se ipso terminat". Haec Theodorus in *Clave*, et infra[12]): "Sicut lapis magnetes ferrum sibi appropinquans attrahit nec tamen se ipsum movet, ut hoc faciat,

---

[10]) supra, prop. 17 D
[11]) Honor. August., Clavis phys. 67; Lucentini 46,4–47,16
[12]) Honor. August., Clavis phys. 67; Lucentini 47,23–28

---

72 et *om. V* 78 reperta: repertam *O* 80 ipsum *om. V* 94 copulatur: copulatione *codd.*

nec aliquid a ferro patitur, ita rerum omnium causa omnia, quae ex se sunt, ad se ipsam reducit sine ullo suo motu, sed sola pulchritudinis suae virtute, sic lux mundi, quae immobilis semper manet, omnium animalium obtutus movet et ad se videndam attrahit".

Dico autem modum suae substantiae: Necesse est enim ipsam talem tenditionem modificari secundum modum et proprietatem rei conversivae, ut videlicet sit unitatum unialis, infinitatum infinitalis, entium entialis, ut ita loquar, vitarum vitalis et sic de aliis.

Dico autem ad suum principium processivum, cum omnis conversio sit appetitus boni, ut dictum est, omne autem bonum insit procedenti a suo principio processivo, ut patet per praemissam in commento[13]).

Et hoc de primo secundi.

Verum cum duplex sit principium processivum, originale videlicet et cau- E
sale – originale, ubi principium et id, cuius est principium, sunt unius naturae et essentiae, differentia solum respective, cum in omni principiatione principium et, cuius est principium, distinguantur ab invicem et sint eadem, distinguantur, inquam, quia nihil idem principiat se ipsum, sed sunt idem in eo, quod est ratio principiandi, et hoc est essentia utriusque, sicut inferius ostendetur[14]), causale vero, ubi principium et principiatum, licet conveniant in eo, quod est ratio principiandi, puta intentione, tamen differunt in esse, non iam respectivo ut in originatione, sed etiam in esse absoluto, ut supra dictum est[15]) –, cum ergo sit duplex principium et ex hoc duplex processus, necessarium est etiam esse duplicem conversionem, scilicet vel ad intra vel ad extra: ad intra ut in conversione originali, ubi conversum et id, ad quod convertitur, sunt eiusdem essentiae, unde sic potest describi, quod est reflexio respectivi procedentis ex intima benevolentia ad suum principium processivum, ad extra ut in conversione causali, ubi conversum et id, ad quod convertitur, differunt substantive, quae etiam sic describitur, quod est tenditio vel reflexio ex amore procedentis proveniens secundum modum substantiae suae ad suum principium productivum.

Et ut praemissa melius intelligantur, notandum, quod aliquid dicitur esse extra aliud dupliciter[16]): uno modo ut differens in esse, et sic principium dicitur esse extra id, cuius est principium, sive in emanatione originali sive causali, alio modo ut disparatum nullam habens intimitatem ad ipsum, et sic principium non est extra procedens, cum sit ei intimius quam ipsum sibi ipsi.

Et hoc de secundo secundi.

De tertio breviter sciendum, quod, quia secundum Dionysium 4 cap. *De* F

---

[13]) cf. Procl., Elem. theol. 30 comm.; Vansteenkiste 278
[14]) infra, prop. 40 A–B
[15]) supra, prop. 29 A
[16]) cf. Theodor. de Vrib., De int. II 41 1–2; Mojsisch 177,79–178,86

---

111 unialis: unialiter *V* | infinitatum: infinitum *V* 121 inquam: inquantum *O* 132 differunt: differant *V* 136 dicitur esse: quia *O*

Digitized by Google

*divinis nominibus*[17]) "bonum est, ut Eloquia dicunt, ex quo omnia subsistunt sicut ex causa perfecta deducta et in quo omnia consistunt sicut in potenti plantatione custodita et contenta et ad quod omnia convertuntur quemadmodum ad proprium singula finem et quod desiderant omnia", sive in se sive in sua similitudine, sicut omnis res desiderando suam perfectionem, quae est similitudo perfectionis divinae, desiderat ipsum prime bonum per se et per accidens desiderat illam perfectionem secundum id, quod est. Et quia etiam secundum Dionysium ubi supra[18]) est quadruplex desiderium, intellectuale videlicet, quod est cum cognitione, sensibile, vitale, quod est naturalis motus vivifici desiderii, et naturale, quod est eorum, qui tantum existunt, ideo necessarium est conversionem causalem, ut sit in genere dicere, esse quadruplicem, intellectualem, sensibilem, vitalem et naturalem; de quibus omnibus inferius erit sermo[19]).

Et hoc de tertio tertii.

Et sic etiam apparet intentio elementi.

## COMMENTUM

*Si enim proveniat quidem, non convertatur autem ad causam processus huiusmodi, non utique appetit causam. Omne enim appetens conversum est ad appetibile. At vero omne appetibile bonum et illius ordo propter proximam causam singulis; appetunt ergo et suam causam singula. Per quod enim esse unicuique, per hoc et ipsum bene; per quod autem ipsum bene, ad hoc appetitus primo; ad quod autem primo appetitus, ad hoc conversio.*

Probatio elementi est talis: Omne appetens convertitur ad illud, a quo procedit; sed omne procedens ab alio per essentiam est appetens: ergo etc.

Minor declaratur, quia, si procedens proveniat quidem, sed non convertatur ad illud, a quo procedit, huiusmodi processus non est cum appetitu principii.

Et tunc ibi: *Omne enim* innuit maiorem cum sua probatione. Omne stans sub ordine boni convertitur ad illud, a quo procedit tale bonum; sed omne appetens est huiusmodi: ergo etc. Sed hoc est proxima causa: ergo singula appetentia appetunt suas proximas causas et per istas prime bonum.

Minor manifesta est. Maior probatur: Cuicumque inexistit ipsum esse, illud convertitur ad illud, a quo habet tale esse; sed omni stanti sub ordine boni inexistit ipsum esse a proxima causa: ergo omne stans etc. A quocum-

---

[17]) Dion., De div. nom. 4 4; PG 3,700A–B; Simon 162,78–81
[18]) Dion., De div. nom. 4 4; PG 3,700B; Simon 162,81–82
[19]) infra, prop. 32 C

---

147 desiderat: desiderant *O* 149 etiam *om. V* 161 per: propter *O* 164 est talis: talis est *O*

Digitized by Google

que autem inexistit esse, ab eodem inexistit et ipsum bene, quod est perfectio essentialis; sed a proxima causa inexistit ipsum esse: ergo etc. Ad quodcumque autem fertur appetitus alicuius primo, ad hoc convertitur; sed ad illud, a quo aliquid habet ipsum bene, fertur appetitus primo: ergo etc.

---

179 fertur: refertur *O*

Digitized by Google

## PROPOSITIO 32
## OMNIS CONVERSIO PER SIMILITUDINEM EFFICITUR EORUM, QUAE CONVERTUNTUR, AD QUAE CONVERTUNTUR

Postquam ostensum est procedentibus per essentiam inesse conversionem, nunc ostenditur, per quid fiat ipsa conversio, cum dicitur: OMNIS etc.

Ad cuius evidentiam duo declarabo, scilicet suppositum et propositum. Circa suppositum ad praecedentium et sequentium ampliorem intellectum tria faciam, quia primo dicam de appetitus triplici originatione, secundo de ipsius descriptione, tertio de ipsius divisione.

A Quantum ad primum sciendum, quod omnis appetitus, quem etiam consequitur conversio per praemissam in commento[1]), originatur ex triplici ratione, scilicet principiandi, conservandi et terminandi.

Dico autem principiandi sive per formationem sive informationem, quorum utrumque habet rationem perfectionis. In hoc enim fertur appetitus, quia ex eo provenit bonum appetenti; et sic appetunt suam causam singula, sive formalem sive efficientem, ut supra dictum est[2]).

Dico autem conservandi, sicut apparet in gravibus et levibus, quae feruntur appetitu naturali in loca, ubi conservantur; et sicut est in corporalibus, ita suo modo est in aliis.

Dico etiam terminandi: Unumquodque enim appetit id, quod adipisci intendit.

Et quia ista tria sunt in prime bono, ut supra[3]) allegatum est ex Dionysio, ideo omnia ipsum appetunt sive desiderant, ut omnis bene enuntiat.

Et hoc de primo.

B Quantum ad secundum sciendum, quod appetitus est inclinatio appetentis in appetibile vel non habitum aut habitum, in quo quiescit.

Dico autem inclinatio, non quae sit aliqua forma vel dispositio naturalis, sed solum quidam respectus realis; huiusmodi enim inclinatio non est nisi quidam ordo, quo ens ad aliud disponitur.

Talis autem dispositio vel est per se, scilicet si convenit rei per essentiam ut materiae ad formam, vel reducitur in causam per se, ut si aliquid secundum accidens disponatur cum aliquo ut levia sursum, gravia deorsum; tunc

---

[1]) cf. Procl., Elem. theol. 31 comm.; Vansteenkiste 278
[2]) supra, prop. 31 prob.
[3]) supra, prop. 31 F; cf. supra, prop. 13 B; Pagnoni-Sturlese 213,141

---

6 scilicet *om. O* 18 loca: loco *V* 23 enuntiat: enuntiatur *V* 31 aliquid: aliquod *codd.*

Digitized by Google

enim tales inclinationes insunt secundum aliquod accidens eo, quod res disponuntur ad alias res secundum aliquod accidens, puta secundum locum. Quae autem sic solum sunt per se, necessario reducuntur tantum in definitivam rei rationem, et sic nihil positive afferunt circa rem, secundum cuius rationem insunt. Ex quo manifestum est, quod inclinatio non est forma absolute disponens eo, quod est alicuius in aliquid. Talis autem dispositio vel est motio quaedam rei, cuius est, vel respectus. Sed non est motio sive motus: Inexistente enim dispositione semper mutaretur res de forma in formam, quod non videmus, maxime cum res coniuncta fuerit suo termino vel fini ut grave deorsum, quod secundum suam inclinationem tenetur nec tamen transmutatur.

Eiusdem autem rationis et generis est inclinatio, qua tendit in finem vel terminum et qua quiescit. Illud igitur non erit nisi respectus. Verum quia »duplex est genus respectuum – est enim quoddam genus respectuum, qui non sunt nisi quaedam habitudines extrinsecus assistentes rebus, quae dicuntur in respectu, et tales quantum ad rationem sui complementi sunt ab intellectu sive ratione concipiente et determinante huiusmodi habitudines circa res, et hoc sive in speculativis sive in practicis«[4]), in speculativis, sicut »quae eliciuntur a propria rerum ratione«[5]), in practicis, »ut nummum esse pretium«[6]); »est et aliud genus respectuum, videlicet intrinsecus inexistens essentiis rerum respectivarum, de quarum formali ratione sunt huiusmodi respectus, et sine ipsis huiusmodi res nec esse nec intelligi possunt; talis autem respectus non est nisi quaedam habitudo vel ordo rei intrinsecus, quo res aliqua per essentiam suam se habet ad aliud«[7]) –, manifestum ergo est, quod inclinatio est de secundo genere respectuum.

Dicitur etiam in praedicta descriptione *appetentis*, quod inquantum huiusmodi est imperfectum, licet imperfectio non sit causa inclinationis, quamvis sit concausa ad conversionem et ad quemlibet motum.

Dico autem in *appetibile*, quod inquantum huiusmodi est bonum, et hoc vel simpliciter vel ipsi appetenti.

Subiungitur autem *non habitum*, scilicet ab appetente, aliquo modo et aliquo modo *habitum*, non habitum, inquam, ut est in se, habitum autem in sua similitudine.

Et hoc de secundo.

---

[4]) cf. Theodor. de Vrib., De rat. pot. 18; Pagnoni-Sturlese 380,126–132
[5]) cf. Theodor. de Vrib., De rat. pot. 20; Pagnoni-Sturlese 381,156
[6]) cf. Theodor. de Vrib., De acc. 3 4; Pagnoni-Sturlese 57,87
[7]) cf. Theodor. de Vrib., De rat. pot. 23; Pagnoni-Sturlese 381,171–175

---

35 reducuntur: ducuntur *O* 36 rationem$^2$ *om. V* 37 quo: quibus *V* 46 respectuum$^2$: respectivum *V* 52 et: enim *V* 58 inquantum huiusmodi: in huiusmodi quam *O* 64 inquam: inquantum *V*

Digitized by Google

C Quantum ad tertium sciendum, quod secundum quosdam[8]) omnis appetitus vel est naturalis vel animalis.

Secundum aliquos[9]) vero triplex est appetitus: naturalis, qui est absque cognitione, qui nihil aliud importat quam inclinationem naturalem; supra hunc autem est appetitus sensibilis, qui sequitur cognitionem, sed est absque libera electione; supremus autem appetitus est, qui est cum cognitione et libera electione, et talis est intellectualis.

Alii autem ut Dionysius[10]) ponunt quadruplicem appetitum, intellectualem videlicet, sensibilem, vitalem et naturalem.

Dico autem naturalem eorum, quae sunt expertia vitae, qualis est omnium corporalium et etiam materiae primae, de qua sic dicit Dionysius 4 cap. *De divinis nominibus*[11]): "Et si est fas dicere, bonum, quod est super omnia existentia, et ipsum non existens desiderat et certat aliquo modo in bono et ipsum esse, quod vere supersubstantiale secundum ab omnibus ablationem". Vocat autem non existens materiam primam, de qua etiam dicit Aristoteles in I *Physicorum*[12]), quod ipsa appetit formam sicut turpe bonum. Nihil autem appetit aliud nisi per incompletam similitudinem ad ipsum, quam appetit in se compleri; appetitus enim talis tantum est incompleti sive imperfecti, ut dictum est, et sic materia habet quandam incohationem formae, quam etiam ipse Aristoteles[13]) vocat quid divinum, optimum et appetibile.

Vitalis autem est eorum, quae habent naturalem motum »vivifici desiderii«[14]) ut in plantis.

De sensibili vero et intellectuali superius dictum est[15]).

Inter haec autem constat, quod appetitus intellectualis appetit perfectionem suam, quae est eius perfectio, inquantum intellectus est, quae perfectio est reductio eius in similitudinem primae causae.

Similiter sensibilis appetitus perfectio non habet rationem perfectionis ex ratione propriae naturae, sed inquantum aliquid divinae lucis remanet in eo.

Naturalis autem et vitalis appetitus non potest proprie dici appetitus, nisi inquantum inclinatio ad perfectionem est opus intelligentiae primae moventis omnia per ordinem in finem. Unde, quod iste motor intendit, illud est, quod hoc appetitu appetitur, et hoc est diffusio suae bonitatis per similitudi-

---

[8]) cf. Averr., Phys. I comm. 81; Venetiis 1562, 46rD; Ioann. de Ianduno, Super De an. II 3; Venetiis 1587, 78

[9]) cf. Alb., Phys. I 3 17; Borgnet 88a–b

[10]) cf. Dion., De div. nom. 4 4; PG 3,700B; Simon 162,81–82

[11]) Dion., De div. nom. 4 3; PG 3,697A; Simon 142,66–68

[12]) cf. Arist., Phys. I 9, 192a16–23; Alb., De caus. et proc. univ. II 3 4; Borgnet 552b

[13]) cf. Arist., Phys. I 9, 192a16–17

[14]) cf. Dion., De div. nom. 4 4; PG 3,700B; Simon 162,81–82

[15]) supra, prop. 32 C

---

74 ut *add.* dicit *O* 87 est eorum: eorum est *O*

Digitized by Google

nem, non haec vel illa natura inquantum talis, quia sic ab eius similitudine recedit.

Et hoc de tertio; et sic de toto primo.

Circa propositum tria faciam, quia primo dicam de similitudinis proprietatum enumeratione, secundo dicam de similitudinis distinctione et primi membri prosecutione, tertio de secundi declaratione et ad propositum applicatione.

De primo sciendum, quod omnis similitudo in ente est sive in eo, quod D est ad aliquid; unde nihil est ei simile, quod non est, secundum Augustinum *Contra Iulianum* libro V[16] ).

Similitudo etiam est causa delectationis secundum Ciceronem *De natura deorum* libro V cap. 12[17] ), unde nulla est in terra marique belua, "quae non sui generis belua . . . delectetur".

Item similitudo est causa maioris aestimationis; simile enim magis aestimamus. Hinc homo, quod "nihil pulchrius quam hominem" putavit, "deos" homini "similes" esse finxit, secundum quod habetur in eodem[18] ).

Item est causa innotescentiae secundum Ioannem *Epistula* 3[19] ).

Est etiam spectabilis; unde Tullius in I *Rhetoricae*[20] ): "Similitudo", inquit, est, quae in "paribus" et sub unam "rationem" cadentibus "maxime spectatur".

Hinc sequitur, quod est secundum se diligibilis secundum Augustinum[21] ); et ex hoc omne animal diligit suum simile.

Simile etiam est appetibile per se, sicut dicit Boethius *De hebdomadibus*[22] ), quod "similitudo appetenda est"; quippe nihil appetit suum contrarium secundum Aristotelem V *Physicorum*[23] ). Inde est, quod "omne, quod est, . . . tendit ad suum simile" secundum Boethium ubi supra[24] ).

Est ergo similitudo spectabilis, amabilis, appetibilis, causa delectationis, aestimationis, cognitionis.

Sicut etiam convenientia est differentium, sic similitudo quodammodo dissimilium, quoniam nihil per omnia est alteri simile secundum Senecam *Epistula* 25[25] ), et hoc in causali emanatione.

Et hoc de primo.

---

16) cf. Aug., Contra Iulian. V 15,n.52; PL 44,813
17) Cic., De nat. deor. I 27,n.77; Plasberg-Ax 30,11–12
18) Cic., De nat. deor. I 27,n.77; Plasberg-Ax 30,15–18
19) cf. I Ioann. 3, 1–2
20) Cic., De inv. I 30,n.46; Stroebel 39,12–14
21) cf. Aug., De mus. IV 10,n.25–14,n.46; PL 32,1177–1187
22) Boeth., Quomodo subst.; Stewart-Rand 42,49–50
23) Arist., Phys. V 6, 230b10–15
24) Boeth., Quomodo subst.; Stewart-Rand 42,58–59
25) Sen., Epist. 18,n.3; Reynolds 47,12–14

---

102 sic *om.* *V* | primo: prime *O*   105 prosecutione: persecutione *O*   114 quod: quia *O*   122 de: in *V*   129 est *add.* est *O*   130 et ... emanatione *om.* *V* | emanatione *add.* Seneca *codd.*   131 primo *add.* et hoc in causali emanatione *V*

Digitized by Google

E Quantum ad secundum sciendum, quod Dionysius 9 cap. *De divinis nominibus*[26]) loquens de simili et similitudine sic dicit: "Similem autem Deum si dicat aliquis quidem ut eundem, sicut totum per totum sibi ipsi singulariter et indivisibiliter existentem similem, non est improbanda nobis similis Dei nominatio. Theologi autem existentem super omnia Deum, secundum quod ipse est, nulli dicunt similem, ipsum vero similitudinem divinam dare his, qui ad ipsum existentem super omnem et definitionem et rationem convertuntur secundum virtutem imitatione. Et est divinae similitudinis virtus, quae venientia omnia ad causam convertit. Ista igitur dicere convenit similia Deo, et ea secundum divinam imaginem et assimilationem; neque enim ipsis Deum esse similem, quoniam neque homo propriae imagini est similis. Etenim in coordinatis quidem possibile est et similia sibi invicem esse et convertere ad alterutrum similitudinem et esse ambo sibi invicem similia secundum praecedentem similis speciem", secundum quod super 29 allegatum est[27]).

Ex quibus verbis Dionysii invenimus, quod est triplex similitudo: perfectissima, perfecta et imperfecta. Perfectissima, qua aliquid dicitur simile sibi ipsi vel ei, cum quo est unum in natura; perfecta, qua imago est similis suo primo prototypo sive primo exemplari; imperfecta, qua habens vestigium causae est ei simile[28]).

Verum quia prima similitudo videtur esse impropria apud theologos, ut etiam ipse Dionysius[29]) satis innuit, videndum est de similitudine, secundum quod dividitur per imaginem et vestigium tamquam per oppositos modos et rationes, secundum quod imago est similitudo perfecta, vestigium autem imperfecta.

Qualis autem imago sit perfecta similitudo, nunc videndum. Ubi primum occurrit, quod »imago dicitur quasi imitago«[30]); imitatur autem aliquid aliud in corporalibus, in spiritualibus et in mediis.

In corporalibus[31]) vel apparenter ut in specularibus vel existenter, et hoc sive in artificialibus sive in naturalibus, et hoc sive in viventibus sive non, et hoc sive in generabilibus sive in ingenerabilibus, puta in octava sphaera, in qua secundum Chaldaeos sunt 48 imagines, licet sint plures secundum Indos[32]). Et sic imago est quaedam exterior lineamentorum corporalium confi-

---

[26]) Dion., De div. nom. 9 6; PG 3,913C–D; Simon 384,79–385,76
[27]) supra, prop. 29 F n. 57
[28]) cf. supra, prol. 12; Sturlese 20,488–492
[29]) cf. Dion., De div. nom. 9 6; PG 3,913C; Simon 384,80–82
[30]) cf. Hugut. Pisan., Derivat. s.v. "Imitor"; Cod. Pisan. Univ. 692, 69va; cf. supra, prol. 12; Sturlese 20,497
[31]) cf. supra, prol. 12; Sturlese 20,499–507
[32]) cf. Alb., De animal. XX 2 2; Stadler 1310,13–14

---

142 homo: huius *codd.* 145 allegatum: allegata *V* 148 ei: est *O* 153 per[2]: de V 154 autem *add.* est *V* | imperfecta: imperfectum *O* 161 sphaera *om. sed suppl. in marg. m. post. V*

Digitized by Google

guratio[33]), et hoc vel secundum rem vel secundum apparitionem, ut dictum est.

In spiritualibus[34]) etiam aliquid imitatur aliud, et hoc sive in inexistentibus secundum omne genus formarum in alio, quae sunt imagines formarum foris manentium, sive in per se existentibus, et hoc sive sint habentia partes post totum, sicut sunt spiritus angelici, quorum quilibet est imago Dei secundum Dionysium 4 cap. *De divinis nominibus*[35]), ubi dicit: "Imago Dei est angelus, manifestatio occulti luminis, speculum purum, clarissimum, incontaminatum, incoinquinatum, immaculatum, suscipiens totam, si est conveniens dicere, pulchritudinem boniformis deiformitatis, et munde resplendere faciens in se ipso, quemadmodum possibile est, bonitatem silentii, quod est in abditis", sive non sint habentia partes post totum, puta intellectuales hypostases, vitae, enter entia et infinitates. Haec enim sunt entia sive res secundum specificam rationem, licet concernant principia formalia, quae sunt partes ante totum et in toto.

In mediis[36]) etiam aliquid imitatur aliud, et hoc sive secundum se totum sive secundum partem, secundum se totum, ut homo dicitur esse ad imaginem Dei, quia insignitus est ipsius imagine, sive secundum aliquid sui ut unum ipsius animae partialis, quod etiam est imago Dei formaliter.

Ex praedictis apparet, quod in entibus secundum speciem absolutis ab omni proprietate individuali utpote carentibus partibus post totum incipit prima condicio eius, quod formaliter et per se et primo est imago[37]): Requiritur enim primo, quod sit ens ut simpliciter; secundo, quod sit repraesentativum eius, cuius est imago, secundum essentiam suam et eorum, quae in ipsa sunt per se; tertio, ut sit expressum formali defluxu ab imaginato, quod est expressivum suae imaginis quasi sui ipsius in altero, et hoc secundum proprietatem essentiae suae ita, quod sit aliquid in se per essentiam suam et id ipsum sit in imagine, licet secundum aliud esse; quarto, ut sit consubstantialitas imaginis ad imaginatum, ut videlicet ea, quae dicta sunt, inveniantur in naturis et quantum ad imaginem et quantum ad imaginatum.

»Haec igitur sunt, quae concurrunt ad completam rationem imaginis«[38]) in emanatione causali. »Imago enim vult esse . . . perfecta conformitas sui ad imaginatum et similitudo repraesentativa, qua non invenitur maior«[39]).

Talis autem conformitas et similitudo formaliter et per se et primo inve-

---

[33]) cf. Theodor. de Vrib., De vis. beat. 1.1.1.1.,1; Mojsisch 17,62–63
[34]) cf. supra, prol. 12; Sturlese 20,508–21,515; 21,524–535
[35]) Dion., De div. nom. 4 22; PG 3,724B; Simon 264,85–265,76
[36]) cf. supra, prol. 12; Sturlese 21,516–523
[37]) cf. Theodor. de Vrib., De vis. beat. 1.2.1.1.6.,1–6; Mojsisch 41,1–42,51
[38]) cf. Theodor. de Vrib., De vis. beat. 1.2.1.1.7.,1; Mojsisch 43,3
[39]) cf. Theodor. de Vrib., De vis. beat. 1.2.1.1.7.,1; Mojsisch 43,4–5

---

166 etiam: et *O* 173 deiformitatis: deiformis *codd.* 197 et[3] *om. V*

Digitized by Google

nitur in bonitatibus; igitur quaelibet earum est proprie imago prime boni. Consequenter autem eis subiecta dicuntur esse imagines superiorum, ubi praedictae condiciones saltem communitate analogiae communiter sunt repertae.

Et hoc de secundo secundi.

F Circa tertium sciendum, quod vestigium dupliciter dicitur, proprie et translative. Proprie est impressio pedis in pulvere, nive vel molli via; et quia omnis impressio secundum tactum fit, omnis autem tactus est secundum ultimum tangentis, ideo vestigium est similitudo ultimi, quod est in pede, et hoc est planta pedis et digitorum. Quia autem hoc imperfecte repraesentat pedem et imperfectius id, cuius est pes – spissitudinem enim pedis non repraesentat neque lineamenta et figuras superiorum pedis nec interiorum –, ideo sub hac similitudine ad signum quodcumque transfertur, quod cum causa non est convertibile, secundum quod dicit Aristoteles in II *Priorum*[40]), quod ex icotibus et signis proceditur dialecticis et rhetoricis argumentis. Icos enim vel icona est similitudo imperfecta, et ex talibus etiam naturae rerum cognoscuntur, ut ibidem dicit[41]), si quis concedat simul mutare corpus et animam, quaecumque sunt naturales passiones.

Et secundum hoc dicitur vestigium Dei in creaturis signum, secundum quod probabiliter aliquid Dei cognoscitur, et deficit ab imagine in hoc, quod est imperfecta similitudo exteriorum et secundum partem; convenit autem in hoc cum ea, quod alicuius exteriorum est similitudo, et inquantum similitudo est, ducit in aliquid eius, cuius similitudo est, et etiam aliquo modo in distinctionem partis illius, cuius similitudo est, quamvis imperfecte.

Ex quibus apparet, quod in omni re creata invenitur vestigium Dei, quod videtur consistere in numero, mensura et pondere[42]) seu specie, modo et ordine[43]); et quid per talia importetur, postea apparebit[44]).

Cum ergo omnis conversio sit quaedam totalis in suum principium tenditio et nihil se toto tendat in aliud, nisi cui appetit copulari, omnis autem copulatio et coniunctio fiat per similitudinem, sive talis similitudo sit perfecta et expressa sive imperfecta et qualitercumque impressa, igitur omnis conversio fit per similitudinem eorum, quae convertuntur, ad ea, ad quae convertuntur.

Et sic etiam apparet intentio elementi.

---

[40]) cf. Arist., Anal. prior. II 27, 70a10–11; II 23, 68b8–13
[41]) cf. Arist., Anal. prior. II 27, 70b7–9
[42]) cf. Sap. 8,1; 11,21
[43]) cf. Aug., De nat. boni 3; PL 42,553
[44]) infra, prop. 190 A

---

198 earum: eorum *O* 214 simul mutare *om. codd.* 227 fiat: fit *codd.* 231 etiam *om. V*

Digitized by Google

## COMMENTUM

*Quod enim convertitur, omne ad omne copulari festinat et appetit communionem ad ipsum et colligationem. Colligit autem omnia similitudo, sicut segregat dissimilitudo et distare facit. Si igitur conversio communio quaedam est, omnis autem communio et coniunctio per similitudinem, omnis utique conversio per similitudinem efficitur.*

Hic probatur elementum sic: Omnis communio et colligatio efficitur per similitudinem eorum, quae convertuntur, ad quae convertuntur; sed omnis conversio est huiusmodi: ergo etc.

Minor probatur sic: Omnis festinantia copulationis totius ad totum est communio et colligatio; sed omnis conversio est huiusmodi: ergo etc.

Maior principalis rationis probatur ibi: *Colligit autem*. Sicut se habet dissimilitudo ad segregandum et faciendum distare, ita similitudo ad colligendum et uniendum; sed omnis segregatio et distantia efficitur per dissimilitudinem: Ergo etiam omnis communio et colligatio efficitur per similitudinem. Igitur si omnis conversio est quaedam communio, omnis autem communio et coniunctio efficitur per similitudinem, ergo omnis conversio efficitur per similitudinem.

243 principalis: principii *V* 245 dissimilitudinem: similitudinem *codd. sed suppl. in marg.* dis *O* 247 igitur: ergo *O*

Digitized by Google

## PROPOSITIO 33
## OMNE PROCEDENS AB ALIQUO ET CONVERSUM CIRCULAREM HABET OPERATIONEM

Postquam positae sunt condiciones et processionis et conversionis, quorum utrumque fit ipsius procedentis et conversi propria operatione, ideo in isto elemento auctor ostendit quandam condicionem ipsius operationis dicens: OMNE etc.

Ad cuius evidentiam duo sunt declaranda, suppositum scilicet et propositum. Quantum ad suppositum tria faciam, quia primo dicam de procedentibus et conversis in generali, secundo ostendam, in quibus sint idem processio et conversio in speciali, tertio, in quibus differant differentia reali.

A De primo sciendum, quod procedentium quaedam procedunt per essentiam, quaedam per substantiam. Omne autem procedens a sua per se et essentiali causa necessariam dependentiam habet ad suum producens, et hoc secundum modum substantiae suae, scilicet rei procedentis; processus enim talis non est nisi acceptio suae essentiae ab ipso producente. Igitur unumquodque procedentium dependet secundum modum suae substantiae, scilicet anima animealiter, intellectus intellectualiter, procedens per essentiam essentialiter, per substantiam substantialiter.

Omnis autem talis dependentia non est nisi quidam realis respectus rei dependentis ad suum producens, realis, inquam, intrinsecus inexistens, non extrinsecus assistens secundum distinctionem respectuum habitam super praemissa[1]). Quoniam igitur uniuscuiusque procedentis per essentiam dependentia est secundum modum et proprietatem suae essentiae, huiusmodi autem dependentia est intrinsecus et essentialis respectus essentiae dependentis indifferens ab ea, necesse est talem respectum esse secundum modum et proprietatem essentiae uniuscuiusque procedentis, ut dictum est. Unumquodque enim talium secundum modum suae essentiae recipit in se sui producentis influentiam, quod unicuique suam essentiam influit. Unde etiam secundum hoc unumquodque dicitur converti ad illud, a quo procedit, per 31[2]). Et quia dependentia est quidam respectus realis intrinsecus, sub quo designatur essentia rei dependentis, etiam est unus et idem secundum rem,

---

[1]) supra, prop. 32 B
[2]) cf. Procl., Elem. theol. 31; Vansteenkiste 278

---

7 etc. *om.* *V* 11 differant: differunt *V* 12 procedunt: procedam *V* 15 rei *om. sed suppl. in marg. m. post.* respectu *O* 20 quidam: quaedam *V* 22 respectuum *om. sed suppl. in marg. m. post. O* 32 dependentis *add.* qui *codd.*

Digitized by Google

scilicet in dependentibus per essentiam, quae sunt entia ut simpliciter; unius enim et eiusdem simplicis ab uno et eodem principio non est nisi realiter unus modus dependentiae et per consequens unus tantum respectus realis intrinsecus.

Et hoc de primo.

B Quantum ad secundum breviter est sciendum, quod in omni procedente per essentiam idem est secundum rem processio et conversio. Ex quo enim procedit essentialiter, necessarium est ipsum etiam sua propria essentiali operatione, quae est eius essentia, semper converti in suum principium productivum ita, ut eius processio, qua essentialiter procedit a suo principio, sit ipsius in ipsum principium essentialis conversio; non enim primo procedit uno respectu et postea alio respectu seu operatione in ipsum convertitur, sed eodem simplici respectu essentiali intrinseco[3]), ut supra[4]) dictum est de simplicibus, licet in eo sint diversi conceptus rationis.

Et hoc de secundo.

C Circa tertium vero notandum, quod aliae res ab entibus simpliciter et secundum speciem habent alium modum procedendi, scilicet quae procedunt substantialiter, sive principia eorum sint prius entia simpliciter et deinde determinentur ad proprietatem individui, ut est in caelo, sive principia eorum sint prius natura entia haec et deinde constituantur in esse specifico operatione rationis, omnia, inquam, talia, quia non procedunt secundum formalem defluxum a suis principiis activis sicut praemissa, sed procedunt secundum efficaciam suorum principiorum, ideo alio respectu procedunt, scilicet ut a causa efficiente, convertuntur autem in eadem sua principia tamquam in fines per suas proprias operationes differentes a suis substantiis.

Et hoc de tertio.

Circa secundum, scilicet propositum, tria faciam, quia primo dicam de primarum dimensionum regularium originatione, secundo de motuum simplicium in eis et super eas fundatione, tertio de praemissorum ad propositum translatione et applicatione.

D Ad primi evidentiam est notandum, quod iste philosophus volens explicare similitudinariam magistri sui Platonis locutionem ostendit, quorum sit operatio circularis, de quo frequens fit mentio in Platone[5]). Quod ut fiat planum, praeintelligendum, qualiter a puncto originentur lineae secundum substantiam, scilicet recta et circularis. Linea enim recta est fluxus imaginarius puncti secundum mathematicos[6]), non exiens ab extremis; linea autem curva seu circularis, quae sola est regularis, de qua etiam tantum pertractat mathe-

---

[3]) cf. Theodor. de Vrib., De vis. beat. 1.5.,6; Mojsisch 62,52–63,58
[4]) supra, prop. 33 A
[5]) cf. Plat., Tim. 34a1–5; Waszink 26,10–13; 37a5; Waszink 29,10
[6]) cf. Anarit., In Elem. Euclid. comm. I; Curtze 1,7–15

---

33 entia: essentia *V* 44 et ... respectu *om. O*

Digitized by Google

maticus[7]), est fluxus imaginarius puncti cum aequali distantia a puncto extrinseco rediens, unde coepit.

Ex quibus etiam apparet differentia utriusque: Linea enim recta cum hoc, quod differt genere a curva, concernit quandam eiectionem cum distantia et diversitate terminorum et recessum partis a parte in oppositum distantiae et per consequens quandam dissimilitudinem, cum ipsius dissimilitudinis sit segregare et facere distare per praemissam in commento[8]). Circularis autem non concernit eiectionem cum distantia et recessu partis a parte, sed quandam, ut ita dicam, contorsionem cum reditu et identitate finis ad principium et ex hoc similitudinem, cuius est colligere.

Et hoc de primo secundi.

E De secundo sciendum, quod super has duas primas dimensiones fundantur simplices motus corporum simplicium, scilicet quattuor elementorum et quintae essentiae, qui non sunt nisi tres, quorum duo fundantur super linea recta, scilicet motus ponderosi et levis, tertius autem super linea circulari. "Omne" enim "corpus physicum mobile est secundum locum" per primam definitionem secundae partis *Elementationis physicae*[9]); sed "omnis motus, id est localis vel circularis, est vel in directo vel mixtus ex his" per 2[10]); "omne ergo corpus physicum uno ex his motu movetur" per 3[11]); item "omne corpus physicum vel simplex est vel compositum" per 4[12]); sed "omnis simplex motus est simplicis corporis" per 5[13]); ergo "omne corpus simplex uno secundum naturam motu movetur" per 6[14]); "ponderosum" enim "est, quod in medium movetur" per 8[15]), "leve" autem, "quod a medio movetur" per 9[16]); "circulariter" movetur, "quod ab eodem in idem" dicitur ferri "continue" per 10[17]).

Sicut autem in istis mathematicis invenitur fluxus imaginarius puncti — quia, »licet secundum id, quod sunt, sint ab opere naturae, tamen intellectus cum hoc, quod constituit ea in esse quiditativo, agit etiam in eis aliquem novum essendi modum«[18]), »quo fit, ut secundum hunc essendi modum non solum non sint substantiae, sed nec substantiarum dispositiones vel accidentia; unde in sui consideratione abstrahunt ab omni ente naturae et naturae

---

[7]) cf. Anarit., In Elem. Euclid. comm. I; Curtze 6,10sqq.
[8]) cf. Procl., Elem. theol. 32 comm.; Vansteenkiste 278–279
[9]) Procl., Elem. phys. II def. 1; Boese 47,20
[10]) Procl., Elem. phys. II def. 2; Boese 47,21
[11]) Procl., Elem. phys. II def. 3; Boese 47,22
[12]) Procl., Elem. phys. II def. 4; Boese 47,23
[13]) Procl., Elem. phys. II def. 5; Boese 47,24
[14]) Procl., Elem. phys. II def. 6; Boese 47,25
[15]) Procl., Elem. phys. II def. 8; Boese 47,28
[16]) Procl., Elem. phys. II def. 9; Boese 47,29
[17]) Procl., Elem. phys. II def. 10; Boese 47,30–31
[18]) cf. Theodor. de Vrib., De orig. 5 50; Sturlese 195,490–492

---

71 coepit: recepit *V* 87 in directo: indirectus *O* 91 per 6: per 7 *V* 96 sint: sunt *O* 97 ea: eam *V* 99 non *om. V*

Digitized by Google

principiis inquantum huiusmodi«[19]), »quia secundum hunc essendi modum« taliter abstracta »sunt opere intellectus circumscriptis ab eis«, ut dictum est, »omnibus naturae principiis inquantum huiusmodi«[20]); »verbi gratia: Triangulo, inquantum est ens naturae, non convenit per se habere angulum extrinsecum, ut patet, si intelligatur triangulus aequilaterus inscriptus maximo circulo in convexo ultimi caeli; duo etiam puncta extrema cuiuscumque laterum talis trianguli« »non sunt centra duorum circulorum in duobus punctis se secantium«, »quemadmodum describitur in constitutione trianguli aequilateri super lineam rectam« datam, »quae est prima conclusionum geometriae«[21]) –, sicut, inquam, ibi invenitur fluxus imaginarius puncti, cum abstrahant a motu et materia et in physicis sit solum vere motus, tam rectus quam circularis, ita invenitur similitudinarie in antarkicis suo modo.

Et hoc de secundo secundi.

De tertio sciendum, quod in antarkicis, quae iam non sunt abstracta se- F
cundum considerationem, immo separata a motu et materia, punctum supersubstantiale, quod est unitas sola positione differens, id est realis unitas, excluso situ, qui imperfectionem importat, fluit non iam imaginarie, sed realiter, et hoc vel unialiter quoad prime bonum et unum vel infinitaliter, enter vel vitaliter, et sic de aliis emanationibus causalibus quoad alias unitates, id est processu reali, cum taliter fluentia ex ipso fluxu per principium fluxus acquirant novum modum essendi, fluit, inquam, fluxu non exeunte ab extremis in modum lineae rectae, sed vadit processu reali per emanationem quasi concernens quandam eiectionem et recessum partis a parte cum distantia a primo fonte fluxus et terminorum diversitate ipsius fluxus, scilicet principii et finis, cum processus inquantum huiusmodi vadat in dissimilitudinem.

Dico autem fluxum realis processionis, non imaginariae, quia philosophantes simplicem emanationem simplicis a simplici vocaverunt fluxum, ut ostensum est super 18[22]), et hoc ab aliqua unitate per 21[23]), quae est principium sive prime talis intentionis, sive sit absolutissima sive contracta.

Iste etiam fluxus semper est in fieri ex continua fluentis actione et procedentis processione; et talis fluxus activus dicebatur productio, passivus autem processio, quae ex proprietate naturae suae solum vadit in directum lineariter modo numeri linearis, cum species rerum sint sicut numeri lineares.

Similiter etiam punctum antarkicum fluxu realis processionis ipsius intentionis a principio productivo cum aequali distantia a puncto extrinseco,

---

19) cf. Theodor. de Vrib., De orig. 5 50; Sturlese 195,494–497
20) cf. Theodor. de Vrib., De orig. 5 51; Sturlese 195,500–502
21) cf. Theodor. de Vrib., De orig. 5 51; Sturlese 196,508–522
22) supra, prop. 18 C
23) cf. Procl., Elem. theol. 21; Vansteenkiste 273

---

102 abstracta: substracta *V* 105 intelligatur: intelligitur *O* 109 datam *om. codd. sed suppl. in marg. m. post. V* 117 non iam: iam non *V*

Digitized by Google

scilicet principio productivo, per quandam contorsionem seu reflexionem puncti fluentis, idem in toto fluxu per essentiam manentis, licet diversificetur secundum esse, redit, unde coepit, per identitatem finis ad principium circulum sine principio et sine fine faciens per conversionem ad principium productivum; et talis refluxus dicitur conversio.

Sicut ergo super primas duas dimensiones fundantur duo motus, rectus et circularis, inter quos secundum esse naturae circularis est prior sicut et figura circularis rectilineis, licet secundum modum essendi mathematicum absolutae demonstrationes rectilinearum figurarum sint priores demonstrationibus figurarum circularium, ita isti duo fluxus dicuntur quasi duo motus secundum expositionem conversionis super 31[24]), quorum primus ad similitudinem mathematici est solum concernens distantiam per eiectionem et recessum et ex hoc dissimilitudinem, scilicet motus processionis, alius autem reflexionem et identitatem ad principium processivum. Et quia omnia procedentia, sive essentialiter sive substantialiter, sua propria operatione, sive sit unum cum operante sive differat, redeunt ad suas per se causas, ideo omne procedens et conversum circularem habet operationem, inquantum ab eodem in idem fertur continue.

De isto motu sic dicit Boethius III *De consolatione* metro 3 in fine[25]):

"Repetunt proprios quaeque recursus
redituque suo singula gaudent
nec manet ulli traditus ordo,
nisi quod fini iunxerit ortum
stabilemque sui fecerit orbem".

Item idem ibidem libro IV metro 6[26]):

"Sedet interea conditor altus
rerumque regens flectit habenas,
rex et dominus, . . .,
. . . arbiter aequi;
et quae motu concitat ire,
sistit retrahens et vaga firmans;
nam nisi rectos revocans itus
flexos iterum cogat in orbes,
quae nunc stabilis continet ordo,
dissaepta suo fonte fatiscant.
Hic est cunctis communis amor
repetuntque boni fine teneri,
quia non aliter durare queunt,

---

24) supra, prop. 31 D
25) Boeth., Philos. cons. III m.2; Bieler 40,34–41,38
26) Boeth., Philos. cons. IV m.6; Bieler 85,34–48

---

141 refluxus: reflexus *V*  145 sint: sicut *V*  152 differat: differt *V*

Digitized by Google

nisi converso rursus amore
refluant causae, quae dedit esse".

Et sic etiam apparet intentio elementi.

## COMMENTUM

*Si enim, a quo procedit, ad hoc convertitur, copulatur principio finis, et est unus et continuus motus, hoc quidem a manente, hoc autem ad manens facto; unde etiam omnia circulo moventur a causis ad causas. Maiores autem circuli et minores, his quidem conversionibus factis ad superposita proxime, his autem ad superiora et usque ad principium omnium; ab illo enim omnia et ad illud.*

Probatio elementi est talis: Omne copulans principio finem, cuius est unus motus continuus, habet operationem circularem; sed omne procedens ab aliquo et conversum ad ipsum est huiusmodi: ergo etc.

Maior apparet ex definitione motus circularis. Minor apparet, quia motus processionis factus est a manente per 26[27]) ut a principio, motus autem conversionis ad manens ut ad finem.

Ex praemissis concludit ibi: *unde et omnia,* quod omnia procedentia et conversa circulariter moventur a causis ad causas. Si habent tantum unam causam, moventur ad eam una circulari operatione, si plures, ad quamlibet facient operationem circularem. Et quia linea recta, quanto est longior, tanto contorta facit circulum maiorem, et quanto brevior, breviorem, ideo longe procedentia faciunt maiores circulos ad suas causas redeundo, propinque autem manentia breves faciunt; verbi gratia: Prima bonitas facit circulum brevissimum, materia prima longissimum, media entia secundum consonantiam cum extremis.

---

[27]) cf. Procl., Elem. theol. 26; Vansteenkiste 276

---

175 rursus: recursus *V* 195 breviorem *add.* et *V*

Digitized by Google

## PROPOSITIO 34
## OMNE, QUOD SECUNDUM NATURAM CONVERTITUR, AD ID FACIT CONVERSIONEM, A QUO ET PROCESSUM PROPRIAE SUBSISTENTIAE HABET

Ostensa conversione essentiali procedentium per essentiam nunc auctor ostendit conversionem procedentium naturaliter seu secundum substantiam dicens: OMNE etc.

Ad cuius elementi evidentiam duo sunt declaranda, suppositum et propositum. Circa primum tria faciam, quia primo dicam de naturae diversa significatione, secundo de ipsius naturae, prout hic sumitur, in operando finis praeconceptione et totius operis sui in finem directione, tertio ex praemissis de eius, quod secundum naturam convertitur, propria intentione et talis conversionis expositione.

A De primo sciendum, quod nomen naturae seu intentio nominis naturae aliter distinguitur a Boethio, aliter ab Aristotele et aliter a Trismegisto.

Boethius enim in libro *De duabus naturis et una persona Christi* ponit quattuor ipsius naturae significationes, quarum tres super 19 sunt positae[1]); quarta vero est "unamquamque rem informans specifica differentia"[2]).

Aliter autem Aristoteles V *Metaphysicae* distinguit nomen naturae in septem modos.

Quorum unus[3]) est, quod natura dicitur generatio, quae est per modum pullulationis sive porrectionis, qua aliquid per virtutem sibi intrinsecam porrigit formatum ex se sibi cohaerens, sicut ex semine pullulant radices etc. Et notandum, quod natura non dicitur generatio communiter dicta.

Secundus modus[4]) est, quo natura dicitur illud, ex quo pullulando generatur sicut ex primo formante, sicut membra formantur ex corde.

Tertius modus[5]) est, quo natura dicitur principium intrinsecum primi motus cuiuslibet naturae existentium sicut virtus cordis.

Quarto modo[6]) dicitur natura materia, ex qua est vel fit aliquid naturaliter existentium salvata in effectu, sicut materia statuae est aes.

---

[1]) supra, prop. 19 A n. 2
[2]) Boeth., Contra Eutych. et Nestor. 1; Stewart-Rand 80,57–58
[3]) cf. Arist., Metaph. V 4, 1014b16–17
[4]) cf. Arist., Metaph. V 4, 1014b17–18
[5]) cf. Arist., Metaph. V 4, 1014b18–20
[6]) cf. Arist., Metaph. V 4, 1014b26–32

---

17 tres *add.* sunt *V*   30 aes: eis *O*

Digitized by Google

Quinto modo[7]) dicitur natura materia prima, quae ab esse suo et potestate mutatur in materiato, sive sit ex toto prima sive prima ad hoc.

Sexto modo[8]) dicitur natura substantia sive quiditas omnium natura existentium, quae substantia est forma.

Septimo modo[9]) metaphorice dicitur natura omnino omnis substantia secundum transumptionem a vera substantia, quae est forma. Et iste modus est idem cum secundo membro divisionis Boethii.

Praedicti autem sex modi sunt subdivisio tertii membri eiusdem divisionis, et ideo Boethius[10]) dicit Aristotelem isto tantum modo sumere nomen naturae. Inter istos autem modos probat Aristoteles[11]) sextum esse principalem.

Sed Trismegistus in libro *De sex principiis* ponit alias tres significationes naturae circa principium, ubi distinguit de triplici principio, causa scilicet, ratione et natura: "Tria", inquit, "sunt, quae intellectum hominis perfectius formant, componunt et constituunt, causa scilicet, ratio et natura"[12]). Et possunt tria respondere tribus, quia causa format, ratio componit, natura constituit: "Causa" etiam "suum causatum praecedit; ratio componentem intellectum et dividentem efficit; natura unicuique rei non solum esse, sed etiam tale esse constituit. Ratio ex causa, ex utraque natura. Causa est ... principium substantiae, non vocis ratione suum praecedens effectum. Ratio est vis quaedam a causa procedens, cuncta a principio ordinans. Haec lex astrorum dicitur, quae est aequa et perpetua motuum eorum dispositio, quae mundi machinam efficit et moderatur, per quam mundus et mundana nulla coactione, sed benigna amicitiae pace reguntur. Et quoniam lex astrorum duplicem habet significationem, secundum unam motus movens omnia dicitur, secundum alteram sine motu motus movens omnia scribitur. Natura est vigor quidam universalis et specialis ex causa et ratione nascens"[13]).

"Haec igitur tria" principia secundum eundem "primo intellectum formant ad cognitionis aptitudinem; inde componunt ad discretionem; tandem constituunt ad vitae viventis imaginationem, ad aeternam notionem, ad mundum intelligibilem, ad praefinitam rerum cognitionem. Intellectus itaque in divinam notionem transformatus divinitus explorat et inquirit, quid ista causa, quis eius effectus sit"[14]).

In eodem etiam libro per eundem natura dividitur in operativam et operatam; natura vero operativa est virtus caelestis, operata autem qualitas,

---

7) cf. Arist., Metaph. V 4, 1015a7–8
8) cf. Arist., Metaph. V 4, 1015a10–11
9) cf. Arist., Metaph. V 4, 1015a11–13
10) cf. Boeth., Contra Eutych. et Nestor. 1; Stewart-Rand 78,34–80,40
11) cf. Arist., Metaph. V 4, 1015a13–17
12) Lib. de sex rer. princ. 1,n.10; Silverstein 248
13) Lib. de sex rer. princ. 1,n.11–17; Silverstein 248
14) Lib. de sex rer. princ. 1,n.29–30; Silverstein 249

---

33 modo *add.* metaphorice *O* 35 modo metaphorice *om.* *O*

quam efficit dispositio caelestium. Priori modo supra definita est, ubi dictum est, quod "natura est vigor quidam universalis et specialis ex causa et ratione nascens, primum caelo innascens, in universis et singulis quadrupartitus, qualificatus non qualificans et quantificatus non quantificans, differentes qualitates successive diffundens"[15]).

Exponit etiam dictam definitionem sic inquiens: "Vigor universalis et specialis nuncupatur, quia in omnibus et singulis secundum vim suam quantificativam et qualificativam operatur. Ex causa et ratione aeterna nascens immutabiliter et qualitates successivas generales et speciales sortitur mutabiliter. Primum caelo innascens dicitur, quia caelum principium naturae, id est primum eius opus, deprehenditur. In universis et singulis vigor ille quadrupartitus propter quattuor elementa, quorum qualitatibus in omnibus illis operatur. Aliter quantificatus non quantificans, qualificatus non qualificans scribitur, quia qualitas naturae qualificata est, id est qualitate infecta, ut ignis natura calore et siccitate est qualificata. Sed haec qualitas non est qualificans, id est qualitates in rebus faciens, sed qualitatum effectus in rebus vivacius incitans. Licet enim ignis qualitas, id est calor et siccitas, res accidentaliter humidatas desiccet, non tamen qualitates rebus inserit, sed effectum qualificativum in rebus potentialiter exerit. Sola ratio, de qua nata est natura, qualificans dicitur, id est qualitates naturales rebus inserens demonstratur. Natura vero nata qualitates in singulis differentes non qualificando, sed operando diffundit, id est qualitates excitando exerit. Simile potest dici de quantitate, quod eam successive dicitur diffundere, ut unaquaeque res ab alia in suo genere nascatur"[16]).

Haec est igitur natura superior operativa et non operata nisi a causa et ratione. Natura vero inferior operata est ab hac natura, quia inferior est a superiori secundum Avencebrol libro II cap. 12[17]). Nam "planetarum et signorum naturae in naturalibus operantur"[18]); unde "status huius naturae effectus est praecedentis causae in caelestium corporum qualitate consistens divina dispositione"[19]); et propter hoc dicitur operata, operata tamen, quia mota movet, sicut manifestum est ab eodem Avencebrol libro quo supra cap. 18[20]). Unde et "haec ... qualitas", quae est effectus praecedentis causae in caelestium corporum qualitate consistens, "a philosophis natura dicitur" se-

---

[15]) Lib. de sex rer. princ. 1,n.17; Silverstein 248
[16]) Lib. de sex rer. princ. 1,n.18–28; Silverstein 248–249
[17]) cf. Avenc., Fons vitae II 12; Baeumker 43,24–25
[18]) Lib. de sex rer. princ. 5,n.371; Silverstein 282
[19]) Lib. de sex rer. princ. 5,n.372; Silverstein 282
[20]) Locus non inventus

---

67 specialis: speciale *V*   69 quantificatus *add.* et *V*   76 quadrupartitus: qua departitus *V*   78 quantificatus: quantificativus *V* | qualificatus: qualificativus *V*   82 incitans *add.* habet *V*   85 inserens: inseres *V* | demonstratur ... (86) qualitates *om.* *V*   97 18: 16 *O*

Digitized by Google

cundum eundem[21]), "quae iuxta varias vires suas in universis et singulis sub lunari globo variatur"[22]), quae "orbicularem motum et concordem habere dinoscitur, quia motum omnimode in universitate rerum operatur. Hinc rerum temporalium qualitas natura appellatur, quia haec vis in universis et singulis operosa comprehenditur, in universis artifex, in singulis opifex comprobatur", secundum quod "diversae qualitates superiorum operosae sunt in qualitatibus inferiorum"[23]).

Et propter hoc philosophi definiverunt hanc naturam ex essentia sua et dixerunt, sicut recitat Isaac in *Definitionibus* suis[24]): "Natura", inquit, "est virtus a corpore caelesti corporea existens in corporibus mediante caelo inter corpus et animam". Et cum dixit eam virtutem "corpoream a virtute caelesti", manifestat, quod non est virtus corporea ab elemento[25]).

Et huic alludit alia descriptio naturae, qua dicitur, quod est "vis insita rebus ex similibus similia procreans"[26]).

Et istae definitiones sunt datae secundum essentiam naturae.

Definitio vero Aristotelis II *Physicorum*[27]) sumpta est ab opere eius generali, cum dicit: Natura est principium "motus et quietis eius, in quo sunt primo et per se, non secundum accidens".

Sed Plato definit eam definitione assumpta ab opere eius in speciali, secundum quod recitat Isaac[28]): "Natura", inquit, "est sapiens substantia cum artificio rerum formatarum". Ipse etiam idem assignans differentiam inter naturam et animam sic dicit[29]): "Natura est principium motus interius vigorans corpora et praeparans eis praeparationes nutrimenti et reliquorum et expellens ab ipsis impedimenta secundum virtutem et possibilitatem. Anima vero est principium motus exterius influens corporibus ex splendore et lumine suo, quo fiunt viva, mobilia et sensibilia". Et secundum hoc Isaac[30]) voluit per hanc viam "animalem" intelligere, "cum non sit vivens neque sentiens nisi ipsa".

Praemissa collecta sunt ex sententiis philosophorum, quibus nihilominus addi posset et alia naturae distinctio[31]), scilicet quod est natura secundum causam principaliformiter, quae est ultima unitas in ordine unitatum, et est natura secundum essentiam, quae etiam superius est descripta[32]). Est etiam

---

[21]) Lib. de sex rer. princ. 5,n.373; Silverstein 282
[22]) Lib. de sex rer. princ. 5,n.373; Silverstein 282
[23]) Lib. de sex rer. princ. 5,n.374–376; Silverstein 282
[24]) Isaac Isr., Lib. de defin.; Muckle 320,12–13
[25]) cf. Isaac Isr., Lib. de defin.; Muckle 320,13–15
[26]) Alb., De bono V 1 1; Kühle 261,1–2 (haec definitio Boethio ab Alberto est ascripta)
[27]) Arist., Phys. II 1, 192b20–23
[28]) Isaac Isr., Lib. de defin.; Muckle 320,15–17
[29]) Isaac Isr., Lib. de defin.; Muckle 320,19–24
[30]) Isaac Isr., Lib. de defin.; Muckle 320,24–26
[31]) cf. Procl., Elem. theol. 65; Vansteenkiste 289
[32]) cf. Procl., Elem. theol. 65; Vansteenkiste 289; cf. supra, prop. 34 A

---

113 secundum *add.* naturam *O* 115 quietis *add.* motus *O* | sunt: est *O*

Digitized by Google

tertio[33]) natura secundum participationem exemplariter, quae etiam est tertia acceptio naturae secundum Trismegistum ubi iam supra[34]).

Et hoc de primo.

B De secundo considerandum, quod secundum Ciceronem *De natura deorum* libro III cap. 28[35]) "naturam" aliqui "esse" censuerunt "vim quandam sine ratione eicientem motus necessarios in corporibus".

Ex hoc enim, quod ponebatur natura vis quaedam sine ratione movens, inciderunt homines in errores varios; nam inde posuerunt aliqui, quod omnia fiunt de necessitate, quae fiunt secundum naturam, unde et ab errore in errorem progredientes ascripserunt ea, quae fiunt in hoc mundo, ita naturae, quod non auctori naturae; alii vero ex eadem radice posuerunt naturam regi casu, cum non habeat rectorem rationem, unde et errorem ulterius extendentes posuerunt, quod natura non agit propter aliquid; quare et finem in natura negaverunt, sicut habetur ab Aristotele II *Physicorum*[36]). Qui quidem error sequitur eos, qui ponunt omnia ex necessitate, sicut patet ibidem[37]). Et propter hoc radix errorum in principio per sermones sapientium extirpanda est.

Nam secundum Averroem super XI *Metaphysicae* cap. 6[38]) "natura", "quamvis non intelligat" nec rationem habeat, "facit" tamen "perfecte et ordinate, quasi esset rememorata ex virtutibus agentibus nobilioribus ea, quae dicuntur intelligentiae". Et parum ante[39]) praemittit de mensura calorum generatorum ex caloribus stellarum et dicit, quod "illa mensura provenit ab arte divina intellectuali, quae est similis uni formae unius artis principalis, sub qua sunt artes plures". Et causa huius regiminis est divina sollicitudo, quoniam, sicut dicit idem Averroes super eodem libro cap. 25[40]), cum sint duae opiniones sub invicem contrariae de divina sollicitudine, quod sit, quod non sit, "veritas est in hoc" secundum Aristotelem, "quia sollicitudo est, quod, si aliqua sint sine sollicitudine, proveniunt ex necessitate", id est corruptione vel defectu, "materiae, non ex diminutione agentis".

Propter hanc autem Dei sollicitudinem circa entia inest mundo regimen rationis, sicut habetur a Boethio in *De consolatione* adeo, quod secundum eundem libro IV prosa 6[41]) "omnium generatio rerum cunctusque mutabi-

---

[33]) cf. Procl., Elem. theol. 65; Vansteenkiste 289
[34]) supra, prop. 34 A
[35]) Cic., De nat. deor. II 32,n.81; Plasberg-Ax 81,19–21
[36]) cf. Arist., Phys. II 8, 198b16–199a8
[37]) cf. Arist., Phys. II 8, 198b16–199a8
[38]) Averr., Metaph. XII comm. 18; Venetiis 1562, 305rD–E
[39]) Averr., Metaph. XII comm. 18; Venetiis 1562, 305rD
[40]) Averr., Metaph. XII comm. 52; Venetiis 1562, 338rE–F
[41]) Boeth., Philos. cons. IV 6; Bieler 79,18–21

---

135 aliqui: aliquid V | censuerunt: consueverunt *O* 140 ea: eam *V* 142 habeat *add.* in *O* | extendentes: excedentes *O* 155 idem: ibidem *V*

Digitized by Google

lium naturarum progressus et, quidquid aliquo movetur modo, causas, ordinem, formas ex divinae mentis stabilitate sortitur".

Propterea melior fuit sententia illorum, qui naturam definiverunt, secundum quod recitat Cicero *De natura deorum* libro II cap. 28[42]), "naturam esse . . . vim participem rationis et ordinis tamquam viam progredientem declarantemque, quid cuiusque rei causa efficiat, quid sequatur, . . . ut nulla manus, nullus opifex consequi posset imitando".

Istud nihilominus regimen rationis inesse naturae ab arte prima, videlicet divina, per artes, quae sub illa sunt, manifestum est per operationes ipsius naturae in naturalibus, secundum quod eleganter declarat Cicero ubi supra libro II capitulis 10, 11, 12[43]) tam in animalibus quam in terrae nascentibus, tam in caelestibus quam terrestribus, ut breviter recolligam, quae "natura mentis et rationis expers"[44]) efficere non potuit, utpote mundi stabilitio, apertissima eiusdem cohaesio, partium libratio, circularis colligatio, stellarum ordinatio, motuum proportio, alimenti a terrae nascentibus attractio, arborum erectio, mutua invicem complexio, animantium in suo genere distinctio, ciborum variorum electio, medicinarum quaesitio, sollertiarum et artium ostensio, marium et feminarum ad perpetuam generis conservationem distinctio, partium corporis ad procreandum concipiendumque aptatio, ad generandum mutua desideriorum excitatio, sine magistro duce mammarum appetitio, appetitarum inventio, ad custodiendum procreata dilectio[45]).

His et consimilibus manifestum est "mente consilioque divino omnia in hoc mundo ad salutem hominum conservationemque administrari mirabiliter" secundum eundem[46]). Ex quibus etiam concluditur nihil eorum esse fortuitum, immo haec omnia esse opera providae sollertisque naturae, secundum quod dicit in eodem[47]). Unde secundum Averroem super II *Caeli et mundi* cap. 6[48]) "natura per divinam sollicitudinem" ponit in animalibus, quae sunt, debitum esse. Et ex hoc manifestus est error, quoniam sunt omnia de necessitate, sicut dicit Aristoteles et Commentator eius super II *Physicorum* cap. 6[49]). Sic enim essent omnia necessaria vel impossibilia, quod falsum

---

[42]) Cic., De nat. deor. II 32,n.81; Plasberg-Ax 81,20–25
[43]) cf. Cic., De nat. deor. II 5,n.15–7,n.19; Plasberg-Ax 54,27–57,4
[44]) Cic., De nat. deor. II 44,n.115; Plasberg-Ax 96,3
[45]) cf. Cic., De nat. deor. II 45,n.116–53,n.132; Plasberg-Ax 96,16–103,27
[46]) Cic., De nat. deor. II 53,n.132; Plasberg-Ax 103,25–27
[47]) cf. Cic., De nat. deor. II 56,n.140; Plasberg-Ax 106,24–27
[48]) Averr., De cael. II comm. 34; Venetiis 1562, 117vI–K
[49]) cf. Arist., Phys. II 8, 198b32–199a8; Averr., Phys. II comm. 77; Venetiis 1562, 77 rE–vK

---

163 aliquo ... modo: aliquo modo movetur *V* 180 ad perpetuam *om. sed suppl. in marg. m. post. V* 184 consilioque: consolioque *O* 185 conservationemque: conversationemque *codd.* 187 providae: provitae *O* 191 super *om. V* 192 sic: sicut *V*

Digitized by Google

est, quia sunt aliqua possibilia, secundum quod vult Albumazar libro II differentia 5[50]).

Quod autem natura non regatur casu, sic patet per manifestationem et comparationem eius ad artem secundum Ciceronem libro II *De natura deorum* cap. 5[51]): Nam "si meliora sunt ea, quae natura quam quae arte perfecta sunt, et ars non efficit sine ratione, multo fortius nec natura expers rationis habenda est". Idem convincitur ex mundi administratione secundum eundem ibidem[52]), "quae nihil habet, quod in se comprehendi non possit. Nam ex naturis, quae erant, quod effici optimum potuit, effectum est".

Praeterea cum "motus" mundi sint finiti et aequales et "omnia ratis ordinibus moderata", necesse est esse "aliquem non solum habitatorem in hac caelesti ac divina domo, sed etiam rectorem et moderatorem et tamquam architectum tanti operis atque muneris"[53]); unde, sicut dicit idem[54]) ubi iam supra, ex certis caeli motibus, ex ratis astrorum ordinibus, ex sphaerarum revolutionibus, quae non nisi vera ratione fieri possunt, convincitur mundum regi non casu, sed ratione, sicut ipse idem manifestat in eodem per pulchram contemplationem visibilium usque ad 11 capitulum[55]).

Hoc idem ostendit ipse Cicero libro II cap. 18[56]) per partes mundi, id est naturas particulares, quae sunt quasi partes naturae, quibus continet mundus omnia; nam si "in partibus mundi" videmus "inesse sensum et rationem", multo fortius in eo necesse est esse, in quo est "totius naturae principatus", quod est "omnium optimum omniumque rerum potestate dominatuque dignissimum", hoc est in ipso mundo, quia "universum mundum pluris esse necessarium quam aliquam partem universi"[57]); alioquin homo, qui est mundi pars, pluris quam mundus omnis et sensus et rationis particeps est[58]).

Ex iam dictis etiam manifestus est error dicentium naturam non agere propter aliquid; si enim ars agit propter aliquid, multo fortius natura, quoniam ars agit extra, natura intra[59]); sed si ars factiva esset in re, ageret intra sicut natura. Similis tamen est ars naturae, cum agit in subiectum proprium, II *Physicorum* cap. 8[60]); praeterea, sicut habetur in eodem[61]), quia, cum ea,

---

[50]) cf. Album., Introd. maius I 5; cod. Laurent. Plut. XXIX 12, 15ra–17va
[51]) Cic., De nat. deor. II 34,n.87; Plasberg-Ax 83,31–84,2
[52]) Cic., De nat. deor. II 34,n.86; Plasberg-Ax 83,21–23
[53]) Cic., De nat. deor. II 35,n.90; Plasberg-Ax 85,20–24
[54]) cf. Cic., De nat. deor. II 38,n.97; Plasberg-Ax 88,6–18
[55]) cf. Cic., De nat. deor. II 45,n.115–53,n.132; Plasberg-Ax 96,7–103,27
[56]) Cic., De nat. deor. II 11,n.29–30; Plasberg-Ax 60,5–26
[57]) Cic., De nat. deor. II 12,n.32; Plasberg-Ax 61,20–21
[58]) cf. Cic., De nat. deor. II 12,n.32; Plasberg-Ax 61,22–24
[59]) cf. Arist., Phys. II 2, 194b7–8
[60]) cf. Arist., Phys. II 2, 194a33–34
[61]) cf. Arist., Phys. II 8, 199a3–5

---

195 et *add.* per *O* 198 sine ratione: suam rationem *O* 201 effici: efficit *V* 205 idem: ibidem *V* 210 idem *add.* etiam *O*

quae fiunt a natura, fiunt aut a casu aut propter aliquid, sed non a casu, ergo propter aliquid.

Negans etiam naturam agere propter finem necesse habet causam negare agentem moventem, quia generans vel movens non generat vel movet nisi propter aliquid secundum Averroem super II *Physicorum* cap. 8[62]). Idem manifestum est per inductionem, sicut patet in formicis et araneis, quae, cum non agant per artem nec per rationem, hoc est deliberationem, et tamen agunt propter aliquid; unde et hoc non potest esse nisi a natura adeo, quod quidam dubitaverunt, utrum operentur intellectu[63]). Et hoc non tantum manifestum est in animalibus, sed etiam in plantis, quae agunt propter aliquid; nam folia sunt in eis ad cooperiendum fructus et cortices ad custodiendum sucum; a quibus cum denudata fuerit arbor, corrumpitur[64]). Unde cum haec naturalia agant propter aliquid et omnia naturalia sint agentia virtute, planum est, quod omnia naturalia agunt propter finem secundum Aristotelem II *Physicorum* cap. 8[65]). Ceterum id ipsum ostendit peccatum et error, quod accidit tam in natura quam in arte, quia omne agens, circa cuius actum contingit peccatum et error, agit propter finem, sed non invenit suam intentionem propter impedimentum; in quibus enim peccatur, alterius gratia agitur; natura autem est ratio agendi, in qua accidit error et peccatum, sicut apparet in monstris propter indispositionem ex parte materiae, ob quam efficiens non inducit formam intentam in materiam, sicut in semine, quando corrumpitur, agens non inducit formam intentam, quia prius necesse est esse semen, quam sit animal, et multas in eo praecedere alterationes[66]).

Ex quibus omnibus apparet, quod in natura est finis et quod ipsa agit propter aliquid, scilicet formam[67]).

Et hoc de secundo.

De tertio sciendum, quod Aristoteles II *Physicorum*[68]) distinguit inter C
naturam et habens naturam et quod est secundum naturam. Et hanc distinctionem plenius ponit Avicenna[69]) comprehendendo omnia, quae denominantur a natura; dicit enim sic: Aliud est "natura" et "naturale et habens naturam et quod est ex natura et quod est naturaliter et quod currit cursu naturae".

---

62) cf. Averr., Phys. II comm. 78; Venetiis 1562, 78rB
63) cf. Arist., Phys. II 8, 199a20–23
64) cf. Arist., Phys. II 8, 199a23–26
65) cf. Arist., Phys. II 8, 199a26–30
66) cf. Arist., Phys. II 8, 199a33–b8
67) cf. Arist., Phys. II 8, 199a30–32
68) cf. Arist., Phys. II 1, 192b32–193a1
69) Avic., Suffic. I 7; Venetiis 1508, 17vA

---

233 cooperiendum: cooperandum *V* 234 haec: hoc *codd.* 235 sint: sunt *codd.* 237 ostendit: sit *O*

Digitized by Google

Quid autem sit natura, iam supra satis diffuse dictum est ex diversis philosophis[70]).

Naturale autem est, quod Aristoteles[71]) vocat ens secundum naturam; et hoc comprehendit tria, scilicet habens naturam et quaecumque passiones et motus his insunt secundum naturam, sicut igni naturalia sunt calor et ferri sursum, et conservantia naturam, quae praedictis motibus et passionibus sunt coniuncta, sicut locus naturalis et tempus naturale.

Habens autem naturam est, quodcumque huiusmodi principium motus et quietis, quod est natura, in se ipso et in suis essentialibus habet[72]); et hoc vocatur habens naturam, inquantum natura est pars eius essentialis, et substantia individua, secundum quod in ea est collectio individuantium, quae non possunt in alio reperiri, et singulare, inquantum ad sensum significabile est, et res naturae, inquantum per naturam est constitutum in ratum esse speciei. Et ideo haec determinatio excludit solum rem rationis, quae dicitur a reor-reris. Et suppositum naturae etiam dicitur habens naturam, inquantum per naturam subicitur naturae communi, quae est forma, et hoc significatur, cum dicitur 'hic homo' et 'particulare', inquantum secundum esse determinatum et partitum particulat formam, quae de se est natura communis et substantia prima a principalitate substandi, quia substat non solum accidentibus, sed etiam secundis substantiis, et substantia, inquantum per se subsistit in natura.

Ex natura vero esse dicitur, "cuius esse est in actu" per naturam, "sive sit esse primum", sicut est esse primae substantiae, "sive sit esse secundum", sicut est esse secundarum substantiarum[73]).

Quod autem naturaliter est, est hoc, quod quocumque modo comitatur naturam, sive sit constitutum ab ea sicut individua et species sive concomitans ipsam ut propria sive subsequens ut accidentia[74]).

Quod autem currit cursu naturae, est, quod solito modo producit natura universalis vel particularis; quod enim extra hunc solitum cursum est, non est secundum cursum naturae[75]); tamen aliquid, quod non est secundum cursum naturae particularis, est bene secundum cursum naturae universalis[76]), sicut est productio feminae, quae est "vir occasionatus"[77]).

Dico autem naturam universalem ab universalitate causalitatis in om-

---

[70]) supra, prop. 34 A–B
[71]) cf. Arist., Phys. II 1, 192b35–193a1
[72]) cf. Arist., Phys. II 1, 192b32–34
[73]) Avic., Suffic. I 7; Venetiis 1508, 17vA
[74]) cf. Avic., Suffic. I 7; Venetiis 1508, 17vA
[75]) cf. Avic., Suffic. I 7; Venetiis 1508, 17vA–B
[76]) cf. Avic., Suffic. I 7; Venetiis 1508, 17vC
[77]) Arist., De gen. animal. II 3, 737a27–28; Alb., De animal. XVI 1 14; Stadler 1100,34; Quaest. de animal. XV 11; Filthaut 265,81; Summa theol. I 6 29 2; Siedler 223,55

---

270 naturae communi: communi naturae *V* 285 naturae particularis: particularis naturae *O*

Digitized by Google

nibus particularibus, scilicet quae universaliter regit et continet omnem naturam particularem.

His praemissis dicendum est de eo, quod convertitur secundum naturam, ubi sciendum, quod, sicut sunt tres rerum maneries et tres talium rerum actiones[78]), ita etiam sunt diversi modi conversionum.

Prima enim rerum maneries est subsistentium secundum speciem sine proprietate individuali, licet cum proprietate singulari, quae etiam est omnium rerum separatarum ab intellectualibus hypostasibus incipiendo inclusive et sic ascendendo etiam prime bono connumerato.

Alia est cum proprietate individuali primo et per se et consequenter specifica. Et quia istae duae rerum maneries sunt quasi quaedam extrema, ideo inter eas est media maneries entium, videlicet quae, licet prius natura sint entia secundum speciem, tamen compositione determinantur in proprietatem individualem, quale est quintum elementum, ut est compositum ex anima totali et suo corpore subiecto.

In prima manerie, quae tota est supernaturalis natura proprie accepta, essentia, potentia, operatio et conversio est supernaturalis.

In tertia, quae tota est naturalis, utpote subiecta motui et transmutationi, e converso ad primam omnia quattuor praedicta sunt naturalia, scilicet substantia, potentia, operatio et conversio.

In media vero, quae est sicut horizon terminans supernaturalia et initians naturalia, praedicta quattuor sunt suo modo; sicut enim prima maneries et operatur et convertitur essentialiter et supernaturaliter et ultima accidentaliter et naturaliter, ita media substantialiter et naturaliter.

Prima est simpliciter immobilis, tertia simpliciter mobilis, media immobilis et mobilis, quia ex se mobilis, utpote composita ex per se mobili et ab altero mobili per 14[79]) et 17[80]).

Cum ergo quodlibet, quod convertitur, convertatur secundum modum substantiae suae, substantia autem rerum naturalium sit secundum naturam, necessarium est etiam conversionem earum esse secundum naturam.

Et hoc de tertio primi.

Quantum autem ad propositum tria faciam, quia primo dicam de principio productivo omnium rerum naturalium, secundo de modo processus a tali principio sive materialium sive immaterialium, tertio de subsistentiae propria ratione entium realium.

De primo sciendum, quod omnes res naturales, quae sunt pure tales, pro- D
cedunt a prime natura per corollarium praesentis commenti.

Voco autem res pure naturales omnes res corporeas, hoc est eas res, in quibus principia formalia non remanent in ratione principiorum, sed simpli-

---

[78]) cf. Theodor. de Vrib., De vis. beat. 3.2.9.2.,1–3.2.9.5.,13; Mojsisch 88,1–96,90
[79]) cf. Procl., Elem. theol. 14; Vansteenkiste 270
[80]) cf. Procl., Elem. theol. 17; Vansteenkiste 272

---

304 potentia *add.* et *V* 317 earum: eorum *O*

Digitized by Google

citer determinantur in ulteriores naturas, sive sint ingenerabiles, ut sunt corpora quintae essentiae, sive generabiles et corruptibiles, ut sunt omnia elementa nota et elementata.

Dico autem prime naturam ultimam bonitatem seu unitatem in ordine uniali; hoc enim secundum auctorem est primum principium totius naturae productae.

Cuius declarationem pulchram ponit Avencebrol III libro *Fontis vitae* cap. 44[81]), cuius sententia, ut breviter tangatur, talis est: Cum enim "omne corpus" sit "quiescens in se ipso et non habeat actionem", "necesse est concedere", quod in corpore sit agens praeter corporeitatem. "Corpus" enim "compositum continuum" est "ex partibus; ergo necesse est dicere, quod continuatorem habet et compositorem suarum partium". "Compositio" autem "et retentio non sunt nisi remotione partium compositi et attractione aliarum ab aliis, deinde et retentione uniuscuiusque illarum in loco, ubi perduxit eam motio et attractio". "Ergo debet, ut sit hic essentia praeter corpus, cuius proprietas sit attrahere partes corporis absolute et retinere"[82]). Et infra[83]): "Sequitur hoc, quod substantia sit componens partes diversorum corporum et retentrix illorum sicut compositionem elementorum et retentionem in lapidibus, herbis et animalibus". Et infra[84]): "Si virtus huius substantiae esset una, operatio eius non esset nisi una, . . . quia esse actionis dependet ab esse virtutis, et etiam, quod aliqua operationum istarum est prior alia". Et infra 45 cap.[85]): "Sequitur, ut sit haec substantia universalis componens partes corporis universalis et retinens illas". "Inde hoc debuit, ut corpus universale esset simile corpori particulari simplici et corpori particulari composito ex elementis et intellectu compositionis et retentionis. Ergo debet, ut factor sit unus intellectu". Et infra[86]): "Sequitur, ut haec substantia universalis agens in corpus universale sit attribuens substantiae particulari agenti in corpus particulare essentiam eius et virtutem. Ergo substantia particularis est obvia substantiae universali et operatio particularis obvia operationi universali. Ergo cum inventa fuerit aliqua ex actionibus particularibus manifesta in corporibus particularibus ex substantia particulari, nonne etiam opus est, ut inveniatur actio universalis manifesta in corpore universali secundum primam considerationem?" Et infra[87]): "Cum attendo, quod corpus particulare opus habet corpore universali, et similiter natura particularis opus

[81]) Avenc., Fons vitae III 43–44; Baeumker 176,20–177,2
[82]) Avenc., Fons vitae III 44; Baeumker 177,4–14
[83]) Avenc., Fons vitae III 44; Baeumker 178,2–5
[84]) Avenc., Fons vitae III 44; Baeumker 179,6–10
[85]) Avenc., Fons vitae III 45; Baeumker 179,29–180,7
[86]) Avenc., Fons vitae III 45; Baeumker 180,10–19
[87]) Avenc., Fons vitae III 45; Baeumker 180,25–28

329 et *om.* *O*   358 opus: corpus *V*   360 et ... natura: natura similiter *O*

Digitized by Google

habet natura universali eo, quod per illam est eius esse et existentia". Haec Avencebrol.

Istud autem principium, scilicet naturam universalem, auctor vocat in corollario intellectum, non quod sit vel prime intellectus vel in ordine intellectuum, sed quia superintellectualiter praesidet toti naturae, propter quod etiam "opus naturae" dicitur esse "opus intelligentiae"[88]), a qua est natura, quae est "vis insita rebus ex similibus similia procreans"[89]).

Et hoc de primo secundi.

Circa secundum sciendum, quod res naturales procedunt a tali principio, E
quod etiam vocatur natura totalis seu universalis universalitate causalitatis, ut dictum est[90]), procedunt, inquam, naturaliter, scilicet modo sibi proprio quantum ad principia constitutionis naturae, ut est determinabilis in individua, secundum quae principia ut huiusmodi etiam res sunt ingenerabiles et incorruptibiles, quod apparet tam in principiis quam in principiatis; verbi gratia: Principia naturae humanae sunt corpus et anima, quae inquantum huiusmodi non generantur nec corrumpuntur sicut nec natura constituta ex eis ut huiusmodi, scilicet secundum esse specificum, cum actiones et passiones sint suppositorum, qualia non sunt praedicta.

Et hoc de secundo secundi.

Verum quia talis natura, ut stat in principiis compositionis seu constitu- F
tionis speciei, est determinabilis in individua, quibus proprie competit subsistentia, quorum etiam est agere et pati, ut dictum est[91]), ideo natura primo modo dicta, scilicet ut stat in principiis constitutionis speciei, immo ut est ipsa species, ut expressius dicatur, determinatur in individua, quae sunt subiecta motus et transmutationis, caelo agente in eis et determinante ea ad talem subsistendi modum.

Dicitur autem *propriae subsistentiae*, quia substantia formalius dicitur a subsistendo quam a substando[92]); inquantum enim substat, subicitur alicui formaliter sibi inhaerenti ita, ut fiat ex eis aliquod unum ens tamquam ex subiecto et forma, et sic substantia habet modum materiae respectu formae, sed inquantum subsistit et subsistendo sustentat aliquam naturam vel dispositionem sibi adhaerentem, sic subsistit in se et per se et est formalius adhaerentibus sibi, quae etiam trahunt entitatem suam ab ea secundum considerationem logicam.

Et hoc de tertio tertii.

Et sic etiam apparet intentio elementi.

---

[88]) Alb., Metaph. I 3 13; Geyer 44,27–29; De caus. et proc. univ. I 2 8; Borgnet 399a
[89]) Alb., De bono V 1 1; Kühle 261,1–2 (haec definitio Boethio ab Alberto est ascripta)
[90]) supra, prop. 34 C
[91]) supra, prop. 34 E
[92]) cf. Theodor. de Vrib., De orig. 2 27; Sturlese 150,180–181

---

361 haec Avencebrol *om.* *O* 381 individua *add.* in *V* 396 et ... elementi: etiam apparet sic elementi intentio *V*

Digitized by Google

## COMMENTUM

*Si enim secundum naturam convertitur, eum, qui secundum essentiam, appetitum ad id habet, ad quod convertitur. Si autem hoc, et omne ipsius esse in illud recurrit, ad quod essentialem conversionem facit, et simile est secundum essentiam; propter quod et compatiens illi secundum naturam tamquam substantiae congeneum. Si autem hoc, aut idem est esse amborum aut ex altero alterum aut ambo ex aliquo alio similitudinem sortita est. Sed siquidem idem esse amborum, quomodo secundum naturam conversum est alterum ad alterum? Si autem ex uno ambo, ad illud utique secundum naturam converti ambo debent. Relinquitur ergo alterum ex altero esse habere. Si autem hoc, et processus ab illo, ad quod secundum naturam conversio.*

Hic probatur elementum sic: Omne habens appetitum secundum substantiam ad illud facit conversionem, a quo habet processum propriae subsistentiae; sed esse, quod secundum naturam convertitur, est huiusmodi: ergo etc.

Minor probatur: Omne illud, cuius totum esse recurrit in illud, ad quod facit conversionem substantialem, est habens appetitum secundum substantiam; sed omne, quod secundum naturam convertitur, est huiusmodi: ergo etc.

Maior apparet per commentum 31[93]).

Minor probatur: Omne simile secundum substantiam secundum totum esse suum recurrit in illud, ad quod facit conversionem substantialem, cum omnis conversio efficiatur per similitudinem per 32[94]); sed omne, quod secundum naturam convertitur, est simile secundum substantiam, propter quod et compatiens illi secundum naturam sicut congeneum sive connaturale substantiae generantis.

Deinde ibi: *Si autem.* Hic praemittit probationi maioris principalis rationis divisionem talem conversi secundum naturam et eius, ad quod convertitur; istorum amborum aut erit idem esse aut alterum, scilicet quod convertitur, habet esse ex altero, scilicet ad quod convertitur, aut utrumque habet esse ex tertio, a quo sunt sortita similitudinem. Primum non potest stare, quia nihil idem secundum idem est appetens et appetibile; quomodo ergo secundum naturam unum est conversum ad alterum? Quasi dicat: Impossibile est. Sed nec tertium stabit, scilicet quod ambo habeant esse ex altero sive similitudinem ab aliquo alio, quia sic unum non converteretur ad alterum, sed pro certo ambo deberent converti secundum naturam ad illud, a quo

93) cf. Procl., Elem. theol. 31 comm.; Vansteenkiste 278
94) cf. Procl., Elem. theol. 32; Vansteenkiste 278

407 processus: processio *V* | ab: a *O* 413 est *add.* non *V* 417 minor probatur: probatur minor *V* 428 quia: quod *V* 432 illud: aliud *O*

Digitized by Google

habent similitudinem: Ergo relinquitur secunda pars divisionis, scilicet quod alterum habet esse ex altero.

Et tunc probat ipsam maiorem: Omne habens esse ex altero ad illud facit conversionem, a quo habet processum propriae subsistentiae; sed omne habens appetitum secundum substantiam, habet esse ex altero, scilicet appetibili: ergo etc.

Et hoc est, quod dicit: *Si autem hoc,* id est, si unum habet esse ex alio, et processus est ab alio, ad quod est conversio secundum naturam.

*Ex his itaque manifestum, quod appetibile omnibus est intellectus et procedunt omnia ab intellectu et totus mundus ab intellectu substantiam habet, etsi perpetuus sit. Et non propter hoc non procedit ab intellectu, quia perpetuus; neque enim propter hoc non est conversus, quia semper ordinatus est, sed procedit semper et perpetuus secundum essentiam et conversus est et insolubilis secundum ordinem.*

Hic infert corollarium ex praemissis dicens, quod manifestum ex his, quae dicta sunt, quod intellectus est quid appetibile omnibus et quod omnia procedunt ab intellectu. Ubi notandum, quod, quandocumque in aliqua locutione, ubi fit mentio alicuius determinatae maneriei, de qua specialiter pertractatur, ponitur signum universale, illud signum ex vi locutionis extendit se ad ea omnia et ad ea sola, quae sunt illius maneriei, sicut apparet consideranti in omnibus[95]); unde quando in praesenti corollario dicitur, quod intellectus est appetibilis omnibus, intelligitur de istis omnibus et istis solis, de quibus facta est mentio in praesenti elemento, scilicet quae convertuntur secundum naturam; ad haec enim sola extendit se locutio.

Et eodem modo exponendum est, quod sequitur, scilicet quod *omnia procedunt ab intellectu,* scilicet ea omnia et ea sola, quae procedunt substantialiter sive naturaliter, quia, licet quaedam ex ipsis, puta ingenerabilia, procedant ad entitatem simpliciter seu secundum speciem a sua per se causa, scilicet ab intellectu, et quantum ad animam et quantum ad corpus, cum anima non possit esse causa efficiens corporis propter incompossibilitatem respectus efficientis et formae respectu eiusdem[96]), tamen talis simplicitas determinatur vi compositionis in formam individualem, quae est res naturae.

Et quod ista expositio sit de mente auctoris, apparet per 8[97]), 12[98]),

---

[95]) cf. Theodor. de Vrib., De int. III 25 4; Mojsisch 197,75–79
[96]) cf. Theodor. de Vrib., De vis. beat. 4.2.2.,6; Mojsisch 110,17–19
[97]) cf. Procl., Elem. theol. 8; Vansteenkiste 268
[98]) cf. Procl., Elem. theol. 12; Vansteenkiste 269

---

435 et ... (437) altero *om. O* 439 id est: et *O* 440 alio: illo *V* 441 manifestum *add.* est *V* 456 haec: hoc *codd.* 459 ingenerabilia: ingeneralia *V*

Digitized by Google

20[99]) et per hoc, quod statim sequitur: *et totus mundus substantiam habet ab intellectu,* quod solum intelligitur de rebus naturalibus, quae a Platonicis 'mundus' vocantur, sicut inferius elemento 164 plenius ostendetur[100]), *habet,* inquam, *mundus totus substantiam ab intellectu, etiamsi sit perpetuus,* sive secundum esse individuale ut ingenerabilia sive secundum esse specificum ut generabilia, quia perpetuitas, sicut non removet ordinem essentialem et conversionem sive essentialem sive naturalem, sic etiam non removet processum unius ab alio, quod est contra quosdam Averroistas moderni temporis[101]).

Et hoc est, quod dicit: *Et non propter hoc non procedit ab intellectu, quia perpetuus,* cuius rationem subiungit: Quidquid non tollit conversionem, non tollit processionem per praesentem; sed semper ordinatum esse seu esse perpetuum non tollit conversionem: ergo etc.

Et hoc est, quod dicit: *neque enim propter hoc non est conversus, quia semper ordinatus est; sed procedit semper,* cum dependeat secundum esse et fieri, *et est perpetuus secundum essentiam,* licet in aliquibus corrumpatur secundum esse sive substantiale sive accidentale sicut in generabilibus et corruptibilibus, *et conversus est semper et insolubilis secundum ordinem.*

---

[99]) cf. Procl., Elem. theol. 20; Vansteenkiste 273

[100]) infra, prop. 164 D–F

[101]) cf. Ioann. de Ianduno, In Metaph. II 6; Venetiis 1553, 28rA (Bertholdus fortasse in Ioannem de Ianduno invexit, cum nihil citra primum esse aeternum ab Averroista illo diceretur, quamvis tale dictum apud eum nisi secundum fidem et veritatem nihil valeret)

---

481 et[1] : ideo *O*

Digitized by Google

# INDEX AUCTORITATUM


ADAM PULCHRAE MULIERIS

*Liber de intelligentiis* (ed. C. Baeumker)
2 (2,10–11) . . . . . . . . . . . . . . . 85
2 (2,12–16) . . . . . . . . . . . . . . . 85
2 (2,21–23) . . . . . . . . . . . . . . . 85

ALANUS DE INSULIS

*Regulae caelestis iuris* (ed. N.M. Häring)
1 (124) . . . . . . . . . . . . . . . . . . 83
1 (124) . . . . . . . . . . . . . . . . . 84
4 (125) . . . . . . . . . . . . . . . . . 84
5 (126) . . . . . . . . . . . . . . . . . 85
2 2 (126) . . . . . . . . . . . . . . . . 84
3–7 (126–127) . . . . . . . . . . . . 83
3 (127) . . . . . . . . . . . . . . . . . . 86
7 (131) . . . . . . . . . . . . . . . . 121*[1]

ALBERTUS MAGNUS

*De animalibus* (ed. H. Stadler)
11 2 3 (793,26–27) . . . . . . . . . . 109*
16 1 1 (1100,34) . . . . . . . . . . . . 228*
20 2 1 (1306,34–36) . . . . . . . . . . 48*
2 1 (1306,38–1307,1) . . . . . . 48*
2 1 (1307,1–2) . . . . . . . . . . . . 48*
2 2 (1310,13–14) . . . . . . . . . 210*

*De bono* (ed. H. Kühle et al.)
5 1 1 (261,1–2) . . . . . . 223*, 231*

*De caelo et mundo* (ed. P. Hoßfeld)
1 4 2 (82,14–15) . . . . . . . . . . . . 30*

*De causis et processu universitatis* (ed. A. Borgnet)
1 2 8 (399a) . . . . . . . . . . . . . . 231*
3 1 (400b) . . . . . . . . . . . . . . 114*
3 1 (401a) . . . . . . . . . 114*, 115*
4 1 (411a) . . . . . . . . . . . . . . . 51*
4 1 (411b) . . . . . . . . . . . . . . . 51*
4 2 (412b) . . . . . . . . . . . . . . . 51*
4 2 (412b–413a) . . . . . . . . . . . 52*
4 2 (413a) . . . . . . . . . . 51*, 194*
4 3 (414a) . . . . . . . . . . . . . . . 90*
4 4 (417a) . . . . . . . . . . . . . . . 90*
2 3 4 (552b) . . . . . . . . . . . . . . 208*

*De natura et origine animae* (ed. B. Geyer)
2 1 (18,67–19,2) . . . . . . . . . . . . 40*
1 (19,3–14) . . . . . . . . . . . . . . 40*
1 (19,15–35) . . . . . . . . . . . . . 41*
1 (19,35–44) . . . . . . . . . . . . . 41*
1 (19,44–49) . . . . . . . . . . . . . 42*
1 (20,3–8) . . . . . . . . . . . . . . . 39*

*Metaphysica* (ed. B. Geyer)
1 3 (44,27–29) . . . . . . . . . . . . 231*
5 2 (245,47–49) . . . . . . . . . . . 186*
3 (256,48–52) . . . . . . . . . . . . 99*
4 (271,59–66) . . . . . . . . . . . 140*
4 (271,67–272,13) . . . . . . . 140*
4 (272,14–17) . . . . . . . . . . . 140*
4 (272,45–49) . . . . . . . . . . . 140*
4 (273,6–9) . . . . . . . . . . . . . 139*
4 (273,19–24) . . . . . . . . . . . 141*
4 (273,82–94) . . . . . . . . . . . 141*
4 (273,95–96) . . . . . . . . . . . 141*
4 (274,30–31) . . . . . . . . . . . 141*
8 1 (389,31–32) . . . . . . . . . . . . 53*
10 2 (442,78–81) . . . . . . . . . . . 186*

*Physica* (ed. A. Borgnet)
1 3 (88a–b) . . . . . . . . . . . . . . 208*
3 1 (190a–193b) . . . . . . . . . . . . 10*
8 2 (558b) . . . . . . . . . . . . . . . . 6*

*Quaestiones super De animalibus* (ed. E. Filthaut)
14 11 (265,81) . . . . . . . . . . . . . 228*

*Summa theologiae sive de mirabili scientia Dei* (ed. D. Siedler)
1 6 26 1 2 1 (173,60–61) . . 3*, 44*
6 29 2 (223,55) . . . . . . . . . . . 228*
9 41 2 1 (316,59–65) . . . . . . . 76*
9 41 2 1 (317,24–28) . . . . . . . 79*
9 41 2 1 (317,36–40) . . . . . . . 79*
9 41 2 1 (317,88–89) . . . . . . . 78*
9 41 2 1 (318,1–18) . . . . . . . 79*


[1] Asterisco notantur auctoritates, quae ab editoribus allatae sunt.

Digitized by Google

*Super Dionysium De divinis nominibus* (ed. P. Simon)
9 21 (390,71–72) . . . . . . . . . . . 7*
9 21 (390,72–74) . . . . . . . . . . . 7*

ALBUMASAR

*Introductorium maius in astronomiam* (cod. Laurent. Plut. XXIX 12)
1 5 (15ra–17va) . . . . . . . . . . . . 226

ALEXANDER HALENSIS

*Summa fratris Alexandri* (ed. Quaracchi 1924–1948)
1–2 357 (434–435) . . . . . . . . . . . 28*

ALGAZEL

*Metaphysica* (ed. J.T. Muckle)
1 2 6 (54,18–23) . . . . . . . . . . . 148
3 10 (79,19–28) . . . . . . . . . . 148
3 10 (79,20–80,4) . . . . . . . . . 146
4 1 2 (91,16–17) . . . . . . 126, 137
4 1 2 (91,17–18) . . . . . . . . . . 137
4 3 3 (111,6–11) . . . . . . . . . . 148
5 (126,2–8) . . . . . . . . . . . . . 119

ANARITIUS

*In decem libros priores Elementorum Euclidis Commentarii* (ed. M. Curtze)
1 (1,7–15) . . . . . . . . . . . . . . 215*
1 (6,10sqq.) . . . . . . . . . . . . . 216*

ANSELMUS

*Proslogion* (ed. F.S. Schmitt)
1 (100,15–18) . . . . . . . . . . . . . 167
2 (101,3–5) . . . . . . . . . . . . . . 167
7 (105,9–16) . . . . . . . . . . . . . 167
7 (105,27–106,2) . . . . . . . . . . 167

ARISTOTELES

*Analytica posteriora* (ed. W.D. Ross)
1 1 (71a1–2) . . . . . . . . . . . . . . 182
4 (73a37–b3) . . . . . . . . . . . . 60*
2 19 (99b32–100b5) . . . . . . . . 182
*Analytica priora* (ed. W.D. Ross)
2 23 (68b8–13) . . . . . . . . . . . . 212
27 (70a10–11) . . . . . . . . . . . 212
27 (70b7–9) . . . . . . . . . . . . . 212
*Categoriae* (ed. L. Minio-Paluello)
5 (2a11–3b9) . . . . . . . . . . . . . 77
12 (14a34–35) . . . . . . . . . . . . 188*
*De anima* (ed. W.D. Ross)
2 4 (416a16–17) . . . . . . . . . . . 140
3 5 (429b24–25) . . . . . . . . . . . . 7*
5 (430a15) . . . . . . . . . . . . . . 40
5 (430a17) . . . . . . . . . . . . . . 28
7 (431a6–7) . . . . . . . . . . . . . . 6
7 (431b2) . . . . . . . . . . . . . . . 182
7 (432a6–9) . . . . . . . . . . . . . 182
9 (432b21–22) . . . . . . . . . . . 138
*tr. vetus* (ed. C. Stroick) . 138*, 140*
*De caelo* (ed. D.J. Allan)
1 1 (268a14–15) . . . . . . . . . . . 141
1 (268a22–24) . . . . . . . . . . . 141
1 (268a30–b5) . . . . . . . . . . . 139
2 (268b26–269a18) . . . . . . . . 41
2 3 (286a9) . . . . . . . . . . . . . . . 172
3 2 (301a4–6) . . . . . . . . . . . . . 80
*tr. Gerardi* (ed. I. Opelt) . . . . . . . 172
*tr. Michaelis Scoti* (t. comm., Venetiis 1562) . . . . . . . . . . . . . . . . . . 172
*De generatione animalium* (ed. I. Bekker)
1 1 (715b14–16) . . . . . . . . . . . 138
2 1 (731b28–30) . . . . . . . . . . . 69
3 (737a27–28) . . . . . . . . . . . 228
6 (742a19–22) . . . . . . . . . . . 187
6 (742a19) . . . . . . . . . . . . . . 187
6 (742a22) . . . . . . . . . . . . . . 187
5 1 (778b28–29) . . . . . . . . . . 178*
*De generatione et corruptione* (ed. I. Bekker)
1 1 (328b22) . . . . . . . . . . . . . . 101
2 1 (336a27–28) . . . . . . . . . . . 109
*De interpretatione* (ed. L. Minio-Paluello)
1 (16a6–7) . . . . . . . . . . . . . . . . 7
*De partibus animalium* (ed. I. Bekker)
1 5 (645a11–15) . . . . . . . . . . . 109
*Ethica Nicomachea* (ed. L. Bywater)
1 5 (1097a27–30) . . . . . . . . . . 143
6 (1098a15) . . . . . . . . . . . . . 138
3 3 (1111a22–24) . . . . . . . . . . 163
8 2 (1155b24) . . . . . . . . . . . . . 173
10 4 (1175a12) . . . . . . . . . . . . . 171
6 (1176a33–b5) . . . . . . . . . 171*
8 (1178a9–b8) . . . . . . . . . . . 174
8 (1178b10–18) . . . . . . . . . . 174
8 (1178b18–20) . . . . . . . . . . 171
*tr. Roberti Grosseteste* (ed. R.A. Gauthier) . . . . . . . . . . . . . . . . . 138*
*Metaphysica* (ed. W. Jaeger)
1 1 (980a15–16) . . . . . . . . . . . 182
1 (980a27–981a12) . . . . . . . . 182

Digitized by Google

2 (982b24–28) . . . . . . . . . . . 121
3 (984b15–18) . . . . . . . . . . . 80
2 2 (994a1–11) . . . . . . . . . . . 108
2 (994a1–2) . . . . . . . . . . . 48
2 (994a11–15) . . . . . 99, 101, 141
2 (994a11–13) . . . . . . . 187, 188
2 (994b30–31) . . . . . . . . . . . 107
3 1 (995b35) . . . . . . . . . . . 62*
2 (996a23–26) . . . . . . . . . . . 121
3 (999a1–6) . . . . . . . . . . . 188
4 (999b9–10) . . . . . . . . . . . 92
4 (999b24) . . . . . . . . . . . 62*
5 (1002a30–34) . . . . . . . . . . 31
4 2 (1003b30–36) . . . . . . . . . . 186
2 (1003b32–33) . . . . . . . . . . 84
5 4 (1014b16–17) . . . . . . . . . . 220
4 (1014b17–18) . . . . . . . . . . 220
4 (1014b18–20) . . . . . . . . . . 220
4 (1014b26–32) . . . . . . . . . . 220
4 (1015a7–8) . . . . . . . . . . . 221
4 (1015a10–11) . . . . . . . . . . 221
4 (1015a11–13) . . . . . . . . . . 221
4 (1015a13–17) . . . . . . . . . . 221
6 (1016b3–8) . . . . . . . . . . . 187
4 (1017b17–18) . . . . . . . . . . 78
11 (1018b9–14) . . . . . . . . . 167*
11 (1018b9–11) . . . . . . . . . . 188
11 (1018b14–19) . . . . . . . . 167*
11 (1018b19–21) . . . . . . . . 167*
11 (1018b22–26) . . . . . . . . 168*
11 (1018b26) . . . . . . . . . . . 167*
11 (1019a2–4) . . . . . . . . . . 168*
11 (1019a7–10) . . . . . . . . . 168*
12 (1019a15–32) . . . . . . . . . 165
14 (1020b13–15) . . . . . 176, 177
15 (1021a29–32) . . . . . . . . . 193
16 (1021b12–25) . . . . . . . . . 139
16 (1021b12–13) . . . . . . . . . 140
16 (1021b14–17) . . . . . 138, 140
16 (1021b21–23) . . . . . . . . . 140
16 (1021b23–25) . . . . . 138, 140
16 (1021b30–1022a3) . . . . . . 139
6 1 (1025b32–34) . . . . . . . . . . 30
7 1 (1028a31–b2) . . . . . . . . . . 77
8 (1033b29–32) . . . . . . . . . . 108
9 (1034a33–b1) . . . . . . . . . . 108
10 (1035b4–1036a12) . . . . 18, 25
10 (1035b9–12) . . . . . . . . . . 66
10 (1035b20–22) . . . . . . . . . 66
12 (1037b27–1038a33) . . . . . 77
8 3 (1043a36–37) . . . . . . . . . . 127
4 (1044b6–12) . . . . . . . . . 65, 67
5 (1044b29–34) . . . . . . . . . . 128
9 8 (1049b4–8) . . . . . . . . . . . 188
8 (1050a4–14) . . . . . . . . . . 129*
10 1 (1052b18–19) . . . . . . . . . . 108
1 (1052b31–32) . . . . . . . . . . 108
2 (1053b20–22) . . . . . . . . . . 108
3 (1054a29–32) . . . . . . . . . . 186
3 (1054b3–14) . . . . . . . . . . . 175
4 (1055a12–16) . . . . . . . . . . 138
10 (1058b26–29) . . . . . . . . . 66
10 (1059a9–10) . . . . . . . . . . 66
12 7 (1072a25–26) . . . . . . . . . . 174
7 (1072a26–27) . . . . . . . . . . 94
7 (1072b4–8) . . . . . . . . . . . 172
7 (1072b24–30) . . . . . . . . . . 172
7 (1072b30–1073a1) . . . . . . . 142
9 (1074b15–1075a11) . . . . . . 172
9 (1074b38–1075a1) . . . . . . . 165
9 (1075a3–5) . . . . . . 18, 70, 165
10 (1075a11–15) . . . 85, 92, 149
10 (1075a14–15) . . . . . . . 77, 92
10 (1076a3–4) . . . . . . . 103, 104
*tr. Michaelis Scoti* (t. comm., Venetiis 1562) . 78*, 92*, 138*, 172*, 188*
*tr. Guillelmi* (t. lect., ed. M.-R. Cathala – R.M. Spiazzi) . . . . . 165*, 187*
*Meteorologica* (ed. I. Bekker)
4 3 (380a13–15) . . . . . . . . . . . 138
3 (380a14–15) . . . . . . . . . . . 141
*Physica* (ed. W.D. Ross)
1 2 (185a1–2) . . . . . . . . . . . . 6
4 (187a20–188a17) . . . . . . . . 6*
9 (192a16–23) . . . . . . . . . . . 208
9 (192a16–19) . . . . . . . . . . . 131*
9 (192a16–17) . . . . . . . . . . . 208
2 1 (192b20–23) . . . . . . . . . . . 223
1 (192b32–193a1) . . . . . . . . 227
1 (192b32–34) . . . . . . . 131, 228
1 (192b35–193a1) . . . . . . . . 228
2 (193b31–35) . . . . . . . . . . . 30
2 (193b35) . . . . . . . . . . . . . 27
2 (194a27–30) . . . . . . . . . . . 132
2 (194a29–30) . . . . . . . . . . . 120
2 (194a33–34) . . . . . . . . . . . 226
2 (194b7–8) . . . . . . . . . . . . 226
2 (194b13) . . . . . . . . . . . . . 144*
6 (198a7–8) . . . . . . . . . . . . 188
8 (198b16–199a8) . . . . . . . . 224
8 (198b32–199a8) . . . . . . . . 225
8 (199a3–5) . . . . . . . . . . . . 226
8 (199a20–23) . . . . . . . . . . . 227
8 (199a23–26) . . . . . . . . . . . 227
8 (199a26–30) . . . . . . . . . . . 227

Digitized by Google

8 (199a30–32) . . . . . . . . . . . . 227
8 (199a33–b8) . . . . . . . . . . . . 227
9 (199b34–200a34) . . . . . . . . 163
3 1 (201a10–11) . . . . . . . . . . . . 10*
4 8 (215a3–4) . . . . . . . . . . . . . . 188
5 1 (224a35–b4) . . . . . . . . . . . 92
1 (224b35–225a2) . . . . . . . . 92
1 (225a15–17) . . . . . . . . . . . 52
6 (230b10–15) . . . . . . . . . . . . 209
6 2 (233a21–23) . . . . . . . . . . . 6*
2 (233a24–31) . . . . . . . . . . . . 6
4 (234b10–19) . . . . . . . . . . . . 92
4 (234b10) . . . . . . . . . . . . . . 139
5 (235b6–9) . . . . . . . . . . . . . . 92
9 (239b5–240b7) . . . . . . . . . . 6
9 (240a19–22) . . . . . . . . . . . 6*
9 (240a29–32) . . . . . . . . . . . 6*
10 (241a26–27) . . . . . . . . . 6*, 92
7 10 (241b34) . . . . . . . . . . . . . 11
3 (246a13–16) . . . . . . . . . . . . 138
3 (246a13–15) . . . . . . . . . . . . 137
3 (246a15–16) . . . . . . . . . . . . 138
8 4 (254b14–17) . . . . . . . . . . . 38
5 (256a4–258b9) . . . . . . . . . . 40
*tr. Guillelmi* (t. lect., ed. M. Maggiolo) . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . 137
*tr. Michaelis Scoti* (t. comm., Venetiis 1562) . . . . . . . . . . . . . 137, 188*
*Topica* (ed. W.D. Ross)
6 5–6 (143a14–b21) . . . . . . . . 77

## ASCLEPIUS

*Asclepius* (ed. P. Thomas)
13 (49,5–10) . . . . . . . . . . . . 98, 178
(49,5–7) . . . . . . . . . . . . . . . . 80
(49,7–9) . . . . . . . . . . . . . . . . 80
31 (69,18–20) . . . . . . . . . . . . . 106
34 (74,21–22) . . . . . . . . . . . . . 94
39 (79,11–13) . . . . . . . . . . . . . 79
(79,15–16) . . . . . . . . . . . . . 79

## AUCTORITATES ARISTOTELIS

*Auctoritates Aristotelis* (ed. J. Hamesse)
1 279 (138,78–79) . . . . 103*, 104*
2 57 (145,11) . . . . . . . . . . . . . 27*
152 (152,54) . . . . . . . . . . . . 52*

## AUGUSTINUS

*Contra Iulianum* (PL 44)
5 15 52 (813) . . . . . . . . . . . . . 209
*Contra sermonem Arianorum* (PL 42)
34 32 (706) . . . . . . . . . . . . . . . 188
*De civitate Dei* (ed. B. Dombart – A. Kalb)
11 21 (340,47–50) . . . . . . . . . . 147
23 (342,21–22) . . . . . . . . . . 147
19 13 (679,11–12) . . . . . . . . . . 80
*De Genesi ad litteram* (ed. J. Zycha) . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . 138
4 16 (112,27–113,1) . . . . . . . . 92
8 9 (243,25–244,20) . . . . . . . . 77
9 (243,25–244,20) . . . . . . . . 80
12 16 (402,1–5) . . . . . . . . . . . . 188
*De musica* (PL 32)
4 10–14 25–46 (1177–1187) . . 209
6 2 3 (1164) . . . . . . . . . . . . . . 186
4 5 (1165) . . . . . . . . . . . . . . 186
*De natura boni* (PL 42)
3 (553) . . . . . . . . . . . . . . . . . 212*
*De ordine* (ed. W.M. Green)
2 1 2 (107,22–23) . . . . . . . . . . 77
*De Trinitate* (ed. W.J. Mountain – F. Glorie)
11 5 8 (344,29–30) . . . . . . . . . . 148
*De vera religione* (ed. K.D. Daur)
18 35 (208,6–7) . . . . . . . . . . . . 147
29 52 (221,13–18) . . . . . . . . . . 69
*In Ioannis Evangelium* (ed. R. Willems)
1 13 (8,38–40) . . . . . . . . . . . . 84*
17 (10,1–11) . . . . . . . . . . . . 197*
*Soliloquia* (PL 32)
1 1 2 (869) . . . . . . . . . . . . . . . 26

## AVENCEBROL

*Fons vitae* (ed. C. Baeumker) . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . 222
2 1 (23,6) . . . . . . . . . . . . . . . . 66
1 (26,9) . . . . . . . . . . . . . . . . 66
9 (40,21–22) . . . . . . . . . . . . . 162
12 (43,24–25) . . . . . . . . . . . . 222
12 (44,8–19) . . . . . . . . . . . . . 109
14 (47,17–19) . . . . . . . . . . . . 66
20 (60,28–61,3) . . . . . . . . . . . 131
20 (61,5–6) . . . . . . . . . . . . . . 134
20 (61,7–8) . . . . . . . . . . . . . . 134
20–21 (61,9–62,24) . . . . . . . 131
3 7 (93,9–16) . . . . . . . . . . . . . 66
13 (107,11–108,12) . . . . . . . 149
15 (109,16–110,22) . . . . . 44, 45
15 (111,12–26) . . . . . . . . 44, 46
16 (113,5–7) . . . . . . . . . . . . . 48
16 (113,26–114,6) . . . . . . . . . 116
17 (118,8–9) . . . . . . . . . . . . . 131
18 (120,27–121,6) . . . . . . 44, 46

Digitized by Google

23 (132,1–9) . . . . . . . . . . . 54, 55
23 (132,22–134,6) . . . . . . . . 54
23 (133,7–12) . . . . . . . . . . . 54
24 (136,6–7) . . . . . . . . . . . . 134
24 (136,12–16) . . . . . . . . . 54, 55
24 (136,18) . . . . . . . . . . . . . 134
24 (136,20–21) . . . . . . . . . . 54
24 (137,5–6) . . . . . . . . . . . . 54
24 (137,13–25) . . . . . . . . . 54, 55
35 (159,19–160,4) . . . . . . . . 133
35 (160,20–161,13) . . . . . . . 133
36 (161,14–162,10) . . . . . . . 131
42 (172,25–173,1) . . . . . . . . 66
43–44 (176,20–177,2) . . . . . 230
43 (176,20–21) . . . . . . . . . . 13
44 (177,4–14) . . . . . . . . . . . 230
44 (177,4–6) . . . . . . . . . . . . 66
44 (178,2–5) . . . . . . . . . . . . 230
44 (179,6–10) . . . . . . . . . . . 230
45 (179,29–180,7) . . . . . . . . 230
45 (180,10–19) . . . . . . . . . . 230
45 (180,25–28) . . . . . . . . . . 230
55 (201,10–15) . . . . . . . . . . 117
55 (201,22–202,4) . . . . . . . . 117
55 (202,7–13) . . . . . . . . . . . 118
58 (209,2–7) . . . . . . . . . . . . 117
58 (209,13–14) . . . . . . . . . . 117
4 11 (235,6) . . . . . . . . . . . . . 83
11 (235,18–29) . . . . . . . . . . 83
11 (235,19–22) . . . . . . . . . . 85
13 (239,22–240,9) . . . . . . . . 83
13 (240,10–14) . . . . . . . . . . 83
19 (252,1–5) . . . . . . . . . . . . 83
20 (253,26–254,6) . . . . . . . . 132
5 (257–338) . . . . . . . . . . . . . 127
9 (272,18–273,10) . . . . . . . . 83
18 (291,17–18) . . . . . . . . . . 66
19 (294,5–10) . . . . . . . . . . . 66
20 (294,18–295,16) . . . . . . . 134
22 (298,20–21) . . . . . . . . . . 131
30 (313,11–13) . . . . . . . . . . 131
32 (316,21–23) . . . . . . . . . . 121
34 (320,7–8) . . . . . . . . . . . . 66

AVERROES

*De caelo* (Venetiis 1562)
1 39 (31rD) . . . . . . . . . . . . . . 19
106 (72vH–I) . . . . . . . . . . . . 30
2 17 (106vK) . . . . . . . . . . . . . 162*
17 (106vL) . . . . . . . . . . . . . . 172
17 (106vL–M) . . . . . . . . . . . 161*
17 (106vM) . . . . . . . . 146, 162*
21 (108vM) . . . . . . . . . . . . . 162*
34 (117vI–K) . . . . . . . . . . . . 225
3 72 (230vM) . . . . . . . . . . . . 31

*De substantia orbis* (Venetiis 1562)
1 (3vM–4rA) . . . . . . . . . . . . . 19
1 (4rA–E) . . . . . . . . . . . . . . . 30
1 (4rB) . . . . . . . . . . . . . . . . . 19
2 (6vI) . . . . . . . . . . . . . . . . . 67
2 (6vK) . . . . . . . . . . . . . . . . 67
2 (7rB) . . . . . . . . . . . . . . . . . 30

*Metaphysica* (Venetiis 1562; II ed. G. Darms, V ed. R. Ponzalli)
2 10 (70,10–11) . . . . . . . . . . . 188
16 (79,11–80,21) . . . . . . . . . 30
3 3 (41rB) . . . . . . . . . . . . . . . 31
11 (50rF) . . . . . . . . . . . . . . . 188*
16 (58rB) . . . . . . . . . . . . . . . 108
4 3 (67rF–vG) . . . . . . . . . . . . 84
5 16 (140,53–55) . . . . . . . . . 167*
16 (140,59–60) . . . . . . . . . . 167*
16 (141,69–71) . . . . . . . . . . 167*
16 (141,74–78) . . . . . . . . . . 168*
16 (141,82–142,94) . . . . . . 168*
16 (144,133–136) . . . . . . . . 168*
17 (150,93–94) . . . . . . . . . . 165
17 (155,190–194) . . . . . . . . . 165
19 (164,49–51) . . . . . . . . . . 176*
19 (166,78–81) . . . . . . . . . . 176*
19 (166,80) . . . . . . . . . . . . . 177*
6 2 (146rB) . . . . . . . . . . . . . . 30
2 (146rB–F) . . . . . . . . . . . . . 30
8 7 (215vK–L) . . . . . . . . . . . 127*
14 (222rD–vH) . . . . . . . . . . . 128
9 7 (231vH) . . . . . . . . . . . . . 69
10 13 (261vG–H) . . . . . . . . . . 138
12 18 (305rD) . . . . . . . . . . . . 224
18 (305rD–E) . . . . . . . . . . . . 224
38 (321rC–D) . . . . . . . . 172, 174
38 (321rF–vG) . . . . . . . 18*, 70*
39 (322rD–F) . . . . . . . . . . . . 172
51 (335rD–337rC) . . . . . . . . 172
51 (336rA–337rB) . . . . . . 18, 25
51 (336rD) . . . . . . . . . . 18*, 70*
51 (336rD) . . . . . . . . . . . . . . 165
51 (336vL–M) . . . . . . . . 18*, 70*
52 (337vK–L) . . . . . . . . . . . . 92
52 (338rB) . . . . . . . . . . . . . . 92
52 (338rE–F) . . . . . . . . . . . . 224

*Physica* (Venetiis 1562)
1 1 (6rB) . . . . . . . . . . . . . . . 89
1 (6rE) . . . . . . . . . . . . . . . . 126
69 (40vL) . . . . . . . . . . . . . . . 131
81 (46rD) . . . . . . . . . . . . . . . 208*


Digitized by Google

2 4 (49vL) . . . . . . . . . . . . . . . . 131*
23 (57vG–H) . . . . . . . . . . . 91, 92
77 (77rE–vK) . . . . . . . . . . . . . 225
78 (78rB) . . . . . . . . . . . . . . . . 227
5 3 (207vM–208rA) . . . . . . . . . . 187
13 (218vH) . . . . . . . . . . . . . . . 187
42 (233rF) . . . . . . . . . . . . . . . 138
7 18 (320vI) . . . . . . . . . . . . . . 139*
18 (320vK) . . . . . . . . . . . . . . . 139
8 27 (365rF) . . . . . . . . . . . . 11*, 38
56 (397rE) . . . . . . . . . . . . . . . 187

## AVICENNA

*Metaphysica* (ed. S. Van Riet)
2 2 (69,89–90) . . . . . . . . . . . . . 19
2 (70,5–11) . . . . . . . . . . . . . . 19
2 (70,11–71,18) . . . . . . . . . . . 19
2 (71,18–33) . . . . . . . . . . . . . 20
2 (71,34–72,42) . . . . . . . . . . . 20
2 (72,42–46) . . . . . . . . . . . . . 20
2 (73,74–74,81) . . . . . . . . . . . 22
2 (73,76–78) . . . . . . . . . . . . . 31
3 2 (112,80–113,91) . . . . . . . . . 143
4 1 (184,3–10) . . . . . . . . . . . . . 167
1 (184,11–13) . . . . . . . . . . . . 167
1 (185,16–18) . . . . . . . . . . . . 167
1 (185,20–24) . . . . . . . . . . . . 167
1 (185,23–186,37) . . . . . . . . . 168
1 (186,38–45) . . . . . . . . . . . . 168
1 (186,46–187,69) . . . . . . . . . 168
2 (212,43–44) . . . . . . . . . . . . 137
3 (214,75–82) . . . . . . . . . . . . 140
3 (216,30–32) . . . . . . . 126, 137
3 (216,35–36) . . . . . . . . . . . . 125
3 (216,37–217,39) . . . . . . . . . 125
3 (217,39–47) . . . . . . . . . . . . 126
3 (217,54–55) . . . . . . . . . . . . 137
6 1 (291,8–9) . . . . . . . . . . . . . . 153
1 (291,10–12) . . . . . . . . . . . . 153
1 (291,12–14) . . . . . . . . . . . . 153
1 (291,14–292,15) . . . . . . . . . 153
1 (291,24–25) . . . . . . . . . . . . 153
1 (292,19–23) . . . . . . . . . . . . 154
1 (292,24–25) . . . . . . . . . . . . 91
4 (325,39) . . . . . . . . . . . . . . . 91
4 (325,46–47) . . . . . . . . . . . . 91
5 (326,63–64) . . . . . . . . . . . . 92
5 (326,64) . . . . . . . . . . . 91, 139*
5 (339,34–37) . . . . . . . . . . . . 146
5 (343,26–29) . . . . . . . . . . . . 148
5 (345,54–62) . . . . . . . . . . . . 148
5 (345,66–69) . . . . . . . . . . . . 148
8 3 (395,100–2) . . . . . . . . . . . . 121
6 (412,55–61) . . . . . . . . . . . . 116
7 (424,2–5) . . . . . . . . . . . . . . 80
9 3 (466,31–467,39) . . . . . . . . . 148
3 (469,83–88) . . . . . . . . . . . . 148
3 (469,86–87) . . . . . . . . . . . . 150
3 (469,96–470,98) . . . . . . . . . 121
4 (481–487) . . . . . . . . . 18*, 70*
*Sufficientia* (Venetiis 1508)
1 7 (17vA) . . . . . . . . . . . 227, 228
7 (17vA–B) . . . . . . . . . . . . . 228
7 (17vC) . . . . . . . . . . . . . . . 228
10 (19ra) . . . . . . . . . . . . . . . 153
12 (19vb) . . . . . . . . . . . . . . . 153
12 (19vb–20rb) . . . . . . . . . . 154
12 (20ra) . . . . . . . . . . . . . . . 154

## BIBLIA SACRA

*Genesis*
1 1 . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . 46
*Sapientia*
8 1 . . . . . . . . . . . . . . . 158*, 212*
11 21 . . . . . . . . . . . . . . . . . . . 212*
*Ad Romanos*
1 25 . . . . . . . . . . . . . . . . 22*, 27*
*Epistula Iacobi*
1 17 . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . 50*
*Epistula Ioannis I*
3 1–2 . . . . . . . . . . . . . . . . . . 209

## BOETHIUS

*Contra Eutychen et Nestorium* (ed. H.F. Stewart – E.K. Rand)
1 (76,1–78,15) . . . . . . . . . . . . 58
1 (78,19–80,58) . . . . . . . . . . . 58
1 (78,34–80,40) . . . . . . . . . . . 221
1 (80,57–58) . . . . . . . . . . . . . 220
*De differentiis topicis* (PL 64)
3 (1197C) . . . . . . . . . . . . . . . 100*
3 (1198B) . . . . . . . . . . . . . . . 53*
*De institutione arithmetica* (ed. G. Friedlein)
1 2 (12,14–15) . . . . . . . . . . . . 59
19 (41,6–16) . . . . . . . . . . . . . 141
2 28 (118,16–22) . . . . . . . . . . . 89
41 (139,13–19) . . . . . . . . . . . 126
*De Trinitate* (ed. H.F. Stewart – E.K. Rand)
2 (10,43) . . . . . . . . . . . . . 17, 139
*In Categorias Aristotelis* (PL 64)
1 (172B–C) . . . . . . . . . . . . . . 59*
1 (172C–173C) . . . . . . . . . . . . 59

Digitized by Google

*In Isagogen Porphyrii commenta (ed. sec.)* (ed. S. Brandt)
2 5 (184,21–22) . . . . . . . . . . 143*
3 4 (209,1–3) . . . . . . . . . . . . 143*
4 6 (257,8–10) . . . . . . . . . . . 143*
4 15 (276,3–4) . . . . . . . . . . . . 62
*Philosophiae consolatio* (ed. L. Bieler)
3 m.2 (40,34–41,38) . . . . . 93, 218
m.9 (51,3–52,6) . . . . . . . . . . 147
m.9 (51,3) . . . . . . . . . . . . . . . 156
m.9 (52,4–8) . . . . . . . . . . . . 105
10 (53,8–16) . . . . . . . . . . . . . 4
10 (53,14–16) . . . . 168, 169, 178
10 (54,58–64) . . . . . . . . . . . 92
10 (54,60–64) . . . . . . . . . . . 107
11 (56,1–59,109) . . . . . . . . . 92
11 (57,25–26) . . . . . . . . . . . 83
11 (57,35–36) . . . . . . . . . . . 83
12 (62,87–93) . . . . . . . . . . . 155
4 2 (68,96–69,98) . . . . . . . . . 79
6 (79,18–21) . . . . . . . . . . . . 224
m.6 (85,34–48) . . . . . . . . . . 218
m.6 (85,44–48) . . . . . . . . . . 93
5 10 (96,66–97,68) . . . 117*, 129*
*Quomodo substantiae in eo quod sint bonae sint* (ed. H.F. Stewart – E.K. Rand)
(42,45–48) . . . . . . . . . . . . . 120
(42,49–50) . . . . . . . . . . . . . 209
(42,58–59) . . . . . . . . . . . . . 209

## CALCIDIUS

*Commentarius in Timaeum* (ed. J.H. Waszink)
355 (325,10) . . . . . . . . . . . . . . . 187

## CICERO

*De inventione* (ed. E. Stroebel)
1 30 46 (39,12–14) . . . . . . . . . 209
*De natura deorum* (ed. O. Plasberg – W. Ax)
1 27 77 (30,11–12) . . . . . . . . . 209
27 77 (30,15–18) . . . . . . . . . 209
40 110 (43,20–21) . . . . . . . . 171
40 110 (43,21) . . . . . . . . . . . 171
2 5–7 15–19 (54,27–57,4) . . . . 225
11 29–30 (60,5–26) . . . . . . . 226
12 32 (61,20–21) . . . . . . . . . 226
12 32 (61,22–24) . . . . . . . . . 226
32 81 (81,19–21) . . . . . . . . . 224
32 81 (81,20–25) . . . . . . . . . 225
34 86 (83,21–23) . . . . . . . . . 226
34 87 (83,31–84,2) . . . . . . . . 226
35 90 (85,20–24) . . . . . . . . . 226
38 97 (88,6–18) . . . . . . . . . . 226
44 115 (96,3) . . . . . . . . . . . . 225
45–53 116–132 (96,7–103,27) . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . 226
45–53 116–132 (96,16–103,27) . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . 225
53 132 (103,25–27) . . . . . . . 225
56 140 (106,24–27) . . . . . . . 225
*Tusculanae disputationes* (ed. M. Pohlenz)
1 22–23 53–54 (243,26–245,3) . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . 33, 34

## COMMENTATOR

*In librum Dionysii De divinis nominibus* (cod. Paris. Lat. 17341)
4 (231ra) . . . . . . . . . . . . . 26, 122
5 (247ra) . . . . . . . . . . . . . . . . . 88
9 (269rb) . . . . . . . . . . . . . 24, 121
9 (269rb–va) . . . . . . . . . . . . . . . 7
9 (269va) . . . . . . . . . . . . . . . . 39

## DIONYSIUS PS.-AREOPAGITA

*De caelesti hierarchia* (PG 3; Dionysiaca)
1 1 (120B; 727,3) . . . . . . . . . . . 50
1 (177C; 800,4–801,3) . . . . 44, 87
1 (177C; 802,1–2) . . . . . . . 87, 91
5 1 (196A–B; 821,1–822,1) . . . 28
1 (196C–D; 826,1–3) . . . . . . 102
7 2 (208D; 851,3–852,1) . . . . . 158
3 (209C–D; 857,1–860,1) . . . 158
4 (209D–211A; 861,1–863,3) . 158
10 2 (273B; 921,4–922,1) . . . . . . 89
13 3 (301A–B; 948,3–952,2) . . . 118
*De divinis nominibus* (PG 3; ed. P. Simon)
1 2 (588C; 9,78–79) . . . . . . . . . . 3
4 (592D; 25,69) . . . . . . . . . . . . 3
2 (636B–652A; 44–97) . . . . . . 25
2–5 (637D–641D; 55,64–67,64) . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . 183
4 (640B; 57,65–69) . . . . . . . . 85
4 (640D–641A; 58,64–69) . . . 86
5 (641D–643B; 66,81–71,60) . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . 175*
5 (641D; 66,81–67,64) . . . . . 86
5 (641D; 66,82–67,64) . . . . . 88
5 (641D; 67,62–63) . . . . . . . 174*
5 (641D–644A; 70,66–67) . . . 87
5 (644A; 70,71–71,60) . . . . . 119
7 (645B; 82,76–77) . . . 47, 78, 86
8 (645C; 82,80) . . . . . . . . . . . 47
8 (645D; 83,71) . . . . . . . . . . 176

Digitized by Google

8 (645C–D; 83,71) . . . . . . . . 176
11 (649B; 96,59–65) . . . . . . . 87
11 (649B; 96,59–64) . . . . . . . 80
11 (649B; 96,59–61) . . . . . . . 156
4 1 (693B; 113,73–117,76) . . 3*, 44
1 (693B; 113,73) . . . . . . . . . 44
1 (693B; 117,74–76) . . . . . 44, 47
1 (693D; 119,79–80) . . . . . . . 21
3 (697A; 142,66–68) . . . . . . . 208
4 (700A; 161,81) . . . . . . . . . 52
4 (700A–B; 162,78–81) . . . . . 204
4 (700A–B; 162,78–80) . . . . . 93
4 (700B; 162,80–82) . . . . . . . 27
4 (700B; 162,81–82) . . . . . . 204, . . . . . . . . . . . . . . . . . 208, 208*
6 (701A; 175,72–73) . . . . . . . 47
7 (704A; 190,71–72) . . . 106, 163
7 (704B–C; 195,71–76) . . . . . 82
7 (704B; 195,71–76) . . . . . . . 98
7 (704B; 195,71–72) . . . . . . . 99
7 (704B; 195,72) . . . . . . . 99, 100
7 (704B; 195,73–74) . . . . . . . 101
7 (704B; 195,73) . . . . . . . . . 100
7 (704B; 195,74) . . . . . . . . . 101
7 (704B; 195,75) . . . . . . . . . 102
7 (704B; 195,75–76) . . . . . . . 102
7 (704C; 195,77) . . . . . . . . . 7
8–9 (704D–705B; 197,71–204,82) . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . 7
10 (705D; 208,60–62) . . . . . . 106
10 (708A–B; 213,74–77) . 3*, 44, . . . . . . . . . . . . . . . . . . 145, 147
10 (708A–B; 213,74–75) . . . . 24
10 (708A; 211,74–76) . . . . 16, 17
10 (708A; 211,75–76) . . . . . . 148
10 (708A; 213,74–75) . . . . . . . 7
10 (708B; 213,75–77) . . . . . . 24
10 (708B; 213,77) . . . . . . . . . 7
11 (708D; 215,65–66) . . . . . . 71
14 (712C; 223,74–75) . . . . . . 26
14 (712C–D; 223,75–224,75) . 26
14 (712C; 223,76–224,72) . . . 173
14 (712D–713A; 224,75–78) . 26
14 (713C–D; 223,75–224,77) . 122
17 (713D; 229,69–72) . . . . . . 26
20 (717C–720A; 250,58–68) . 146
20 (717C–D; 250,58–61) . . . . 128
20 (717C–D; 250,58–60) . . . . 178
20 (717D–720A; 250,60–63) . 80
20 (717D–720A; 250,61–65) . 169
20 (720A; 250,63–65) . . . . . . 80
22 (724B; 254,85–265,76) . . . 211
5 1 (816B; 303,54–55) . . . . . . . . 3
3 (817A–B; 306,84–87) . . . . . 128
4 (817C; 307,71–73) . . . . . . . . 3
4 (817D; 311,70–71) . . . . . . . . 4
5 (820A; 313,68–70) . . . . . . . . 4
5 (820B–C; 316,71–79) . . . . . . 4
5 (820B; 313,71) . . . . . . . . . 90
8 (821D–824A; 320,70–72) . . . 4
7 1 (865C; 337,72–73) . . . . . 71, 72
1 (865C; 337,72–73) . . . . . . . 130
2 (868C; 345,73–74) . . . . . . . 71
8 7 (893D–896A; 371,65–69) . . 174
9 (897A; 375,71–72) . . . . . . . 186
9 (897B–C; 376,50–54) . . . . . 186
9 4 (912B–C; 380,68–71) . 101, 157
4 (912B; 380,68–69) . . . . . . . 156
4 (912B; 380,69–70) . . . . . . . 156
4 (912B; 380,69) . . . . . . . . . 156
4 (912C; 380,71–75) . . . . . . . 117
4 (912C; 380,73–74) . . . . . . . 156
4 (912C; 380,74–75) . . . . . . . 156
5 (912D; 383,64–65) . . . . . . . 157
6 (913C–D; 384,79–385,76) . . 210
6 (913C; 384,80–82) . . . . . . . 176
6 (913C; 384,80–82) . . . . . . . 210
6–7 (913C–916A; 385,74–83) . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . 189
8 (916B–C; 380,68–387,84) . . 156
8 (916B–C; 387,80-84) . . . . . . 8
8 (916B; 387,81–83) . . . . . . . 157
8 (916B; 387,81–82) . . . . . . . 156
8 (916B; 387,81) . . . . . . . . . 156
8 (916B; 387,82) . . . . . . . . . 156
9 (916C; 388,77–78) . . . . . . . . 7
9 (916C; 388,80–82) . . . . . . . . 8
9 (916C–D; 388,82–85) . . . . . . 8
10 1 (936D; 396,67–69) . . . . . . . 166
1 (937A; 396,70–72) . . . . . . . 166
11 1 (949A–B; 414,65–69) . . . . . 157
2 (949D–952A; 415,74–76) . . 102
2 (952A; 415,76–78) . . . . . . . 102
2 (952A; 415,79–80) . . . . . . . 157
6 (956A–B; 425,75–81) . . . . . 113
13 1 (977B–C; 432,70–73) . . . . . 143
1 (977B–C; 432,71–73) . . . 44, 45
1 (977B; 432,66–68) . . . . . . . 143
1 (977B; 432,67–68) . . . . . . . 143
1 (977B; 432,68–70) . . . . . . . 146
1 (977B; 432,68) . . . . . . . . 44, 45
1 (977B; 432,68) . . . . . . . . . 143
1 (977B; 432,71–72) . . . . . . . 146
1 (977B; 432,71) . . . . . . . . . 138
2 (977C; 435,68–69) . . . . . . . 85
2 (980A; 435,74–75) . . . . . 44, 45


Digitized by Google

3 (980B; 441,76–78) . . . . . . . 93
3 (980B; 441,77) . . . . . . . . . 44, 45
3 (981A; 446,67–70) . . . . . . . . 3
*tr. Eriugenae* (Dionysiaca) . . . . 4, 71, . . . . . . . . . . . . 72*, 86, 130*, 166
*De ecclesiastica hierarchia* (PG 3; Dionysiaca)
3 3 (429A; 1182,3–1183,2) . . . . 156
14 (445A–B; 1254,1–1258,3) . 102
15 (445B; 1254,2–4) . . . . . . . 48
*Epistulae* (PG 3; ed. P. Simon)
9 2 (1108D; 541,77–78) . . . . 4, 100
3 (1109B–C; 543,60–61) . . . . 157
3 (1109C–D; 543,63–67) . . . . 90
3 (1109C; 543,64–69) . . . . . . 157

DOMINICUS GUNDISSALINUS

*De unitate* (ed. P. Correns)
(3,8–9) . . . . . . . . . . . . . . . . 83

EUCLIDES

*Elementa* (ed. J.L. Heiberg – E.S. Stamatis)
1 def. 19 (3,9–10) . . . . . . . . . . . 61*

EUSTRATIUS

*In Ethicam Nicomacheam commentarius* (ed. G. Heylbut; H.P.F. Mercken, VI–X cod. Vat. Lat. 2171)
1 4 (40,4–5; 68,67–69) . . . . . . 93
4 (40,13–17; 68,77–69,83) . . 93
6 (70,21–27; 117,46–54) . . . . 138
6 4 (228,18–22; 104ra) . . . . . . . 139
10 7 (578,12; 200vb) . . . . . . . . . 172
7 (579,26–28; 201ra) . . . . . . . 173
7 (579,29–582,2; 201ra–va) . . 173
8 (597,26–27; 205va) . . . . . . 172
8 (597,27–29; 205va–b) . . . . 172
8 (598,10–12; 205vb) . . . . . . 172
8 (600,1–4; 206rb) . . . . . . . . 172

HONORIUS AUGUSTODUNENSIS

*Clavis physicae* (ed. P. Lucentini; n. 316 sqq. PL 122)
65 (45,4–5) . . . . . . . . . . . . . . . . 7
65 (45,4) . . . . . . . . . . . . . . . 7, 24*
65 (45,6) . . . . . . . . . . . . . . . . 7, 39
67 (46,4–47,16) . . . . . . . . . . . . 202
67 (46,6–8) . . . . . . . . . . . . . . . 24
67 (46,8–47,16) . . . . . . . . . . . . 26
67 (47,23–28) . . . . . . . . . . . . . 202
87 (62,4–12) . . . . . . . . . . . . . . 46
124 (91,2–92,30) . . . . . . . . . . . . 118
124 (92,30–34) . . . . . . . . . . . . . 50
124 (92,34–93,39) . . . . . . . . . . . 50
125 (93,3–5) . . . . . . . . . . . . . . . 50
126–127 (93,7–94,7) . . . . . . . . . 47
126 (93,7–9) . . . . . . . . . . . . . . . 118
131 (98,2–99,25) . . . . . . . . . . . . 187
301 (253,37–47) . . . . . . . . . . . . . 59
320 (882C) . . . . . . . . . . . . . . . . . 19
361 (903A–B) . . . . . . . . . . . . . . 49
361 (903C) . . . . . . . . . . . . . . . . . 50
361 (903D–904A) . . . . . . . . . . . . 50

HUGUTIO PISANUS

*Derivationes* (cod. Pisan. Univ. 692)
"Imitor" (59va) . . . . . . . . . . . 210*
"Yle" (69rb) . . . . . . . . . . . . . . 89*

IOANNES DAMASCENUS

*De fide orthodoxa* (PG 94; ed. E.M. Buytaert)
1 4 (800B; 20,33–21,39) . . . . . . . 3
2 3 (865B; 69,11–12) . . . . . . . . 21
3 (868A; 69,16–17) . . . . . . . . 21
3 (868A; 70,19–20) . . . . . . . . . 9
19 (937B–C; 129,2–10) . . . . . 28*

IOANNES DE IANDUNO

*Quaestiones in duodecim libros Metaphysicae* (Venetiis 1553)
2 6 (28rA) . . . . . . . . . . . . . . . 234*
*Super libros Aristotelis De anima quaestiones* (Venetiis 1587)
2 3 (78) . . . . . . . . . . . . . . . . 208*

IOANNES SCOTUS ERIUGENA

*Omelia* (ed. E. Jeauneau)
9 (242,18–19) . . . . . . . . . . . . . 196
9 (244,25–28) . . . . . . . . . . . . . 196
10 (246,10–248,13) . . . . . . . . . . 196
10 (248,16–19) . . . . . . . . . . . . . 196
10 (248,22–24) . . . . . . . . . . . . . 196
10 (250,26–252,34) . . . . . . . . . . 196

ISAAC ISRAELI

*Liber de definitionibus* (ed. J.T. Muckle)
(320,12–13) . . . . . . . . . . . . . 223
(320,13–15) . . . . . . . . . . . . . 223
(320,15–17) . . . . . . . . . . . . . 223
(320,19–24) . . . . . . . . . . . . . 223
(320,24–26) . . . . . . . . . . . . . 223

Digitized by Google

LIBER

*Liber de causa prima*
........................ 48

*Liber de causis* (ed. A. Pattin)
1 6–11 (135,17–136,38) ..... 129
3 27–30 (139,98–140,10) ..... 16
3 27 (139,98) ............. 29
6(7)–12 64–114 (149–164) .. 18*, ........................ 70*
11(12) 106–108 (162,76–90) . 117*, ........................ 129*
17(18) 145 (173,46–47) ....... 39
28(29) 199 (192,52–53) ....... 17

*Liber de sex rerum principiis* (ed. T. Silverstein)
1 10 (248) ............... 67
10 (248) ............... 221
11–17 (248) ............ 221
17 (248) ............ 67, 222
18–28 (248–249) ......... 222
29–30 (249) ............. 221
5 371 (282) ............. 222
372 (282) ............... 222
373 (282) ............... 223
374–376 (282) ........... 223

*Liber XXIV philosophorum* (ed. C. Baeumker)
1 (208,1–2) .............. 86
1 (208,1) ................ 83
1 comm. (208,3–6) ........ 86
2 (208) .................. 121

MACROBIUS

*Commentarii in Somnium Scipionis* (ed. J. Willis)
1 5 (15,4–5) .............. 45
5 (15,18–27) ............. 21
5 (17,12–18) ............. 21
14 (56,6–8) ......... 103, 104
14 (56,21–22) ............ 67
14 (58,5–7) .............. 119
2 13 (133,15–18) .......... 33
13 (133,17–18) ........... 121
13 (133,23–24) ........... 33
13 (133,28–134,2) ........ 33
13 (134,2–3) ........... 33, 34
14 (135,11–18) ........... 34
14 (138,12–24) ........... 35
14 (138,24–26) ........... 35
14 (138,26–139,24) ....... 35
14–15 (140,9–25) ......... 35
15 (141,1–11) ............ 12
15 (141,12–20) ........... 12
15 (141,22–27) ........... 12
15 (142,4–143,5) ......... 12
15 (144,19–26) ........... 11
15 (144,20–22) ........... 33
15 (145,23–29) ........... 34
16 (146,15–21) ........... 36
16 (146,26–147,22) ....... 37
16 (147,26–148,7) ........ 37
16 (148,12–14) ........... 37
16 (148,15–22) ........... 37
16 (148,28–149,17) ....... 37
16 (149,26–150,1) ........ 38
16 (150,1–25) ............ 34
16 (150,25–32) ........... 34
16 (150,32–151,4) ........ 34

MOSES MAIMONIDES

*Dux neutrorum* (Parisiis 1520)
1 52 (19v) ................ 119
2 31 (60r) ................ 187
3 26 (88r–v) .............. 148

NEMESIUS EMESENUS

*De natura hominis* (PG 40; ed. G. Verbeke – J.R. Moncho)
2 (559B–565A; 35,75–38,25) .. 68
2 (565A; 38,25–26) ......... 68
2 (577A; 43,47–49) ......... 68
2 (580A; 44,68–71) ......... 68
3 (593B; 52,36–39) ......... 101

NICOLAUS AMBIANENSIS

*De arte seu articulis catholicae fidei* (PL 210)
1 3 (599A) ............... 53
5 (599B–C) ............... 65
7 (600A) ................. 53
8 (600A) ................. 53

PETRUS HISPANUS

*Summulae logicales* (ed. L.M. De Rijk)
2 18 (22,10) .............. 62*
3 2 (28,13) ............... 59*

PLATO

*Timaeus* (ed. J. Burnet; J.H. Waszink)
(28c5–29a3; 21,13–18) ..... 105
(29d7–e2; 22,17–19) ...... 147, ........................ 148
(31a2–b3; 23,20–24,4) ...... 108
(31a2–3; 23,20–21) ........ 105

(31a3–4; 23,21–22) . . . . . . . . . 105
(31a4–8; 23,22–24,2) . . . . . . 106
(34a1–5; 26,10–13) . . . . . . . . . 215
(37a5; 29,10) . . . . . . . . . . . . . . 215
(41a7–b6; 35,9–17) . . . . . . . . . . 9
(41c5–d4; 36,5–13) . . . . . . . . . 41

PORPHYRIUS

*Isagoge* (ed. A. Busse; L. Minio-Paluello – B.G. Dod)
(6,21; 12,18–19) . . . . . . . . . . . 127
(12,17; 20,1) . . . . . . . . . . . . . . 62

PROCLUS

*De X dubitationibus circa providentiam* (ed. H. Boese)
3 10 (18,16) . . . . . . . . . . . . . . . 121
18 (32,8–9) . . . . . . . . . . . . . . 88
10 63 (102,1–104,16) . . . . . . . . 120
64 (106,9–12) . . . . . . . . . . . . 72
64 (106,9–11) . . . . . . . . . . . . 40*
64 (106,10) . . . . . . . . . . . . . . 130
65 (106,8–10) . . . . . . . . . . . . 72
*De malorum subsistentia* (ed. H. Boese)
1 4 (178,28–29) . . . . . . . . . . . . 59
2 11 (192,21–23) . . . . . . . . . . . 120
11 (192,23–24) . . . . . . . . . . . . 48
13 (193,8–11) . . . . . . . . . . . . 87
3 14 (194,1–195,25) . . . . . . . . . 28
14 (194,8–18) . . . . . . . . . . . . 158
*De providentia et fato* (ed. H. Boese)
5 13 (118,2–120,5) . . . . . . . . . . 48
7 20 (130,16–17) . . . . . . . . . . . 81
8 31 (139,4–140,6) . . . . . . . . . . 72
*Elementatio physica* (ed. H. Boese)
2 def. 1 (47,20) . . . . . . . . . . . . . 216
2 def. 2 (47,21) . . . . . . . . . . . . . 216
2 def. 3 (47,22) . . . . . . . . . . . . . 216
2 def. 4 (47,23) . . . . . . . . . . . . . 216
2 def. 5 (47,24) . . . . . . . . . . . . . 216
2 def. 6 (47,25) . . . . . . . . . . . . . 216
2 def. 8 (47,28) . . . . . . . . . . . . . 216
2 def. 9 (47,29) . . . . . . . . . . . . . 216
2 def. 10 (47,30–31) . . . . . . . . . 216
*Elementatio theologica* (ed. E.R. Dodds; C. Vansteenkiste)
1 (2; 264) . . . . . . . . . . . . . . . . 107
1 (2; 264–265) . . . . . . . . . . . . . 124
2 (2; 265) . . . . . . . . . . . . . 110, 136
3 (4; 265) . . . . . . . . . . . . . . . . 136
4 (4; 265) . . . . . . . . . . . . . . . . 72
4 (4; 265–266) . . . . . . . . 110, 136
5 (4; 266) . . . . . . . . . . . . 72, 74, 96, 107, 134, 135
5 comm. (6; 266) . . . . . . . . . . . 110
6 (6; 267) . . . . . . . . . . . . . . . . 72
7 (8; 267) . 32, 56, 72, 146, 152, 180
8 (8; 268) . . . 55, 72, 107, 120, 125, 146, 233
8 comm. (8–10; 268) . . . . . . . . 176
9 (10; 268) . . . . . . . . . 32, 125, 146
10 (10; 269) . . . 55, 72, 107, 125, 146
11 (12; 269) . . . . . . . . . . . . . 14, 75
12 (14; 269) . . . 72, 75, 122, 124, 233
13 (14; 270) . . . 5, 45, 72, 75, 84, 87, 93, 107, 123, 139
14 (16; 270) . . . . . . 15, 74, 160, 229
14 comm. (16; 271) . . . . . 70, 73, 74
15 (16; 271) . . . . . . . . . . 3, 32, 33, 42
16 (18; 271) . . . . . . . . . . . . . . . 33
17 (18; 272) . . . . . . . . . . . . . . . 229
18 (20; 272) . . . . 73, 76, 85, 90, 124, 134, 136, 159, 184, 195
18 comm. (20; 272) . . . . . . . . . . 123
19 (20; 272) . . . . . . . . . . . . 74, 100
19 (20; 272–273) . . . . . . . . . 76, 81
20 (22; 273) . . 18*, 70*, 76, 96, 160, 200, 234
21 (24; 273) . . . . . 98, 108, 110, 112, 141, 169, 180, 217
21 (24; 273–274) . . . . . . . 107, 124
21 comm. (24; 274) . . . . . . . . . . 110
22 (26; 274) . . . . 112, 114, 168, 189
22 (26; 274–275) . . . . . . . . . . . 124
23 (26; 275) . . . . . . . . . . . 134, 135
23 comm. (26–28; 275) . . . 132, 177
24 (28; 275) . . . . . . . . . . . . . . . 152
25 (28; 276) . . . . . . . . . . . 159, 175
26 (30; 276) . . . . . . . . 177, 199, 219
28 (32; 277) . . . . . . . . 190, 195, 198
29 (34; 278) . . . . . . . . 100, 196, 198
30 comm. (34; 278) . . . . . . . . . . 203
31 (34; 278) . . . . . . . . . . . . . . . 214
31 comm. (34–36; 278) . . . 206, 232
32 (36; 278) . . . . . . . . . . . . . . . 232
32 comm. (36; 278–279) . . . . . . 216
62 (58; 288) . . . . . . . . . . . . . . . 99
63 (60; 288) . . . . . . . . . . . . . . . 115
65 (62; 289) . . . . . . . . . . . 223, 224
76 (72; 293) . . . . . . . . . . . . . . . 68
86 (78; 297) . . . . . . . . . . . . . . . 5
88 (80; 298) . . . . . . . . . . . . . . . 5
89 (82; 298) . . . . . . . . . . . . . . . 5
97 (86; 300) . . . . . . . . . . . . . . . 90
116 (102; 496) . . . . . . . . . . . . . 113

Digitized by Google

148 (130; 508) . . . . . . . . . . . . . . . 99
163 (142; 513) . . . . . . . . . . . . . . . 112
164 (142; 514) . . . . . . . . . . . . . . . 112
166 (144; 514) . . . . . . . . . . . . . . . 70
166–183 (144–160; 514–521) . . 18*, . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . 70*
167–182 (144–160; 514–521) . . . 70
169 (146; 515) . . . . . . . . . . . . 70, 70*
170 (148; 516) . . . . . . . . . . . . . . . 112
174 (152; 517) . . . . . . . . . . . . . . . 7
177 (156; 519) . . . . . . . . . . . . . . . 7
180 (158; 520) . . . . . . . . . . . . . . . 112
184 (160; 521) . . . . . . . . . . . . . . . 68
191 (166; 524) . . . . . . . . . . . . . . . 70
193 (168; 524) . . . . . . . . . . . . . . . 69*
196 (170; 525) . . . . . . . . . . . . 16*, 29

SENECA

*Epistulae morales* (ed. L.D. Reynolds)
9 9 (19,4) . . . . . . . . . . . . . . . . 94
18 3 (47,12–14) . . . . . . . . . . . . . 209
30 11 (87,11–12) . . . . . . . . . . . . 186
66 9 (183,9–10) . . . . . . . . . . . . . 138
90 34 (342,2–3) . . . . . . . . . . . . . 116

THEODORICUS DE VRIBERCH

*De accidentibus* (ed. M.R. Pagnoni-Sturlese)
2 1 (55,14–23) . . . . . . . . . . . . . 60*
3 (55,26–31) . . . . . . . . . . . . . 60*
3 1 (56,34–37) . . . . . . . . . . . . . 60*
2 (56,43–47) . . . . . . . . . . . . . 60*
3 (56,56–64) . . . . . . . . . . . . . 60*
3 (56,64–68) . . . . . . . . . . . . . 61*
4 (57,69–79) . . . . . . . . . . . . . 60*
4 (57,87) . . . . . . . . . . . . . . . 207*
5 (57,89–93) . . . . . . . . . . . . . 61*

*De animatione caeli* (ed. L. Sturlese)
8 2 (19,16–17) . . . . . . . . . . . . 197*
17 1–2 (27,4–12) . . . . . . . . . . . . 11*
1–2 (27,4–12) . . . . . . . . . . . . 38*
18 (29,55–66) . . . . . . . . . . . . 114*
31 1 (38,16–17) . . . . . . . . . . . . 143*
34–35 (40,77–42,59) . . . . . . . 114*
36 1 (42,64–67) . . . . . . . . . . . . 27*
1 (42,67–69) . . . . . . . . . . . . 28*
1 (42,69) . . . . . . . . . . . . . . . 28*
1–2 (43,70–73) . . . . . . . . . . . 28*
2 (43,73–75) . . . . . . . . . . . . 28*
3 (43,80–84) . . . . . . . . . . . . 29*
4 (43,89–92) . . . . . . . . . . . . 29*
10 (168,1–26) . . . . . . . . . . . . 29*

*De cognitione entium separatorum* (ed. H. Steffan)
24 2 (187,7–13) . . . . . . . . . . . . 55*
2 (187,7–12) . . . . . . . . . . . 196*
79 3 (242,36–46) . . . . . . . . . . . 91*

*De corporibus caelestibus* (ed. L. Sturlese)
1 2–3 (379,9–11) . . . . . . 30*, 65*
2 1 (381,74–77) . . . . . . . . . . . . 30*
1 (381,74–76) . . . . . . . . . . . 65*

*De intellectu et intelligibili* (ed. B. Mojsisch)
1 6 1 (140,9) . . . . . . . . . . . . . . 40*
1 2 (146,13–15) . . . . . . . . . 177*
1 2 (146,13–14) . . . . . . . . . 196*
20 4 (160,22–25) . . . . . . . . . 81*
21 3 (161,62–162,69) . . . . . . 81*
32 2 (171,109–112) . . . . . . 184*
33 4 (171,15–16) . . . . . . . . 185*
33 5 (172,22–28) . . . . . . . . 185*
35 1 (173,59–60) . . . . . . . . 184*
35 2 (173,61–63) . . . . . . . . 184*
35 2 (173,64) . . . . . . . . . . . 184*
35 2 (173,65–67) . . . . . . . . 184*
36 2 (174,101–103) . . . . . . 184*
36 3 (174,106–108) . . . . . . 184*
36 3 (174,109–110) . . . . . . 185*
36 3 (174,110–175,111) . . . 185*
36 3 (175,115) . . . . . . . . . . 185*
41 1–2 (177,79–178,86) . . . 203*
3 21 2 (193,103–104) . . . . . . . 53*
21 2 (194,111–117) . . . . . . 132*
21 3 (194,111–112) . . . . . . . 53*
21 3 (194,112–116) . . . . . . . 53*
25 4 (197,75–79) . . . 195*, 233*
25 5 (197,81–85) . . . . . . . . 201*
26 6 (197,88–198,92) . . . . . 201*
25 7 (198,102–106) . . . . . . 201*

*De natura et proprietate continuorum* (ed. R. Rehn)
4 20 (263,159–162) . . . . . . . . 126*

*De origine rerum praedicamentalium* (ed. L. Sturlese)
2 27 (150,180–181) . . . . . . . . 231*
36 (152,245–251) . . . . . . . . 193*
3 2–3 (158,69) . . . . . . . . . . . 126*
8 (159,37–39) . . . . . . . . . . 126*
9–11 (160,49–57) . . . . . . . 126*
11 (160,60–62) . . . . . . . . . 127*
11 (160,65–75) . . . . . . . . . 127*
12 (161,78–81) . . . . . . . . . 126*
4 17 (173,155–162) . . . . . . . . 129*
17 (173,162–166) . . . . . . . . 129*

Digitized by Google

5 50 (195,490–492) . . . . . . . . . 216*
50 (195,491–493) . . . . . . . . . . 28*
50 (195,494–497) . . . . . . . . . 217*
51 (195,500–502) . . . . . . . . . 217*
51 (196,508–522) . . . . . . . . . 217*
53 (197,43–47) . . . . . . . . . . . 28*
*De quiditatibus entium* (ed. J.-D. Cavigioli – R. Imbach)
5 3 (105,35–36) . . . . . . . . . . . . 62*
*De visione beatifica* (ed. B. Mojsisch)
1.1.1.1. 1 (17,62–63) . . . . . . . . 211*
1.2.1.1.6 1 (41,1–42,51) . . . . . . 211*
1.2.1.1.7. 1 (43,3) . . . . . . . . . . 211*
1.2.1.1.7. 1 (43,4–5) . . . . . . . . 211*
1.3.1. 1 (53,47–57) . . . . . . . . . 175*
1.5. 6 (62,52–63,58) . . . . . . . . 215*
3.2.9.2. sqq. (88,1–96,90) . . . . . 229*
3.2.9.4. 2 (90,16–91,18) . . . . . . 200*
3.2.9.4. 2 (91,21) . . . . . . . . . . . 200*
4.2.2. 6 (110,17–19) . . . . . . . . 233*
*Fragmentum de ratione potentiae* (ed. M.R. Pagnoni-Sturlese)
1–2 (377,3–13) . . . . . . . . . . . 164*
4 (377,26–378,37) . . . . . . . . . . 164*
18 (380,126–132) . . . . . . . . . . . 207*
20 (381,156) . . . . . . . . . . . . . . . 207*
23 (381,171–175) . . . . . . . . . . . 207*
*Quaestio utrum in Deo sit aliqua vis cognitiva inferior intellectu* (ed. M.R. Pagnoni-Sturlese)
1.1. 9 (294,58–59) . . . . . . . . . . . 18*
2.2.2. 6 (310,79–84) . . . . . . . 130*
2.2.2. 7 (310,88–95) . . . . . . . 130*

ULRICUS DE ARGENTINA

*De summo bono* (cod. Vat. Lat. 1131; IV,1 ed. F.J. Lescoe)
3 2 6 (48rb) . . . . . . . . . 182*, 183*
2 6 (48va) . . . . . . . . . . . . . . 183*
4 1 4 (183,4–9) . . . . . . . . . . . . 113*
1 4 (183,10–12) . . . . . . . . . . 114*
1 4 (183,12–13) . . . . . . . . . . 114*
1 4 (183,16–17) . . . . . . . . . . 114*
1 4 (184,1–4) . . . . . . . . . . . . 114*
1 4 (184,12–14) . . . . . . . . . . 114*
1 4 (184,16–18) . . . . . . . . . . 115*
1 5 (191,5–8) . . . . . . . . . . . . . 51*
1 5 (192,2–6) . . . . . . . . . . . . . 51*
1 5 (195,4–6) . . . . . . . . . . . . . 51*
1 5 (195,11–196,5) . . . . . . . . . 52*
1 5 (197,11–20) . . . . . . . . . . . 49*
1 5 (197,2–4) . . . . . . . . . . . . . 48*
1 5 (196,8–9) . . . . . . . . . . . . 194*
2 20 (98rb) . . . . . . . . . . . . . . . 10*

Digitized by Google

# INDEX RERUM

Absolutum: distinguuntur res per absolutum et respectivum 15–16; item, quid significet essentia absolute 15.

abstractio: ponitur differentia inter abstractionem et separationem, abstractum et separatum, abstrahibile et separabile 27–28.

accidens: quod substantiae separatae non subiacent accidentibus 28.

actio: quod prime producens est actionis indifferentis a sua essentia 171; item, quod talis actio est continua et aeterna 171; item, quod est purissima 171–172.

actus: quod conversivum ad se est actus simplex 16; item, quod non est in actu per formam accidentalem 17; item, quod talis res est actus simplex 17; item, quod actus simplex subiectum esse non potest 17; item, quod est intransmutabilis essentiae stans se ipso 17; ponitur exemplum de intellectu in actu per essentiam 17–18; de processu potentiae ad actum per viam generationis 126–127; item, quod inferiora sunt actualiora superioribus 127; item de processu de actu in potentiam per viam simplicis emanationis 127–128; item, quod talem processum prosequitur Dionysius *De divinis nominibus* 128; item, quod potentia non habet esse nec rationem nisi ad actum, ad quem est 129; item, quod est triplex actus, substantialis, accidentalis et perfectionalis 129; quod similiter primum est actus purus 171–172.

aequalitas: de aequalitate et eius proprietate 186; item respice infra ubi simile.

agere et agens: quomodo primum principium agat per intentionem et quomodo non 146–148; quod per agentem causam intelligitur principium essendi causati et dationis eius 154; item, quod agens naturale agit in tempore 154; item condiciones agentis per essentiam 154–155; quod est quintuplex agentis divisio, scilicet cui suum esse est ratio agendi, in quo idem est agens et agere seu actio etc. 161–163; item, quod sicut prime agens agit, ita proportionaliter omne aliud agens per essentiam 162; item perfectionis et imperfectionis universaliter ratio agentium 162; multiplex agentium condicio 171–173; item, quid est supremum agens 173; item duplex operatio intranea primi agentis, scilicet generatio et spiratio 173; item Eustratius de duplici agentis differentia 173.

alterokinetum quid sit, et multa de eo 11–13.

amabile: ubi amor.

amor: quod prime bonum vocatur aliquando amor et dilectio, aliquando amabile et diligibile 122; item, quare sic dicatur 122; quod conversio provenit ex amore 202; item, quod amor pertinet ad appetitum 202; item, quod habitudo ad suum bonum vocatur amor 202; item plures descriptiones amoris 202; quod amor est sicut aeternus circulus 218.

angelus: quod in ordine voluntariae providentiae Seraphim sunt supremi 158; item, quod angeli habitant in prothyriis Dei 159.

anima: quod anima movet se seu movetur per se, et sic est antokinetos 12; ratio de animae immortalitate, quia se ipsam movet 33–34; adducuntur probationes ad hoc et ad instantias responsiones 34–38; item, quod est principium motus et quasi fons, et qui sint motus eius sine corpore 34; item, ponuntur rationes Aristotelis ad oppositum et responsiones ad eas 34–38; item, quod motus animae alterius rationis est a motu, de quo loquitur Aristoteles 36–37; quid sit anima humana secundum Gregorium Nyssenum 68; quid Plato senserit de animabus secundum eundem 68; item, quod omnibus corporibus superior est animae substantia 69; item, quod omnibus animabus superior est intellectualis natura 70.

Digitized by Google

antokinetum: quod tale est per se motum et alterokinetum ab alio 11.
appetitus: quod omnis appetitus originatur ex triplici ratione 206; quod appetitus est inclinatio appetentis in appetibile 206; quod omnis appetitus vel est naturalis vel animalis 208; quod secundum aliquos triplex est appetitus 208; quod Dionysius ponit quadruplicem appetitum 208.
aqua: de aquis, quae sunt super caelos, et expositio illius: "Spiritus Dei ferebatur super aquas" 46–47; item de fonte aquarum seu fluminis 47; quod aquae per alveum fluminis protenduntur 47.
Aristotelis et Platonis discordia: Aristoteles describit motum 9–10; quod Aristoteles contradicit Platoni de animae definitione, et nota rationes et responsiones 34–38; item Aristoteles impugnat Platonem de hoc, quod dicit animam per se ipsam moveri 34.
astra: de lege astrorum 221.
Avencebrol: condiciones derivantis esse aliis secundum eum 44–46.

Beatitudo: quod perfecta beatitudo Dei est speculativa 174.
Bonum, bonitas: quod prime bonum aliquando a theologis vocatur amor et dilectio, aliquando amabile et diligibile 122; quod perfectum est sibi sufficiens in bonitate 137; perfectum est simplex et bonum 139; quod prime bonum est plus quam perfectum 143; nota ibi Dionysium de bonitatis excessu, et quod amor est bonus boni propter bonum 145.

Calor: quod ex calore et luce stellarum infinita generantur 224.
capere partem, id est participare 112–113; respice infra participare.
casus: respice natura.
causa, causatum: de causis, et signanter effectiva et modis eius in generali 153–154; de ratione causae productivae in speciali 154–155; de proprietatibus omnis causae productivae in summa aliquali 155; quod omnis alia causa conformiter se habet primae causae in modo producendi 157; ubi primo incipiat producendo omnis causa productiva in generali 158; ubi primo incipiat in ordine totali 158–159; ubi quaelibet alia incipiat in suo ordine partiali 159.
circulare, circulus: quod amor est sicut aeternus circulus secundum Dionysium 122; quid sit linea circularis 215–216; differentiae lineae rectae et circularis 216; quod duo motus fundantur super duas dimensiones 216; quid moveatur circulariter 216; quod linea circularis non concernit eiectionem partium, sed recollectionem 216; quod in physicis est vere motus rectus et circularis 216; quod omne procedens conversum circularem habet operationem 217–219; quod sunt maiores circuli et minores 219.
consonantia 99; respice ubi harmonia.
conversio, conversivum: unde oriatur ratio conversivorum ad se ipsa 15–16; quod omne ad se ipsum conversivum incorporeum est 22; quod conversivum ad se ipsum habet quattuor condiciones 16–17; descriptio conversivi ad se ipsum 18; conversionis descriptio ponitur 24–25; descriptae divisio subiungitur 25–26; conversivorum ad se ipsa multiplex condicio ponitur 27; quod omne conversivum ad se ipsum habet substantiam separabilem ab omni corpore 31; quod omne se ipsum movens primo est ad se ipsum conversivum 41–42; conversio describitur 201–203; quod est duplex conversio, ad intra et ad extra 203; quod conversio ad extra subdividitur 204; per quid fiat conversio, quia per similitudinem eorum, quae convertuntur, ad ea, ad quae convertuntur 212; de procedentibus et conversivis in generali 214–215; in quibus rebus sint idem processio vel conversio in speciali et in quibus differant 215; quod omne procedens ab aliquo et conversum circularem habet operationem 217–219; quid sit converti secundum naturam 227–229; quod omne tale convertitur ad principium suum 229; quale sit tale principium 229–231, ibi nota de natura universali, quae est prime natura.

Digitized by Google

coordinatio: de duplici coordinatione materialium et immaterialium 126; de duplici coordinatione, praedicamentali et essentiali 126–128.
corpus, corporeum: corporis, corporei, incorporei et corporalis differentiae assignatio 19–20; ponitur multiplex acceptio incorporei 20–21; quod omne ad se ipsum conversivum incorporeum est, non corporeum 22; corporis diversa acceptio 30; de comparatione corporis et animae penes superioritatem et inferioritatem 69; diversa acceptio corporis 65.
creatio: respice infra ubi productio.

Datio, dare, datum, donatio: differentia inter dationem et donationem, datum et donum 50.
derivatio, derivare, derivans: ponitur derivantis esse aliis multiplex condicio 44–46; derivantium esse aliis distinctio 46; quid sit derivatio secundum quid nominis et rei, et plura notabilia de derivatione 49–51; derivantis esse aliis duplex condicio 52–53; quod talia sunt, multiplex probatio 54–55; quod derivans et derivatum sunt idem et non idem 53; quod derivans esse aliis est prime hoc, quod tradit 55; quod derivatio est nomen generale ad dationem et donationem 50.
diligibile: ubi amor.
dimensio: de primarum regularium dimensionum origine 215–216; de motuum simplicium in eis fundatione 216–217.

Emanatio 183–184; item 47–48, 50–51.
ens: quod ens accipitur tripliciter, scilicet generalissime, generaliter et specialiter 3–4; quod necessarium sit ponere triplex ens, scilicet secundum causam, secundum existentiam et secundum participationem 4–5; de principiorum formalium entia constituentium diversa ratione 8–9; excluduntur errores circa mobilitatem vel immobilitatem entis 6; ponitur diversa acceptio mobilitatis et immobilitatis entium 7–8; quod omne ens aut est motum aut immotum 8–9.

Felicitas: de felicitate 175.
fieri: de fieri per creationem et informationem 192–194; respice infra ubi productio.
finis, finalis causa: quattuor descriptiones finis 91; quod unitas habet rationem causae finalis 91–93; quattuor descriptiones finis et applicatio eorum 91; quattuor descriptiones finis et quod unitas habet rationem finis 120–121; quod imparticipatum habet rationem causae finalis, elicitur ex illis quattuor descriptionibus 121; item ubi natura.
flumen: infra ubi fons.
fluxus, fluere: quod sicut in fluxu umidi corporalis sunt tria, ita in fluxu fluminis divinalis 48; quod fluentia ab aliquo colliguntur circa suam originem 133; de fluxu imaginario puncti mathematici et antarkici 215–218; quod fluentia ex ipso fluxu per principium fluxus acquirunt novum modum essendi 217; quod est fluxus realis processionis 217; quod simplex emanatio vocatur fluxus per philosophantes 217; quod talis fluxus semper est in fieri 217; quod fluxus activus dicebatur productio 217; quod punctum fluens in toto fluxu est idem per essentiam 218; quod facit circulum sine principio et sine fine 218.
fons, fontale: anima est fons motus 34; quid sit fons primarius 47; quod talis fons est fons numinis, luminis et fluminis 47; quod pater est fontana deitas 47; quod bonum est radius fontanus 47; de principalissimo fonte aquarum 46; quod ex fonte totum flumen principaliter manat 47; quomodo omnia redeunt in suum fontem 47; quod sol est fons luminis corporalis 48; quod divina causa est fons omnium bonorum 48; quod est dare fontes secundarios 48; quod tales vocantur aliquando numina, lumina et flumina, et quare 48; quod superprincipalis fons non est nisi prime bonum et est simpliciter superplenus 48–49; quod secundarii fontes sunt pleni et superpleni diversis respectibus 49.
forma, formale: proprietates formae sunt, quod est substantia, unitas etc. 131.

Digitized by Google

Generatio, generativum: de processu potentiae ad actum per viam generationis 126; quod materia prima est subiectum primum generationis 126; generationis diversa acceptio 144; generationis hic intentae expressio 145; modus procedendi ipsa perfecta in generationem 145–146; quod omne citra simpliciter primum aliquid intendit per sui processum in generationem causalem 148–149; quod sic conatur ad simpliciter primi imitationem 149–150; quid moveat perfecta ad generandum 149–150.

genus: quod tria requiruntur ad coordinationem generis 126; quod nomen generis magis significat formam quam materiam 127; quomodo vere et proprie accipitur ratio generis 127; quod species participat genere 127; quod ipsorum generum quanto aliquid est superius, tanto potentialius 127; quod generalissimum est potentialissimum 127.

gratia 50.

gradatim constituta quae sint 81.

gradus: quod in natura intellectuali sunt tres gradus 70; respice participatio; quod tres sunt gradus perfectorum 142.

Habitare in prothyriis Dei 159.

habitudo, habitudinata: rerum distinctio in absoluta et habitudinata 15; quod omnia sunt concreta quibusdam modis habitudinalibus 15; quod absoluta non concernunt habitudinem 15.

harmonia: nota de hoc Theodorum et Hermetem 178.

Icos, icona: est similitudo imperfecta 212.

idem, identitas: quod tripliciter aliquid est idem alteri secundum Dionysium 100.

imaginarium: de fluxu imaginario mathematici puncti ad constituendam lineam rectam et circularem 216–217; quod sicut invenitur imaginarius fluxus puncti mathematici, ita similitudinarie est in antarkicis 216–217.

imago: quod imago est similitudo perfecta 210; quod imago dicitur quasi imitago 210; quod imago invenitur in corporalibus vel apparenter vel existenter, et hoc sive in artificialibus sive in naturalibus, et hoc sive in viventibus sive non 210; quod 48 imagines sunt in octava sphaera secundum Chaldaeos 210; quid sit talis imago 210–211; de imagine in spiritualibus 211, ibi nota, quod angelus est imago Dei, item, quod homo est ad imaginem Dei; ponuntur condiciones imaginis 211; quid sit imago in spiritualibus 211; quod imago primo invenitur in bonitatibus 211–212; quod icos vel icona est similitudo imperfecta 212.

imitari: quod omne perfectum imitatur primum omnium principium 149; item ars naturam 226; item ubi perfectum.

immobile, immobilitas, immotum: quod omne ens aut mobile est aut immotum 8–9; item errores circa mobilitatem et immobilitatem entium 6; item, qua ratione diversa dicuntur immobilia 8.

immortale, immortalitas: rationes de immortalitate animae 33sqq.

imparticipabile: imparticipatum accipitur tripliciter 112–113; item describitur, prout hic sumitur 113–115; quod imparticipata nec habent principium nec finem 114; quod imparticipatum habet in se ipso et a se ipso superplenitudinem propriae bonitatis 113; quod imparticipatorum quoddam est tale simpliciter et absolute, et hoc est unicum tantum, quaedam sunt imparticipata respectu suorum ordinum, quos instituunt, et talia multiplicantur 115; item, quod talia habent superplenitudinem et plenitudinem 115; de fecunditatis imparticipati propria ratione 115; quod omne imparticipatum vel est bonum derivans vel potentiam vel esse vel vitam etc. 115; quod omne imparticipatum habet condiciones derivantis esse aliis ex prop. 18 115–116; quod omne imparticipatum est in sua potestate et sic potens 116; quod potentia imparticipati est in duobus manifesta, scilicet in virtutis efficacia et causatorum oboedientia 116; quomodo ab imparticipato producantur diversa 117–119; quod instituta a prime imparticipato non sunt proprie participata, sed in quibusdam participantia 118; ponitur condicio impar-

Digitized by Google

ticipatarum essentiarum 119; quod participatae hypostases ad imparticipatas essentias eriguntur, quae habent rationem finis et principii 122; de participati ad imparticipatum imitatione 134; de participatorum in imparticipato collectione 134; de participati ad imparticipatum submissione 134.
incorporeum 19–22; respice supra ubi corpus.
intellectus, intellectuale, intellectivum, intelligere, intellectio: quod omnis intellectus in actu per essentiam et sic separatus et impassibilis est absolutus ab omni respectu essentiali ad corpus 16; item, quod omnis res superior secundum gradum naturae tali intellectu est etiam huiusmodi 16–17; quod omnis substantia intelligibilis et intellectualis est incorporea, puta angeli 21; ponitur intellectualis naturae diversa acceptio 69–70; intellectualis naturae, prout hic sumitur, designatio 70; quod omnibus animabus superior est intellectuaiis natura 70; ponitur li intellectualis hypostasis expositio 71; quod in natura intellectuali sunt tres gradus distincti intellectuum 71; quod omnibus intellectualibus hypostasibus superius est ipsum unum 72.
intentio 146–149.

Lex: de lege astrorum, et quod habet duplicem significationem 221.
libertas, liberum: quod omne imparticipatum est liberum 113; quod talis libertas non tollit necessitatem immutabilitatis 113; quod liberum est sui gratia 113; quod libertas tollit necessitatem dependentiae ad aliquam causam 113–114; quod est quadruplex libertas, scilicet ab obligatione, a coactione, ab inevitabilitate et a necessitate positionis 114; quod quodlibet simplicium est sua libertas 114; quod essentia imparticipati est sua libertas 114; quod consimiliter habet libertatem in actione 115.
lumen: de fonte luminis 47–48.
lux: quod derivans esse aliis est lux 47–48, 52.

Macrobius allegatur frequenter *Super Somnium Scipionis* 11–13, 33–38.
mansio rei in se ipsa multipliciter describitur 155–156; de primae causae productivae in se ipsa mansione non obstante eius in producta processione 156–157; de mansione producti in producente in generali 195–196; de triplici modo immanendi in speciali 197; de eorum ad invicem differentia aliquali 197–198.
melos: de hoc pulchra 178.
mobile, motus, movens: excluduntur errores circa mobilitatem vel immobilitatem entis 6; ponitur mobilitatis et immobilitatis diversa acceptio 6–8; ostenditur, quod omne ens dividitur per motum et immotum 8–9; quod est duplex motus, unus, qui est entis in potentia, alius, qui est entis in actu 6–7; ponitur multiplicitas utriusque motus 7; quod causae moventur in effectus producendos 7; quod causata moventur in suas causas 7; ponuntur tres descriptiones motus 7; qualiter Deo competat moveri 8; qualiter competat separatis 8; unde oriatur ratio mobilitatis et immobilitatis 8–9; diversa descriptio motus secundum Aristotelem 10; infertur ex hoc duplex acceptio mobilis et moti 10–11; ponitur intentio Platonis de duplici motu 11–13.
multiplicitas: quod multiplicitas, diversitas et multiformitas non est referenda ad imparticipata, sed ad participata 117.
multitudo: quod omnis ordinis multitudo procedit ab unitate 85–88; quod iterum reducitur ad unitatem 94.
musicen: ubi harmonia.

Natura: de diversa significatione naturae secundum Boethium 58; quod usia sive essentia et fisis sive natura frequenter pro eodem accipiuntur 58–59; quid sit proprie natura et quod transumatur ad essentiam supersubstantialem 59; quomodo talis natura subsistat 59; quid sit primo inexistens alicui naturae entium 63; quod natura nihil facit frustra sicut nec deficit in necessariis 138; respice etiam ubi processus 183–184; de naturae diversa significatione secundum Boethium 220; de tribus naturae significationibus se-

Digitized by Google

cundum Trismegistum 221; de definitionibus naturae tertio modo acceptae 222; item, quod est natura secundum causam, secundum essentiam et secundum participationem 223–224; quod natura in operando praeconcipit finem 224; quod natura agit rememorata ab intelligentiis 224; quod natura est vis particeps rationis 225; quod ars imitatur naturam, sed non assequitur 225; de operationibus naturae secundum Ciceronem 225; quod tales operationes sunt providae et sollertis naturae 225; quod natura non regatur casu 226, ibi nota multa; quod negans naturam agere propter finem, negat causam agentem 227; distinctio inter naturam et habens naturam et esse secundum naturam 227.

necessitas: qualem necessitatem tollit libertas, et qualem non tollit 113–114; item respice ubi libertas.

numen: quod primum est fons numinis 47.

Oboedientia: quod instituta oboediunt imparticipato 117; quare inferiora oboediant superioribus 117.

omnipotentia Dei: de hoc 166–167; respice ubi potentia.

operatio: quod omnis operatio aut est activa vel factiva vel speculativa 172; quod operatio intra manens, scilicet speculativa, est causa scientiae 172; quod est duplex operatio intranea primi agentis 173; quod propria operatio primi est speculatio 174; quod est duplex operatio, immanens et emanans 183; de operatione circulari 218.

orbis: quod quaelibet res facit orbem, id est circulum 218.

ordo: ordinis multiplex acceptio 76–77; totius multiplicitatis ad ternarium reductio 77; ordinis descriptio 78–82; quod est duplex ordo, originalis et causalis 78; de condicionibus ordinis originalis 78–79; quod talis dicitur ordo naturae 78; quod admittit, immo necessario exigit aequalitatem 78; condiciones ordinis causalis 79; quod isti duo ordines inveniantur in rerum natura 79–80; multiplex descriptio ordinis causalis 80; declaratio unius descriptionis 80–82; quod ordo causalis est duplex, scilicet essentialis et accidentalis 82; quod essentialis est duplex, scilicet partialis et totalis 82; quod totalis est unus, sed partialis multiplex 82; enumerantur proprietates ordinis essentialis 82; quod ordo naturae incipit ab unitate 85–86; quod omnis ordo causalis incipit ab unitate 87; quod omnis causalis ordinis unitas fundatur in aliqua una intentione, sive sit ordo totalis sive partialis 87; quod illud, quod idem est in omni ordine, hoc non procedit ab aliquo ipsius ordinis 90; quod omnis causalis ordinis multitudo ad unam reducitur unitatem, et quare 89–90; quid sit unitas trasfusa per ordinem 90–91; quod omnis virtus in ordine causali est principium et finis 91–93; quid sit reductio multitudinis totalis ordinis essentialis 93–94; quod ad illud est reductio, a quo et origo 94; enumerantur et declarantur quaedam condiciones omni ordini causali convenientes secundum proprietatem consonantiae, et exponitur Dionysii dictum de pulchro 4 cap. *De divinis nominibus* I atque explicantur condiciones per Dionysium positae 98–102; quod duplex est causa prima omnis ordinis causalis 102–103; ponuntur condiciones eius, quod est prime in ordine 103–104; quod omnis ordo causalis habet unum prime sive sit totalis sive partialis 105–108; quod unius prime causae est tantum unus ordo 108–109; quod ordo causalis non admittit aequalitatem 186.

origo: quod fluentia colliguntur circa originem 133; origo est collectiva, cuius est origo 133; originalis ordo et processus: respice ubi ordo; item ubi procedere; de primarum regularium dimensionum originatione 215–216.

Participans, participare, participatum, participatio: quod participatorum quaedam sunt simul, licet non secundum idem, participata, participantia et imparticipata 115; de fecunditate imparticipati ad instituendum participata 115–117; quod multiplicitas participatorum referenda est ad participata 117; quod instituta a prime imparticipato non sunt proprie participata 118; quod participatio est essentiae assumptio 118; quod participans et participatum sunt idem re et intentione 118; quod imparticipatum insti-

Digitized by Google

tuit a se diversa participantia 118–119; quod participatorum quaedam participantur semper, quaedam non 119; participatae hypostasis ratio 119–120; participatarum hypostasum ad imparticipatas essentias erectio 120–122; quod ad prime imparticipatum simpliciter omnia participata eriguntur 122; participantium ratio in generali 125–128; diversitas participantium in speciali 128–130; recolliguntur proprietates participantium in summa aliquali 130–131; quod participare est partem capere 125; quod participatio fit sine medio et cum medio 125; quod in coordinatione formali sunt participantia et participata 127; quod omnia genera sunt participationes ultimae speciei 127; quod participans vel est ordine naturae et temporis ante actualem participationem vel non 128; quod participans aliquando est ens in potentia, aliquando in actu 128–130; quod participata participantur separabiliter et inseparabiliter 130; quod proprietates participantium variantur in materialibus et in immaterialibus 130; de participati ratione 132–133; de ipsius multiplici divisione 132–133; de participantis ad participatum secundum demissionem comparatione 134; quod participantium quoddam habet rationem subiecti actualis, quoddam rationem subiecti potentialis 131; de participati ad imparticipatum imitatione 133–134; de participatorum in imparticipato collectione 134; de participati ad imparticipatum submissione 134.

pater, paternale, paternitas: quod pater est fons superessentialis deitatis 174.

perfectum, perfectio: perfecti multiplex descriptio 137–139; proprietatum ipsius enumeratio 139; perfecti multivocatio 139–141; perfectorum subdivisio, de quibus intenditur 141–144; quod ratio perfecti completur in potentia activa, quae est triplex 141–142; quod tres sunt maneries perfectorum 142–144; quod perfectorum primae maneriei sunt tres gradus, scilicet perfectorum, per se perfectorum et plus quam perfectorum 142–143; exponuntur condiciones superperfecti 143; agitur de processu in generationem omnis perfecti 145–146; quod omne perfectum imitatur omnium unum principium 146–150; quod omne perfectum citra primum agit per intentionem 148–149; quid moveat perfecta ad generandum 149–150; ostenditur ratio perfectionis et imperfectionis omnium producentium 162; quod prime producens producit ob summam perfectionem 163; quod omne aliud producens producit ad prime talis imitationem 163.

Plato: respice ubi Aristoteles.

pluralitas 99–100.

posse, possibilitas, potentia, potestas: de processu potentiae ad actum et e converso 126–128; agitur de potentiae ratione 164; item de potentiae divisione 165, ibi nota de identitate essentiae cum potentia; de omnis producentis propter circumstantiam activae potentiae productione 166–167; quod ad simpliciter posse requiruntur sex condiciones 166–167, ibi nota Anselmum de inquisitione divinae potentiae et de omnipotentia.

primarium, primum: quod primum dicitur tripliciter 187; item dicitur tripliciter 187; ponitur differentia inter principium et primum 187; descriptiones et proprietates primi communes nota 187–189; quod prima non sunt proprie similia secundis, sed e converso 189, ibi nota ex Dionysio de coordinatis, quomodo sunt similia et dissimilia; nota ibi condiciones simpliciter primi; quod omnis processus fit per similitudinem secundorum ad prima 189–190.

prime: de prime in quolibet ordine 55, item 103–104.

princeps: qualiter Deus est unus primus princeps et alii principes sub eo, et unde dicitur princeps in proposito 103–104.

principium: de triplici principio secundum Trismegistum 221; item de principio productivo omnium rerum naturalium 229–231.

prioritas: agitur de priori et posteriori in generali 167–168; de posterioritate producti ad producens in speciali 168; respice ubi ordo.

procedens, procedere, processio, processus: de processus ratione et eius duplici acceptione 88–89; de procedentium coelementatione 89–90; quod omnis ordo ab unitate inci-

Digitized by Google

piens procedit etc. 94; de duplici processu, scilicet potentiae ad actum et actus ad potentiam 126–128; qualiter et ex quo motivo omne perfectum procedat in generationem 145–146; quod omne perfectum citra primum aliquid intendit per sui processum in generationem 148–149; quod conatur in suo processu ad primi imitationem 149–150; quod omne perfectum in generationes procedit etc. 149–150; qualiter prime producens procedat et maneat 156–157; item, quod ita sit proportionaliter de omni causa productiva 157; ponitur processus descriptio et divisio 182–184; unius membri primae divisionis subdivisio et unius partis eius declaratio 184–185; condivisae partis subdivisio et partium expositio 185; quod processus intra manens est relativorum, sed extra manens est absolutorum, in quibus natura inquantum huiusmodi est principians et principiatum 183; quod omnis processus causalis a prime productivo vel est a ratione vel secundum rationem 184–185, ibi nota expositionem, qualiter bonitates procedunt a prime bono, quia a ratione; quod procedentium secundum rationem est magna diversitas 185; quod omnis processus per similitudinem secundorum ad prima efficitur 189–190; quod omne, quod producitur, procedit in esse essentialiter 194; quod talis processus est aliquo quattuor modorum 194; procedentia distinguuntur 200; procedentium per essentiam propria ratio assignatur 200–201; quod omne procedens ab alio per essentiam convertitur ad illud, a quo procedit 203–204; de procedentibus et conversis in generali 214–215; in quibus processio et conversio sint idem, et in quibus differant 215; de modo processus a principio rerum naturalium 231; quod omne, quod convertitur, convertitur ad id, a quo processum habet, etc. 231.

producens, producere, productivum: quod omne perfectum in generationes procedit, prout potest producere 149–150; de ratione causae productivae in speciali 154–155; de proprietatibus omnis causae productivae 155; qualiter prime productivum maneat in se ipso etc. 156–157; ubi producendo incipiat omnis causa productiva in generali 158; quod prime productiva causa producit ea, quae post se, immediate etc. 158–159; ostenditur perfectionis et imperfectionis omnium producentium ratio 161–163; quod prime producentis productio sit ob summam perfectionem 163; quod omnia producentia imitantur in hoc primum 163; de omnis producentis propter circumstantiam potentiae activae productione 166; de omnipotentiae primi productivi sextuplici condicione 166; de posterioritate producti ad producens 168; quod prime producens est actionis indifferentis a sua essentia 173; quod omne producens conformiter se habet ad prime producens 175; de similibus et dissimilibus ad proprium producens 176–177; quod producens substituit similia ad se ipsum ante dissimilia 177–179; quod omnia producta sunt suo producenti similia 177; de productione activa, quid sit secundum quid nominis et quid rei 191–192; quod duplex est productio activa, scilicet creatio et informatio 192; quod creatio est actio simpliciter omnia producentis 192; quod informatio est actio aliorum producentium 193; quod proportionaliter est dicendum de productione passiva 193; quod creatio non est medium inter creaturam et Deum, et quomodo creatio se habet ad fieri 193–194; quod omne, quod producitur, procedit in esse essentialiter 194; quod productum non producit nisi in virtute producentis 195; quod solum prime producens est universaliter primum 195; quod productum manet in producente 195–196; de triplici modo immanendi 197; quod illa tria sunt unum re in agentibus per essentiam 197; de principio productivo omnium rerum naturalium 229–231.

proportio: ubi consonantia vel ordo.

proprietas: de proprietatibus perfecti 139; proprietates primi 187–188.

punctum: de fluxu puncti mathematici 215–216; quod punctum antarkicum est unitas 217; quod etiam vocatur supersubstantiale 217; de eius reali fluxu in rectum et in circulum 217–218.

Ratio, rationale, ratiocinativum: de processu a Deo secundum rationem et a ratione et differentia horum, et quod bonitates procedunt a ratione 184–185.

Digitized by Google

res: rerum divisio 15.

respectus, respectivum: rerum divisio in absolutum, respectivum 15; quomodo designatur rei essentia respective 15–16; quod causa respicit causatum et e converso 16; quod respectivum habet modum habitudinalem vel ad intra vel ad extra 16; quod omne respectivum vel respicit se ipsum vel superius vel coordinatum vel inferius 16; qualis sit modus respectivi ad se ipsum 16–18, ibi nota quattuor condiciones eius, et ponitur exemplum de intellectu 17–18; quod tale generat se ipsum in alio esse respectivo 18; quod processus intra manens est respectivorum et extra absolutorum 183; quod inclinatio est respectus 206; quod est duplex genus respectuum, et unde causentur, et nota 207.

robur 164sqq., ubi tractatur de potentia.

Secundarium, secundum: de significationibus et proprietatibus et descriptionibus secundi sicut et primi 187–189; quod processus fit per similitudinem secundorum ad prima 189–190.

separatio: assignatur differentia inter abstractionem et separationem, abstractum et separatum, abstrahibile et separabile 27–28; enumerantur condiciones, quae requiruntur ad diversos gradus separationis 28–30; quod omne ad se ipsum conversivum habet substantiam separabilem ab omni corpore 31.

silentium: angeli pronuntiant deorum silentium 159.

simile, similitudo: de similibus et dissimilibus in generali 175–176; de similibus et dissimilibus ad proprium producens in speciali 177–178; de substitutione similium ad ipsum producens ante dissimilium productionem in ordine sive totali sive partiali 177–179, ibi nota perpulchras auctoritates; ubi inveniatur prima ratio similitudinis 176; quod omnia habent in se similitudinem boni 176; quod similia dicuntur proprie et minus proprie 175; quod tria sunt de ratione similitudinis 176; quid sit similitudo 176; ubi inveniatur realiter similitudo 177; quod omnia producta sint suo producenti similia 177; quod omne producens producit sibi similia iuxta se ante dissimilia 178; ponitur aequalitatis et similitudinis diversa ratio 186–187; aequalitatis proprietates 186; quod ordo causalis non admittit aequalitatem prout differt a similitudine 186; quod bene admittit similitudinem 186; quod nomen similitudinis sumitur tripliciter, et sic habet diversas descriptiones 186–187; quod omnis processus per similitudinem secundorum ad prima efficitur 189–190, nota ibi de conversione similitudinis in coordinatis, sed non in causis et causatis, ex Dionysio; quod Deus est causa substantificator similitudinis 189; de similitudinis proprietatum enumeratione 209; de similitudinis distinctione et primi membri persecutione 210–212; de secundi declaratione 212; quod omnis conversio per similitudinem efficitur etc. 212.

sol: qualiter sol se habet ad effectus eius 52; item respice ubi fons.

spiritus, spirituale, spiritualitas: Expositio huius: "Spiritus Domini ferebatur super aquas" secundum Theodorum 46–47.

substantia: condiciones substantiae spiritualis 44–46.

Unitio, unitas, unitum, unum, unibile: de unitatis multiplici acceptione 83–85; de unitatis hic intentae proprietatum enumeratione 85; quod omnis ordo incipiat ab unitate 85–88; quod est duplex unitas, limitata et illimitata 85; quid sit unitas transfusa per ordinem 90–91.

unitiva discretio et discretio unita, unitio discretiva: quod processus est emanatio salvans discretionem unitivam et unitionem discretivam 183.

Digitized by Google

# INDEX NOMINUM

Adam Pulchrae Mulieris: v. Alanus
Alanus 83–86
Albumasar 226
Algazel 119, 126, 137, 146, 148
Aliqui: v. quidam
Ammonius 101
Anaxagoras 6
Anselmus 167, 182
Archytas Pythagoricus 126
Aristoteles 6, 7, 9–11, 18, 21, 25, 27, 28, 30, 31, 33, 34, 36–38, 40, 41, 48, 52, 65–70, 77, 78, 80, 84, 85, 92, 94, 99, 101, 103, 104, 107, 108, 120, 121, 126–128, 131, 132, 137–143, 149, 163, 165, 171–177, 182, 186–188, 193, 208, 209, 212, 220, 221, 223–225, 227, 228
Asclepius 79, 80, 94, 98, 106
Augustinus 26, 69, 77, 80, 92, 138, 147, 148, 186, 188, 209
Avencebrol 13, 44–46, 48, 54, 55, 66, 83, 85, 109, 116–118, 121, 127, 131–134, 149, 162, 174, 222, 230, 231
Averroes 18, 19, 25, 30, 31, 38, 67, 69, 84, 89, 91, 92, 108, 126, 128, 131, 138, 139, 146, 165, 172, 187, 188, 224, 225, 227
Averroistae 234
Avicebron: v. Avencebrol
Avicenna 19, 22, 31, 80, 84, 91, 92, 116, 121, 125, 126, 137, 140, 143, 146, 148, 150, 153, 154, 167, 227

Boethius 4, 17, 58, 59, 62, 79, 83, 89, 92, 93, 105, 107, 120, 126, 129, 139, 141, 147, 155, 168, 178, 209, 218, 220, 221, 224

Calcidius 187
Chaldaei 210
Cicero 33, 34, 171, 209, 224–226
Commentator: v. Averroes

Dionysius 3–5, 7, 8, 16, 17, 21, 24–28, 44, 47, 48, 50, 52, 71, 72, 78, 80, 82, 85–91, 93, 98–102, 106, 113, 116–119, 122, 128, 130, 138, 143, 145–148, 156, 158, 163, 166, 169, 173, 174, 176, 178, 186, 189, 190, 202–204, 206, 208, 210, 211

Empedocles 6
Eridanus 34
Eustratius 93, 139, 172, 173
Expositor: v. Maximus

Graeci 88
Gregorius Nyssenus 68, 101

Heraclitus 6, 8
Hermes Trismegistus 67, 79, 80, 83, 86, 94, 98, 106, 121, 178, 220, 221, 224
Hister 34
Honorius Augustodunensis: v. Theodorus

Indi 210
Ioannes 209
Ioannes Damascenus 3, 21
Isaac Israeli 223

Lucilius 116

Macrobius 11–13, 21, 33, 34, 36, 45, 67, 103, 104, 119, 121
Maimonides: v. Moses Maimonides
Manichaei 68
Maximus 7, 24, 26, 39, 88, 121, 122
Moses Maimonides 119, 148, 187

Nemesius Emesenus: v. Gregorius Nyssenus
Nilus 34

Origenes 196

Parmenides 156
Plato 9, 11, 12, 21, 33, 34–36, 40, 41, 48, 62, 68, 105, 106, 108, 143, 147, 148, 187, 215, 223
Platonici 36, 67, 143, 234

Digitized by Google

Plotinus 101
Porphyrius 62, 127
Pythagorici 143

Quidam 20, 28, 70, 90, 114, 148, 175, 208, 224, 227

Sapiens quidam 48
Seneca 94, 116, 138, 186, 209
Socrates 187
Stoici 34

Tanais 34
Theodorus 7, 19, 24, 26, 39, 46, 47, 49, 50, 59, 118, 178, 202
Titus 4, 90, 157
Trismegistus: v. Hermes Trismegistus
Tullius: v. Cicero

Zeno 6

Digitized by Google

## CORPUS PHILOSOPHORUM TEUTONICORUM MEDII AEVI

Veröffentlicht unter Leitung von Kurt Flasch und Loris Sturlese

Einzelbände herausgegeben von Jean-Daniel Cavigioli, Ruedi Imbach, Alain de Libera, Burkhard Mojsisch, Maria Rita Pagnoni-Sturlese, Sabina Pieperhoff, Olaf Pluta, Rudolf Rehn, Christiane Schultz, Hartmut Steffan, Heinz Steven, Loris Sturlese, Tiziana Suarez, William A. Wallace

**Ulrich von Straßburg: De summo bono**
Bände I,1–6 (in 8 Teilbänden)

**Dietrich von Freiberg: Opera omnia**
Band II,1: Schriften zur Intellekttheorie
II,2: Schriften zur Metaphysik und Theologie
II,3: Schriften zur Naturphilosophie und Metaphysik, Quaestiones
II,4: Schriften zur Naturwissenschaft, Briefe

**Johannes Picardi von Lichtenberg: Quaestiones disputatae**
Bände III,1–2

**Heinrich von Lübeck: Quodlibeta**
Bände IV,1–3

**Nikolaus von Straßburg: Summa philosophiae**
Bände V,1–3 (in 5 Teilbänden)

**Berthold von Moosburg: Expositio super Elementationem theologicam Procli**
Bände VI,1–9

**Miscellanea**
Band VII,1: Quaestio Basileensis. – Epitome tractatus De accidentibus mag. Theodorici. – Johannes de Cervo, Quaestio de latitudine specierum. – Conradus, De intentionibus. – Johannes Hürwin, Insolubilium Heytesbury obiectiones. – Burkhard von Weissensee, Extracta ex Quodlibetis. – Quaestiones anonymae

**Beihefte zum Corpus philosophorum Teutonicorum medii aevi**

Band 1: B. Mojsisch, Die Theorie des Intellekts bei Dietrich von Freiberg
Band 2: Von Meister Dietrich zu Meister Eckhart, hrsg. von K. Flasch
Band 3: L. Sturlese, Dokumente und Forschungen zu Leben und Werk Dietrichs von Freiberg

**FELIX MEINER VERLAG · HAMBURG**

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Stanford University Libraries
3 6105 013 511 261

DATE DUE

| | | | |
|---|---|---|---|
| | | | |
| | | | |
| | | | |
| | | | |
| | | | |
| | | | |
| | | | |
| | | | |
| | | | |
| | | | |
| | | | |
| | | | |

STANFORD UNIVERSITY LIBRARIES
STANFORD, CALIFORNIA 94305-6004

Digitized by Google